

SCI-CONF.COM.UA

EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS

**ABSTRACTS OF IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
APRIL 19-21, 2020**

**BARCELONA
2020**

EURASIAN SCIENTIFIC CONGRESS

Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

19-21 April 2020

Barcelona, Spain

2020

UDC 001.1

BBK 35

The 4th International scientific and practical conference “Eurasian scientific congress” (April 19-21, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 421 p.

ISBN 978-84-15927-31-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Eurasian scientific congress. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. Pp. 21-27. URL: <http://sci-conf.com.ua>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Editorial board

Montserrat Martin-Baranera, Autonomous
University of Barcelona, Spain
Goran Kutnjak, University of Rijeka, Croatia
Janusz Lyko, Wroclaw University of Economics,
Poland
Peter Joehnk, Helmholtz - Zentrum Dresden,
Germany
Zhelio Hristozov, VUZF University, Bulgaria
Marta Somoza, University of Barcelona, Spain
Toma Sorin, University of Bucharest, Romania

Vladan Holcner, University of Defence, Czech
Republic
Miguel Navas-Fernandez, Natural Sciences
Museum of Barcelona, Spain
Aleksander Aristovnik, University of Ljubljana,
Slovenia
Efstathios Dimitriadi, Kavala Institute of
Technology, Greece
Luis M. Plaza, Universidad Complutense de
Madrid, Spain

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <http://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 Barca Academy Publishing ®

©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Ванькович Н., Матичук В., Спыну А., Черней М.* 10
ЗНАЧЕНИЕ ЗАРОДЫШЕВОЙ ПЛАЗМЫ IODENT В СЕЛЕКЦИИ
КУКУРУЗЫ
2. *Камилова Лайлигуль Каммунарвна, Оразбеков Кусбек
Газизович, Шыныбаев Марат Джаксылыкбаевич* 18
ВЫРАЩИВАНИЕ ЛИМОНА В ТЕПЛИЦЕ В УСЛОВИЯХ
ГИДРОПОНИКИ
3. *Карибаева Аита Бактыбековна, Оразбеков Кусбек Газизович,
Шыныбаев Марат Джаксылыкбаевич* 25
ОЦЕНКА ФОТОСИНТЕТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И
ОПРЕДЕЛЕНИЕ СВЯЗИ МЕЖДУ ВЕЛИЧИНАМИ
ОСМОТИЧЕСКОГО И ТУРГОРНОГО ДАВЛЕНИЯ ВНУТРИ
КЛЕТОК СОРТОВ ЛЕЩИНЫ

BIOLOGICAL SCIENCES

4. *Макаренко Н. А., Макаренко В. В.* 31
СТІЙКІСТЬ ҐРУНТІВ УКРАЇНИ ДО ЗАБРУДНЕННЯ ВАЖКИМИ
МЕТАЛАМИ ТА ФТОРОМ
5. *Суханова И. П.* 38
УРОВЕНЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОБУСЛОВЛЕННОЙ
ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ НАСЕЛЕНИЯ КАК БИОИНДИКАТОР
СОСТОЯНИЯ СРЕДЫ

MEDICAL SCIENCES

6. *Lapshyn D. E., Vastyanov R. S., Zahaievska O.* 42
PREMISAS TEÓRICAS DEL USO DE DIMETILSULFÓXIDO PARA
LA EVITACIÓN Y TRATAMIENTO DE LA FIBROSIS
INTERSTICIAL DE LOS PULMONES
7. *Markin L. B., Fartushok T. V., Fartushok N. V., Baran S. Z.,
Yurchyshyn O. M., Komissarova O. S.* 45
FEATURES OF HORMONAL HEMOSTASIS IN PATIENTS WITH
BENIGN HYPERPLASTIC PROCESSES OF THE BREAST
8. *Shtefan L. V., Mishchenko M. M., Shevchenko A. S.,
Mishchenko A. N.* 51
CEREBRAL STROKE PREVENTION PROGRAMS
9. *Гаврюшов Д. Н., Калюжная В. Н., Бойко В. Н., Зорик В. А.* 59
ВЛИЯНИЕ СТЕПЕНИ БАКТЕРИУРИИ НА ПЕРИНАТАЛЬНЫЕ
ИСХОДЫ ПРИ БЕССИМПТОМНОЙ ИНФЕКЦИИ
МОЧЕВЫВОДЯЩИХ ПУТЕЙ
10. *Костенко Є. Я., Костенко С. Б., Островка К. Т.* 69
ПРОБЛЕМА АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ В
ОРТОПЕДИЧНІЙ ТА ТЕРАПЕВТИЧНІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

11. *Костенко С. Б., Ньорба-Бобиков М. М.* 72
АНАЛИЗ АНОМАЛИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ТРЕТЬИХ МОЛЯРОВ
В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ВОЗРАСТНЫХ ФАКТОРОВ
12. *Процюк В. В., Васильчишин Я. М., Васюк В. Л.* 75
ВИКОРИСТАННЯ АЛОТРАНСПЛАНТАТИВ ІЗ КІСТКОВОГО
БАНКУ ДЛЯ ЗАМІЩЕННЯ КІСТКОВИХ ДЕФЕКТІВ ПРИ
РЕВІЗІЇ ШТУЧНОГО КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА
13. *Рябуха М. Ю., Волкова Ю. В., Лантухова Н. Д.* 88
ВПЛИВ ЗБАЛАНСОВАНИХ ТА НЕЗБАЛАНСОВАНИХ
РОЗЧИНІВ ІНФУЗІЙНОЇ ТЕРАПІЇ НА ПОКАЗНИКИ
ГЕМОДИНАМІКИ
14. *Соколов В. Н., Рожковская Г. М., Цвиговский В. М., Дорофеева
Т. К., Ковалева А. А., Соколов Д. В.* 90
ЛУЧЕВАЯ ДИАГНОСТИКА ПОРАЖЕНИЙ НАДПОЧЕЧНИКОВ
15. *Фера М. О., Криванич В. М., Фера О. В., Криванич А. В.* 94
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ
ГІНГІВІТОМ НАСЕЛЕННЯ МІСТА УЖГОРОД ТА
УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ВІКОМ 45-60 РОКІВ ПІД
ВПЛИВОМ ФАКТОРІВ ДОВКІЛЛЯ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

16. *Shmatenko O., Solomennyi A., Pidlisnyy O.* 101
BASIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE
PHARMACEUTICAL COMPOSITION FOR TREATMENT OF THE
RAS
17. *Voskoboynikova H., Dovzhuk V., Konovalova L., Rogov E.* 104
PHARMACOECONOMIC, REGULATORY BASICS AND
ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL
MARKET SECTOR IN GERMANY
18. *Альхуссейн В. В., Гузенко Н. В.* 109
РОЗРОБКА СПРЕЮ НА ОСНОВІ ЛІПОФІЛЬНОГО ЕКСТРАКТУ
ІЗ КОРИ ТОПОЛІ ТРЕМТЯЧОЇ
19. *Лаба І. С., Азаренко Ю. М.* 115
ВИВЧЕННЯ СЕГМЕНТУ АНТИГЕМОРАГІЧНИХ
СТОМАТОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЗАРЕЄСТРОВАНИХ НА
РИНКУ УКРАЇНИ

CHEMICAL SCIENCES

20. *Krikunova V. Yu., Omelyan O. M., Sakhno T. V., Shyian N. I.,
Saenko O. V.* 118
SYNCHRONOUS LUMINESCENT SPECTROSCOPY METHOD IN
DETERMINING POLYCYCLIC AROMATIC HYDROCARBONS IN
TECHNOGENEOUS SOIL

TECHNICAL SCIENCES

21. *Mineiev S., Makeiev S.* 122
ABOUT THE ELIMINATION OF SOME ACCIDENTS RELATED
TO THE EXPLOSIONS OF METHANE-AIR MIXTURES AND
FIRES
22. *Savelyeva V. V., Omirzak A.* 128
METHODOLOGY FOR TRAINING IN INFORMATION AND
COMMUNICATION TECHNOLOGY
23. *Данкевич Н. О.* 136
ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ФІНАНСОВО-ЧАСОВИХ
ПАРАМЕТРІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОЕКТУ ПРИ ОЦІНЦІ
ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ
24. *Жарков А. В., Лазуренко О. П., Жарков В. Я.* 141
ЛОКАЛЬНА ЕЛЕКТРОСИСТЕМА РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ З
ВИКОРИСТАННЯМ ПРИВАТНИХ ДАХОВИХ СЕС
25. *Селихов Ю. А., Коцаренко В. А.* 149
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ МЕТОД РАСЧЕТА ЭФФЕКТИВНОСТИ
РАБОТЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ УСТАНОВКИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

26. *Nastasenko V.* 155
LAWS OF PHYSICS AND INERTIA OF THINK OF SCIENTISTS
27. *Тоница О. В.* 162
МОДЕЛИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ
ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ С ПОМОЩЬЮ НЕЙРОННЫХ
СЕТЕЙ

PEDAGOGICAL SCIENCES

28. *Kondratieva A.* 169
COMPETENCE APPROACH IN STUDYING THE NEW
UKRAINIAN SCHOOL CONCEPT
29. *Архипова С. П., Литвин І. М.* 173
ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
30. *Бадер С. О.* 180
ПРОФЕСІЙНІ ЦІННОСТІ У СТРУКТУРІ ЦІННІСНО-
СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО
31. *Ващенко Л. С., Ващенко В. А.* 188
ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ
СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ
32. *Гохман О. Р., Ємельянова Д. В., Тадеуш О. Х.* 196
ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСОБУ
ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

	МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ	
33.	<i>Домашенко І. К.</i> МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	203
34.	<i>Жаркова А. И.</i> РОЛЬ МУЗИКАЛЬНОЇ ШКОЛИ В РАЗВИТТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМЕНИЙ ШКОЛЬНИКІВ	210
35.	<i>Костенко Т. В.</i> ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТІВ - ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА	213
36.	<i>Крамаренко А. М., Логозинська Ю. В.</i> ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ	220
37.	<i>Краснобокий Ю. М., Ткаченко І. А., Гребеніченко Д. І.</i> МОДЕЛЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЗЕМЛІ ЯК ПЛАНЕТИ ЗА МОЖЛИВИХ ЗМІН ЇЇ АСТРОФІЗИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ	227
38.	<i>Мельничук Ю. Ю., Біблів В. Д.</i> ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	235
39.	<i>Пакулін С. Л., Самініна О. В., Пакуліна Г. С.</i> ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	241
40.	<i>Полєвікова О. Б., Дудка А. С.</i> ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА	248
41.	<i>Починкова М. М.</i> СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	255
42.	<i>Руденко Ю. А.</i> ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	259
43.	<i>Чорна В. В., Забарюща А. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ	267
44.	<i>Шевченко О. Т., Бразалій Л. П., Апишай В. Г.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ З ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	270
45.	<i>Юденко О. В., Юденко Ю. М., Дьомін Є. В.</i> SWOT-АНАЛІЗ СИСТЕМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ БАСКЕТБОЛУ НА ВІЗКАХ)	277

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

46. *Дунець Л. М.* 285
АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ
У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
47. *Пануча Н. В.* 292
ПОВЕСТВОВАНИЕ И ПЕРЕЖИВАНИЕ: ПСИХОЛОГИЯ
ВОПРОСА

ART

48. *Волощук Ю. І.* 298
МЕТОДИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СКРИПАЛЯ БОГОДАРА
КОТОРОВИЧА
49. *Костюк О. П., Гнездилова Н. І.* 306
ДИЗАЙН-АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ФЕНОМЕНІВ ТРАДИЦІЙНОЇ
ЗАЧІСКИ І СУЧАСНОЇ МОДИ

HISTORICAL SCIENCES

50. *Кмін А. О.* 310
ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЛЬВІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО УЧИЛИЩА В
РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1962-1991 РОКИ)
51. *Петренко Н. М.* 313
ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЛІКВІДАЦІЇ НЕПИСЬМЕННОСТІ
В 20-Х РР. ХХ СТ.: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ

CULTUROLOGY

52. *Бакланова Н. М.* 317
«ГЕРЦЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЦЬКІЙ ЕТНОКУЛЬТУРІ
53. *Єпик Л. І., Коваленко О. В.* 323
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ КУЛЬТУРОЛОГІВ
54. *Зайцева М. Л., Мельник М. П., Пакулин С. Л., Феклистова И. С.* 331
МЕМОРАВІЛІА КАК ОБЪЕКТ ИНВЕСТИЦИЙ

POLITICAL SCIENCES

55. *Панасенко Г. С., Прилуцька Д. А.* 338
СПІВРОБІТНИЦТВО США ТА ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО ЄС:
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
56. *Панасенко Г. С., Шманатов М. С.* 343
ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ: ДОСВІД
ПЕРШИХ ДВАДЦЯТИ РОКІВ ХХІ СТОРІЧЧЯ

PHILOLOGICAL SCIENCES

57. *Боева Е. В.* 352
СЛЕНГОВІ НАЙМЕНУВАННЯ ЛЮДИНИ ЗА ВІКОВИМИ Й

	ГЕНДЕРНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ СУБКУЛЬТУРІ	
58.	<i>Золотницька А. В.</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОНЕТИЧНОЇ АСИМІЛЯЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	360
59.	<i>Крупеньова Т. І.</i> КОНЦЕПТ «ДЕПУТАТ» В МОВНІЙ КАРТИНІ МЕШКАНЦІВ М.ОДЕСА	366
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
60.	<i>Месякова Ю. В., Жданенко С. Б.</i> ТРАНСГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС О СВОБОДЕ ПОСТЧЕЛОВЕКА	373
ECONOMIC SCIENCES		
61.	<i>Есахметова Л. М.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК	382
62.	<i>Заремба О. О., Мойсеєнко А. І.</i> ПІДХОДИ ДО СЕРТИФІКАЦІЇ АУДИТОРІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ	388
63.	<i>Танчак Я. А., Миколишин М. М.</i> ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗАОЩАДЖЕННЯ КОШТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	395
LEGAL SCIENCES		
64.	<i>Безрідна Н. О., Резцова Н. С.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	403
65.	<i>Зеленський В. М.</i> ДОЦІЛЬНІСТЬ ПИСЬМОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ЗМІНИ СТРОКУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРИ ПЕРЕТВОРЕННІ СТРОКОВОГО ДОГОВОРУ У БЕЗСТРОКОВИЙ	407
66.	<i>Резцова Н. С., Кузьміна А. Ю.</i> ПЕРЕВАГИ ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ В ЕЛЕКТРОННОМУ ВИГЛЯДІ	413
67.	<i>Терещенко О. П.</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ЦЕНТРІВ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	417

AGRICULTURAL SCIENCES

ЗНАЧЕНИЕ ЗАРОДЫШЕВОЙ ПЛАЗМЫ IODENT В СЕЛЕКЦИИ КУКУРУЗЫ

Ванькович Николай,

Доктор с/х наук

Матичук Василий,

Доктор с/х наук

Спыну Анжела,

Аспирант

Черней Михаил

Доктор техн. наук

Доктор экон. наук

Институт растениеводства "Порумбень",

Республика Молдова

Резюме: Зародышевая плазма Iodent оказала большое влияние на производство кукурузы. Описано происхождение и значение зародышевой плазмы Iodent в селекции к кукурузы в США, Европе и Республике Молдова.

Iodent – аббревиатура Iowa Experiment Station Reid Yellow Dent. Perry Holden завез Reid Yellow Dent в Айову из Bloomington и из Taylorville, Иллинойс (Troyer, 2004). Это была позднеспелая кукуруза для южной части Айовы. Он и колледж штата Айова, распространяли Reid Yellow Dent по всей Айове с 1902 года. Профессор Lyman C. Burnett из колледжа штата Айова использовал початкорядный метод для отбора на раннеспелость и урожай в Reid Yellow Dent с 1909 по 1922 год для создания Iodent Reid. Доктор Jenkins начал инбридинг Iodent Reid в колледже штата Айова в 1922 году. Он разделил линии IDT и I205 во время инбридинга (вероятно в S₃). Доктор Ernest W.

Lindstrom закончил IDT (также известную как I205A). Смотрите Рис. 1 (Troyer, 1999).

Линии Modern Iodent были созданы Raymond Baker в Johnston, Айова. Он использовал B164 с LE в качестве нерекуррентного источника длинных початков, в изоляторе площадью 16 га (40 акров) оборвали метелки на материнских рядах для получения семян, содержащих 87,5% Iodent Reid в 1942 году. Lindstrom LE была фактически линией LAN из Lancaster Surecrop. Мистер Baker отбирал на длину початка при уборке, используя початки с мужских рядов в качестве контролей. Он отобрал менее 200 початков B164 x LE с нерекуррентной части поля (Troyer, 1999).

В 1966 году, доктор L. John Hoffbeck присоединил станцию Tipton, IN, и расширил селекцию ранней кукурузы, которая включала эти материалы. В 1950-е годы, ранними источниками были C49)2A (25% Iodent) и A509 x A556; поздние линии Idt)2B и Idt)2C (каждая 88% Iodent).] (Troyer, 2004).

Линии Early Iodent получились из материала, который Baker и Troyer начали в Mankato, Миннесота, в 1958 году. Цель заключалась в создании ранних версий линий Baker из Modern Iodent (адаптированных к югу центральной части Айовы). Мистер Baker выбрал одну раннюю линию Pioneer с Iodent Reid в ее родословной, а Troyer выбрал ранний гибрид A509 x A556 (адаптированный к югу центральной части Миннесоты), в качестве нерекуррентного родителя. Миннесотская линия A509 в своей родословной имела линии A78 (Northwestern Dent) и A109 (Osterland Reid). Линия A556 в своей родословной имела линии B164 (Troyer Reid) и A237 (Reid Yellow Dent). Из этих трех ранних линий, каждая вносила превосходный урожай и очень прочные стебли в свои гибриды. Troyer проводил отбор в Mankato, используя нормы внесения азота и густоту стояния растений в два раза больше обычной. Обычно выращивая 1000-1200 растений по каждой расщепляющейся популяции, а выбирая 10-12 (1%) наиболее рано зацветающих растений для самоопыления. При уборке отбирались лучшие початки с лучших растений (Troyer, 2004).

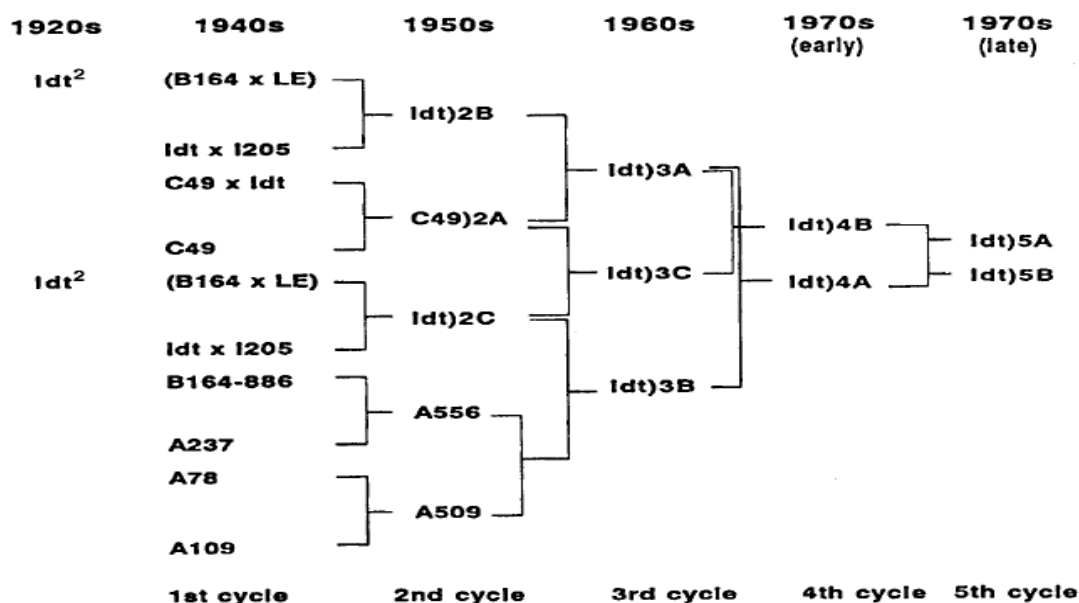

Рис. 1. Создание зародышевой плазмы Iodent (Troyer, 2004)

Четвертый цикл отбора был начат немедленно. Около 800 растений было выращено по каждой S1 (F2) при густоте стояния 100000 раст/га (40000 раст/акр). Ранние 80 растений (10%) были самоопылены, а убрали 8 - 10 (1%) лучших початков с лучших растений, которые посеяли в Homestead, Флорида. Около 40 S3 (F4) початков на семью было выращено початкорядно при густоте стояния 100000 раст/га (40000 раст/акр) в Tipton, а лучшие 2 (5%) ряда сохранили, основываясь на фенотипическом отборе. Доктор Hoffbeck создал Idt)4A (76% Iodent), которая была впервые выращена в коммерческих гибридах в 1974 году; возможно гибриды с ней занимали большую площадь, чем с линией из Миннесоты A632 и линией из Франции F2 (Troyer, 2004).

Пятый цикл начали в Mankato в 1973 году. Целью было увеличение длины оберток у Idt)4A с помощью Idt)4B. Около 1000 BC1 растений было выращено при густоте стояния 75000 раст/га (30000 раст/акр) в питомнике с болезнями листьев. Самоопыляли 100 (10%) наиболее ранних растений, а оставили 19 початков с лучших растений. В результате 42 початка из 19 семей, початки S3 (BC1 S2) были самоопылены в Mankato, а наблюдались в Algona,

IA. Сохранили початки с 11 рядов S3, отбор проводили на основе рядов. Доктор Robert W. Rosenbrook размножил эти инбредные линии, скрестил со многими другими линиями и ввел их в гибриды. Idt)5A и 5B (каждая 76% Iodent) имели очень важное коммерческое значение (Troyer, 2004).

Iodent Reid составляет 13% задокументированного происхождения гибридной кукурузы Соединенных Штатов, ведущих свое начало от Айовских инбредных линий I205 и IDT (также известной как I205A) (Coors et al., 1993; Vanicovici N., 2018; Рис. 1).

Регистрация Dea (1980) во Франции и Golda (1984) в Германии проиллюстрировали потрясающие изменения в зубовидной и в меньшей степени в кремнистой зародышевой плазме, и положили начало второй эре в селекции кукурузы в Европе (Barriere Y., et al., 2006).

Зубовидная родительская линия Dea происходит из зародышевой плазмы Iodent, которая не использовалась в селекции зубовидной кукурузы в Европе до районирования гибрида Dea. Самой известной линией из пятого цикла была линия Pio165 (названная Idt4A, рис. 1).

В 1970-е годы на селекционной станции Pioneer Hi-Bred в Европе, расположенной в Selommes (около Blois, Франция) оценили выведенные в США линии Iodent в скрещиваниях с европейскими ранними кремнистыми тестерами, а особенно с линией F2. Все эти линии Iodent показали очень высокий уровень комбинационной способности, выразившейся в нескольких зарегистрированных гибридах. Наиболее значимым был Dea, простой гибрид от скрещивания Pio165 и F2. Dea был зарегистрирован во Франции в 1980 году, на основе его выдающихся показателей урожайности зерна в среднеранней группе спелости. Dea быстро распространился в течение 1980-х по всей Северной Европе (Франция, Германия, Австрия, Швейцария, Бельгия, Нидерланды), заняв более 50% рынка зерна и кормов. Продажи Dea оставались значительными до середины 1990-х годов. Все линии Iodent были выведены в северной части кукурузного пояса США и обладали высокой общей комбинационной способностью (ОКС) с инбредными линиями гетерозисных

групп BSSS и Lancaster. Согласно старым полевым журналам INRA, линию F2 скрещивали с тестером WD x W9, родственным с сортом Миннесота 13, в экспериментах с гибридом Wisconsin 255, используемым в качестве контрольного гибрида. Превосходная гетерозисная модель F2 с зародышевой плазмой Iodent была выявлена отчасти случайно, но линия F2 и Pio165 обладали исключительно высокой ОКС. В течение 1980-х годов практически все европейские компании по селекции кукурузы создали свои собственные гибриды “типа Dea”, используя плазму Iodent, в основном с использованием родственных линий Pio165 (Barriere Y., et al., 2006).

В 1980 году во Франции возделывали менее 10000 га силосной кукурузы, но было больше 130 000 га кормовой свеклы, в то время как в 2003 году только 10 000 га кормовой свеклы все еще выращивали, но кукуруза на силос выросла почти до 120000 га. Значительное улучшение раннеспелых гибридов связано с изменением физиологии растений с более поздним цветением початка, большим количеством листьев и более высоким индексом площади листа, но с более быстрым наливанием зерна и отдачей влаги зерном при созревании. Кроме того, значительное улучшение устойчивости к низким весенним температурам обнаружено у линий, более близко родственным с немецкой, северной и канадской кремнистой плазмой, а не только с сортом Lacaune, и, возможно, от интрогрессии зародышевой плазмы тропических высокогорных или ранних кремнистых сортов с юга Аргентины и Чили (Barriere Y., et al., 2006).

За последние 40 лет количество программ по селекции кукурузы резко сократилось из-за слияния и приобретения, в результате чего Pioneer Hi-Bred (PHI), Monsanto и Syngenta владеют 95% зарегистрированных в США линий защищенных PVP/патентами.

Тем не менее, есть общие прародители во всех программах от использования зародышевой плазмы и селекции коммерческих гибридов PHI в ранних циклах селекции. Например, при исследовании родословных защищенных PVP/запатентованных линий, зарегистрированных с 2010 года, были выявлены два крупнейших зародышевых пула: B73 из Stiff Stalk и PH207

из Iodent. Интересно, что В73 и РН207 вносят основной вклад в запатентованные пулы зародышевой плазмы. Из 461 линии не-Stiff Stalk, зарегистрированных с 2010 года, все (228 из 228) РН1, 99% (167 из 169) Monsanto и 84% (54 из 64) линий Syngenta являются потомками РН207. Из 391 линии Stiff Stalk, зарегистрированных с 2010 года, 95% (187 из 196) РН1, 98% (143 из 146) Monsanto и 98% (48 из 49) линий Syngenta являются потомками В73. Поскольку скрещивание между гетерозисными пулами Stiff Stalk и Iodent является преобладающей моделью коммерческих гибридов, наиболее вероятно, что гибрид, выращиваемый сегодня на фермерском поле, представляет собой нечто среднее между потомком В73 и РН207 (Mikel M.A., 2018).

Родоначальниками оригинальных линий из группы Iodent в Молдове были частные линии Р101 и Р343 фирмы Pioneer, приобретенные советским правительством в качестве материнских форм ряда гибридов (Мустьяца С.И., 2019).

Институт Растениеводства “Порумбень” получил 17 линий от U.S. National Plant Germplasm System (Kurtz B. et al., 2016).

Усилия по селекции кукурузы направлены на улучшение инбредных линий, которые хорошо комбинируются для получения высокоурожайных гибридов, что привело к созданию четко выраженных пулов зародышевой плазмы. Повышение урожайности продолжается постоянными темпами, что свидетельствует о сохранении обширной генетической изменчивости в зародышевой плазме элитной кукурузы. Гетерозисные пулы кукурузы состоят в основном из гетерозисного пула Stiff Stalk, из которого получены линии типа В73, и зародышевой плазмы не-Stiff Stalk. В последние 40 лет зародышевая плазма Iodent была основным источником гетерозисного пула не-Stiff Stalk. Используемая сегодня зародышевая плазма Iodent возникла из зародышевой плазмы Pioneer Hi-Bred International в 1940-х годах и в настоящее время входит во все программы селекции кукурузы частных компаний. Ключевой линией-основателем зародышевой плазмы Iodent является инбредная линия РН207 (PI0165), родословная G3BD2 x G3RZ1, номер PVP 8300144.

Зародышевая плазма Iodent широко используется в селекционных программах “Порумбень”. В последние годы в разных странах были районированы следующие гибриды: Порумбень 222 (Молдова, Россия, Казахстан); Порумбень 262 (Молдлва); Порумбень 265 (Молдова); Порумбень 270 (Беларусь); Порумбень 288 (Молдова); Порумбень 293 (Молдова, Россия); Порумбень 294 (Молдова); Порумбень 306 (Молдова); Порумбень 310 (Молдова, Румыния); Порумбень 331 (Молдова); Порумбень 346 (Молдова); Порумбень 390 (Молдова, Румыния); Порумбень 391 (Молдова); Порумбень 383 (Молдова); Порумбень 459 (Молдова); Порумбень 461 (Молдова, Россия, Украина, Казахстан); Порумбень 462 (Молдова); Порумбень 465 (Молдова); Росмолд 254 (Россия).

Литература

Мустьяца С.И. Адаптивная селекция скороспелой кукурузы на основе гетерозисных групп Рейд Айодент и БССС-Б37. Эколого-генетические аспекты в селекции полевых культур в условиях изменений климата. Полтава, 2019, 36-37.

Barriere Y., Alber D., Dolstra O., Lapierre C., Motto M., Ordas A., Van Waes J., Vlaswinkel L., Welcker C., Monod J.P. Past and prospects of forage maize breeding in Europe. II. History, germplasm evolution and correlative agronomic changes. *Maydica*, 2006, V.51, 435-449.

Coors J.G., Tracy W.F., Behr C.F., Gerdes J.T. *Compilation of North American maize germplasm*. CSSA, Madison, WI. 1993.

Kurtz B., Gardner C.A.C., Millard M.J., Nickson T., Smith J.S.C. Global access to maize germplasm provided by the US National Plant Germplasm System and by US plant breeders. *Crop Science*, 2016, V.56, N3, 931-941.

Mikel M.A. Progenitor lineages within proprietary dent corn germplasm. 54-th Annual Illinois Corn Breeder’s School. 2018, 49-63.

Troyer A.F. Background of U.S. hybrid corn. *Crop Science*, 1999, V.39, N3, 601-626.

Troyer A.F. Persistent and popular germplasm in ceventy centuries of corn evolution In C.W. Smith (ed.) Corn: Origin, History, Technology, and Production. 2004, 133-231

Vanicovici N. A handbook of maize breeding germplasm. Lambert academic publishing. 2018, 356 p.

ВЫРАЩИВАНИЕ ЛИМОНА В ТЕПЛИЦЕ В УСЛОВИЯХ ГИДРОПОНИКИ

Камилова Лайлигуль Каммунаровна,
магистр

Оразбеков Кусбек Газизович,

асс.профессор, к. с/х.н.

Шыныбаев Марат Джаксылыкбаевич,

магистр с/х наук, старший преподаватель

Казахский национальный аграрный университет

г. Алматы, Казахстан

Введение. В Казахстане производство лимона всегда носило любительский характер, но в настоящее время неожиданно выявилось, что производство лимонов здесь - выгодное дело. Это связано с тем, что, во-первых, огромный тепличный комплекс созданный для производства овощей в зимний и ранне-весенний период, оказался не рентабельным из-за дороговизны энергоносителей и из-за демпинговых цен на овощную продукцию, поставленную из-за рубежа. Известно, что производство ранних томатов и огурцов требует больших расходов на тепло, дополнительное освещение и других эксплуатационных нужд.

Сбои в снабжении теплом и электричеством неизбежно приводят к огромным, порой невозможным потерям в овощеводстве защищенного грунта. Выращивание лимона в таких условиях неожиданно, в связи с биологическими особенностями этого растения, оказалось привлекательным. Дело в том, что если томаты и огурцы при продолжительном снижении температуры ниже +15...+10° С не растут, то лимоны успешно переносят эти неблагоприятные условия без больших потерь в урожае. Более того, даже при понижении температуры до -5...-8° С, когда повреждаются листья, деревья лимонов, они остаются живыми и в последующем дают урожай, тогда как овощные культуры погибают. Даже если принять во внимание, что и томаты и

огурцы можно пересевать, то при этом оказывается, что в таких условиях их лучше, дешевле выращивать в открытом грунте.

Растение при выращивании на гидропонике представляет собой небольшое дерево или куст, достигающий высоты 2,5 м. Побеги малоколючие, часто колючки отсутствуют. Плоды от 90 до 120 г, по форме овальные, широкоовальные, вершина округлая, редко с неясно выраженным соском, желобка нет. Кожура тонкая, не более 0,3 см, поверхность гладкая, блестящая. Мякоть сочная, содержит 30,8 мг % витамина С. Растения отличаются высокой ремонтантностью. Лимон Мейера самый низкорослый, хорошо ветвится. Листья мелкие, темно-зеленые. Цветет 4 раза в год, с небольшим интервалом. Цветки белые, мелкие, одиночные или собранные в небольшие кисти. Сорт урожайный. Растение плодоносит уже на 2-й год.

Плоды цитрусовых имеют большое значение. Они в отличие от других плодов и овощей содержат большое количество витаминов. Плоды лимона, если создать хорошие условия, могут сохраняться в течение шести-восьми месяцев после сбора. Плоды цитрусовых используются в свежем виде, а также для технической переработки. Большинство отраслей кондитерской, консервной и парфюмерной промышленности работают на цитрусовом сырье. У цитрусовых широко используются, помимо плодов, и такие части растения, которые не находят обычно никакого применения у других плодовых: значительная часть цветков, листья, молодые ветви, остающиеся после обрезки кроны, плоды, пораненные при сборе или опавшие, незрелые, корки зрелых плодов. Все это перерабатывается для получения эфирных масел, эссенций, применяемых в парфюмерии, пектина, лимонной кислоты, находящих применение в кондитерском деле, а так же идущих для приготовления различных варений, цукатов, пастилы, мармелада, безалкогольных напитков, ликеров и пр.

Лимон “Мейер” является результатом давней естественной гибридизации лимона и апельсина, по другим это разновидность или гибрид кантонского лимона, имеющим оранжево-красную кожуру. Дерево среднерослое высотой 1–

1,5 м, с округлой, компактной, хорошо облиственной и легко поддающееся формировке кроной, с небольшим количеством колючек. Листья темно зеленые, блестящие, плотные, толстые, яйцевидные, зазубренные. Выделяется среди других сортов обильным плодоношением и не очень кислым вкусом плодов. Вес плодов 70— 150 г. Ремонтантность, скороспелость, хорошее плодоношение этого сорта делают его перспективным для комнатной культуры, где он выращивается на собственных корнях. Зацветает раньше других сортов, обычно в марте-апреле. Бутоны образуются только на побегах текущего года. Цветки белые, очень душистые, по размеру меньше, чем у других сортов, одиночные или расположены гроздьями по 2-6 в соцветии. Плоды округлой формы, практически без соска, весом 80-120 грамм, с тонкой кожурой ярко-желтого или оранжевого цвета, созревают через 8-9 месяцев после завязи. Мякоть нежная, сочная, немного горьковатая. Урожайность 20 плодов с 8-летнего дерева. Растение легко переносит теплый сухой воздух жилых помещений при увлажнении в зимнее время. Нуждается в хорошей освещенности, предпочитает окна южной ориентации. Легко размножается черенками, а выращенный из косточки начинает цвести на пятый год.

Целью работы была разработка технологии выращивания лимона на гидропонике в условиях защищенного грунта с применением инновационных препаратов минерального питания.

Материалы и методы. Гидропонные системы представляют собой одну из форм интенсивного растениеводства, обеспечивая ряд преимуществ по сравнению с более консервативными методами выращивания.

- Оборудование для гидропоники позволяет обеспечить более высокую урожайность практически любых культур.
- Продукция, полученная методом выращивания на гидропонике, обладает лучшими вкусо-ароматическими качествами, имеет более «товарный» вид, лучше переносит хранение и транспортировку.
- Растения на гидропонике избавлены от любых болезней почвы.

- Существенно сокращается расход воды для полива, поскольку питательный раствор циркулирует в системе, снова и снова заполняя емкость с растениями.
- Также уменьшается и расход удобрений.
- Система является максимально универсальной и гибкой, подходит для большинства культур и в подавляющем большинстве случаев позволяет обеспечить отличный результат.

Результаты и обсуждение. В настоящее время в Казахстан хорошо внедряется гидропоника. Гидропоника сохраняет хорошую температуру, и не дает промерзнуть корням в зимнее время. В нашем случае, мы сможем регулировать не только температуру, но и pH субстрата, так как лимон хорошо растет на кислой почве, и pH составляет 5,5-6. Для исследования и сравнения в росте мы решили посадить 3 саженца лимона на почву и 3 саженца на вермикулит. Посадка была произведена 24 апреля 2019 года, саженцам было 6 месяцев при покупке. Полив осуществлялся сутки через двое, регулировалась температура в теплице. Саженцы, которые росли на почве мы поливали водой. А для гидропоники составляли подкормку. В первый месяц добавляли в воду Текамин Раиз, он способствует хорошему укоренению саженцев. Норма 3 мл на 0,5 литров воды. Начиная с 25 мая до 27 сентября поливали Текамином Макс, с дозой 1,5 мл на 0,5 литров воды. 12 июня мы столкнулись с щитовкой. 14 июня произвели опрыскивание препаратом фуфанол нова. Щитовка была на всех саженцах, так как не было результата, промыли листья мыльным раствором. Результат через 2 дня был удовлетворительным.

С 24 апреля 2019 года до 25 февраля 2020 года большой акцент в исследовании был поставлен на динамику роста саженцев лимона.

Динамика роста побегов лимона

Наименование саженца	Длина стебля, см						
	24.04	28.06	26.08	01.10	28.10	24.12	25.02
Г1	28	32	34	35	36	36	37
Г2	32	35	39	46	50	54	57
Г3	27	31	35	35	35	36	39
П1	21	24	30	34	46	58	59
П2	18	22	28	33	44	46	47
П3	25	28	33	39	42	50	55

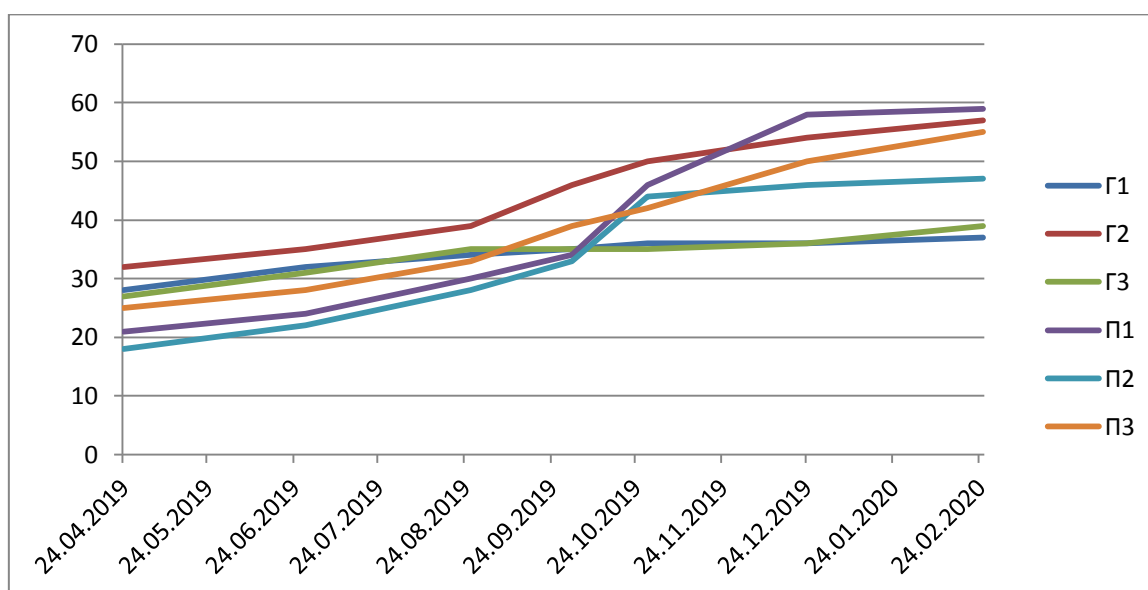

Рис. 1. Динамика роста побегов лимона

Благодаря удобрениям текамин Макс и текамин раиз, мы получили равномерный рост и развитие кустов лимона, что можно увидеть в диаграмме 1. В период январь по февраль 2020 года, рост был приостановлен и сократили количество полива.

Динамика роста листьев лимона

Наименование саженца	Количество листьев, шт.						
	24.04	28.06	26.08	01.10	28.10	24.12	25.02
Г1	11	12	13	14	17	16	14
Г2	23	25	29	34	54	29	27
Г3	11	13	15	17	33	33	25
П1	16	17	21	27	42	31	25
П2	6	9	13	17	23	23	20
П3	20	21	26	33	53	51	34

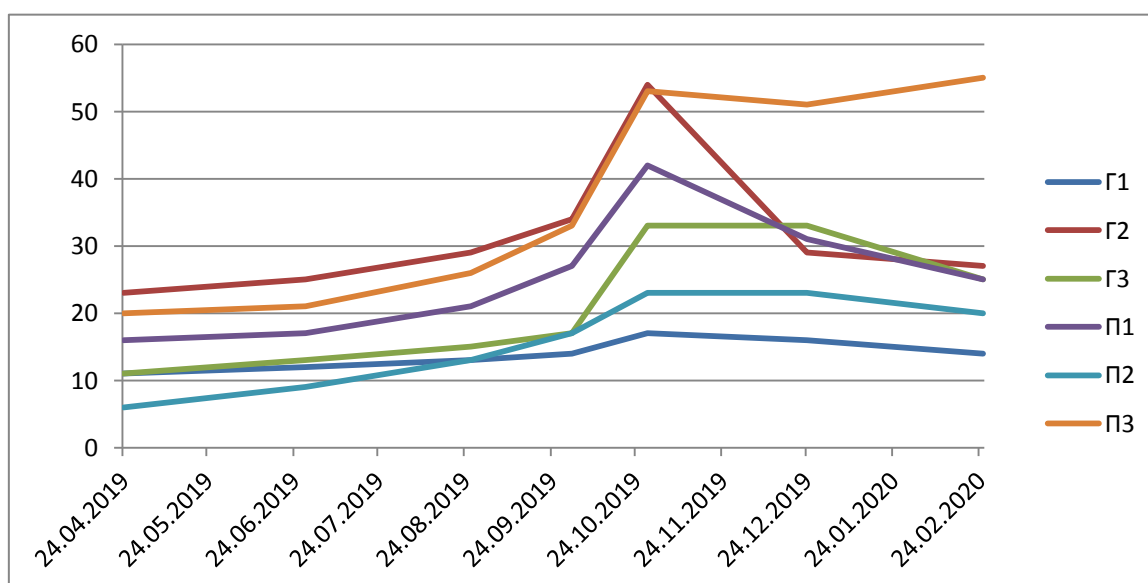

Рис. 2. Динамика роста листьев лимона

Масса листьев значительно прибавлялась. В зимний период был небольшой листопад, но в начале марта мы увидели значительный прирост новых листьев.

Выводы. Результаты исследования показали:

1. В опытах доказано что лимон можно выращивать на гидропонике с применением инновационных препаратов минерального питания.

2. Динамика роста побегов лимона на гидропонике практически не отставала от кустов, которые росли как почвенная культура а в некоторых вариантах и превосходила их.

3. Применение удобрения Текамин Макс, который содержит все микроэлементы, показал хороший результат в приросте массы куста на гидропонике.

4. Кусты лимона на гидропонике в меньшей степени заражались щитовкой и тлей в отличии от кустов почвенной культуры.

ОЦЕНКА ФОТОСИНТЕТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ СВЯЗИ МЕЖДУ ВЕЛИЧИНАМИ ОСМОТИЧЕСКОГО И ТУРГОРНОГО ДАВЛЕНИЯ ВНУТРИ КЛЕТОК СОРТОВ ЛЕЩИНЫ

Карибаева Аита Бактыбековна,
магистр

Оразбеков Кусбек Газизович,
асс. профессор, к. с/х.н.

Шыныбаев Марат Джаксылыкбаевич
магистр с/х наук, старший преподаватель
Казахский национальный аграрный университет
г. Алматы, Казахстан

Введение. Поглощение воды из внешней среды является обязательным условием существования любого живого организма. Поступление воды в клетки идёт в результате осмоса, набухания биокolloидов и увеличения степени их гидратации, а также активным путём.

В тургесцентных клетках центральная вакуоль плотно прижимает цитоплазму к клеточной стенке, тем самым способствуя поддержанию формы клетки в мягких органах растения, например в листьях. При недостатке влаги вода выходит из вакуоли, что приводит к утрате тургора и увяданию.

Основной движущей силы водных потоков в клетках и в тканях растений является градиент осмотического потенциала.

Цель работы. Определение продуктивности фотосинтеза, находящегося в зависимости от генотипа растений, общей площади, расположения и возраста листьев, изучение фотосинтеза, как одного из основных факторов урожайности сортов лещины, а также осмотического потенциала сортов лещины коллекционных фондов Главного ботанического сада РГП «Институт ботаники и фитоинтродукции» КН МОН РК.

Материалы и методы. Объектами исследований послужили три сорта лещины: «Первенец», «Московский рубин» и «Веселобоковеньковский».

Опыты проводили в соответствии с Программой и методикой сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур» (Всероссийского научно-исследовательского института селекции плодовых-ВНИИСП, Орел, 1999)

Место проведения полевых опытов – Главный ботанический сад, РГП «Институт ботаники и фитоинтродукции» КН МОН РК, который расположен в нижнегорной зоне Алматинской области.

Результаты и обсуждение. При оценке фотосинтетической деятельности и определении связи между потенциальной и реальной продуктивностью сортов изучают следующие показатели:

- чистую продуктивность фотосинтеза листьев (ЧПФ, г/м² сутки)
- удельную хозяйственную продуктивность листьев: потенциальную (УПЛ пот., кг/м²) - максимальный урожай с 1 м² листьев
- параметры кроны, м (длина, ширина, высота);
- общую листовую поверхность учетного растения (S, м²)

Таблица 1

Биометрические показатели сортов лещины в ГБС

Сорт	Высота куста, м	УПЛ пот., ц/м ²	Площадь листьев, см ²	ЧПФ листьев, г/м ²	Площадь кроны, м ²	Площадь проекции кроны, м ²
Первенец	5	1,10	39	0,448	19,06	9,604
Московский Рубин	4	1,16	41	0,445	18,83	15,876
Веселобоко- веньковский	4	0,71	39	0,692	12,05	4,9

Чистую продуктивность фотосинтеза листьев рассчитывают по формуле:

$$\text{ЧПФ} = (B_2 - B_1) / (S \times T)$$

где ЧПФ - чистая продуктивность фотосинтеза листьев, г/м²сутки;

B₁ - сухой вес листьев в начале опыта (г);

B₂ - сухой вес в конце учетного периода (г);

T - время работы листьев в днях; (T = 126 дней)

S - площадь листовой поверхности, см².

Продуктивность растений, являясь результатом взаимодействия многих функциональных процессов, в значительной степени зависит от интенсивности фотосинтеза и от рабочей площади листовой поверхности. От того, насколько сорт лещины способен наращивать листовую поверхность, зависит его возможность сформировать качественный урожай.

Чем выше ЧПФ, тем меньше требуется м²/суток на формирование единицы массы урожая, следовательно, тем более продуктивным является сорт. В нашем опыте разница между Веселобоковеньковским и Первенцем была маленькая – 0,244 г/ м².

Это подтверждается величиной урожайности и средней массы плода у этих сортов, где видно из таблицы 2.

Таблица 2

Морфологические признаки сортов лещины

Сорт	Размер плодов, мм	Масса плодов, грамм	Урожай с гектара, ц
Первенец	27 x 21 x 18	11,52	6
Московский Рубин	28 x 18 x 16	5,86	8
Веселобоковеньковский	18 x 14 x 12	6,94	6

Не менее важным значимым показателем экологической устойчивости листьев является поступление воды в концентрированный клеточный сок путём осмоса через избирательно проницаемый тонопласт.

Осмотическое поглощение воды играет важную роль при растяжении клеток во время их роста, а также в общем водном режиме лещины.

Таблица 3

Степень диссоциации сахарозы разной концентрации

Концентрация	1,0	0,7	0,5	0,3	0,1
Степень	0,71	0,74	0,76	0,79	0,83

Плазмолитический метод основан на подборе изотонического (изотонического) раствора, то есть имеющего осмотический потенциал, равный осмотическому потенциалу клетки. Раствор, при котором начался плазмолиз, имеет осмотический потенциал, примерно равный осмотическому потенциалу клетки.

Таблица 4

Изменение доли плазмолизованных клеток в ткани из листьев лещины при различной концентрации сахароз в растворе

Концентрация сахарозы, М	Доля плазмолизованных клеток в эпидермисе лещины, %
0,1	2,5
0,3	3,5
0,5	55
0,7	79
1,0	100

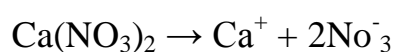
Зная концентрацию наружного раствора в молях, можно вычислить осмотический потенциал клетки.

Результат: 79% плазмолизованных клеток в эпидермисе лещины.

Осмотическое давление раствора сахарозы ($\tau = 0,7$).

Теория электролитической диссоциации позволила объяснить, почему растворы кислот, солей и оснований не подчиняются закону Вант-Гоффа.

Аррениус показал, что степень диссоциации $\alpha = (i - 1) / (n - 1)$, где n – число ионов, на которое диссоциирует одна молекула.

При диссоциации: Ca и 2NO_3 , значение $n = 3$, отсюда $\alpha = 1$.

Находим величину изотонического коэффициента Вант-Гоффа; i .

$$i = 1 + \alpha(n - 1),$$

$$i = 1 + 1 \times (3 - 1) = 3$$

Таблица 5

Степень диссоциации растворов $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ разной концентрации

Концентрация раствора, моль/дм ³	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7
Степень диссоциации	0,488	0,429	0,397	0,378	0,365	0,356	0,349

Рассчитываем величину потенциального осмотического давления клеточного сока по уравнению Вант-Гоффа: $P_0 = R \times T \times C \times I$,

Где P_0 - потенциального осмотического давление, атм;

R – универсальная газовая постоянная (0,0821 дм³);

T – абсолютная температура по Кельвину ($273^0 + \text{комнатная температура}$) = 559,15

C – концентрация изотонического раствора, моль/дм³

$$P_0 = 0,0821 \times 559,15 \times 0,4 \times 3 = 55,087 \text{ Па}$$

Внутри вакуоли («осмотической ячейки») клеточный сок развивает осмотическое давление π :

$$\pi = i \times C \times R \times T,$$

где C – концентрация раствора в молях;

T – абсолютная температура;

R – газовая постоянная 0,0821 д³;

i – изотонический коэффициент, равный $1 + \alpha(n-1)$, где α – степень электролитической диссоциации;

n – число ионов, на которые распадается молекула электролита.

$$\pi = 3 \times 0,4 \times 0,0821 \times 559,15 = 55,087 \text{ Па}$$

Давление, с которым вода осмотически притекает в клетку, равно, таким образом, разности осмотического давления π и тургорного давления P . Эту величину называют сосущей силой S :

Сосущая сила эквивалентна разнице между существующим в клетке тургорным давлением и максимальной величиной давления, которое может быть достигнуто в данной клетке при ее полном насыщении водой.

$$S = \pi - P.$$

$$S = 55,087 - 55,087 = 0$$

В клетке, насыщенной водой, давление клеточного сока на протоплазму полностью уравновешено противодействием в состоянии полного насыщения, сосущая сила равна нулю.

Выводы. Результаты исследования показали:

1. Важными характеристиками величины биологического урожая сортов лещины являются фотосинтетический потенциал продуктивности (ФП). Наиболее высокая фотосинтетическая активность листьев у сорта «Московский рубин» и максимальный урожай с 1 м² листьев составил 1,16 ц/м².

2. Сосущая сила равна нулю, следовательно протопласт не оказывает давление на клеточную стенку и клетка перестаёт поглощать воду.

3. Тургор (упругость) – результат осмоса. Осмос - движение воды через мембрану, которая пропускает воду и не пропускает растворенные в ней вещества.

BIOLOGICAL SCIENCES

СТІЙКІСТЬ ҐРУНТІВ УКРАЇНИ ДО ЗАБРУДНЕННЯ ВАЖКИМИ МЕТАЛАМИ ТА ФТОРОМ

Макаренко Наталія Анатоліївна

д.с.-г.н., професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Макаренко Володимир Васильович

к. с.-г.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вступ. Стійкість екосистем і їх компонентів, поняття складне та багатогранне. Під стійкістю ґрунту до забруднення, необхідно розуміти його здатність до поглинання і утримання хімічних елементів, які можуть бути потенційно токсичними, у фіксованому стані. У процесах поглинання бере участь сукупність компонентів ґрунту, яку К.Гедройц назвав ґрунтовим поглинальним комплексом. Стійкість ґрунту - величина зворотна рухомості хімічних елементів, що можуть бути забруднювачами, оскільки саме рухомі форми є найнебезпечнішими для біологічних систем різного рівня організації.

Метою роботи було вивчення здатності ґрунтів вміщувати хімічні елементи у різних за ступенем рухомості формах і, на підставі отриманих даних, проведення оцінювання стійкості ґрунтів Поліської, Лісостепової і Степової зони України. В основу цієї роботи було покладено принципи оцінки і класифікації ґрунтів за стійкістю до хімічного забруднення, розроблені М.Глазовською.

Матеріали і методи. Робота проводилася у напрямку ранжування найбільш поширених ґрунтів України за здатністю протистояти забрудненню біохімічно активними елементами – металами і неметалами. Враховувалися основні фактори, які впливають на рухомість хімічних елементів (рН

грунтового розчину; вміст гумусу, гранулометричної фракції розміром <0,001 мм, Na₂O) і проводилася оцінка їх впливу за бальною системою. Величина оціночного балу для кожного фактору, що враховувався, відповідає його значимості у закріпленні і мобілізації хімічних елементів.

В основу оцінки було покладено результати з визначення рівня залежності між кількістю рухомих форм хімічних елементів і параметрами стану ґрунтів за показниками коефіцієнту детермінації (d_{yx}), з встановлення функціональної залежності між цими величинами при їх динамічній зміні на основі проведення регресійного аналізу. Було встановлено діапазон змін рухомості хімічних елементів – Cd, Pb, Zn, Cu, Ni, Co, F (залежна змінна - y) при зміні рН ґрунту, вмісту гумусу, фракції <0,001 мм, Na₂O (незалежна змінна – x) з подальшим вираженням величини прирощення залежної змінної (y) у відносних одиницях (балах). Це стало основою для розрахунку коефіцієнтів стійкості ґрунтів, які залежно від властивостей ґрунту і властивостей хімічного елементу, коливалися в межах 0,1-1,0 балів. Найвищий рівень коефіцієнту стійкості свідчить про високу здатність ґрунту фіксувати хімічний елемент у нерухомій формі і, відповідно, знижувати його негативний вплив відносно біологічних об'єктів.

Результати і обговорення. Коефіцієнти толерантності ґрунтів розраховували відносно кожного хімічного елементу з врахуванням його хімічних особливостей. Проведення розрахунків і аналіз літературних даних дозволили отримати певні залежності:

Кадмій - величина детермінації (d_{yx}) потенційно рухомих форм кадмію у ґрунті з рН складає 92%, з гумусом - 61%. Залежність рухомості кадмію, який вилучається 1,0N HCL, від властивостей ґрунтів описується наступними рівняннями регресії:

$$\text{pH: } y = 1 / (-0,08 + 0,02x); R = 0,993$$

$$\text{гумус: } y = 1 / (0,02 + 0,01x); R = 0,892$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = 721,9 / (8,66+x); R = 0,837$$

Свинець - величина детермінації (d_{yx}) рухомих форм свинцю з рН ґрунтового розчину складає 67%, з вмістом гумусу – 79%, фракції <0,001 мм – 92%. Функціональна залежність між вмістом Pb у 0,1N HCL і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = x/(-2,15 + 0,62x); R = 0,932$$

$$\text{гумус: } y = 2,86 + 1,92/x; R = 0,914$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = 5,81 \cdot 0,98^x; R = 0,973$$

Мідь - величина детермінації (d_{yx}) рухомих сполук міді від рН ґрунту складала 64%, від вмісту гумусу – 81%, вмісту фракції < 0,001 мм – 88%. Функціональна залежність між вмістом рухомих сполук міді, що вилучаються 0,1N HCL і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = 1/(-0,69 + 0,14x); R = 0,932$$

$$\text{гумус: } y = -1664 + 23,96/x; R = 0,953$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = -3,61 + 246,16/x; R = -0,972$$

Цинк - величина детермінації (d_{yx}) рухомих форм цинку з рН ґрунтового розчину складає 98%, з вмістом гумусу – 85%, фракції <0,001 мм – 88%. Функціональна залежність між вмістом Zn у 0,1N HCL і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = -46,68 + 355,02/x; R = 0,981$$

$$\text{гумус: } y = 25,66 - 4,94x; R = 0,912$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = 28,1 - 0,71x; R = 0,931$$

Кобальт - величина детермінації (d_{yx}) рухомих форм кобальту з рН ґрунтового розчину складає 22%, з вмістом гумусу – 60%, фракції <0,001 мм – 61%. Функціональна залежність між вмістом Co у 0,1N HCL і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = x/(-1,16+0,28x); R = 0,674$$

$$\text{гумус: } y = 0,80 + 30,66/x; R = 0,933$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = -1,04 + 302,85/x; R = 0,912$$

Нікель - величина детермінації (d_{yx}) рухомих форм нікелю з рН ґрунтового розчину складає 45%, з вмістом гумусу – 28%, фракції $< 0,001$ мм – 41%. Функціональна залежність між вмістом Ni у 0,1N HCL і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = 67,1 - 30,13 \log x; R = 0,693$$

$$\text{гумус: } y = 4,60 + 24,69x; R = 0,882$$

$$\text{фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = 32,62 - 6,70 \log x; R = 0,635$$

Діпазони змін рухомості важких металів (залежна змінна - y) при зміні рН ґрунту, вмісту гумусу, фракції $< 0,001$ мм (незалежна змінна – x) з подальшим вираженням величини прирощення залежної змінної (y) у відносних одиницях (балах) представлено у таблиці 4.12-4.13.

Від металів за особливостями взаємодії з твердою фазою ґрунту істотно відрізняється *фтор*. Величина детермінації (d_{yx}) рухомих форм фтору з рН ґрунтового розчину складає 77%, з вмістом Na_2O – 67%, фракції $< 0,001$ мм – 94%. Функціональна залежність між вмістом рухомого (водорозчинного) F^- і властивостями ґрунту описується наступними рівняннями:

$$\text{pH: } y = 2,63 + x^n; R = 0,932$$

$$\text{Na}_2\text{O: } y = 0,18 \cdot 71,56^x; R = 0,935$$

$$\text{гранулометрична фракція } < 0,001 \text{ мм: } y = 0,57 \cdot 1,09^x; R = 0,962$$

Діпазони змін рухомості фтору (залежна змінна - y) при зміні рН ґрунту, вмісту фракції $< 0,001$ мм, Na_2O (незалежна змінна – x) з подальшим вираженням величини прирощення залежної змінної (y) у відносних одиницях (балах), представлено у таблиці.

Коефіцієнти стійкості ґрунтів відносно забруднення фтором

Показник стану ґрунту	Діапазон змін показників стану ґрунту (x)	Діапазон змін рухомого F ⁻ , % від загального (y)	Коефіцієнт стійкості відносно F ⁻ (бали)
рН	4,5 - 5,5	2,64-2,73	0,30
	5,5 - 6,5	2,73-4,09	0,15
	6,5 - 7,5	4,09-17,0	0,02
	7,5 - 8,5	17,0-42,98	0,001
Na ₂ O, %	0,20 - 0,40	0,43-1,02	0,30
	0,40 - 0,60	1,02-2,39	0,15
	0,60 - 0,80	2,39-5,62	0,05
	0,80 - 1,00	5,62-13,18	0,025
фракція <0,001 мм, %	5 - 15	0,86-1,96	0,40
	15 - 25	1,96-4,48	0,20
	25 - 35	4,48-10,24	0,10
	35 - 45	10,24-23,39	0,03

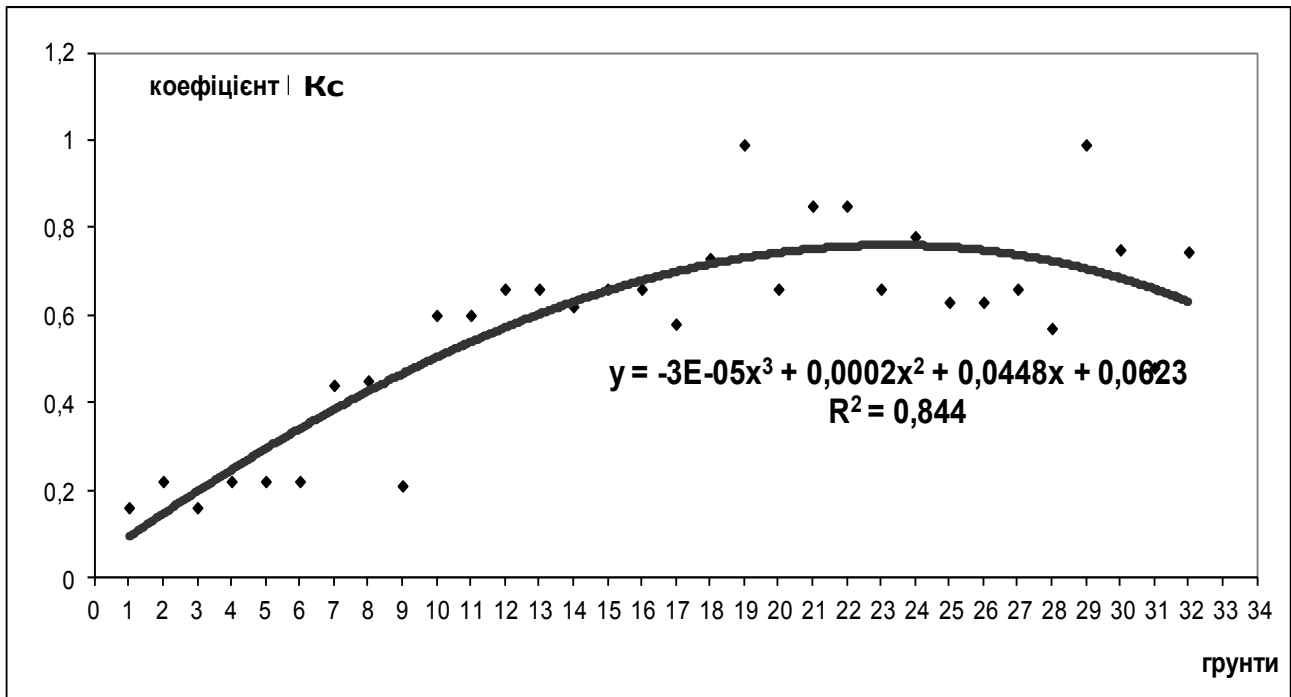
Узагальнення отриманих даних дозволило провести оцінку стійкості ґрунтів відносно забруднення їх вищеназваними хімічними елементами, яке дає можливість врахувати вплив окремих факторів стану ґрунтової системи на фіксацію хімічних елементів і особливості взаємодії хімічних елементів з ґрунтовим комплексом. Сумарний коефіцієнт стійкості - k_c є сумою коефіцієнтів стійкості, встановлених відносно окремих показників стану ґрунтового комплексу – k_{pH} , $k_{гум}$, $k_{глин}$, k_{Na_2O} .

Стійкість ґрунтів у відношенні групи важких металів, виражена через k_c , була найвищою для зони Степу України, де ґрунти характеризувалися рН >6,5, вмістом гумусу > 3%, кількістю мулистий фракції > 30%. Усереднені коефіцієнти толерантності k_c коливалися в межах 0,60-1,00.

Стійкість ґрунтів відносно окремих металів підпорядковувалася наступній послідовності: Zn>Ni>Pb>Cu>Co>Cd.

Найменшою стійкістю до металів характеризувалися ґрунти Поліської зони з рН<6,0, вмістом гумусу <1,5%, кількістю мулистий фракції <15%. Коефіцієнти стійкості коливалися в межах 0,11-0,35. Ґрунти зони Лісостепу займали проміжне положення (рис. 1).

Стійкість ґрунтів відносно фтору підпорядковувалася іншій залежності: найвищі k_c спостерігалися у ґрунтів зони Полісся (середній рівень $k_c = 0,83$), найнижчі - у ґрунтів зони Степу (середній рівень $k_c = 0,24$), проміжне положення займали ґрунти зони Лісостепу (середній рівень $k_c = 0,42$).

**Рис. 1. Стійкість ґрунтів відносно важких металів (Cd,Pb,Zn,Co,Cu,Ni):
 1-7 - ґрунти зони Полісся; 8-18 ґрунти зони Лісостепу;
 19-32 ґрунти зони Степу**

Висновки. Ґрунти, поширені у зоні Лісостепу і Степу України, відносно важких металів характеризуються досить високим рівнем стійкості – у середньому k_c складає 0,50-0,78, що свідчить про їх високу здатність до іммобілізації металів. Невисока здатність зв'язувати метали притаманна ґрунтам Поліської зони, де k_c складає лише 0,11-0,35.

Зворотна залежність спостерігається у відношенні неметалу фтору: найвища здатність зв'язувати цей елемент у малорухомі сполуки притаманна ґрунтам зони Полісся, k_c складає 0,84, в той час як для ґрунтів зони Лісостепу і Степу характерна низька спорідненість з рухомими сполуками фтору, k_c складає відповідно 0,42 і 0,24.

Екотоксикологічний контроль необхідно проводити диференційовано залежно від ґрунтово-кліматичних умов території обстеження. У зоні Полісся України на ґрунтах, що характеризуються кислою реакцією середовища, невисоким вмістом гумусу і мулистій фракції, обов'язковим має бути екотоксикологічний контроль за вмістом рухомих форм важких металів у ґрунті.

У зонах Лісостепу і Степу України на ґрунтах з нейтральною, лужною реакцією середовища і високим вмістом Na_2O , обов'язковим має бути контроль за вмістом рухомих форм фтору у ґрунті.

УРОВЕНЬ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОБУСЛОВЛЕННОЙ ЗАБОЛЕВАЕМОСТИ НАСЕЛЕНИЯ КАК БИОИНДИКАТОР СОСТОЯНИЯ СРЕДЫ

Суханова Ирина Прохоровна

к. б. н., доцент

Уманский национальный университет садоводства

г. Умань, Украина

Введение. Анализ причинно-следственных связей между состоянием здоровья человека и факторами среды, его определяющими, базируется на проблемах причинности в патологии, на существующих знаниях об экологии и природе отдельных заболеваний. При этом здоровье населения ставят в определенную зависимость от степени адаптации к среде, а болезни рассматривают как элемент экосистемы.

В основе теории взаимодействия организма с окружающей средой лежит теория гомеостаза (саморегуляции). В ходе адаптации к неблагоприятным условиям внешней среды состояние организма человека характеризуется напряжением компенсаторно-приспособительных механизмов, резервы которых исчерпываются со временем. Что, в свою очередь, приводит к значительному возрастанию так называемых болезней цивилизации и разнообразных хронических патологических процессов.

Выделяют специфическое состояние человека, сформировавшееся под влиянием комплекса неблагоприятных воздействий среды и называемое антропоэкологическим напряжением. Оно предшествует развитию патологии. Считают, что в связи со стрессом развивается близко 10 тысяч заболеваний и более 100 тысяч болезненных симптомов. Стресс ускоряет процессы старения организма. К примеру, реакция организма на уровень атмосферного и почвенного загрязнения среды в порядке убывания образует ряд: 1) иммунологическая реактивность; 2) острые заболевания органов дыхания аллергического характера; 3) отклонение от нормы функциональных и физиологических параметров – нарушение гармонического физического

развития, анемия, снижение вентиляционной функции легких и т. п.; 4) возрастание хронических заболеваний; 5) возрастание частоты тератогенного эффекта, новообразований, болезней крови, системы кровообращения, которые реагируют на качество среды обитания.

Исследованиями установлено, что наиболее чувствительными к влиянию факторов среды являются кровеобразующая, сердечно-сосудистая, дыхательная, центральная нервная и мочеполовая системы.

При изучении взаимосвязи здоровья населения с воздействиями внешней среды природным путем возникает вопрос об экологической обусловленности заболевания. Выделяются разные аспекты. В частности, речь идет о заболеваниях экологической этиологии. Выделяют экологически обусловленные и экологически зависимые заболевания. Иногда используют понятие «индикаторные вероятно экологически обусловленные болезни», которое обозначает заболеваемость среди населения конкретной территории, обусловленную действием местных вредных воздействий, интенсивность которых достоверно возросла по сравнению с 5 – 10 годами. Термин «специфическое экологически обусловленное заболевание» обозначает отслеживаемое среди населения конкретной территории заболевание, доказательно связанное с влиянием вредного воздействия места существования и такое, что является характерным для действия этого причинного воздействия симптомами и синдромами.

В некоторых работах говорится о малом числе типов заболеваний, достоверно обусловленных загрязнением окружающей среды. Это всего три патологических состояния, распространенность которых четко отличаются в «грязной» и «чистой» зонах: аллергические заболевания, прежде всего атипичский дерматит, а также рецидивирующий бронхит и железодефицитная анемия.

Цель работы – рассмотрение экологически обусловленных заболеваний как возможного биоиндикатора состояния окружающей среды.

Материалы и методы. Материалом для осуществления работы были научные источники, отображающие суть понятий «экологически обусловленные» и «экологически зависимые» заболевания. В исследовании использованы методы системного подхода, логические методы познания (анализ, синтез, сравнение, обобщение, систематизация).

Результаты и обсуждение. Выявлено пространственные особенности распространения экологически зависимой патологии в регионах старого промышленного освоения. К примеру, при использовании специальных методов ГИС-анализа установлено тесную связь между типом и массовостью возникшего заболевания с особенностями промышленных и жилищных застроек в границах Кривого Рога. При этом экологические факторы могут пространственно пересекаться с социальными, действуя в таком случае мультипликативно и образуя совершенно иное негативное влияние. Так, при анализе заболеваемости на «экологические» и «социальные» болезни отмечается их высокое пространственное совпадение на большинстве больничных участков. За период с 2015 по 2019 гг отмечалось ухудшение общегородской динамики заболеваемости по болезням, связанным преимущественно с ухудшением качества атмосферного воздуха, в частности это новообразования, различные аллергические заболевания, вегетативно-сосудистая дистония, бронхиальная астма, бронхит, разные заболевания верхних дыхательных путей. При этом интенсивность заболеваний (на 1000 жителей) имела тенденцию к уменьшению в направлении юг-север (по мере удаления от южного промышленного узла).

Среди болезней с яркой экологической причинностью (новообразования, различные аллергические заболевания, вегетативно-сосудистая дистония, бронхиальная астма, бронхит, разные болезни верхних дыхательных путей) стабильную тенденцию к увеличению за исследуемый период выявили территории, приближенные к наибольшей промышленной зоне города. При этом определенная «стабильность» заболеваний на новообразования характерна территориям города, непосредственно прилегающим к Южному

промышленному узлу, которые вследствие географической специфики (роза ветров) контактирует с выбросами металлургических, коксохимических, цементных, химических предприятий.

Выводы. Таким образом, в приведенных примерах экологически зависимые болезни могут служить индикаторами состояния окружающей среды отдельных участков территории, а подобный методический подход может быть продуктивным при проведении мониторинга ее качества, особенно в промышленных регионах.

MEDICAL SCIENCES

PREMISAS TEÓRICAS DEL USO DE DIMETILSULFÓXIDO PARA LA EVITACIÓN Y TRATAMIENTO DE LA FIBROSIS INTERSTICIAL DE LOS PULMONES

Lapshyn Dmytro Evgeniyovych

Doctor en ciencias médicas, profesor titular del departamento de la fisiología común y clínica patológica

Vastyanov Rooslan Sergiyovych

Doctor en ciencias médicas, catedrático, jefe del departamento de la fisiología común y clínica patológica

Zahaievska Olena,

Médica Universidad Nacional Médica de Odesa, Ucrania

Introductions.Introducción. La insuficiencia respiratoria, que tienen los enfermos, contagiados por el virus COVID-19, está relacionada con el desarrollo de la fibrosis intersticial, que vulnera la difusión de oxígeno por la barrera alveolo capilar. A su vez la fase acelerada de los cambios de fibrosis es consecuencia y la fase lógica del proceso atípico de inflamación.

Como demuestra la práctica clínica y la estadística desfavorable de letalidad, hoy en día en los esquemas de tratamiento de este grupo de personas está ausente un medicamento, capaz de luchar de una manera eficaz contra estos procesos.

La reanimación, relacionada con la aplicación de los ventiladores mecánicos, tampoco puede resolver el problema, ya que provee la ventilación forzada de las vías aéreas solo de un modo paliativo, sin influir con eso en el proceso de la difusión de oxígeno de los alveolos al lecho capilar por medio de fibrosis intersticial.

De esa manera, en la terapia de patogénesis de la insuficiencia respiratoria, que se desarrolla en los casos de los enfermos con la neumonía intersticial rápidamente progresiva, la cuestión más importante es encontrar el remedio fármaco para el

tratamiento, capaz de luchar contra la infiltración celular, el desarrollo de fibrosis y engrosamiento del intersticio pulmonar.

Aim/Objetivo. Objetivo del trabajo – optimizar el tratamiento de las neumonías de transcurso atípico, incluso la etiología vírica.

Materials and methods/Materiales y métodos. Según nuestra opinión, el medicamento, favorable para la solución de estos problemas, puede resultar ser DMSO.

Results and discussion./Resultados y discusiones. Los efectos bien estudiados de DMSO son sus calidades antiinflamatorias, antibacteriales, antisépticas y de fibrinólisis, confirmados y aprobados por medio de una cantidad enorme de las investigaciones científicas. DMSO demuestra las calidades antiinflamatorias por medio de la bajada de la activación del factor universal de la transcripción NF- κ B, que controla la expresión de los genes de citocinas proinflamatorias (IL-1, 6, 8, 12, del factor de la necrosis de tumor- α [5-7].

Este medicamento, metabolizándose en organismo humano sale (se desincorpora) por pulmones [4], realizando la difusión reversible de vasos capilares por interstición a las vías aéreas, lo que es especialmente importante para influir en los procesos, que suceden en interstición de pulmones.

Según los datos de la literatura científica, DMSO no es un medicamento sólo para la aplicación exterior [8]: es sabido su uso inhalador y administración intravenosa sistemática en solución isotónica de cloruro de sodio.

Conclusions./Conclusiones. En la terapia combinada de la fibrosis intersticial aguda ofrecemos usar la administración intravenosa de DMSO en forma de solución de 2-4% (4-8 mililitros de DMSO a 200 de mililitros de solución isotónica de cloruro de sodio).

La dosis unitaria del fármaco administrado será 50-100 miligramos/kilogramos.

Esta forma de solución es segura, no contribuye en el desarrollo de complicaciones y puede ser recomendada de inmediato para el uso en la práctica

clínica en calidad del componente compuesto de la terapia combinada de patogénesis del proceso agudo de fibrosis de los contagiados por le virus COVID-19.

La administración intravenosa tiene que realizarse **lentamente** (4-8 mililitros de solución) en la solución isotónica de cloruro sodio (200 mililitros).

BIBLIOGRAFÍA

1. Лапшин Д.Е., Руденко В.Г., Руденко Ю.В. Применение диметилсульфоксида при ревматических заболеваниях: Обзор лит. // Врачебное дело. - 1991. - № 1. - С. 14-19 [En ruso].

2. Efficacy and safety of topical diclofenac containing dimethyl sulfoxide (DMSO) compared with those of topical placebo, DMSO vehicle and oral diclofenac for knee osteoarthritis / Simon L.S., Grierson L.M., Naseer Z. et al. // Pain. 2009. – Vol. 143, N 3. – P. 238-245.

3. Williams A.C., Barry B.W. Penetration enhancers // Adv. Drug Deliv. Rev. – 2004. – Vol. 56, N 5. – P. 603-618.

4. Jacob S.W., Herschler R. Dimethyl sulfoxide after twenty tears // Ann NY Acad. Sci. – 1983. – Vol. 411. – P. 13-17.

5. Dimethyl sulfoxide (DMSO) attenuates the inflammatory response in the in vitro intestinal Caco-2 cell model / Hollebeeck S., Raas T., Piront R. et al. // Toxicol. Lett. – 2011. – Vol. 206. – P. 268.

6. Ahna H., Kima J., Jeumgb E.-B., Lee G.-S. Dimethyl sulfoxide inhibits NLRP3 inflammasome activation // Immunobiology. – 2014. – Vol. 219. - P. 315-322.

7. Davis P.W. An incipient “wonder drug” movement: DMSO and the Food and Drug Administration // Soc. Problems. – 1984. – Vol. 32, N2. – P. 197-212.

8. Григорович Н.А., Дорофтиенко С.Ф., Григорович Т.М. Нанотехнологический лекарственный препарат – димексид. Химические, биологические свойства. Клиническое применение. (Обзор литературы) // электронный ресурс <https://www.babyblog.ru/user/svetilein/3165985> [En ruso].

FEATURES OF HORMONAL HEMOSTASIS IN PATIENTS WITH BENIGN HYPERPLASTIC PROCESSES OF THE BREAST

Markin Leonid Borisovich,

PhD in Medicine, Professor,
Head of the Department of Obstetrics and Gynecology
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Fartushok Tetiana Volodymyrivna,

PhD in Medicine, associate Professor of Obstetrics and Gynecology
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Fartushok Nadiya Volodymyrivna,

PhD, associate Professor of Chemistry,
Lviv Medical Institute

Baran Sergiy Zenovich,

assistant of the Department of biochemistry Bogomolec
Kiev National Medical University

Yurchyshyn Oksana Mykhaylivna,

PhD in Medicine, assistant of the department of general hygiene,
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Komissarova Olha Sergeevna,

PhD in Medicine, assistant of the Department of Family Medicine,
Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Introductions. In recent years, there has been a significant increase in the number of women who turn to gynecologists, surgeons with fibro-cystic mastopathy. According to the literature and their own practical experience, benign breast diseases are diagnosed in every 4 patients at the age of 30 years and in 60% of women over 40 years of age.

Against the background of fibro-cystic mastopathy, the development of breast cancer increases 3–5 times, and in focal (nodal) form of mastopathy with epithelial proliferation - up to 30-40 times.

S. Dyrslad and co-authors inform that proliferative diseases of the breast are associated with a significant increase in the risk of developing WFD in the future, the total risk is 1.76 (95% CI 3.24–4.76). The risk of malignant fibroadenoma is 0,5 – 1,0%, at intracancerous histological type – 2 – 7,5 times more often, leafy fibroadenoma – 3 – 5%.

Today, it is increasingly common for women under the age of 40 in relation to the total number of patients with breast cancer; unfortunately, there are errors in the diagnosis and treatment of breast cancer in young women. Breast cancer three-quarters of its duration is asymptomatic.

V. Novikova points out that it is very difficult to prevent the spread of WGD due to the peculiarities of lymph circulation in the breast tissue (lymphatic drainage pathways - axillary, subclavian, supraclavicular, parasternal, retrosternal, intercostal, crossover, Herotian path).

Given the difficulty of diagnosis in the "therapeutic window" when the size of the formation is less than 1 cm³, the possibility of metastasis of the tumor at microscopically initial size, it is almost impossible to determine the "point of no return" of the progression of the tumor process.

For the prevention of breast cancer in various countries, advocacy and public health programs are being developed to address this problem. C Bellcros informs that different schools (Gayle, Klaus, IBIS (Tugeg-Susiek)) have been proposed to assess the likely risk of developing breast cancer. Adhering to the WHO resolution, self-examination, questionnaires, radiothermometry, and electro-impedance tomography are methods of selecting women at risk for breast cancer.

In the inter-screening period, 18% of WFDs are detected, breast self-examination helps to reduce the incidence of advanced breast cancer forms and mortality by 18.8%.

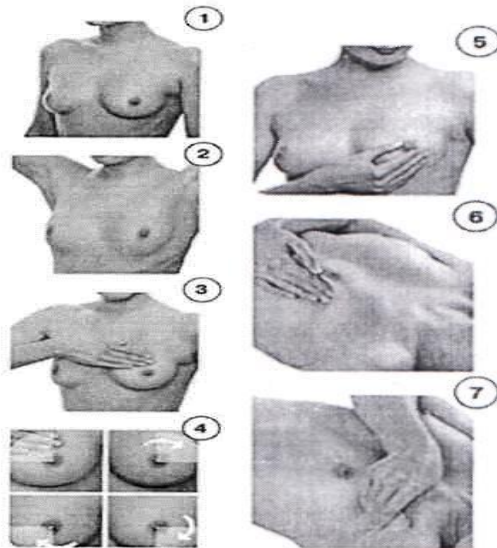

Fig. 1. Breast self-examination: examination and palpation

Regular self-examination allows you to monitor the condition of the breast at intervals between visits to the mammologist.

Self-examination should be performed every month for the 6-12th day of the menstrual cycle.

1. Examine in front of the mirror the shape of the breast and the appearance of the skin and nipples.

2. Raise your arms up and examine your breasts first from the front, then from both sides.

3. In a standing position, press the chest with three middle fingers.

4. Start with the upper outer quarter - the fabric is usually denser here - then move clockwise.

5. Then squeeze each nipple separately between your thumb and forefinger, see if any liquid is released.

6. Continue the survey in a supine position - again in a circle, every quarter in order.

7. Touch the lymph nodes in the armpit area with your fingers.

According to modern scientific ideas, breasts are part of the female reproductive system, and they are under the influence of a whole complex of

hormones: releasing factors of the hypothalamus, gonadotropic pituitary hormones (LH and FSH), hCG, prolactin, thyroidotropic, thyroidotropic hormones. However, the main role belongs to estrogens and progesterone, whose concentration changes affect the morphological characteristics and functional state of the breast.

It is known that the leading role in the functioning of the breast is given by estradiol, which controls most morphological changes in the breast, affecting its tissues, regardless of age. Estradiol stimulates proliferation of the duct epithelium and stroma, vascularization, increases hydration of the connective tissue of the breast.

V. Voanyaratanakornkit., R. Ratheetin (2015) reported that estrogens play a key role in the initiation and stimulation of carcinogenesis. Estrogen and progesterone belong to the group of fat-soluble hormones. Steroid hormones exhibit a unique feature and have the ability to directly initiate protein synthesis in a target cell. Steroid hormones easily diffuse through the cell membrane, bind to their receptor in the cytosol. The receptor-hormone complex enters the nucleus and binds to the target gene in DNA; DNA-based transcription synthesizes information RNA, which is used during translation as a template for the synthesis of the required proteins .

Studies by S. Vricken, O ' , Mulley show that, since the postnatal period, female sex hormones are involved in transformation of the rudimentary ductal system, elongation and bifurcation, branching of the ducts, alveologenesi s, and lactogenic differentiation of breast tissue. In the breast of a woman, the variability of the expression of estrogen receptors, progesterone, marker of proliferative pool of tissue Ki-67 depends on the age of the woman, phase of the menstrual cycle, secretion of placental lactogen during pregnancy, inducers of microenvironment and the like.

M. Hie and co-authors (2015) report that progesterone in synergism with Src kinases is able to suppress the migration and invasion of cells of the basal phenotype of breast cancer. In 2015, it was reported in the literature that low concentrations in the fasting blood of the fasting precursor of the opioid peptide proenkephalin are associated with an increased risk of breast cancer. A. Melander and co-authors (2015) established a direct relationship between sex hormone levels and prolactin in RGD tissue, which depends on age and menstrual features [20].

Hyperprolactinemia, absolute or relative hyperestrogeny, hypoandrogenia, and progesterone deficiency are characteristic of breast cancer. Increased prolactin and estrone, while reducing progesterone and testosterone levels, may be a pathognomonic inducer of age-dependent of breast cancer.

Aim study of the frequency of gynecological morbidity, features of the menstrual cycle in patients with benign processes of the breast – mastopathy.

Materials and methods. 65 women with various forms of mastopathy who were hospitalized at the Lviv City Clinical Hospital during 2019 were examined. Complaints, anamnesis were studied, and a comprehensive clinical examination was conducted. Basal temperature measurements were performed over 3 menstrual cycles in 36 patients.

Results and discussion. The manifestation of disharmonious disorders mainly occurs in the active reproductive age, which may be the impetus for subclinical disorders since puberty.

The age of patients ranged from 19 to 50 years. Among the reasons for progesterone deficiency are: disorders of the level of the hypothalamic-pituitary regulation, hyperprolactinemia, thyroid disease (hypothyroidism, autoimmune thyroiditis), hypertension, primary disease of the gonad, low calorie diet, psychogenic and neurogenic disorders, vitamin D deficiency, obesity and more. Among the women surveyed, thyroid disease in the form of hypothyroidism was found in 20 (30.7%) women, autoimmune thyroiditis in 26 (38,5%) women. Analyzing the social status of women, it was found that 40 (61.5%) women were female students. Intense physical activity combined with a low-calorie diet was observed in almost all female students 35 (53,8%). Obesity was found in 32 (49.2%) women.

Fibrous-cystic mastopathy was detected – 32 women ($49,2 \pm 6,20\%$), fibrous mastopathy – 16 ($24,6 \pm 5,34\%$), nodal mastopathy – 8 ($12,3 \pm 4,07\%$), fibroadenoma – 6 ($9,2 \pm 3,59\%$), nodal mastopathy on the background of fibrotic changes – 3 ($4,6 \pm 2,60\%$).

In 55 patients ($84.6 \pm 4.48\%$), diseases with predominance of hyperestrogenemia were detected. Breast pathology was detected on average 3–5

years earlier than the endometrial and myometrial hyperplastic processes. Mastopathy debut age was $31,4 \pm 1,09$ years, uterine hyperplastic processes were $35,2 \pm 1,17$ years.

In the study of menstrual function, various disorders were detected in $86,2 \pm 4,28\%$ of women. The most frequent consequence of disharmonic disorders is impaired ovulation, which is also the basis of endocrine forms of infertility and miscarriage, regardless of the causes that caused the primary fractures of the reproductive system. Anovulation causes abnormal uterine bleeding and in 40% of cases oligomenorrhea or amenorrhea. Luteal phase insufficiency (NLF) is diagnosed in every second patient with infertility on the basis of regular menstruation.

Anovulation was detected in 17 ($47,2 \pm 8,3\%$) patients, luteal phase deficiency in 11 ($30,6 \pm 7,6\%$). Therefore, 28 women ($77,8 \pm 6,9\%$) had ovarian insufficiency. Uterine leiomyoma was detected in 53 (82%) women.

Conclusions. In the vast majority of cases, mastopathies are combined with various gynecological pathologies ($96,9 \pm 2,14\%$). Based on the results of the examination, it is possible to present the dynamics of the development of pathological changes: disorders of hormonal regulation - hyperplastic processes of the breast - hyperplastic processes of the endo- and myometrium.

In women of reproductive age who have been diagnosed with uterine leiomyoma, pathological changes in breast are found in 82% of cases, because of this, uterine leiomyoma can be considered as a risk marker for pathology of breast, including cancer. including diffuse fibrocystic mastopathy – 66%, fibroadenoma – 8%).

CEREBRAL STROKE PREVENTION PROGRAMS

Shtefan Liudmyla Vladimirovna,

PhD, Professor,
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy,
Kharkiv, Ukraine

Mishchenko Marina Mikhailovna,

MD, Graduate Student,
Kharkiv National Medical University,
Kharkiv, Ukraine

Shevchenko Alexander Sergeevich,

MD, Master of Medicine, Economics and Pedagogy,

Mishchenko Alexander Nikolaevich,

MD, PhD, Assistant professor,
Kharkiv Regional Institute of Public Health Services,
Kharkiv, Ukraine

Abstract. Cerebral strokes are the second most common cause of premature death in the world after coronary (ischemic) heart disease. A significant part of the risk factors for acute cerebrovascular accidents is “manageable”, so a significant portion of stroke deaths is preventable. For those experiencing transient ischemic attacks and stroke victims, avoiding these risk factors is equally important. The programs of primary, secondary and tertiary prevention of strokes are implemented by medical institutions, medical and social non-governmental organizations, and educational institutions. The prevention of cardiovascular diseases can be included in continuing education programs, briefings and structured cases on the formation of a healthy lifestyle.

Keywords: cardiovascular diseases, cerebral stroke, risk factors, stroke prevention, disability, Social Pedagogy, Health Pedagogy, valeological competence, healthy lifestyle, case study method, production briefings, Post-Stroke Patients School.

Brain stroke in most countries is the second or third cause of death [1]. About 16 million people carry it for the first time annually, 5.7 million stroke victims die. Only 10-20% return to work, of which about 8% retain their professional suitability, 25% need outside help. By the end of the year after a stroke, 25-30% of patients develop dementia [2].

There are over 300 risk factors for stroke. But the “significant” among them are much smaller. Significant [3] are those risk factors that occur most often in the anamnesis vitae, in any population or in most populations, can cause a stroke independently of each other, have a significant effect on the development of stroke, and reduce the risk of stroke when they are eliminated. Based on many years researches, it was established [4-6] that the following significant risk factors lead to the development of cerebral stroke: behavioral (physical inactivity, tobacco smoking, alcohol abuse, overeating fats, sugar and salt, refusal to undergo a medical examination and the necessary correction of arterial hypertension, hypercholesterolemia, hyperglycemia, hyperhemoglobinemia, sports of the highest achievements, residence in settlements where qualified medical care is not available), physiological / pathophysiological (distress, arterial hypertension, cardiac arrhythmias and conduction disorders, obesity, diabetes mellitus, age 60+, myocardial infarction, transient ischemic attacks and stroke in the anamnesis vitae, sleep apnea, thromboembolic diseases, hyperhomocysteinemia, the use of oral contraceptives and hormone replacement therapy in menopause, with hypofunction or after resection of the endocrine glands), genetic (Andersen-Farby disease, transient ischemic attacks and stroke in a family anamnesis), environmental. Many factors have a greater or lesser effect depending on gender, race and combination of these factors.

Stroke prevention can be [7]:

- primary (aimed at maintaining a healthy lifestyle and preventing the development of strokes, with preventive medical examinations and identification of individual risk factors, medical examination and recovery);
- secondary (aimed not mitigating the effects of stroke and preventing their recurrence, with targeted medical examinations, diagnosis of pre-stroke conditions);

– tertiary (aimed at preventing disability, partial or full recovery of disability, with physical and socio-psychological rehabilitation).

For primary prevention of cerebral strokes, WHO recommends that citizens and civil society focus on “manageable” risk factors [8], and medical services on the early detection of diseases that lead to the development of strokes. However, practical healthcare has its own ideas about the effectiveness of stroke prevention for various “controlled” risk factors: high prevention efficiency is observed with respect to arterial hypertension and smoking, low with respect to atrial fibrillation, hypercholesterolemia, diabetes mellitus and alcoholism [9; 10].

It is advisable to identify risk factors and carry out individual stroke prevention for all persons over 30 years old who applied for the first time this year for medical help or advice to a family doctor, general practitioner, cardiologist, feldsher or feldsher-obstetrician. A direct statistically significant dependence of the level of medical literacy and education and commitment to change behaviors to a safer pre-stroke, as well as commitment to rehabilitation after a stroke was found. In the first case, the frequency of strokes is significantly reduced, in the second, the decrease in neurological disorders is significantly increased if the rehabilitation program is fully implemented [11].

For the planning of preventive measures, sociological surveys are used: primary and repeated, after 12 months. Most often they have the form of questionnaires. This method also allows you to get "feedback", to assess the health status and quality of life of patients.

Prevention programs typically include:

– issues of personal prevention: maintaining a healthy lifestyle (rational nutrition, adequate physical activity, adherence to work and rest regimes, harmonious family and sexual relations, mental hygiene, bad habits to quit), self-monitoring of weight, blood pressure, blood sugar level in patients with diabetes, preventive medical examinations;

– issues of public prevention: national and regional programs to prevention cardiovascular disease, obesity, tobacco smoking, abuse of alcohol, salt, fat and

sugar, marking of products with a warning about the risk of their use by diabetics, people with obesity and weight gain, people with hypertension, strengthening the preventive direction of the health care system, improving the environmental and sanitary conditions.

In epidemiology, two strategies for the primary prevention of stroke are used [9]:

- Population Strategy: it is used for large groups of the population, regardless of a stroke or other vascular diseases in anamnesis, is aimed at creating a healthy lifestyle (stereotypes of proper nutrition, normalizing blood pressure, quitting smoking, alcohol abuse) and is based on the development of national programs;

- High-Risk Strategy: aimed at identifying people with a high risk of stroke and conducting individual treatment measures. A High-Risk Strategy is also applicable for secondary and tertiary prevention.

The formation of a healthy lifestyle and a safe behavior model from the point of view of stroke prevention lies in the field of several academic disciplines: Social Pedagogy, Health Pedagogy, Valeology, the Basics of Life Safety, the Basics of Medical Knowledge, a number of hygienic and therapeutic disciplines, Nervous Diseases, Social Medicine and Organization of Health Care. Social Pedagogy plays a preventive role in achieving the goals of “harmonizing the relations of subjects of the social environment” [12], “educating the individual taking into account the specific conditions of the social environment” [13], “helping young people quickly adapt to the social system, and resisting negative deviations from behavioral norms” (E. Mollenhauer, Germany) [14], “training and education of an individual person or group of people, sometimes united by social disaster and in need of rehabilitation or treatment, their socialization” [15]. Thus, the points of application of social pedagogy in the prevention of strokes:

- in primary prevention – the motivation of the population to lead a healthy lifestyle in order to minimize the possible consequences of hereditary and behavioral risk factors; help stroke-affected patients adapt to new health restrictions in their lives (often disability [16]) to prevent recurrent strokes and successful rehabilitation; help

relatives of the victims adapt to changes in the living conditions of their families in connection with the need to take care of a family member who suffered a stroke [17];

– in secondary and tertiary prevention – the motivation of those who have experienced transient ischemic attacks and stroke victims to lead a healthy lifestyle, follow medical recommendations for examination, treatment and rehabilitation, attend the “school of post-stroke patients” to minimize the risks of developing and recurring stroke, and development of disability.

Health Pedagogy, the discipline that is just beginning to be taught in Ukrainian universities of a non-medical profile (Shtefan L.V., Shevchenko A.S., 2019), includes the prevention of strokes as one of the main causes of death and disability of Ukrainians. Reducing the number and strength of the action of “controlled” (“correctable”) risk factors in relation to this pathology is included in the general strategy for the formation of a healthy lifestyle. Refusal from tobacco smoking and alcohol abuse, overeating, refusal of excess salt, sugar and fat in the diet, increase in the number of fruits and vegetables in the traditional Ukrainian average diet, additional physical activity in a sedentary lifestyle, control of blood pressure, blood sugar and fat levels, timely medical examinations, partnership with medical workers in maintaining and strengthening their own health, identifying heredity regarding cardiovascular diseases system, diabetes, obesity, atherosclerosis, thromboembolic conditions, alcohol and tobacco addiction, as well as smoothing their effects – topics as a lecture course, self-study program, and practical exercises, topics of a lecture course, self-study programs, as well as practical exercises, training cases. Also, these issues can be included in briefings at industrial enterprises. Knowledge and practice, supported by motivation to preserve health and even life, become the basis for the formation of valeological competence. And it, in turn, can reduce the risk of strokes, reduce the frequency and severity of disability, and increase the survival rate for a stroke.

REFERENCES

1. 10 leading causes of death in the world // WHO, May 24, 2018. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/the-top-10-causes-of-death> (In Russian)
2. Neurorehabilitation of stroke patients: today's needs and realities / Materials of the III National Congress "Stroke and Vascular and Brain Diseases" (November 6–8, 2014, Kiev); prep. T. Chistik // International Neurological Journal (ISSN 2224-0713). – 2014. – Vol. 70, No. 8. - P. 76-84. (In Russian)
3. Meshkova K.S. Risk factors and stroke prevention / K.S. Meshkova, V.V. Gudkova, L.V. Stakhovskaya // Journal "Zemsky Doctor". – 2013. – Vol. 19, No. 2. – P. 16-19. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=19127995> (In Russian)
4. Asplund K. Multinational comparisons of stroke epidemiology. Evaluation of case ascertainment in the WHO MONICA Stroke Study / K. Asplund, R. Bonita, K. Kuulasmaa, [et al.] // Stroke. – 1995. – Vol. 26, No. 3. – P. 355–360. <https://doi.org/10.1161/01.str.26.3.355>
5. Strunevsky A.V. Modern approaches to the epidemiological monitoring of stroke: the experience of multinational studies / A.V. Strunevsky // J. of Gr. State Med. Univ. – 2006. – Vol. 16, No. 4. – P. 76-80. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-epidemiologicheskomu-monitoringu-insulta-opyt-mnogonatsionalnyh-issledovaniy> (In Russian)
6. Risk factors and their interconnection with cardio-vascular diseases: Chapter 1 in: Guidelines for cardiology // Clinical guidelines "Compendium". URL: <https://compendium.com.ua/clinical-guidelines/cardiology/section-4/glava-1-factory-riska-i-ih-vzaimosvyaz-s-serdechno-sosudistymi-zabolevaniyami> (In Russian)
7. Skvortsova V.I. Analysis of medical and organizational measures for the prevention of strokes and rehabilitation of post-stroke conditions at the present stage / V.I. Skvortsova, G.S. Alekseeva, N.Yu. Trifonova // Electronic scientific journal "Social Aspects of Public Health" (ISSN 2071-5021). – 2013, March 19. – 8 p. URL: <http://vestnik.mednet.ru/content/view/453/30> (In Russian)

8. Avoiding heart attacks and strokes: don't be a victim – protect yourself (ISBN 92-4-454672-8) // World Health Organization. Cardiovascular Disease Program. – Geneva, Switzerland – Paris, France: WHO, WHF, WSMI, ISS. – 2006. – 46 p. URL: <https://www.who.int/publications/list/9241546727/ru> (In Russian)
9. Fedin A.I. Stroke Prevention: Lecture / A.I. Fedin // Nervous diseases. – 2004. – No. 2. – C. 2-12. URL: www.atmosphere-ph.ru (In Russian)
10. Preventive Cardiology: a practical manual / Ed. C. Jennings [et. al.]. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 218 p. URL: <https://trove.nla.gov.au/version/44549528>
11. Polunina N.V. The effect of educational level and medical literacy on the effectiveness of rehabilitation measures in patients after a stroke / N.V. Polunina, E.V. Kostenko // Journal of Neurology and Psychiatry named after S.S. Korsakov. Special issues. – 2017. – Vol. 117, No. 3. – P. 48-54. <https://doi.org/10.17116/jnevro20171173248-54> (In Russian)
12. Pedagogical dictionary: textbook for students of higher educational institutions / V.I. Zagvyazinsky, A.F. Zakirova, T.A. Strokova [et al.]; ed. V.I. Zagvyazinsky, A.F. Zakirova. – M.: Publishing Center "Academy", 2008. – 352 p. (In Russian)
13. Dictionary of pedagogy / G.M. Kojaspirova, A.Yu. Kojaspirov. – Moscow: ICC Mart; Rostov: Publishing center "Mart", 2005. – 448 p. (In Russian)
14. Social Pedagogy // Wikipedia. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_педагогика (In Russian)
15. Vasilkova Yu.V. Social Pedagogy: lecture course: textbook for students of pedagogical higher educational institutions studying in the specialty “Social Pedagogy” / Yu.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova. – 6th ed. – Moscow: Academy, 2007. – 439 p. (In Russian)
16. Yakhno N.N. Diseases of the nervous system / N.N. Yakhno, D.R. Shtulman, P.V. Melnichuk. – M., 1995. – Vol. 1. – 656 p. URL: <https://www.booksmed.com/nevrologiya/878-bolezni-nervnoj-sistemy-yaxno-shtulman.html> (In Russian)

17. Kokoreva M.E. The role and functions of the family in the social adaptation of an individual who has suffered a brain stroke / M.E. Kokoreva // Knowledge. Understanding. Skill (ISSN 1998-9873). – 2015. – No. 1. – P. 282-288. <https://doi.org/10.17805/zpu.2015.1.27> (In Russian)

**ВЛИЯНИЕ СТЕПЕНИ БАКТЕРИУРИИ НА
ПЕРИНАТАЛЬНЫЕ ИСХОДЫ ПРИ БЕССИМПТОМНОЙ ИНФЕКЦИИ
МОЧЕВЫВОДЯЩИХ ПУТЕЙ**

**Гаврюшов Д. Н.,
Калюжная В. Н.,
Бойко В. Н.,
Зорик В. А.**

Кафедра акушерства и гинекологии
ЧВУЗ «Киевский медицинский университет»

Инфекционная патология, согласно данным научных исследований, занимает одно из первых мест как в структуре материнской заболеваемости и смертности, так и в структуре перинатальных потерь, в значительной степени определяя заболеваемость детей первых дней жизни [6]. На протяжении последнего десятилетия наблюдается увеличение частоты заболеваемости инфекциями мочевыводящих путей (МВП), занимающих второе место среди экстрагенитальных заболеваний у беременных после патологии сердечно-сосудистой системы [7].

Ограниченное число научных трудов посвящено течению гестационного процесса при бессимптомной бактериурии (ББ). Наличие инфекционного процесса в почках, даже при бессимптомном течении, нередко приводит к развитию внутриутробного инфицирования и, как следствие, к угрозе прерывания беременности, аномалиям прикрепления и преждевременной отслойке плаценты, многоводию [1, 2, 9]. Согласно данным результатов исследования А. П. Никонова с соавторами (2008), воспалительные заболевания мочевыделительной системы – одна из основных причин возникновения плацентарной недостаточности и внутриутробного страдания плода [3]. Однако в литературе имеются лишь единичные сведения, которые не исключают и не подтверждают данное положение.

Анализ многочисленных независимых исследований показал, что у женщин, имеющих бессимптомную бактериурию в начале беременности, установлены: в 20-30 раз больший риск развития пиелонефрита во время беременности; склонность к преждевременным родам; рождение детей с низкой массой тела [5,10,11].

Однако нет убедительных научных доказательств тому, что бактериурия предрасполагает к развитию анемии, гипертензии или преэклампсии, хронических болезней почек, амнионита, эндометрита. Беременные с бактериурией имеют повышенную частоту аборт и мертворождений, а лечение заболевания существенно не влияет на эту зависимость [4]. При этом уровень неонатальной смертности и недонашивания повышается в 2-3 раза [8].

В современной научной литературе имеются весьма немногочисленные и противоречивые данные о частоте и характере патологии беременности, родов и послеродового периода у женщин с бессимптомной бактериурией. При этом мы не встретили работ посвященных изучению влияния различной степени бактериурии на течение гестационного процесса.

Цель работы – провести сравнительный анализ исходов беременности, родов и послеродового периода у женщин с различной степенью бессимптомной бактериурии и оценить ее роль в развитии перинатальных осложнений.

Материалы и методы исследования. Для выявления особенностей течения родов и послеродового периода при ББ проведено комплексное клиническое исследование 182 беременных, разделенных на 3 группы. В I (основную) вошли 85 беременных с ББ $>10^5$ КОЕ/мл («выраженная» бактериурия), во II группу вошли 52 беременные с бессимптомной бактериурией $10^2 - 10^4$ КОЕ/мл («умеренная» бактериурия), не получавших лечения. III (контрольную) группу составили 45 беременных без инфекции мочевыводящих путей. Статистический анализ результатов исследования проводили с помощью компьютерной обработки полученных данных с помощью программ "Excel-5.0" и "Statistica".

Результаты исследования и их обсуждение. Возраст обследованных колебался от 16 до 42 лет, при этом средний возраст был одинаков в изучаемых группах. В I-й он составил $27,2 \pm 0,63$ лет, во II-й группе – $26,2 \pm 0,75$ лет, в III (контрольной) - $26,7 \pm 0,42$ года. Анализ исхода беременности и родов представлены в табл.1. Преждевременные роды наблюдались достоверно чаще при бессимптомной бактериурии. Так, беременность на фоне бессимптомной инфекции МВП закончилась преждевременными родами в 10,6% и 11,5% наблюдений у женщин I и II групп, что не превышало общепопуляционный показатель, однако в сравнение со здоровыми пациентками, он увеличился в 4,8 и 5 раз, соответственно ($p < 0,05$).

Таблица 1

Перинатальные исходы в сравниваемых группах (%)

Исход	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Преждевременный разрыв плодных оболочек	51	60*	38	73,1*	6	13,3
Преждевременные роды	9	10,6*	6	11,5*	1	2,2
Срочные роды	74	87,1	45	86,5	45	95,6
Запоздалые роды	2	2,3	1	1,9	1	2,2

Примечание. * $p < 0,05$ по сравнению с III группой

Наиболее распространенным осложнением родов явилось преждевременное излитие околоплодных вод при доношенной беременности частота которого при ББ $> 10^5$ КОЕ/мл в 4,5 раза, а при КОЕ $10^2 - 10^4$ /мл в 5,4 раза превышала данные контрольной группы (13,3%), $p < 0,05$.

Количество нормальных родов в I и во II группах было одинаковым, хотя достоверно меньше по отношению к контрольной группе, где этот показатель составил 75,6%, $p < 0,05$ (табл.2). Частота патологических родов у всех женщин с ББ превышала аналогичный показатель в контрольной группе,

но на фоне выраженной бессимптомной бактериурии была достоверно ниже по сравнению с умеренной бактериурией - 52,9% против 73,1% ($p < 0,05$).

Таблица 2

Особенности течения родов в сравниваемых группах (%)

Показатель	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Нормальные	40	47,1*	26	50*	34	75,6
Патологические	45	52,9*^	38	73,1*	11	24,4
Клинически узкий таз	4	4,7	2	3,8	1	2,2
Первичная родовая слабость	8	9,4	4	7,7	2	4,4
Вторичная родовая слабость	5	5,9	4	7,7	2	4,4
Дистресс плода	5	5,9	4	7,7	1	2,2

Примечания: * $p < 0,05$ по сравнению с III группой;

^ $p < 0,05$ по сравнению со II группой

Слабость родовой деятельности имела наибольший удельный вес в структуре интранатальных осложнений - в 15,3% и 15,4% случаев в I и II группах соответственно без достоверной разницы с группой контроля (8,9%). Дистресс плода в родах отмечен в одинаковом проценте наблюдений во всех изучаемых группах.

Процент нормальных родов у женщин с бессимптомной бактериурией был достоверно ниже и обусловлен высокой частотой кесарева сечения, в частности в I группе она была достоверно выше по сравнению с контролем (36,5% против 11,1%, $p < 0,05$) (табл.3). Во II группе частота кесаревых сечений (30,8%) была несколько меньше, чем в I группе ($p > 0,05$), но при этом существенно выше, чем в контроле ($p < 0,05$). Причем ведущими показаниями к оперативному родоразрешению в I группе явились экстрагенитальные заболевания (7,1%), а во II-й – несостоятельность рубца на матке (11,5%), составив существенную разницу с контрольной группой (2,2%) (табл.4). Оперативное родоразрешение выполнено в плановом порядке у 15

(17,6%) беременных I группы, у 7 (13,5%) пациенток II группы и у 40% в контрольной ($p < 0,05$).

Таблица 3

Частота самопроизвольных и оперативных родов в группах (%)

Показатель	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Самопроизвольные роды	54	63,5*	36	69,2*	40	88,9
Кесарево сечение	31	36,5*	16	30,8*	5	11,1

Примечание. * $p < 0,05$ по сравнению с контрольной группой

Таблица 4

Структура показаний к кесареву сечению в группах (%)

Показание	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Клинически узкий таз	4	4,7	2	3,8	1	2,2
Центральное предлежание плаценты	1	1,2	0	0	0	0
Аномалия родовой деятельности	3	3,5	1	1,9	1	2,2
Экстрагенитальные заболевания	6	7,1	0	0	1	2,2
Тазовое предлежание	3	3,5	0	0	0	0
ЭКО	2	2,4	0	0	0	0
Дистресс плода	4	4,7	3	5,8	1	2,2
ПОНРП	3	3,5	1	1,9	0	0
Несостоятельность рубца на матке	3	3,5	6	11,5*	1	2,2
Преэклампсия III ст.	2	2,3	3	5,8	0	0
Всего:	31	36,5*	16	30,8*	5	11,1

Примечание. * $p < 0,05$ по сравнению с III группой

Средняя продолжительность самопроизвольных родов в I группе составила $7,4 \pm 0,3$ часа, во II - $7,6 \pm 0,4$ часа, в контрольной - $7,8 \pm 0,5$ часа ($p > 0,05$). Родовозбуждение и амниотомия во всех клинических группах встречались одинаково нечасто.

Учитывая высокий риск восходящего инфицирования плодных оболочек при преждевременном их разрыве у беременных находящихся в родах, ретроспективно была оценена величина безводного промежутка в изучаемых группах. Внутри изучаемых I и II групп беременных достоверных различий в диапазоне безводного промежутка отмечено не было, как между собой, так и по сравнению с контрольной группой: $6,7 \pm 0,2$ часа, $6,8 \pm 0,2$ часа и $6,5 \pm 0,2$ часа, соответственно.

Кровопотеря после самопроизвольных родов в большинстве случаев колебалась в пределах 200-250 мл. Однако у 2 (2,4%) пациенток I группы, у 2 (3,8%) II группы и у 4 (8,9%) ($p > 0,05$) контрольной группы ранний послеродовой период осложнился гипотоническим кровотечением, в связи с чем всем этим родильницам было произведено ручное обследование послеродовой матки с одновременным введением ректально мизопростола 600мг.

В целом по частоте экстренного оперативного родоразрешения, общей продолжительности родов, длительности безводного промежутка и величине кровопотери рассматриваемые группы были одинаковыми.

Самыми распространенными осложнениями при самопроизвольных родах были травмы мягких родовых путей. Так, разрыв шейки матки 1-2 степени, разрыв стенок влагалища и разрыв малых половых губ встречались чаще всех остальных осложнений беременности, но достоверных различий ни в одной из обследованных групп беременных с бактериурией по сравнению с контрольной группой зафиксировано не было (табл.5).

Таким образом, показатели частоты осложнений самопроизвольных родов, таких как аномалии родовой деятельности, преждевременная отслойка нормально расположенной плаценты, плотное прикрепление

плаценты, острый дистресс плода, кровотечение в послеродовом и раннем послеродовом периодах во всех клинических группах практически не отличались друг от друга. Вместе с тем, как видно из представленных данных, не установлено четкой причинно-следственной связи между выделением микроорганизмов из мочи беременных и развитием вышеперечисленных осложнений в родах и раннем послеродовом периоде.

Таблица 5

Частота осложнений в III периоде родов в изучаемых группах(%)

Показатель	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Плотное прикрепление плаценты	2	2,3	1	1,9	1	2,2
Гипотоническое кровотечение	2	2,3	2	3,8	4	8,9
Разрыв шейки матки I–II ст.	17	20	13	25	10	22,2
Разрыв стенок влагалища	7	8,2	7	13,5	4	8,9
Разрыв малых половых губ	29	34,1	19	36,5	12	26,7
Разрыв промежности I-II	20	23,5	17	32,7	9	20

Примечание. Разность показателей не достоверна

Результаты литературного поиска указывают на рост гнойно-воспалительных заболеваний у женщин с бессимптомной бактериурией. В связи с этим особый интерес представляет анализ течения послеродового периода у таких женщин (табл.6).

Послеродовой период у родильниц с ББ представляет риск развития эндометрита, который развился в 3,8 % случаев на фоне бактериурии $10^2 - 10^4$, субинволюция матки как латентно протекающий эндометрит имел место при бактериурии более 10^5 в 2,3% наблюдений и в 5,8% при бактериурии во время беременности $10^2 - 10^4$ КОЕ/мл. Тромбофлебит поверхностных вен ног также диагностирован у 5,8% родильниц II группы и 2,3% женщин I группы.

Таблица 6

Особенности течения послеродового периода (%)

Показатель	I (n=85)		II (n=52)		III (n=45)	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Субинволюция матки	2	2,3	3	5,8	0	0
Эндомиометрит	0	0	2	3,8	0	0
Тромбофлебит вен нижних конечностей	2	2,3	3	5,8	0	0
Гипогалактия	3	3,5	1	1,9	1	2,2
Цистит	2	2,3	2	3,8	0	0
Обострение пиелонефрита	1	1,2	2	3,8	0	0

Примечание. Разность показателей не достоверна

Случаев и мастита в исследуемых группах не было, что было обусловлено внедрением политики грудного вскармливания в выбранных учреждениях. Гипогалактия наблюдалась в единичных случаях во всех изучаемых группах. Обострение инфекции МВП в виде острого пиелонефрита и цистита установлено только при ББ независимо от ее выраженности с одинаковой частотой, что потребовало назначения антибактериальной терапии в послеродовом периоде. Таким образом, гнойно-воспалительные процессы в послеродовом периоде констатированы в 2,8 раза чаще у женщин с умеренной бактериурией по сравнению с бактериурией более 10^5 КОЕ/мл ($p < 0,05$), что, возможно, связано с проведенной терапией во время беременности у женщин I группы на фоне выраженной бактериурии.

Таким образом, результаты проведенного нами исследования показали, что бессимптомная бактериурия влияет на развитие преждевременных родов, преждевременного разрыва плодных оболочек, увеличивает частоту патологических родов, кесаревых сечений и гнойно-воспалительных заболеваний в послеродовом периоде.

Перспективы дальнейших исследований в этом направлении. На основании проведенного анализа установлено, что у беременных с бессимптомной инфекцией МВП независимо от степени выраженности бактериурии, целесообразно применение антибактериальной терапии для снижения интранатальных и постнатальных осложнений, уменьшению тяжести и длительности рецидивов инфекции мочевыводящих путей и снижения гнойно-воспалительных заболеваний пуэрперия. Разработка тактики ведения таких пациенток и анализ эффективности различных схем терапии станет предметом наших дальнейших исследований.

Выводы:

1. Частота преждевременных родов у женщин с выраженной бактериурией составила 10,6 %, с умеренной бактериурией – 11,5%, что было выше, чем у здоровых в 4,8 и 5 раза ($p < 0,05$).

2. Наиболее распространенным осложнением явилось преждевременное излитие околоплодных вод: при выраженной бактериурии – в 60%, при умеренной – в 73,1%, что превышало частоту у здоровых женщин в 4,5 в 5,4 раза соответственно ($p < 0,05$).

3. Частота патологических родов у женщин с умеренной бактериурией на 20% превышала показатель при выраженной бактериурии и в 3 и 2,1 раза показатель у здоровых. Кесарево сечение при выраженной бактериурии имело место в 36,5% и в 30,8% наблюдений при умеренной бактериурии.

4. У женщин с нелеченной умеренной бактериурией послеродовой период осложнился развитием гнойно-воспалительных процессов в 2,8 раза чаще, чем при выраженной бактериурии.

Литература

1. Дядык А.И. Инфекции почек и мочевыводящих путей / А.И.Дядык, Н.А. Колесник – Д.: КП «Регион», 2003. – 398с.

2. Колесник М.О. Діагностика та лікування інфекції сечової системи з позицій доказової медицини /М.О.Колесник, Н.М.Степанова //Український журнал нефрології та діалізу. – 2006. - №2. – С.45-49.
3. Никонов А.П. Инфекции мочевыводящих путей во время беременности / А.П. Никонов, В.А. Капильный //Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. - 2008. – Т.7, №6. – С.60-67.
4. Профилактика и лечение осложнений у беременных и родильниц с заболеваниями мочевыводящих путей /Н.В. Орджоникидзе, С.Б.Петрова, А.И. Емельянова [и др.] //Акушерство и гинекология. – 2009. - №6. – С.41-45.
5. Синякова Л.А. Инфекции мочевых путей у беременных: ошибки диагностики и лечения /Л.А. Синякова, И.В. Косова //Consilium medicum. – 2008. – Т.10,№4. – С.98-102.
6. Стрижаков А.Н. Пиелонефрит во время беременности / А.Н. Стрижаков, О.Р. Баев //Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии, 2007. – Т., №6. – С.76-88.
7. Шехтман М.Н. Руководство по экстрагенитальной патологии у беременных /М. Н. Шехтман – М.:Триада, 2005. – 816с.
8. Le J. Urinary tract infections during pregnancy / J. Le, G.G. Briggs, A. McKeown [et al.] //Ann Pharmacother. - 2004. – Vol. 38, №10. – P. 1692 – 1701.
9. Macejko AM. Asymptomatic bacteriuria and symptomatic urinary tract infections during pregnancy / A.M. Macejko, A.J. Schaeffer // Urol.Clin. North Am. - 2007. – Vol. 34, № 1.–P. 35 – 42.
10. McDermott S. Perinatal risk for mortality and mental retardation associated with maternal urinary-tract infections/ S. McDermot, V. Daguise, H. Mann [et al.] // J. Fam. Pract. – 2001. – Vol. 50, №5. – P. 433 – 437.
11. Nicole I.E. Management of asymptomatic bacteriuria in pregnant women / L.E. Nicole // Lancet Infect Dis, - 2015 Vol. 15, №11.- P. 1252 – 1254.

ПРОБЛЕМА АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНОСТІ В ОРТОПЕДИЧНІЙ ТА ТЕРАПЕВТИЧНІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

Костенко Євген Якович

д.мед.н., професор, декан стоматологічного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Костенко Світлана Борисівна

к.мед.н., доцент, завідувач кафедри ортопедичної стоматології

Островка Катерина Тиберіївна

студентка II курсу

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Необмежене призначення антибіотиків умовах лікувальних закладів та невідповідне до рекомендацій лікаря їх застосування спричинює виникнення штамів мікроорганізмів зі зниженою чутливістю до ряду антимікробних засобів. Таке явище має назву антибіотикорезистентність. Це призводить до розвитку небезпечних гнійних ускладнень в післяопераційному періоді та примушує шукати шляхи боротьби з нею. Сьогодні це є однією із найбільш серйозних загроз для здоров'я людства, адже стійкість мікроорганізмів до антибіотиків унеможлиблює ефективне лікування ними. Американський центр контролю і профілактики захворювань (CDC) оприлюднив нові дані про антибіотикорезистентність. Дані, отримані в ході дослідження, свідчать, що кількість інфекцій, стійких до антибіотиків, із 2013 року зросла на 30% (з 2 до 2,6 мільйона випадків).

Мета дослідження. Проаналізувати протоколи бактеріологічних досліджень клінічного матеріалу на бактеріальну мікрофлору, підібрати належні антибіотики для подальшого лікування, посилаючись на результати аналізів пацієнтів університетської стоматологічної поліклініки ДВНЗ "УжНУ" та на антибіотикограму. Встановити перелік антибіотиків, до яких чутливість мікроорганізмів найбільша.

Матеріали та методи. Нами проведено бакпосів ротової порожнини з метою визначення стійкості виділених штамів до антибактеріальних препаратів.

Лабораторний забір біоматеріалу проводився серед пацієнтів університетської стоматологічної поліклініки ДВНЗ "УжНУ". Опрацьовано веб-сайти охорони здоров'я країн Європи та статті наукових журналів. Ми провели бактеріологічні дослідження клінічних матеріалів на бактеріальні мікробіоми, зокрема *Streptococcus pyogenes*, *Staphylococcus haemolyticus*, *Streptococcus viridans*, *Candida glabrata*, *Staphylococcus saprophyticus*, *Hafnia alvei*, *Staphylococcus aureus*.

Результати та їх обговорення. Проведено аналіз бактеріологічних досліджень клінічного матеріалу на бактеріальний мікробіом ротової порожнини, а саме: *Streptococcus pyogenes*, *Staphylococcus haemolyticus*, *Streptococcus viridans*, *Candida glabrata*, *Staphylococcus saprophyticus*, *Hafnia alvei*, *Staphylococcus aureus*. Ці дані дають змогу оцінити стійкість бактерій до досліджуваних антибіотиків.

Таблиця 1

Результати дослідження властивостей антибактеріальних препаратів на основі протоколів бактеріологічних досліджень клінічного матеріалу на бактеріальну мікрофлору

	РЕЗИСТЕНТНИЙ	ПОМІРНОЧУТЛИВИЙ	ЧУТЛИВИЙ
Макроліди	32	6	0
Доксициклін	4	4	3
<i>Амоксицилін</i>	13	0	4
Ванкоміцин	0	2	2
Меропенем	2	5	8
<i>Левофлоксацин</i>	3	6	13
Офлоксацин	7	7	8
Ципрофлоксацин	6	3	12
<i>Гатіфлоксацин</i>	1	3	8
Ломефлоксацин	10	2	8

Норфлуксацин	12	5	1
Цефалексін І	18	0	3
Цефазолін І	8	3	2
Цефуроксим ІІ	15	2	6
Цефтріаксон	8	2	13
Пефіксим ІІІ	0	1	1
Цефоперазон	1	6	12

Згідно з результатами лабораторних аналізів, чутливість мікроорганізмів є найбільшою до таких препаратів: меропенем, левофлуксацин, офлуксацин, ципрофлуксацин, гатіфлуксацин, ломефлуксацин, цефтріаксон, цефоперазон. До інших препаратів виявлена резистентність.

Висновки. Результатами дослідження встановлено, що чутливість мікроорганізмів є найбільшою до таких препаратів: меропенем, левофлуксацин, офлуксацин, ципрофлуксацин, гатіфлуксацин, ломефлуксацин, цефтріаксон, цефоперазон.

Нині 1 із 10 рецептів на антибактеріальні препарати призначаються лікарем-стоматологом. На основі проведеної роботи нами запропоновано проведення бактеріологічного дослідження клінічного матеріалу на бактеріальний мікробіом ротової порожнини з подальшим аналізом цих даних з метою доцільного використання антибактеріальних препаратів для запобігання виникненню резистентності в мікроорганізмів порожнини рота.

АНАЛИЗ АНОМАЛИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ТРЕТЬИХ МОЛЯРОВ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ВОЗРАСТНЫХ ФАКТОРОВ

Костенко Светлана Борисовна,

к.мед.н., доцент

Ньорба-Бобиков Михаил Михайлович

студент

Стоматологический факультет

Ужгородский национальный университет

г. Ужгород, Украина

Введение./Introduction. По статистическим данным количество пациентов с обращением по поводу проблем, связанных с третьими молярами, прогрессивно растет. Подавляющем большинстве пациентов необходимо проводить оперативное вмешательство с целью удаления данных зубов. Именно поэтому научная оценка и обоснование факторов, которые могут быть непосредственными причинами видоизменения в развитии или положении зубов мудрости, целесообразно, ведь исследования этих факторов влияет на определение силы и характера их воздействия и, как следствие, позволяет скорректировать ход возможного оперативного вмешательства (в случае необходимости), тем самым обуславливает проведение эффективного и своевременного лечения. Также становится возможным прогнозирование изменений, что в свою очередь обуславливает возможность предсказания возможных осложнений.

Цель работы./Aim. Определение корреляционных соотношений между дистопией, аномалиями формы и развития третьих моляров и возрастом пациентов.

Материалы и методы./Materials and methods. Объектом исследования является особенность корреляции между аномалиями развития и возрастом пациента. Предметом исследования является ортопантограммный снимок зубочелюстного аппарата пациентов. Единицей наблюдения является снимок

пациентов при первичном и повторном обращении больного. Дальнейший анализ ортопантомограммных снимков пациентов.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Анализ базируется на исследовании ортопантомограммных снимков пациентов, в ходе которого определялось: наличие или отсутствие третьих моляров, или их зачатков и их характеристика. Всего было исследовано 210 снимков. Все снимки были разделены на группы, в зависимости от возрастной категории, а именно: от 14 до 19 лет; от 20 до 25 лет; от 26 до 31 года; от 32 до 37 лет; от 38 до 43 лет; от 44 до 49 лет; а также в возрасте от 50 до 55 лет. После чего каждый снимок анализировался по вышеупомянутым категориям по следующему алгоритму: определялась наличие или отсутствие зачатков последних моляров и / или самих зубов; при наличии - определяли их: количество, размеры, форму, положение относительно других зубов и относительно челюсти, прорезались они или нет, возможность прорезывания (наличие или отсутствие места для прорезывания). В ходе исследования была выявлена тенденция к редукции третьих моляров, а именно: с уменьшением возрастной группы уменьшалось место для прорезывания зубов. Также прямо пропорционально увеличивалась доля дистопованных зубов, и обратно пропорционально количество зубов. Также были обнаружены индивидуумы без зачатков зубов мудрости. Количество лиц без зачатка, или с количеством меньше нормы, увеличивалась с уменьшением возрастной группы.

Выводы./Conclusions. В ходе исследования была выявлена корреляционная зависимость между развитием третьих моляров и возрастной группой лиц, в результате чего можно предполагать, что под влиянием внешних факторов и от изменения условий и образа жизни, а так же характера пищи, которая преобладает в рационе, в зубочелюстном аппарате происходят изменения, направленные на определенную редукцию 18, 28, 38 и 48 зубов, по вышесказанной тенденцией. Также наблюдалась локальная перестройка зубочелюстного аппарата. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что определение взаимосвязи между возрастом и

видоизменениями в развитии, формировании и положении зубов мудрости делает возможным проведение рационального и эффективного лечения возможных заболеваний или патологий, путем возможности проведения качественной дифференциальной диагностики и определения этиологии и патогенеза заболевания. А также позволит предусмотреть возможные осложнения и, как следствие, приведет к их эффективному лечению.

УДК : 614.2:616.71-089.843:346

**ВИКОРИСТАННЯ АЛОТРАНСПЛАНТАТИВ ІЗ КІСТКОВОГО БАНКУ
ДЛЯ ЗАМІЩЕННЯ КІСТКОВИХ ДЕФЕКТІВ ПРИ РЕВІЗІЇ ШТУЧНОГО
КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА**

Процюк Віктор Васильович,
аспірант

Васильчишин Ярослав Миколайович,

к.мед.н., доцент, головний лікар

Васюк Володимир Леонідович,

д. мед. н., професор, Буковинський державний медичний університет,

м. Чернівці, Україна

Шведсько-Український медичний центр Angelholm, м. Чернівці, Україна

Резюме. Актуальність обумовлена необхідністю удосконалення технологій заміщення кісткових дефектів за умов ревізійного ендопротезування кульшового суглоба. Метою роботи є покращення результатів первинного та ревізійного ендопротезування кульшового суглоба шляхом удосконалення технологій заготівлі, та використання алотрансплантатів з голівок стегнових кісток з кісткового банку. Ортопедична клініка м. Ангельхольм (Швеція) керується директивами Нідерландського протоколу утворення кісткового банку із жовтня 2008 року на основі директиви 2004/23 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року щодо встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, закупівлі, тестування, переробки, збереження та розповсюдження тканин і клітин людини (PbEU L 102). За період з 2012 по 2018 роки для зберігання кісткової тканини у кістковому банку Шведсько-Українського медичного центру «Ангельхольм» було забрано біологічний матеріал (головку стегнової кістки) у 128 (100%) пацієнтів. Кісткова аллопластика була використана під час ревізійного ендопротезування кульшового суглоба у 74 (81,3%) хворих для пластики вертлюгової западини та проксимального метаепіфізу стегнової кістки; ревізійного ендопротезування

колінного суглоба для пластики кістки при встановленні феморального та тібіального компонентів ендопротезу у 8 (8,7%) хворих.

Ключові слова: ревізійне ендопротезування, кульшовий суглоб, дефекти кісток, кісткова алопластика, кістковий банк

Вступ. Застосування кісткової пластики при ендопротезуванні кульшового суглобу завжди було виправдано при наявності дефектів, пов'язаних з дисплазією вертлюгової западини, лізисом кістки при ревматоїдному артриті, дефектів, що виникли при асептичній нестабільності компонентів ендопротезу [1, 2, 3, 4, 7, 10].

Кісткова пластика – це імплантація кісткової тканини з метою заміщення дефектів кістки та біологічної стимуляції репаративної регенерації кісткової тканини. Як правило, пріоритет завжди надається аутокістці, тобто забір проводиться з крила клубової кістки чи інших губчастих кісток. Це досить безпечно, однак кількість забраного матеріалу не завжди може повністю задовольнити потреби при масивних дефектах. [7,8,10] З іншого боку достатньо висока травматичність операції забору біоматеріалу змушує шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми і тоді на допомогу приходять аллокістка [7,11].

В літературі є дані про високий відсоток нестабільності тазового компоненту (46%) у пацієнтів, яким було використано кісткову пластику з метою заміщення дефекту ацетабулярної западини при ревізійному ендопротезуванні. Однак існують також протилежні дані, що демонструють досить обнадійливі результати (від 0 до 5%) рецидивів асептичної нестабільності ацетабулярної западини на віддалених термінах спостереження до 8 років [8,11].

Більшість ревізійних операцій потребують застосування кісткової аллопластики вертлюгової западини, чи проксимального відділу стегнової кістки. Для заготівлі кісткового матеріалу, їх обробки та зберігання існують спеціальні лабораторії – кісткові банки (American Association of Tissue Banks (AATB) (1993) Standards for tissue banking) . Їх наявність значно здешевлює

ревізійні операції та дає можливість мати велику кількість аллокістки при значних дефектах тазової та стегнової кісток (8.9). Існує чіткий алгоритм забору біологічного матеріалу, який зарекомендував себе, як гарант безпеки пацієнта [9].

Потреба в «Кістковому банку» зростає. Причиною цього є поширеність операцій первинного ендопротезування колінного і кульшового суглобів, що веде до необхідності застосування кісткової пластики під час ревізійного втручання у зростаючої кількості пацієнтів. «Кістковий банк» функціонує в більшості західних країн вже понад 20 років. Тепер ми віримо, що настав час створити кісткові банки в Україні і ми бачимо переваги використання алгоритму кісткового банку» Нідерландів, Швеції та інших країн Північної Європи. Цей алгоритм зарекомендував себе, як гарант безпеки пацієнта [7.8.10].

За відсутності кісткового банку під час первинного ендопротезування кульшового суглобу головка кульшової кістки утилізується. За наявності кісткового банку з'являється можливість голівку стегнової кістки зберігати протягом тривалого часу для подальшого її використання під час оперативного втручання, як кісткового матеріалу у вигляді стружки, пластин або структурних трансплантатів у залежності від характеру дефекту.

Застосування донорської кістки того ж біологічного виду в ортопедичній практиці (так звана гомопластика) було завжди виправдано при наявності дефектів, пов'язаних з деструктивними ураженнями кісткової тканини, диспластичними змінами вертлюгової западини, дефектів, що виникли при асептичній нестабільності компонентів ендопротеза кульшового суглоба [1, 11].

Мета. Покращення результатів первинного та ревізійного ендопротезування кульшового суглоба шляхом удосконалення технології заготівлі, обстеження та зберігання аллотрансплантатів з голівок стегнових кісток для заповнення дефектів кісткової тканини.

Матеріали і методи. Для заготівлі кісткової тканини, її обробки та зберігання існують спеціальні лабораторії - кісткові банки, в яких основним методом консервації донорської кістки є заморожування при температурі -70

С°, з наступним зберіганням при температурі -30 С° в ліофілізованому вигляді в пластмасових брикетах, з подальшим використанням протягом тривалого часу.

Існує чіткий протокол забору біологічного матеріалу, який працює в країнах Європейського Союзу з 2008 року, дотримання якого є запорукою безпеки пацієнта. Алгоритм забору та обробки біоматеріалу затверджено внутрішнім наказом клініки від 28.08.2012 року «Про забір, обробку, обстеження, зберігання аллокістки головки стегнової кістки та створення кісткового банку згідно протоколу ортопедичної клініки м. Ангельхольм (Швеція)». Ортопедична клініка м. Ангельхольм (Швеція) керується директивами нідерландського протоколу утворення кісткового банку із жовтня 2008 року на основі директиви 2004/23 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року щодо встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, закупівлі, тестування, переробки, збереження та розповсюдження тканин і клітин людини (РвЕУ L 102), а також до статті 8 Закону про безпеку та якість людських ресурсів, статті 18, третій пункт Закону про донорство органів, що затверджені на державному рівні в Нідерландах з 2007 року (Постанова від 17 січня 2007 року, яка містить нові вимоги щодо безпеки та якості людських тканин (Декрет про матеріал тканин людини (2006), який набув чинності в країнах Євросоюзу з 2008 року (Single European Code (SEC) for tissues and cells), як закон з утворенням мережі банків аллокістки на базі ортопедичних клінік Нідерландів та країн Північної Європи. Враховуючи Наказ МОЗ України від 03.04.2017 №357 "Про затвердження суттєвих поправок до протоколів клінічних випробувань" даний закон дає можливість законодавчо узгодити нормативно-правову базу та мати необмежену кількість кісткового матеріалу, що значно покращує результати ревізійних кістково-пластичних операцій на кульшовому, колінному суглобах та при кісткових дефектах інших локалізацій.

Технологія підготовки та використання аллокісткового матриксу під час ревізійного ендопротезування кульшового суглоба

1. Розмороження аллокістки в 0,9 % фізіологічному розчині з додаванням цефуроксиму 1,5 гр. (рис. 1)

Рис. 1. Етап розмороження аллотрансплантата

2. Етап подрібнення аллотрансплантата за допомогою медичного подрібнювача (рис. 2.).

Рис. 2 Подрібнення аллокістки за допомогою медичного подрібнювача

3. Етап насичення кістки антибіотиком (рис. 3)

Рис. 3. Аллокістка насичена Цефуроксимом 1,5 гр.

4. Етап імплантації аллокістки (рис. 4)

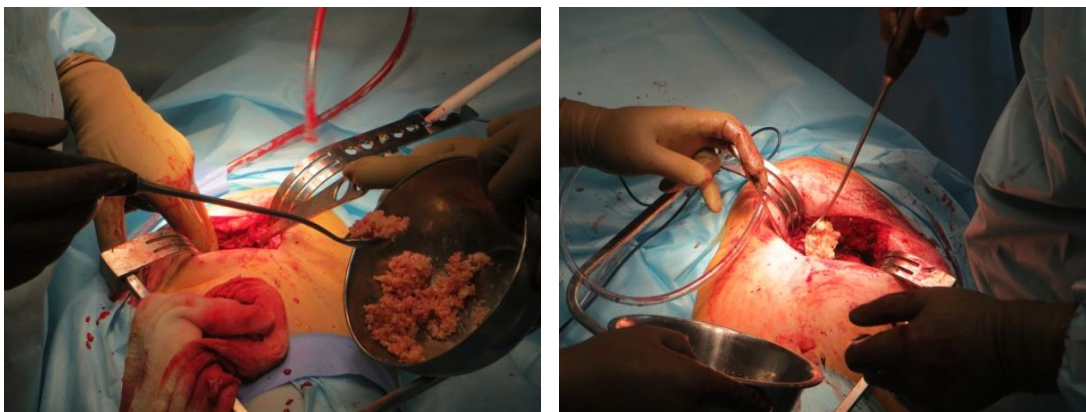

Рис. 4. Заповнення дефектів ацетабулярної западини. Імплантація алло кістки

5. Заповнення дефектів навколо протезу безцементної ніжки проксимального метаепіфізу стегнової кістки за допомогою ущільнювача кісткових чіпсів (рис. 5).

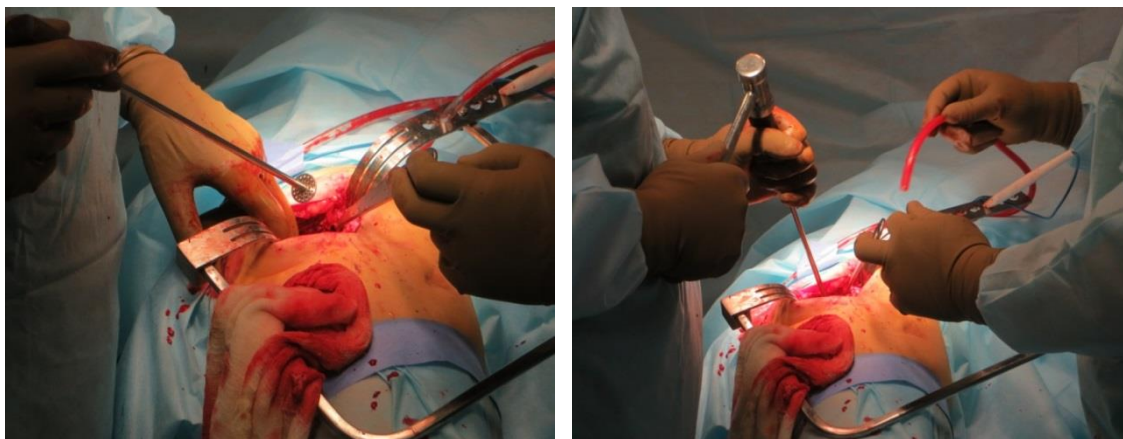

Рис. 5. Етап заповнення дефектів навколо протезу безцементної ніжки за допомогою ущільнювача кісткових чіпсів

6. Етап завершення ревізійного ендопротезування (рис. 6).

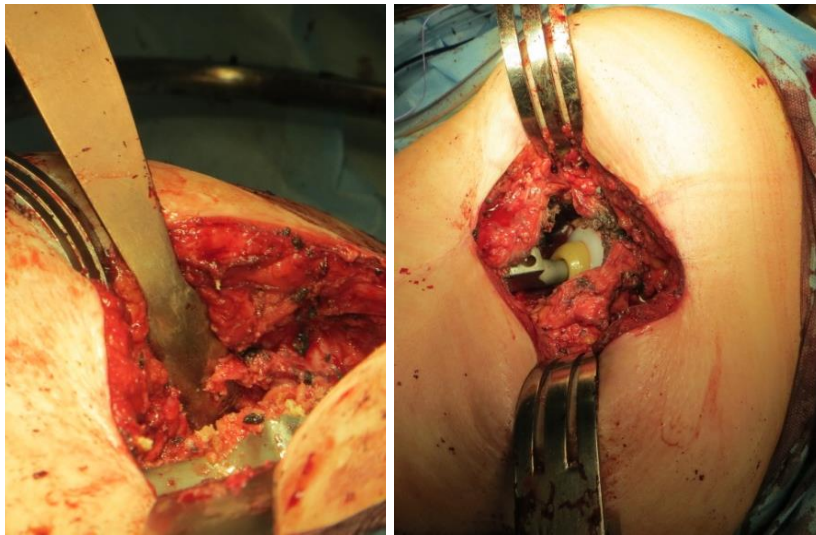
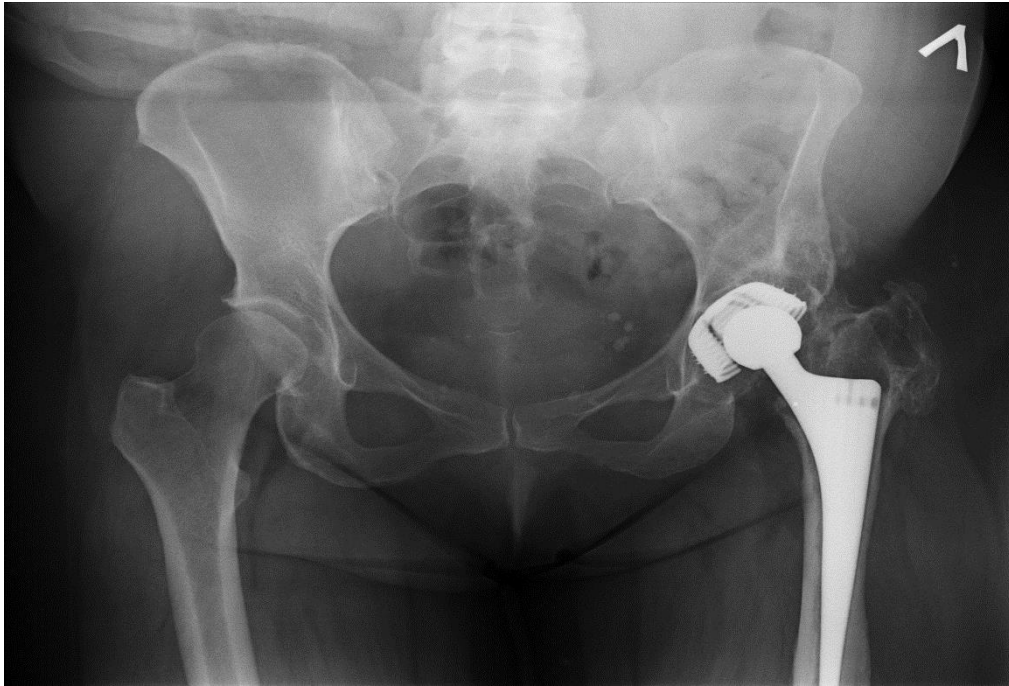

Рис. 6. Імплантований ревізійний ендопротез

Результати. В основу даного дослідження покладено аналіз результатів хірургічного лікування пацієнтів з використанням донорської кістки, що знаходилися на лікуванні з 2013 по 2018 рік. Кісткова аллопластика була використана під час ревізійного ендопротезування кульшового суглоба хворих для пластики вертлюгової западини та проксимального метаепіфізу стегнової кістки у 74 (81,3%); для пластики кістки при встановленні феморального та тібіального компонентів ендопротезу під час ревізійного ендопротезування колінного суглоба у 8 (8,7%) хворих; з метою пластики дефекту стегнової кістки при переломах дистального метаепіфізу стегнової кістки у 3 (3,3%) хворих; пластики дефекту великогомілкової кістки при заміщенні дефекту проксимального мета епіфізу у 4 (4,4%) хворих та артрорезуванні колінного суглобу з метою заміщення дефектів після ендопротезування колінного суглобу у 2 (2,3%) хворих.

Клінічний приклад:

Хвора Т., 1968 р.н., поступила 03.02.2016 р. з діагнозом: Нестабільність компонентів ендопротеза лівого штучного кульшового суглоба (Рис.1).

**Рис.1:Рентгенограма хворої Г., 48 років перед ревізійним
ендопротезуванням лівого кульшового суглоба**

Хворіє протягом останніх 17 років, неодноразово лікувалася амбулаторно та стаціонарно, однак покращення не відмічала, оперована в 2003 році з приводу: Деформуючого остеоартрозу лівого кульшового суглоба III ст., виконано безцементне ендопротезування лівого кульшового суглоба. Згідно медичної документації післяопераційний період перебігав без ускладнень, рана загоїлася первинним натягом. Хвора пересувалася без додаткової опори, вела активний спосіб життя, однак через 13 років відмітила посилення больового синдрому, займалася самолікуванням без позитивної динаміки, звернулася в медичний центр Енгельхольм, оглянута, госпіталізована. Проведено загальноклінічне та інструментальне дослідження. ЗАК (03.02.2016) Е $4,8 \cdot 10^{12}/л$, Л $4,9 \cdot 10^9/л$, п- 3, сегменти - 65, еоз-2, моноцити - 8, лімфоцити - 22, Нв 152 г/л, ШОЕ 18 мм/год. СРБ 2,15ммоль/л. УЗД-ділянки кульшового суглоба: виявлено сонографічно близько 20 мл. синовіальної рідини в порожнині суглоба навколо компонентів ендопротеза. Денситометричне дослідження: остеопенія II ст. 04.02.2016 р. виконано ревізійне ендопротезування лівого кульшового суглоба з

пластикою дна ацетабулярної западини аллокісткою, встановлення чашки ендопротеза на цемент та безцементної ніжки (Рис.2).

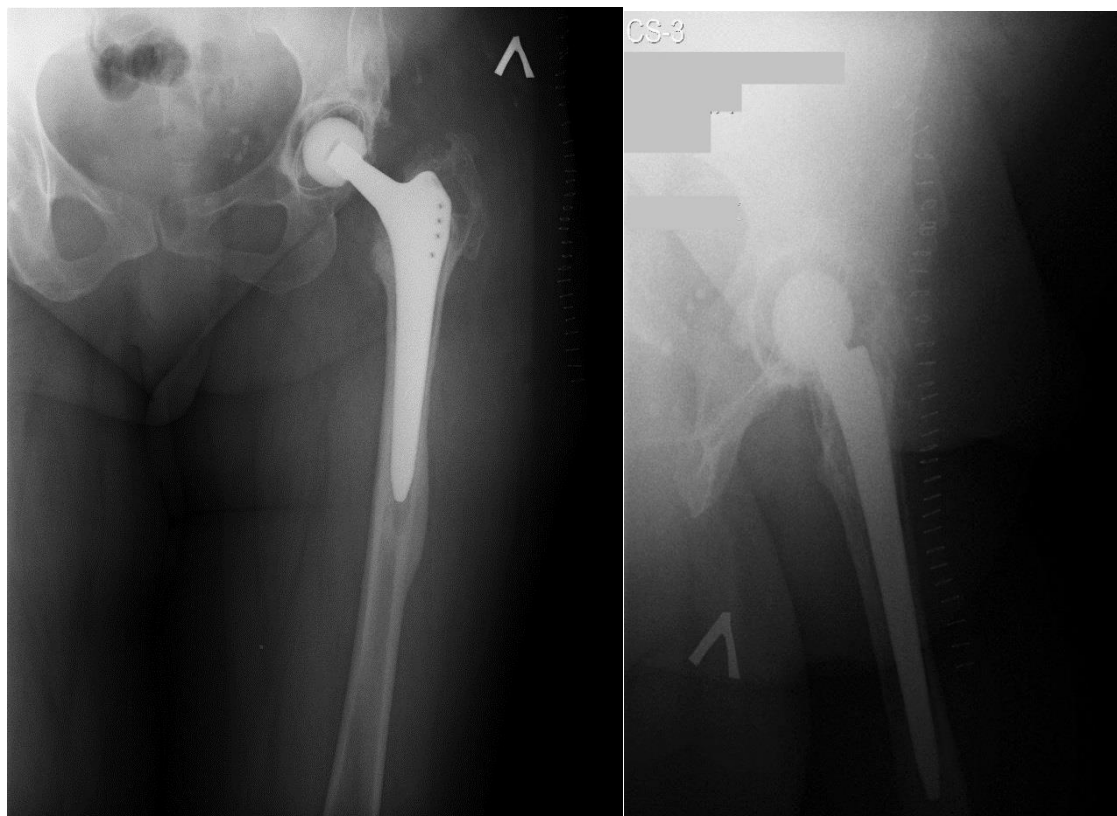

Рис.2: Рентгенограми хворої Г. на 5 день після ревізійного ендопротезування лівого кульшового суглоба

Післяопераційний період проходив без ускладнень, було призначено антибактеріальну терапію терміном 7 днів, отримувала знеболюючі, протизапальні, гормональну та загально-зміцнюючу терапію рання активізація, ходьба на ходунках, рана загоїлася первинним натягом. Згідно даних бактеріологічного дослідження посів негативний.

Хворій було рекомендовано не навантажувати праву нижню кінцівку протягом 12 тижнів, пройшла реабілітаційне лікування в умовах реабілітаційного центру та згідно рекомендацій виданих на руки. Контрольний огляд через 12 місяців (Рис.4), ознак нестабільності компонентів ендопротеза не виявлено. Через 25 місяців (Рис.5) та 36 місяців (Рис 6) пацієнтка ходить без додаткової опори повністю навантажуючи ліву нижню кінцівку, виконано

денситометричне обстеження оперованої ділянки, діагностовано остеопенію II ст., призначено остеотропну терапію.

Рис.4: Рентгенограми хворої Т. 49 років, через 12 міс. після ревізійного ендопротезування лівого кульшового суглоба

Рис.5: Рентгенограма хворої Т. через 24 місяці після ревізійного ендопротезування лівого кульшового суглоба

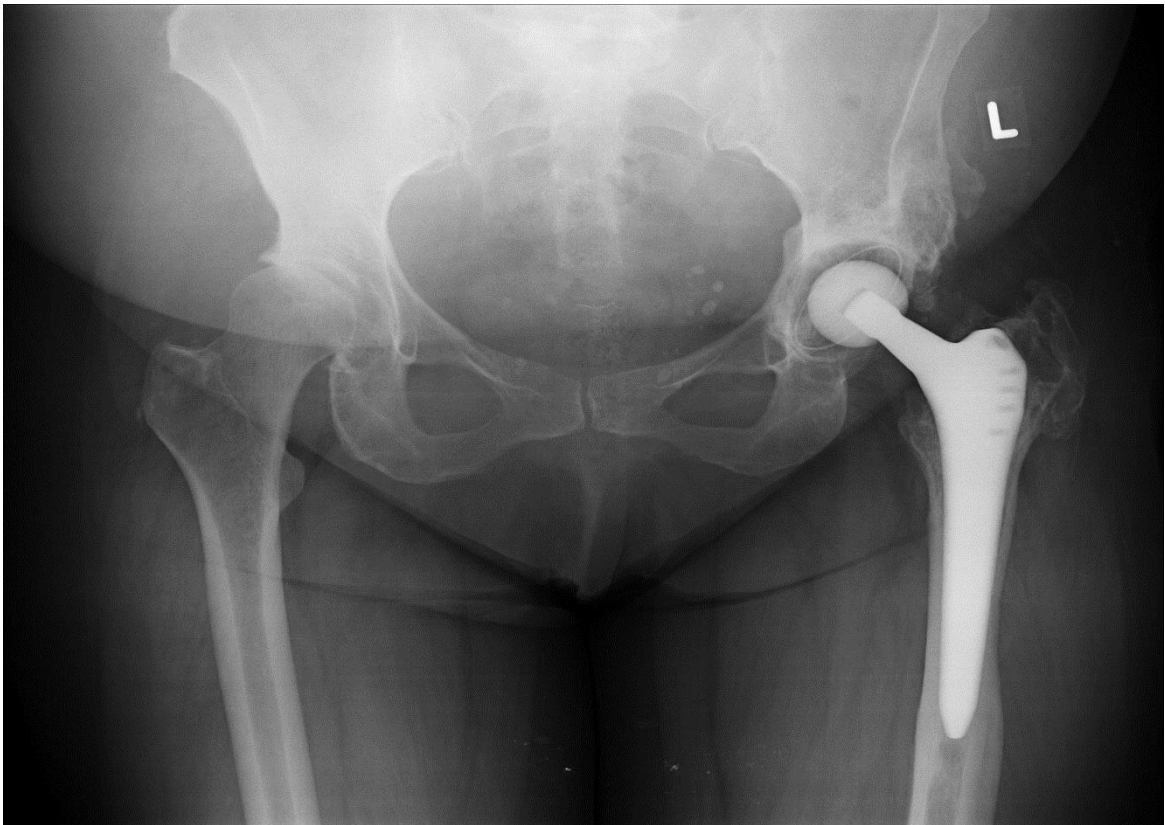

Рис.6: Рентгенограма хворої Т. 52 роки через 36 місяців після ревізійного ендопротезування лівого кульшового суглоба

Висновки. Отже, кісткова алопластика дефектів кісткової тканини при ревізійному ендопротезуванні кульшового суглоба трансплантатами з кісткового банку дає можливість мати велику кількість донорської кістки при значних дефектах dna та даху вертлюгової западини та проксимального метаепіфізу стегнової кістки, що здешевлює ревізійні операції у порівнянні з використанням синтетичних та інших трансплантатів. Дотримання алгоритму консервації та обстеження донорського матеріалу є запорукою уникнення інфекційних ускладнень, можливих алергічних та імунологічних реакцій.

Література:

1. Гайко Г. В. Помилки та ускладнення ревізійного протезування у хворих з асептичною нестабільністю ацетабулярного компонента ендопротеза кульшового суглоба / Гайко Г. В., Торчинський В. П., Сулима О. М.,

Підгаєцький В.М., Осадчук Т. І., Калашніков О. В., Нізалов Т. В., Галузинський Т. В., Козак Р. А. // Травма. - 2014. - Т. 15, № 1. - С. 74-77.

2. Корж А.А. Репаративная регенерация кости: современный взгляд на проблему. Стадии регенерации (сообщение 1) / Корж А.А., Дедух Н.В. / Ортопед., травма-тол. и протезир. 2006. № 1. С. 77-84.

3. Корж А.А. Гомопластика в лечении опухолей костей/ Корж А.А., Талышинский Р.Р. — Киев, «Здоров'я», 1973. — 168 с.

4. Лекишвили М. В. Основные свойства деминерализованных костных аллоимплантатов, изготавливаемых в тка-невом банке ЦИТО / Лекишвили М.В., Родионова С.С., Ильина В.К. [и др.] / Вестн. травматол. и ортопед. им. Н.Н. Приорова— 2007. — №3. — С. 80–86.

5. American Association of Tissue Banks (AATB) (1993) Standards for tissue banking.

6. Bienek C, Development of a bacteriophage model system to investigate virus inactivation methods used in the treatment of bone allografts./ Bienek C MacKay L, Scott G, Jones A, Lomas R, Kearney JN, Galea G. /Cell Tissue Bank.-2007;8(2):115–124. doi: 10.1007/s10561-006-9018-8.

7. Lee J.M., Acetabular revision total hip arthroplasty using an impacted morselized allograft and a cementless cup: minimum 10-year follow-up./ Lee J.M., Nam H.T./ J Arthroplasty.-2011; 26:1057–1060.

8. Trumm B.N. Minimum 20-year follow-up results of revision total hip arthroplasty with improved cementing technique./ Trumm B.N., Callaghan J.J., George CA, Liu SS, Goetz DD, Johnston RC./ J Arthroplasty.-2014; 29:236–241.

9. Saegeman V.S. Effectiveness of antibiotics and antiseptics on coagulase-negative staphylococci for the decontamination of bone allografts./ Saegeman V.S., Ectors NL, Lismont D, Verduyck B, Verhaegen J./ Eur J Clin Microbiol Infect Dis. 2009; 28(7):813–816. doi: 10.1007/s10096-009-0715-7.

10. Schreurs B.W. Acetabular revision with impacted morselized cancellous bone graft and a cemented cup in patients with rheumatoid arthritis. A concise

follow-up, at eight to nineteen years, of a previous report./ Schreurs BW, Luttjeboer J, Thien TM, et al./ J Bone Joint Surg Am.-2009; 91:646–651.

11. Pope D. Maximizing function and outcomes in acetabular reconstruction: segmental bony defects and pelvic discontinuity / Pope D., Blankenship S., Jones G., Robinson B.S. , Maloney W.J. , Paprosky W.G. , Ries M.D., Saleh K.J. / Instr Course Lect, 63 -2014, pp. 187-197.

ВПЛИВ ЗБАЛАНСОВАНИХ ТА НЕЗБАЛАНСОВАНИХ РОЗЧИНІВ ІНФУЗІЙНОЇ ТЕРАПІЇ НА ПОКАЗНИКИ ГЕМОДИНАМІКИ

Рябуха М. Ю.

студентка 5 курсу

Волкова Ю. В.

д.м.н., професор

Лантухова Н. Д.

к.м.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність: Формування та покращення систем інфузійної терапії в акушерстві довгий час є важливим аспектом у сучасній анестезіології. Це стало причиною оцінки показників кислотно-лужного балансу у пацієнок, що перенесли кесарів розтин та були підвергнуті різним видам інфузійної терапії.

Мета: Оцінити параметри показників кислотно-лужного балансу пацієнок при використанні різних видів інфузійної терапії після операції кесаревого розтину.

Матеріали та методи: У рандомізованому дослідженні було використано дані 50 пацієнок, віком 25 років, що перенесли планову операцію кесарів розтин. Пацієнтки були розподілені на дві групи за видами отримуваної інфузійної терапії. Перша група (n=25 жінок) отримувала кристалоїдний незбалансований розчин 0,9% натрія хлориду та колоїдний розчин 6% гідроксіетильованного крахмалу 130/0,42 венофундину, друга група (n=25 жінок) – збалансований розчин стерофундину ізотонічного та збалансований колоїдний розчин 6% гідроксіетильованного крахмалу 130/0,42 тетраспану. Об'єм крововтрати в першій групі становив $633,3 \pm 56,4$ мл, а у другій групі — $613,3 \pm 43,4$ мл. Інтраопераційний об'єм перелитих розчинів у пацієнок першої групи склав $1220,8 \pm 131,8$ мл, а у пацієнок другої групи — $1196,6 \pm 181,4$ мл. Об'єм інфузії розчинів у перші 24 години після операції становив в першій групі – $1413,5 \pm 107,4$ мл, в другій групі — $1506,2 \pm 112,1$ мл. Співвідношення

колоїдних та кристалоїдних розчинів, що використовувалися для інфузійної терапії обох груп, становило 1:4. Показники гемодинаміки та транспортування кисню реєструвалися перед та під час кесаревого розтину, під час надходження до відділення інтенсивної терапії, через 12 годин, та через добу.

Результати: Показники гемодинаміки перед оперативним втручанням у першій групі склали: АТ $121,5 \pm 2,4 / 73,8 \pm 2,0$ мм рт. ст., а у другій: $124,1 \pm 2,0 / 74,6 \pm 2,0$ мм рт. ст. Під час операції: перша група: $113,1 \pm 2,1 / 69,3 \pm 1,5$ мм рт. ст., друга група: $112,5 \pm 2,0 / 68,5 \pm 2,4$ мм рт. ст. При надходженні до відділення інтенсивної терапії: перша група: $120,2 \pm 1,7 / 71,7 \pm 1,5$ мм. рт. ст., друга група: $120,8 \pm 1,4 / 70,9 \pm 1,3$ мм. рт. ст. На 12 годині після оперативного втручання: перша група: $120,7 \pm 1,8 / 72,6 \pm 1,8$ мм. рт. ст., друга група: $120,2 \pm 1,2 / 71,9 \pm 1,1$ мм. рт.ст. Через добу: перша група: $120,6 \pm 1,2 / 72,8 \pm 1,4$ мм. рт. ст., друга група: $120,4 \pm 1,4 / 72,1 \pm 1,3$ мм. рт. ст. Обидва застосовані види інфузійної терапії забезпечили стабільність гемодинаміки. Середнє значення ЧСС у пацієток обох груп на всіх етапах було – $76,3 \pm 2,2$ уд./хв. Середнє значення SaO₂ – $98,8 \pm 1,1\%$. Проведений аналіз не виявив статистично значущих відмінностей ($p > 0,05$) між показниками гемодинаміки.

Висновки: Застосування обох видів розчинів інфузійної терапії призводить до однакового рівня корекції системної гемодинаміки.

ЛУЧЕВАЯ ДИАГНОСТИКА ПОРАЖЕНИЙ НАДПОЧЕЧНИКОВ

Соколов Виктор Николаевич

доктор мед наук, проф., зав каф

Рожковская Галина Михайловна,

Цвиговский Вячеслав Михайлович,

Дорофеева Тамара Кузьминична

доценты, канд.мед .наук

кафедра лучевой диагностики, терапии и радиационной медицины

Ковалева Анна Александровна,

Соколов Данил Викторович

Студенты

Одесский Национальный Медицинский Университет, Украина

Актуальность: Диагностика новообразований надпочечников представляет определенную трудность. Имеющимися методами не всегда можно выявить даже нормальные надпочечники.

Надпочечники - парный эндокринный орган, располагающийся забрюшинно на уровне XI-XII грудных позвонков и окруженный рыхлой клетчаткой. Железы лежат спереди и медиальнее верхних полюсов почек. Надпочечники состоят из коркового и мозгового слоев (по происхождению мезодермального и эктодермального соответственно). Варианты форм надпочечников весьма разнообразны, но чаще всего ассоциируются с видом треугольника или напоминают перевернутую букву Y (до 57%). Вес желез у взрослых колеблется в пределах 5-10 г., а ширина 3-6 мм. Именно эти особенности затрудняют различие нормального НП от его атрофии или гипотрофии (к примеру, у пациентов с длительным лечением глюкокортикостероидами). Кровоснабжение осуществляется из трех артерий: нижней надпочечниковой - отходящей от почечной артерии, средней - отходящей от аорты, и верхней - от нижне-диафрагмальной артерии (анатомические предпосылки сложности проведения ангиографии). Отток крови осуществляется через центральную вену, впадающую слева в левую почечную вену и справа - в нижнюю полую вену. В 25% случаев может быть

эктопия надпочечников. Редко встречается одно-или двух-сторонняя аплазия НП, удвоение желез.

Цель: Исследовать современные методы диагностики поражений надпочечников; изучить такие методы диагностики, как КТ и МРТ, их возможности в оценке степени поражения и его злокачественности, провести дифференциацию заболеваний, уточнить возможность эффективного наблюдения в процессе терапии.

Методы диагностики. Рентгенография является малоинформативной в объективизации патологии надпочечников. На обычных рентгенограммах может быть обнаружено большое новообразование надпочечников, определяемое как тень средней интенсивности соответствующей локализации, иногда с вкраплениями извести. Малые опухоли и тем более гиперплазия надпочечников рентгенографией не диагностируются. Большое значение в объективизации изменений надпочечников имеют ультразвуковая диагностика (УЗД), рентгеновская компьютерная томография (КТ), магнитно-резонансная томография (МРТ). Данные визуализационные методы позволяют оценить локализацию, форму, размеры, характер контуров и структуру желез, их соотношение с окружающими органами и тканями. КТ признана ведущим методом исследования надпочечников ("золотой стандарт"), которая позволяет хорошо дифференцировать нормальные НП и выявлять в них образования до 5 мм в диаметре, а также уточнять данные УЗД. Минимальный размер очага в НП, диагностируемого на КТ с в/вусилением, колеблется от 3-5 мм до 10 мм.

МРТ также является отличным визуализационным методом, обладающим наибольшей чувствительностью к выявлению маленьких очагов и гиперплазии надпочечников, особенно с применением парамагнитных контрастных веществ. МРТ считается особенно эффективной при дифференциации феохромоцитомы от других новообразований надпочечников. Тем не менее, для большинства больных с гипо- и гиперфункцией коры НП МРТ не дает дополнительной информации по сравнению с КТ.

Результаты. Семиотические УЗ-, КТ - и МР-признаки, независимо от вызываемого ими клинического синдрома, имеют весьма сходную картину и позволяют определить лишь наличие патологического образования. Единственным прямым признаком злокачественности считаются вторичные гиперплазированные лимфоузлы, распространенность которых более четко оценивается на КТ и МРТ. Киста надпочечников является редкой диагностической находкой. Жидкостная природа кисты находит четкое отображение при выполнении УЗД и МРТ. Морфология кист надпочечников аналогична кистам в других органах (однородный очаг округлой формы с ровными и четкими контурами, обусловленные наличием тонкой равномерной капсулы и эффект дистального псевдоусиления на УЗД). Доброкачественные аденомы надпочечников могут служить причиной синдрома Иценко-Кушинга (20% из всех случаев заболеваний) и синдрома Конна (в 80% случаев). Аденома, как правило, имеет круглую форму, большие размеры и хорошо выявляется с помощью УЗД, КТ и МРТ. Феохромоцитома - опухоль из хромаффинных клеток мозгового слоя надпочечников. В 98% феохромоцитома локализуется ниже диафрагмы, из них 90% с надпочечниковой локализацией и около 8-10% - вне надпочечниковой. Феохромоцитомы вне надпочечниковой локализации (параганглиомы) чаще локализируются вдоль симпатического ствола в забрюшинном пространстве. Около 10% ФХ множественны. Около 13% случаев феохромоцитом злокачественны. Миелолипома - гамартома (дизонтогенетическая опухоль), состоящая из гемопоэтической и жировой тканей. Малигнизация наблюдается крайне редко. Возможна двухсторонняя локализация опухоли. Миелолипома имеет специфическую УЗ-, КТ- и МР-картину. Чаще всего она не сопровождается клиническими проявлениями и является случайной находкой при УЗД или КТ, имея четкие контуры и неправильную форму. УЗД определяет в проекции НП неоднородное образование повышенной эхогенности. Иногда в структуре очага выявляются небольшие гиперэхогенные включения, являющиеся участками кальцинации. На КТ миелолипома надпочечников имеет низкий коэффициент абсорбции (от

+13 до -115 ед. Hu), величина которого зависит от долевого части жировой ткани в составе опухоли. Контрастное в/в усиление повышает плотность МЛП до +10 - +50 ед. Hu. Миелолипома становится симптоматичной при сдавлении окружающих органов или кровоизлиянии в опухоль. На МРТ хорошо определяется капсула образования и его неоднородная структура, а также высокая интенсивность сигнала на T2-ВИ, характерная для очагов с большим содержанием жира.

Карцинома надпочечника чаще возникает в возрасте 40-50 лет. Очаг часто достигает больших размеров (50-180 мм). На КТ хорошо определяется неоднородность структуры опухоли, обусловленная известковыми включениями и очагами дегенерации кистозного характера. Мелкие включения известковой плотности нередки (от 30 до 60%). Клинически может проявляться в виде синдромов Конна(менее 1% случаев) и Иценко-Кушинга(10-15%).

Надпочечники сравнительно часто поражаются метастазами. Органами первичной локализации опухоли являются: щитовидная и молочная железы, легкие, органы ЖКТ (желудок, поджелудочная железа, толстый кишечник), почки, яичники. Особенно склонна к метастазированию в надпочечники меланома. Изолированные метастазы в надпочечники встречаются реже, чем их сочетание с метастазами в других органах. Специфических дифференциальных лучевых критериев метастаз из разных органов нет. Размеры поражений различные, локализация одно- и двухсторонняя. Методом выбора при подозрении на метастазы в надпочечники считается МРТ.

Выводы. Таким образом, в связи с нечастой встречаемостью опухолей надпочечников, многообразием клинических проявлений гормонально активных поражений надпочечников, знание и понимание радиологических признаков диффузных и очаговых поражений надпочечников крайне важно для врача лучевой диагностики.

Большая важность результатов интраскопии поражений надпочечников прежде всего, обусловлена совершенствованием методов лечения и зачастую определяет последующую тактику ведения больного.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ГІНГІВІТОМ НАСЕЛЕННЯ МІСТА УЖГОРОД ТА УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ВІКОМ 45-60 РОКІВ ПІД ВПЛИВОМ ФАКТОРІВ ДОВКІЛЛЯ

Фера Марія Олександрівна,

к.мед.н., асистент кафедри ортопедичної стоматології

Криванич Володимир Миколайович,

к.мед.н., доцент кафедри стоматології післядипломної освіти з курсом
терапевтичної та ортопедичної стоматології

Фера Олександр Васильович,

д.мед.н, проф., завідувач кафедри фундаментальних медичних дисциплін

Криванич Андрій Володимирович

студент 2-го курсу

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Хвороби пародонту є найбільш розповсюдженими і зустрічаються в різних групах населення. Зростання темпів життя, урбанізація, погіршення екології позначаються на здоров'ї населення планети. Всі ці чинники негативно впливають на тканини пародонту, що в свою чергу провокує розвиток різних захворювань, зокрема гінгівіту. Гінгівіт – це поширене захворювання слизової оболонки ротової порожнини. Воно характеризується запаленням ясен, проте не спричинює руйнування зубоясенної зв'язки. Дане захворювання може спричиняти системні зміни в організмі та поширення загального процесу по всій слизовій оболонці ротової порожнини. Дане дослідження спрямоване на виявлення факторів, які найбільше впливають на розвиток даної патології, і її результати дають можливість визначити значимість цих факторів. Встановлення даних чинників визначає ступінь сили їх впливу на виникнення гінгівіту.

Усунення негативної дії несприятливих факторів довкілля запобігає появі захворюваності на гінгівіт та виникненню різноманітних ускладнень, що обумовлює проведення ефективних первинних профілактичних заходів.

З погляду на стан взаємозалежностей та взаємостосунків у системах “людина-навколишнє середовище” у державних служб і структур відсутній чіткий алгоритм взаємодій для проведення профілактичних заходів, своєчасної ліквідації медичних наслідків надзвичайних екологічних ситуацій. Тому на сьогодні перед профілактичною медициною виникло нове завдання, що полягає в оцінці й прогнозуванні стану здоров’я населення, з науковою розробкою методологічних підходів до діагностики та лікування здоров’я населення на індивідуальному та популяційному рівнях.

Мета дослідження. Визначити вплив основних факторів ризику на виникнення, розвиток та поширеність гінгівіту серед населення міста Ужгород та Ужгородського району на основі первинного стоматологічного огляду, оцінки стану пародонту з використанням пародонтограм на основі системи Florida Probe, соціологічного анкетування, аналізу первинної стоматологічної документації та визначення на основі математично-статистичного аналізу взаємозв’язку між несприятливими факторами та рівнем захворюваності на гінгівіт.

Матеріали та методи. Було проанкетовано 488 осіб віком 45-60 років, з них 256 – чоловіки, 232 – жінки. Опитування проводилось серед пацієнтів клініки “Dental Classic” м. Ужгород та університетської стоматологічної поліклініки ДВНЗ “УжНУ”.

Нами використовувались наступні методи: математично-статистичний, клінічний, метод анкетування. Метод соціологічного опитування проводився за допомогою авторських анкет. Математично-статистична обробка отриманих даних була проведена із використанням програми «Excel» (MS Office, 2013) та програми «STATISTICA 6.0» (StatSoftInc., США). Основні характеристики досліджуваних результатів – це кількість спостережень, середнє арифметичне, середнє квадратичне відхилення. Для оцінки достовірності отриманих результатів застосували коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, t-критерій Стьюдента та коефіцієнт репрезентативності.

Результати та їх обговорення. Аналіз епідеміологічної ситуації в регіоні при проведенні оцінки стану стоматологічного здоров'я підвищує вірогідність і правильність прогнозування тенденцій розвитку стоматологічної ситуації, тому що враховується не тільки рівень стоматологічної захворюваності населення, але й фактори довкілля, що впливають на її розвиток.

Гігієнічна оцінка та аналіз чинників впливу на формування найбільш розповсюджених стоматологічних захворювань, зокрема гінгівіту, дає можливість своєчасно їх виявляти і з'ясувати ранговані значення екзогенних і ендогенних факторів у розвитку стоматологічної патології з метою попередження виникнення і поширення патології зубощелепного апарату, шляхом створення алгоритму заходів, спрямованих на попередження стоматологічних захворювань. Під час дослідження було проведено епідеміологічний аналіз показників захворюваності населення в м. Ужгород та Ужгородському районі. На рис.1 представлені статистичні дані захворюваності на гінгівіт населення м. Ужгород та Ужгородського району за 2007-2015 рр.

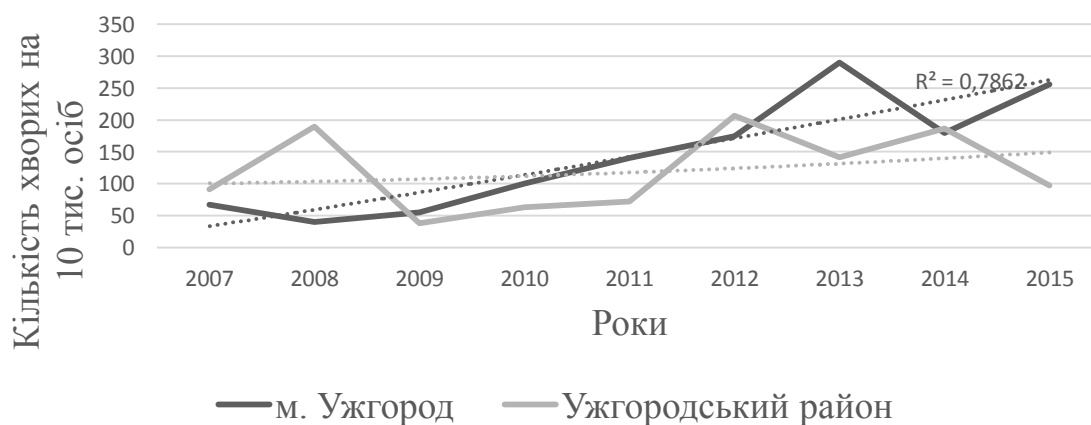

Рис. 1. Графік захворюваності населення на гінгівіт з 2007 по 2015 рр.

На рис. 1 зображена додатково лінія тренду, яка показує, що кількість хворих на гінгівіт має тенденцію до зростання. Анкетування проводилось серед жителів м. Ужгород та Ужгородського району 45-60 років. Загальна кількість опитаних склала 488 особи (табл. 1). З них 256 – чоловіки, 232 – жінки.

Таблиця 1

Розподіл проанкетованих осіб за статтю і віковими категоріями

Вік	Стать		Всього
	Чоловіча	Жіноча	
45-49	94	124	218
50-54	85	46	131
55-60	77	62	139

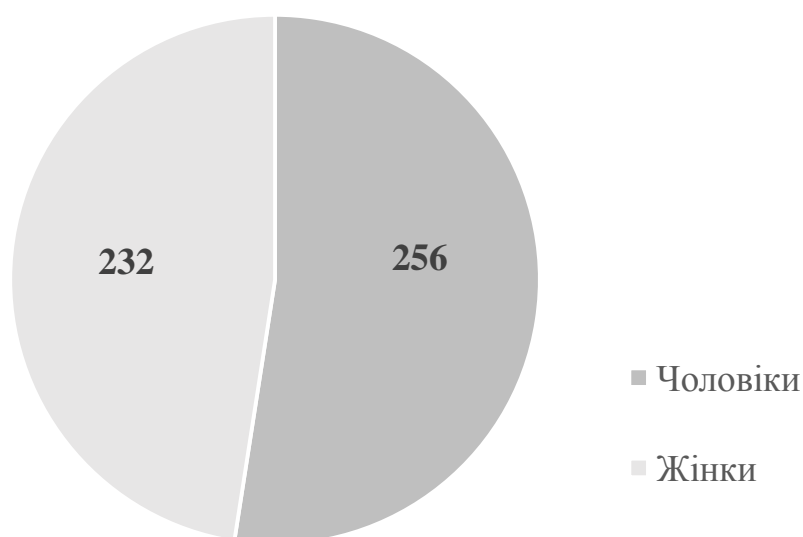

Рис. 2. Розподіл анкетованих за статтю

Задля виконання медико-статистичного аналізу отриманих даних було виокремлено ряд складових способу життя, які можуть спровокувати виникнення такого патологічного процесу, як гінгівіт, а саме: частота відвідування стоматолога, частота чищення зубів, наявність шкідливих звичок, контакт з агресивними хімічними речовинами, тривалість сну, частота потрапляння у стресові ситуації, частота харчування, тип харчування (збалансоване чи незбалансоване), кількість споживання води, вживання газових напоїв, вживання гарячої або гострої їжі, вид домашнього водопостачання, дотримання правил особистої гігієни, проведення знімного, незнімного протезування та імплантації.

По закінченню опитування осіб досліджуваної вікової групи та групування отриманих даних, здійснювалась їхня математично-статистична обробка даних. Ми визначали коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона (r), коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (ρ), t -критерії Стьюдента (t), коефіцієнт репрезентативності (Δ).

Для виокремлення факторів, які мають безпосередній вплив на виникнення гінгівіту ми використали t -критерій Стьюдента з довірчим інтервалом $p = 0,05$; $t_{crit} = 1,998$. Фактор вважається достовірним, якщо його значення більше чи дорівнює $t_{crit} = 1,998$.

Аналізуючи отримані дані, можна зауважити, що між складовими способу життя та розвитком гінгівіту серед населення віком від 45 до 60 років існує зв'язок, який найбільш суттєво проявляється у таких факторах за критерієм Стьюдента (t):

- для чоловіків віком 45-49 років - частота чищення зубів ($t = 2,2435$); для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,1098$) та частота відвідування лікаря-стоматолога ($t = 1,9988$);
- для чоловіків віком 50-54 років – частота чищення зубів ($t = 2,119$), кількість разів харчування ($t = 2,0457$) та тип харчування ($t = 2,0987$); для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,1784$);
- для чоловіків віком 55-60 років – частота чищення зубів ($t = 2,0083$); для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,0854$), частота відвідування лікаря стоматолога ($t = 2,0011$), тип харчування ($t = 2,0019$) та незнімне протезування ($t = 2,0651$).

Під час статистичної обробки даних нашого дослідження ми також враховували коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (ρ).

Для збільшення достовірності даних ми використали коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона (r) (залежність між 2 змінними X та Y) щодо впливу складових способу життя на виникнення гінгівіту в осіб віком від 45 до 60 років серед жителів м. Ужгород та Ужгородського району.

Висновки. Результатами дослідження встановлено відмінність впливу факторів довкілля на різні групи населення, в залежності від віку і статі. Виявлено, що найбільш вагомими факторами ризику стали:

- для чоловіків віком 45-49 років - частота чищення зубів ($t = 2,2435$; $p = 0,85$; $r = 0,95$; $\Delta = 4,73$);

для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,1098$; $p = 0,84$; $r = 0,94$; $\Delta = 3,23$) та частота відвідування лікаря-стоматолога ($t = 1,9988$; $p = 0,93$; $r = 0,93$; $\Delta = 4,89$);

- для чоловіків віком 50-54 років – частота чищення зубів ($t = 2,119$; $p = 0,8$; $r = 0,9$; $\Delta = 2,48$);

для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,1784$; $p = 0,83$; $r = 0,84$; $\Delta = 3,02$);

- для чоловіків віком 55-60 років – частота чищення зубів ($t = 2,0083$; $p = 0,82$; $r = 0,83$; $\Delta = 3,45$);

для жінок цієї ж вікової групи – частота чищення зубів ($t = 2,0854$; $p = 0,81$; $r = 0,82$; $\Delta = 4,01$) та частота відвідування лікаря стоматолога ($t = 2,0011$; $p = 0,94$; $r = 0,94$; $\Delta = 5,06$);

(t -критерій Стьюдента – t ; коефіцієнт рангової кореляції Спірмена – r ; коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона – r ; коефіцієнт репрезентативності – Δ).

Встановлено, що недотримання правил гігієни ротової порожнини є головною причиною запалення ясен, тобто виникнення гінгівіту. При цьому в ротовій порожнині, внаслідок накопичення залишків їжі, утворюються м'які і тверді зубні відкладення, розмножуються бактерії та інші шкідливі мікроорганізми, що є причиною виникнення симптомів даного захворювання.

На підставі отриманих результатів дослідження нами запропоновано раннє охоплення відповідних вікових груп первинною стоматологічною допомогою для раннього виявлення гінгівіту при первинному огляді, використання розроблених нами анкет, відмова від алкоголю та куріння, дотримання правил гігієни ротової порожнини. Впровадження в практику діяльності закладів первинної стоматологічної допомоги запропонованих нами

заходів дозволить суттєво знизити показники захворюваності на гінгівіт та виникнення патологічних ускладнень органів ротової порожнини (пародонтит, пародонтоз, періодонтит).

PHARMACEUTICAL SCIENCES

BASIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL COMPOSITION FOR TREATMENT OF THE RAS

Shmatenko Oleksandr

Grand PhD in Pharmaceutical sciences, Prof.

Solomennyi Andrii

PhD in Pharmaceutical sciences

Pidlisnyy Oleksiy

PhD courses

Introductions. Despite the high achievements of science in the field of pharmacy and pharmacology, the problem of treating wounds and wound infections remains an urgent problem, especially for the needs of the military medical service.

Any wound is contaminated by microorganisms, which can lead to the development of infection. Despite the emergence of new antibiotics and antiseptics, the task of effective application effects on soft tissue infection has not been solved. This is primarily due to the growth and development of resistant forms of microorganisms to antimicrobial agents. The growth of antibiotic-resistant strains is a consequence of the irrational use of antibiotics, which in turn leads to difficulties in the treatment of wounds.

Aim. Development of a pharmaceutical composition for treating wounds in military personnel with a choice of active substances.

Materials and methods. The materials of the service were served by the regulatory framework of the health protection system and the science of literary health. To reach the mark, we have to choose the same system-wide method.

Results and discussion. Application medicines containing antibiotics have advantages and disadvantages in the treatment of wound infections. The main advantages are: a high concentration of the antibiotic at the site of infection; limited amount of the drug; minimal systemic antibacterial effect and systemic toxicity; the

possibility of using drugs that are not yet available for systemic therapy; in the absence of concomitant systemic antibiotic therapy, the risk of antibiotic resistance formation is reduced. The disadvantages of topical antibiotic treatment are: a small selection of effective antibiotics for topical application; weak penetration of the antibiotic in the tissue; when applied to a large area, the systemic effect of the drug is possible; hypersensitivity and dermatitis of surrounding tissues are possible; all local products have the potential to slow tissue regeneration; difficult to dose; repeated local application is necessary.

For today's day, the main objectives and principles of local wound healing have been clearly formulated: prompt cleansing of the wound from non-viable tissues; reducing the degree of microbial contamination; creating conditions for the outflow of wound content; inhibition of vital activity of wound microflora; elimination of factors that cause endogenous intoxication and slow down wound healing; correction of violations of the natural protection of the macroorganism.

For the local treatment of infected wounds, antibiotics, antiseptics, painkillers and reparative substances have gained wide popularity.

The development of a new drug should be carried out taking into account biopharmaceutical factors. In our work, we studied the following factors: the dependence of antimicrobial activity on the method of administration of antimicrobial substances, the effect of the base on the kinetics of release of active substances, and others.

Studying the influence of the base on the kinetics of the release of active substances, we summarized the requirements for the basis of the drug – a hydrophilic base with optimal (non-overlying) osmotic activity. This is due to the fact that, on the one hand, the base must provide adequate drainage, and on the other, the treatment should be administered in a humid environment.

For the effective penetration of antibacterial drugs in the pathological focus, it is necessary to eliminate edema and restore microcirculation as soon as possible. For this purpose, we used penetrators, which are conductors of antimicrobial substances and have anti-inflammatory properties.

Conclusions. Thus, we have outlined the main directions of development of a pharmaceutical composition for the treatment of wounds with the choice of active substances.

UDC: 378:615: 658.8

**PHARMACOECONOMIC, REGULATORY BASICS
AND ANALYSIS OF DEVELOPMENT OF THE PHARMACEUTICAL
MARKET SECTOR IN GERMANY**

Voskoboynikova Halyna,

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences,
ORCID ID 0000-0003-1483-7496

Dovzhuk Viktoria,

Associate Professor, Candidate of Pharmaceutical Sciences
ORCID ID 0000-0002-3491-018X

Konovalova Ludmila,

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences
ORCID ID 0000-0003-2112-227X

Rogov Evgeniy

student

National Medical University
named after OO Bogomolets
Kyiv, Ukraine

Health insurance is compulsory in Germany. The vast majority of the German population (90%) receives coverage from state health insurance (SHI). The other 10% is covered by private insurance or special schemes. The basket of goods and services covered by SHI is determined at the state level by law, in terms of general principles, and by the Federal Joint Committee (Gemeinsamer Bundesausschuss - G-BA) through decisions on individual goods or services to be removed or included. in the cart). Private health insurers typically cover a more or less similar basket, although they are allowed to increase or limit benefits.

Germany's Fifth Social Code Book Used for Legal Basis of German State Insurance (Sozialgesetzbuch (SGB) Fünftes Buch (V) the fifth book.

Basket of reimbursed pharmaceuticals is defined by the legislative withdrawal of several categories of goods, including OTC drugs, treatment of minor ailments, and lifestyle drugs. Patients are usually required to pay for pharmaceutical costs with

a 10% coinsurance rate (minimum 5 euros and maximum 10 euros' prescription). When goods are included in reference price clusters, subject to a unique maximum amount of compensation, patients must pay any difference between the market price and the maximum amount of compensation.

Pricing and reimbursement policies are based on the following principles: prescription drugs are reimbursed by health insurance unless they are included in the G-BA negative list); manufacturers are free to set their prices; medicines may be grouped into therapies considered to be therapeutically equivalent and subject to maximum compensation. Since 2007, health insurance funds have been using tenders and contracts to obtain lower prices, mainly but not only generic drugs. Prices for innovative drugs are mostly consistent [2–5].

The pharmaceutical market reform law (Arzneimittel marktneuordnungsgesetz (AMNOG)), which came into force in January 2011, adheres to the principle of free market entry pricing, but imposes a systematic and formal evaluation of the "additional therapeutic effect" of new drug price discussions to the therapeutic value of the medicinal substance within twelve months after market entry [7].

As Germany is a European Union country, 41 trade regional agreements on a free trade area have been concluded. This contributes to the well-established logistics and constant import and export of pharmaceutical products, which is further reflected in increased revenue and competitiveness among other countries.

Global demand for high-quality medicines is steadily increasing as the world population grows, health standards are improved, and economies in the least developed countries are booming. Global drug spending reached \$ 1.2 trillion in 2018, and by 2023 it is estimated to exceed \$ 1.5 trillion [1].

This sector is largely driven by innovation, which is best evidenced by the large number of recently approved medicinal products in Europe. Since 2016, as of June 2019, more than 300 drug applications have been authorized by the European Medicines Agency. As of February 2019, over 100 000 medicines have been registered in Germany.

The pharmaceutical sector in Germany provides a wide range of high quality products and services to meet growing international demand. In 2018, world exports of pharmaceutical products amounted to € 497.543 billion, including Germany – € 81.789 billion, which is the leading position among other countries and accounts for 16.3% of world exports of these products.

Global pharmaceutical imports amount to € 526.406 billion, among which Germany ranks second – € 48.707 billion, second only to the United States and accounting for 9% of total imports.

In the period 2014-2019, export figures for German pharmaceutical companies recorded an annual increase of 4%. German pharmaceutical products are especially in demand in the US and European countries. However, emerging markets, such as Asia and Latin America, are also registering increased demand.

The German pharmaceutical sector is dominated by small and medium-sized enterprises. Major pharmaceutical companies (including Bayer, BASF, Boehringer Ingelheim and Merck) and numerous small and medium-sized enterprises enjoy a good international reputation in all relevant pharmaceutical markets. This varies from prescription to over-the-counter (OTC) drugs, from original drugs to generics, from small molecules to biopharmaceuticals. The most influential European pharmaceutical companies in terms of sales are three German companies – Bayer AG, Boehringer Ingelheim, Merck KGaA.

Germany's retail market recorded revenue growth of 6% in 2019. About € 3.2 billion of packaging (+ 1%) is worth € 38 billion (at the sale price of a pharmaceutical company, including vaccines and test diagnostics). The largest increase in income was observed in May, July, September and December (from + 8% to + 12%). In terms of sales, the market increased markedly in April, May, July and September, with growth rates ranging from + 3% to + 6%.

In 2019, the prescription-only market increased 7% in terms of revenue and 1% in sales. This corresponds to a market volume of € 33 billion or 752 million packages. The retail market for prescription drugs achieved the highest growth in

sales in May, July and September (+ 11% to + 13%). In December, sales of drugs also increased significantly. In June, a decrease of 2% was recorded.

In 2019, 867 million over-the-counter (OTC) packs were released from pharmacies and mail orders, representing year-over-year levels. Revenue increased by about 2% to € 5.2 billion.

One third of total turnover is in the top ten best groups of medicines (€ 12.7 billion), with sales increasing by a total of 10% in 2019. In the top ten categories of high-income drugs in the retail market, antiviral vaccines increased the most (by 37%). Other categories with dual growth include anti-cancer package (protein kinase inhibitors + 17%; monoclonal antibodies + 23%; cytostatic hormone antagonists + 17%; direct factor Xa inhibitors + 16%).

Overall, the German pharmaceutical market in 2019 led to a good 6% revenue growth, totaling € 38.2 billion. The lion's share belongs to prescription drugs (86%), with revenue increasing by 7%. Over-the-counter drugs have led to an increase of only 2%. New, patented drugs led to an increase of 17%. The volume of sales of drugs whose patent expired, decreased by 14%. Revenue from generics and biosimilars sales increased by 11%. According to the results of the analysis, it is found that the retail segment of the German pharmaceutical market is constantly growing, due to the introduction of new biosimilar to the original products with high sales.

REFERENCE:

1. Essential Medicines and Health Product Information Portal. WHO/ URL: <https://apps.who.int/medicinedocs/en/m/abstract/Js18676en/>
2. Medicinal Products Act (Arzneimittelgesetz – AMG) URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_amg/index.html
3. Medical products / European commission. URL: https://ec.europa.eu/health/documents/eudralex_en
4. Pharmnet Bund.Arzneimittel-Informationssystem. URL: <https://www.pharmnet-bund.de/dynamic/de/arzneimittel-informationssystem/index.html>

5. European medicines agency (EMA). URL: https://www.ema.europa.eu/en/medicines?search_api_views_fulltext
6. Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln (Arzneimittelgesetz - AMG) Inhaltsübersicht. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/amg_1976/__38.html
7. Arzneimittelmarktneuordnungsgesetz (AMNOG) URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/begriffe-von-a-z/a/arzneimittelmarktneuordnungsgesetz-amnog.html>

РОЗРОБКА СПРЕЮ НА ОСНОВІ ЛІПОФІЛЬНОГО ЕКСТРАКТУ ІЗ КОРИ ТОПОЛІ ТРЕМТЯЧОЇ

**Альхуссейн Вікторія Валеріївна,
Гузенко Наталя Валеріївна**

к. фармац. н, доценти
Харківська медична академія післядипломної освіти
м. Харків, Україна

Введення. Інфекції верхніх дихальних шляхів є найпоширенішими захворюваннями сучасної людини. Це чи не найчастіша причина звернень до дільничних терапевтів, педіатрів і оториноларингологів в осінньо-зимовий період. Хвороби органів дихання за оцінкою фахівців посідають перше місце в структурі захворюваності дітей та підлітків.

На сьогодні спостерігається дефіцит лікарських засобів для оториноларингології, які би мали комплексну терапевтичну активність. В даному аспекті перспективним у фармакотерапії запального процесу ЛОР-органів є лікарські препарати природного походження.

З урахуванням обмеженості асортименту антибактеріальних препаратів рослинного та тваринного походження представляється можливим запропонувати ліпофільний екстракт із кори тополі тремтячої для створення препаратів антибактеріальної дії.

В терапії запальних захворювань носа, глотки та гортані широко застосовуються лікарські аерозолі, в яких вивільнення лікарського препарату чиниться у вигляді диспергованих у газовому середовищі рідких та твердих часток, при створенні у флаконі за допомогою пропелентів високого тиску. В даний час, все більшого поширення набувають лікарські препарати у формі спрею в упаковці, з якої вивільнення вмісту проводиться за допомогою механічного видавлювання рідини клапаном мікродозатора. Спрей, який має переваги аерозольної упаковки, позбавлений недоліків, пов'язаних із застосуванням флаконів під підвищеним тиском та використанням пропелентів

в якості газу-носія: порівняно висока вартість, складність, небезпека, можливість вибуху балона при ударі або зберіганні при неправильному температурному режимі, висока займистість, пожежо- та вибухонебезпека, незручність при транспортуванні, негативний вплив хладонів на озоновий шар Землі.

Таким чином, практична значимість наших досліджень полягає в наступному – на основі використання ліпофільного екстракту із кори тополі тремтячої в фармації будуть розроблені нові склади та технології лікарських форм антибактеріальної, протизапальної та обезболюючої дії.

Мета роботи. Створення лікарської композиції на основі ліпофільного екстракту із кори тополі тремтячої у вигляді спрею антимікробної, протизапальної та ранозагоючої дії для лікування носової та ротової порожнин.

Матеріали та методи. При розробленні складу та технології спрею на основі ліпофільного екстракту кори тополі тремтячої ми використовували приклади складів основ спрею «Каметон», що виготовляються різними виробниками – ТОВ «ФК «Здоров'я» Україна та ТОВ «Фірма Вінс-МЕД». В якості неводної фази до складу «Каметону» фірми «Вінс-МЕД» входить вазелінова олія, а фірми «ФК «Здоров'я» – ізопропілмірістат.

Спочатку було необхідно обґрунтувати склад аерозольного концентрату з ліпофільного екстракту кори тополі тремтячої тому, що «Каметон»-аерозоль без пропеленту та вивільняється з балона тільки у вигляді струменя, що робить неможливим рівномірне нанесення препарату на слизову в терапевтичних концентраціях.

В якості олійної фази емульсійного аерозольного концентрату було обрано ізопропілмірістат, оскільки в ньому ліпофільний досліджуваний екстракт розподіляється та змішується краще, ніж у вазеліновому маслі.

Важливим моментом в технології спрею є необхідність стабілізації гідрофобного екстракту, розчиненого в олійній фазі, у водному середовищі. З цією метою було обґрунтовано оптимальний вибір емульгатора, для чого

досліджувалися наступні речовини: ТВІН–80, гліцерину моностеарат та лаурил сульфат натрію (для створення емульсії 1-го роду – «олія / вода»).

При попередніх дослідженнях було встановлено, що стабільність системи поступово зростає з підвищенням концентрації емульгатора та досягає максимальної стабільності при концентрації емульгатора в середньому 3 % від загальної маси.

Найбільша стабільність системи спостерігалася при використанні в якості емульгатора ТВІН–80. При його використанні олійна фаза та екстракт кори тополі тремтячої швидко емульгувалися, утворюючи гомогенну систему темно-зеленого кольору. При зберіганні протягом доби спостерігалось випадіння осаду. При струшуванні система відновлювалася.

При використанні в якості емульгаторів гліцерину моностеарату та натрію лаурилсульфату не вдалося одержати гомогенну систему. Так, у випадку з гліцерином моностеаратом спостерігалось розшарування отриманої системи на концентровану емульсію та розчин ПАР у воді, одержаних емульсій.

Емульгатор натрію лаурилсульфат недостатньо повно емульгував екстракт кори тополі тремтячої, в результаті чого спостерігалось утворення щільного осаду.

Таким чином, для подальшого вивчення нами була обрана композиція на основі ТВІН–80, тому що вона забезпечувала найбільшу стабільність при зберіганні.

Оскільки застосування одного емульгатора не дозволяє досягти необхідної стабільності системи, виникає необхідність вибору додаткових допоміжних речовин.

Для вибору оптимального складу емульсійної суміші рекомендується використовувати дві ПАР, одна з високим значенням гідрофільно-ліпофільний баланс (ГЛБ) (емульгатор I роду, олія / вода), а інша – з низьким (емульгатор II роду, олія / вода). Готують ряд емульсій, зміст масляної фази в них однаковий, а співвідношення ПАР різне, і підбирають найкраще. Стабілізуючий ефект при

використанні двох емульгаторів (I і II роду) пояснюється формуванням в емульсіях з молекул емульгаторів ліотропних рідких кристалів.

В якості емульгатора першого роду був обраний неіоногенний емульгатор ТВІН–80, другого роду – емульгатор Т–2, що представляє собою набір ефірів полігліцерина з жирними кислотами, який широко застосовується в харчовій промисловості.

Спосіб приготування емульсій: в круглодонну колбу завантажують необхідні кількості олійної фази – ізопропілмірістату та емульгаторів – ТВІН– 80 та Т–2. При постійному перемішуванні суміш нагрівають на водяній бані до розплавлення емульгаторів. Окремо нагрівають воду очищену до температури 75°C, додають в колбу і проводять емульгування протягом 10 – 15 хв за допомогою лопатевого змішувача зі швидкістю 200 об/хв. При зниженні температури системи до 40 – 50°C до неї поступово додається екстракт кори тополі тремтячої. Потім емульсію поміщають в баню з холодною водою та продовжують диспергування ще 30 хв до повного охолодження.

Контроль емульсій проводили після семи діб зберігання при кімнатній температурі.

Кінематична в'язкість визначалася методом віскозиметрії, яка склала:

1. емульсія № 1 – 2,46 мм²/с;
2. емульсія № 2 – 2,41 мм²/с;
3. емульсія № 3 – 2,52 мм²/с;
4. емульсія № 4 – 2,56 мм²/с.

Коефіцієнт поверхневого натягу було визначено методом відриву крапель (сталагмометру), який склав:

1. емульсія № 1 – 108,08 дин/см;
2. емульсія № 2 – 95,89 дин/см;
3. емульсія № 3 – 106,40 дин/см;
4. емульсія № 4 – 112,32 дин/см.

Результати дослідження отриманих емульсій наведені у таблиці 1.

Результати дослідження емульсій

№ емульсії	Гідрофільно ліпофільний баланс емульсії	Склад емульгаторів: I – Твін-80 II – Т-2		Кінематична в'язкість емульсій, мм ² /с	Коефіцієнт поверхневого натягу емульсій, дин/см	Розшарування емульсій
		%	г на 100 г емульсії			
1	10,3	I-53 II-47	I-1,60 II-1,80	2,46	108,08	–
2	10,5	I-55 II-45	I-1,75 II-1,45	2,41	95,89	–
3	10,9	I-59 II-41	I-1,70 II-1,18	2,52	106,40	–
4	11,3	I-64 II-36	I-1,60 II-0,90	2,56	112,32	–

Після проведення контролю для подальшого дослідження була обрана емульсія № 2, яка задовольняє таким вимогам: колір – білий з зеленим відтінком, розшарування при кімнатній температурі – відсутнє, після витримування протягом 24 годин в термостаті при 40°C і після центрифугування зразків емульсії протягом 5 хв при 100 об/с⁻¹, кінематична в'язкість, коефіцієнт поверхневого натягу – найнижчі серед досліджуваних емульсій, з приємними смаковими якостями. Всі емульсії мали гарне розпилення.

На підставі експериментальних даних визначено наступний склад емульсії (%):

Екстракт кори тополі тремтячої – 2,0;

Ізопропілмірістат – 1,0;

ТВІН–80 (Полісорбат 80) – 1,75;

Емульгатор Т–2 – 1,45;

Вода очищена – 93,8.

Дана лікарська композиція стабільна, її можна розпилювати з упаковки без створення в ній надлишкового тиску та застосування пропелленту. Олії та

емульгатори були вибрані таким чином, щоб частки емульсії були досить великими та осідали саме в носовій і ротовій області (5-10 мкм), не проникаючи в нижні дихальні шляхи. Досить великий відсоток ізопропілмірістату забезпечує рівномірне нанесення активних речовин на слизову і їх пролонговану дію. Таким чином, досягається хороший терапевтичний ефект і відсутні недоліки, пов'язані із застосуванням пропелентів та необхідністю створення надлишкового тиску.

Висновки. На основі проведених досліджень було обрано оптимальний склад спрею на основі ліпофільного екстракту з кори тополі тремтячої, який проявляє антимікробну, протизапальну та ранозагоючу дію для лікування носової та ротової порожнин.

Література

1. Розробка складу та технології мазі з екстрактом кори *Populus tremula* для лікування інфекційних захворювань шкіри та м'яких тканин : дис. ... канд. фармацевт. наук : 15.00.01 / Альхуссейн Вікторія Валеріївна ; Нац. фармацевт. ун-т. – Х., 2012. – 178 с.

2. Borschevsky, G. I. Physical and chemical substantiation of the method for obtaining a multicomponent liposomal medicine / G. I. Borschevsky, T. G. Yarnykh // Вісник фармації. – 2013. – № 3. – С. С. 5-7.

3. Оптимізація технологічного процесу створення комплексного назального спрею для лікування інфекційних захворювань носа / Л. В. Нефьодова, Р. В. Сагайдак-Нікітюк, О. В. Жуковіна, М. М. Бойко // Технологічні та біофармацевтичні аспекти створення лікарських препаратів різної направленості дії : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Харків, 14-15 лист. 2017 р. – Харків : НФаУ, 2017. – С. 137.

4. Фармацевтичні та медико-біологічні аспекти ліків / І.М. Перцев, О.Х. Пімінов, М.М. Слободянюк та ін.; за ред. І.М. Перцева. – Вінниця, 2007. – 800 с.

ВИВЧЕННЯ СЕГМЕНТУ АНТИГЕМОРАГІЧНИХ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЗАРЕЄСТРОВАНИХ НА РИНКУ УКРАЇНИ

Лаба Ілля Сергійович

аспірант 1 курсу

Національний фармацевтичний університет

Харків, Україна

Азаренко Юлія Миколаївна

к. фарм. н., доц.

Національний фармацевтичний університет

Харків, Україна

Вступ. Проблема припинення стоматологічних кровотеч під час санації ротової порожнини заслуговує на особливу увагу. Проаналізувавши бібліографічні дані українських та зарубіжних джерел було встановлено що під час лікування та хірургічного втручання у стоматологічній практиці первинні та вторинні стоматологічні кровотечі спостерігаються приблизно у 40% пацієнтів. Такий високий відсоток випадків можна пояснити взявши до уваги: супутні системні захворювання в пацієнта з порушенням згортання крові або стінок судин; використання препаратів, що знижують згортання крові; висока чисельність серед населення з захворюваннями тканин пародонту; реакцію організму хворого на введений лікарем знеболюючий засіб; а також механічні поранення під час проведення стоматологічних процедур. Фахівці відмічають постійний зріст випадків первинних та вторинних кровотеч з кожним роком. У зв'язку з цим відкритим залишається питання про своєчасне забезпечення хворих якісними та доступними препаратами для усунення даної патології.

Мета роботи. Маркетингове дослідження фармацевтичного ринку України в сегменті антигеморагічних засобів що використовуються в стоматології. Поставлена мета передбачає розв'язання завдань: проаналізувати асортимент зареєстрованих препаратів групи антигеморагічних засобів, що застосовуються в стоматологічній практиці; проаналізувати лікарські форми,

яким надають перевагу заводи-виробники; скласти статистичний аналіз фармацевтичних підприємств та країн-виробників на українському ринку.

Матеріали і методи. Об'єктами дослідження були антигеморагічні препарати зареєстровані на території України, в інструкції до застосування яких була відмітка про те, що їх можна застосовувати в стоматологічній практиці. Для досягнення мети дослідження були використані: бібліографічний метод, інтерв'ювання практикуючих фахівців стоматологічної практики, метод сучасного інформаційного пошуку та метод узагальнення. В якості предмету аналізу були використані дані інформаційних джерел з ресурсів «Державного реєстру лікарських засобів України», «Компендіум» та «Нормативно-дерективні документи МОЗ України».

Результати та обговорення. З групи антигеморагічних засобів (B02), що дозволені до застосування в стоматологічній практиці, станом на 01.03. 2020 року в Україні зареєстровані 29 препаратів. З них 22 препарати групи B02AA02 «Транексамова кислота» (75,86% ринку), групи B02BA «Вітамін К» та B02BC «Гемостатичні засоби для місцевого застосування» представлені по одній позиції (3,45% ринку кожна), а група B02BX «Інші гемостатичні засоби для місцевого застосування» має 5 позицій (17,24% ринку). Усі лікарські засоби – монопрепарати.

Проаналізувавши фармацевтичний ринок України в сегменті антигеморагічних засобів, дозволених до застосування в стоматології, маємо дані: станом на 01.03.2020 в Україні зареєстровані 12 імпорتنих лікарських засобів 9-ти заводів-виробників та 17 вітчизняних препаратів, які представляють 10 українських фірм. Дані препарати представлені трьома видами лікарських форм: таблетована форма – 8 позицій (28%), суха речовина – 1 позиція (3%) та розчин для ін'єкцій – 20 позицій (69%).

Висновок. Проведене маркетингове дослідження фармацевтичного ринку України антигеморагічних засобів дозволених до застосування в стоматологічній практиці. Проведений аналіз готових лікарських засобів українських та зарубіжних виробників: наведені статистичні дані по кількості

позицій препаратів за заводами-виробниками та країнами-виробниками; наведені дані по кількості засобів за різними групами згідно класифікації АТС, та різними видами лікарських форм.

CHEMICAL SCIENCES

SYNCHRONOUS LUMINESCENT SPECTROSCOPY METHOD IN DETERMINING POLYCYCLIC AROMATIC HYDROCARBONS IN TECHNOGENEOUS SOIL

Krikunova V. Yu.,

Ph.D. of chem. sci., Professor,
Poltava State Agrarian Academy,

Omelyan O. M.,

Ph.D. of phys-math.sci., lecturer of physics and biologic physics,
Poltava Basic Medical College;

Sakhno T. V.,

Professor

Poltava Institute of Economics and Law, Ukraine,

Shyian N. I.,

Doctor of pedagogical sci. Professor,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,

Saenko O. V.

Ph.D. of phys-math.sci., Professor,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Introductions. Oil is one of the polluting soil agents in the areas of their extraction and processing, at the same time it changes the physical, chemical and biological properties of the soil, adsorbed and lingered in it for a long time [1]. Among the pollutants included in petroleum, a significant proportion are polycyclic aromatic hydrocarbons (PAH), which are complex organic compounds of the benzene series and are contained in the complex substances of the Earth's crust and landscape shell: bitumen, oil, organic matter of soils, aerosols of air.

Polycyclic aromatic hydrocarbons are one of the most common toxic mutagens and carcinogens of the first class of danger, supertoxicants in various objects of the environment. Aromatic hydrocarbons resistant to physical, chemical, biochemical

transformations; in the presence of an external source, they can be in the water and in the soil indefinitely, causing background contamination [2,3].

Aim. Our work has been done through research into the search and development of effective environmental controls around oil and gas wells and oil refineries.

Materials and methods. One of the most up-to-date methods for determining organic compounds in natural objects includes various variants of the luminescent method based on the registration of a luminescent signal for determining substances. The most common and highly sensitive method for the determination of PAH is the luminescent method based on the use of the Shpolsky effect - obtaining quasilinear fluorescence spectra at 77 K in hydrocarbon matrices [4]. A solid phase synchronous spectrofluorimetry PAH was first proposed in the determination of benzo [a] pyrene (BaP) in water, and in the determination of benzo [a] pyrene, benzo [a] anthracene and pyrene in a mixture.

The advantage of the methods of luminescent analysis is the minimum sample preparation, the test substances are not destroyed in the analysis process [5]. The disadvantages of this method include the inability to separately identify the individual components of the PAH due to the strong overlap of their absorption and luminescence spectra, as well as conducting the experiment only at liquid nitrogen temperature. In the case of multicomponent systems, where there are several types of centers in the solution, with strongly overlapping bands, the fluorescence spectrum is poorly informative, it is difficult to attribute this or that maximum peak to a particular substance. Another picture is observed in the synchronous scan spectra (CCS), where each signal corresponds to a specific substance. The CCS method is a simultaneous scan of monochromators of excitation and registration with a fixed wavelength shift, usually equal to the size of the Stokes shift. [2].

The synchronous scan spectrum consists of a series of allowed peaks, each of which is due to one of the components, with that in a maximum peak the intensity linearly related to the concentration of the same component in solution. This method was first proposed by Lloyd. It was subsequently used to study the effect of

inhomogeneous broadening of the phosphor emission spectra in polar solvent matrices. The widespread use of this type of experimentation is hampered by methodological difficulties associated with achieving satisfactory synchronization of the action of the registration monochromators and the negative impact of scattered excitation light on the registration monochromator window in conditions close to ($\lambda_{\text{reg.}} = \lambda_{\text{excitation}}$). Such experiments require the achievement of exceptionally high optical quality of the surface of the research objects and their homogeneity. [2] In recent years, a number of scientists from the National Laboratory and the Environmental Management have used the synchronous scanning method to study the fluorescence spectra of gases, fuel oils, and heavy oils. They have developed an expert system, which is an automatic signaling system for spectral classification and observation of synchronous scan spectra.

High purity cyclohexane is used as a solvent in the study of PAH content in technogenic soils. The anthracene purity used for fluorescence calibration is 99.9%. CCS mixtures are obtained by simultaneously scanning two monochromators with an alignment of 25 nm in the range from 275 nm to 625 nm. The proposed methods contain new unique capabilities, that is, synchronous scan spectra can identify more complex multicomponent systems.

Results and discussion. According to our research:

- synchronous scanning is an express, high-sensitivity method of determining the total amount of soil and vegetation contaminants;
- the method of SSS soil extracts made it possible to detect the accumulation of 4-7 nuclear polyarenes in soils of areas of man-made pollution;

Conclusions. Fluorescence synchronous spectroscopy enables continuous monitoring of soils and other environmental objects by the intensity of local man-made PAH anomalies that pose an immediate danger to humans.

References

1. Borowik A, Wyszowska J, Kucharski M, Kucharski J. Implications of Soil Pollution with Diesel Oil and BP Petroleum with ACTIVE Technology for Soil Health // Int J Environ Res Public Health. 2019 - 16 (14). - R. E2474 (21).

2. Choi, H., Harrison, R., Komulainen, H., et al., 2010. Polycyclic aromatic hydrocarbons. In: WHO Guidelines for Indoor Air Quality: Selected Pollutants. World Health Organization, Geneva, p. 6. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK138709/>.

3. Vijayan, A., Österlund, H., Marsalek, J. et al. Laboratory Melting of Late-Winter Urban Snow Samples: The Magnitude and Dynamics of Heavy Metals and PAHs Releases. *Water Air Soil Pollut* 230, 182 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11270-019-4201-2>

4. Samokhvalov A. Analysis of various solid samples by synchronous fluorescence spectroscopy and related methods: A review, *Talanta* (2020), doi: <https://doi.org/10.1016/j.talanta.2020.120944>.

5. Khakhel O.A. Krykunova V.E. Determination of dimmer concentration of chromophores by the method of synchronous scanning fluorescence // *Journal of Luminescence*, (1999) .- V. 81. P. 79-84.

TECHNICAL SCIENCES

ABOUT THE ELIMINATION OF SOME ACCIDENTS RELATED TO THE EXPLOSIONS OF METHANE-AIR MIXTURES AND FIRES

Mineiev Serhii

Doctor of Technical Sciences, Full Professor, Head of Department

Makeiev Serhii

PhD of Technical Science, Senior Researcher

Institute of Geotechnical Mechanics under the NAS of Ukraine, Dnipro, Ukraine

Introductions. Coal mines have a high explosion and fire hazard, which on the one hand is related to the high saturation of mine workings with various combustible materials (methane, coal, wooden support, rubber and cable products, conveyor belts, fuel and lubricants, explosives, etc.) On the other hand is the presence of numerous potential ignition sources (electrical and mechanical equipment, explosive works, fire works, smoking, etc.).

The main features of accidents, arising from explosions of methane-dust-air mixtures, are difficulties in carrying out mine rescue operations due to the impossibility of rapid penetration to the victims due to destruction of the support of mine workings, formation of debris, as well as burning part of workings.

The nature of the lesion of people, being hit by an air shock wave, is similar to the action of shock waves arising from an explosion. However, when combustible mixtures explode in the mine, the high temperature and the high velocity flow of toxic gases following the shock wave front provide decisive effect. The highest concentrations of carbon monoxide occur when coal dust is involved in the explosion. The participation of dust in the explosion is usually evaluated by the formed coke deposits on the walls and supports of mine workings.

When eliminating the consequences of explosions in mines, the priority is to rescue people caught by the explosion, extinguish the resulting fires and restore ventilation. The ventilation restoration of the area disturbed by the explosion is

necessary to ensure the maximum supply of air in a short time to the workings where people are located. The latter is particularly important when finding victims behind collapses and rubble, i.e. when it is impossible to reach them quickly. In case of formation of fire centers as a result of explosion in workings, one of the urgent tasks is their elimination.

When eliminating the consequences of the explosion, the following measures are usually envisaged: constant monitoring of the gas situation in the workings, where ventilation has been broken, is carried out; normal ventilation is restored in the emergency area and the workings are unburned; the stable operational communication of the command post with all work areas is provided; if necessary, the resulting fires are extinguished; safety control is monitored during rescue operations in the mine and the main point is that survey of workings is carried out in order to save people.

Mine rescue works to eliminate the consequences of explosions are carried out in various mining and geological conditions, which lead to their peculiarities and difficulties in the organization of works. However, in carrying out the above-mentioned activities, there is a constant risk of re-explosion, which can lead to additional casualties.

Aim. The aim of the research is to analyze of known ways to eliminate some mine accidents related to methane-air mixture explosions and fires in order to develop effective measures.

Materials and methods. Recently, the problem of improving the efficiency of the fight against underground fires has become particularly important due to the complicated mining and geological and mining technical conditions of the mines, the conduct of cleaning and preparatory works on deep horizons. Significant increases in gas release, mountain pressure, ventilation jet velocity and temperature have complicated fire-fighting work.

The analysis of data on the elimination course of complex underground accidents has shown that known methods of extinguishing complex fires, which are applied in practice, often prove to be ineffective or do not meet safety conditions.

It should be taken into account that the suppression of underground fires is carried out by following methods:

- active extinguishing, when the combustion site is directly affected by fire-extinguishing substances or remote supply of water, foam, inert gas and other fire-extinguishing substances to the combustion zone through pipelines, wells or through supply workings;

- insulation of burning workings by jumpers and other insulating structures to stop access of fresh air to combustion sites by combined method, when temporary isolation of fire section by jumpers with their subsequent opening and extinguishing by active method.

However, at all stages of underground fire extinguishing, it is necessary to carry out the measures for its localization in order to limit its activity and reduce the speed of distribution through mining workings.

As a priority measure, regardless of the chosen method of extinguishing, the following fire containment methods are used: reduction of air flow to combustion sites; installation of water curtains and creation of obstacles on the path of fire spreading (installation of temporary jumpers, closing of fire doors, etc.); local reversal of the ventilation jet, removal of combustible material from the combustion zone or in the path of fire spreading, and combination of the above-mentioned methods.

Generally, the following ventilation modes are recommended for fire fighting: cessation of ventilation of burning workings of the fire section; preservation of ventilation mode of fire area workings existing before fire occurrence; Increasing or decreasing the flow rate of air coming to the fire site while maintaining the existing direction of the ventilation jet; Reversal (rollover) of ventilation jet with preservation, increase or decrease of air flow rate supplied by workings before fire and closing of ventilation jet in normal or reversible ventilation mode.

During the extinguishing of the underground fire, the content of combustible gases (methane, carbon monoxide, hydrogen, etc.), oxygen and other fire parameters

(temperature and air flow in the workings of the emergency section, etc.) should be continuously monitored.

Consider the active method of quenching an underground mine fire, which is commonly used in cases where it is possible to affect directly the fire site with fire extinguishers, water, foam installations and other fire extinguishing means. Fire extinguishing by direct action on its fireplace is usually carried out from the side of air flowing to the fireplace.

During the fire elimination, voids behind the support are released from combustible materials and water or foam curtains are installed into them, and voids are filled with gypsum, foam concrete and other non-combustible materials. In case of direct fire extinguishing, it is necessary to provide measures to prevent collapse of rocks and pouring of burning masses, which can prevent the compartment from leaving the place of operation. Typically, when there is burning coal and rock, they are loaded into wagons, and the burning mass is poured with water. Burning liquids are extinguished with fire-extinguishing powder, foam, sand, inert dust or sprayed water. If the fire has taken such dimensions that it is impossible to extinguish it by available means, then first of all measures are taken to localize the fire from the side of the outgoing air jet.

Results and discussion. Methods of remote volumetric extinguishing with fire-extinguishing powder, air-mechanical or inert foam should be used to simultaneously affect the centers of fire spread over mining workings. According to several practical examples of the fire elimination using the active method based on the reversal of the air jet, at the A.A. Skochinsky mine in the 5 eastern long-wall, at the Lenin Gorlovsky mine on the section No. 82 of the coal bed "Mazurka" and at the mine No. 3-bis in the extinguished part of the 1st conveyor drift in the area of the 61st eastern long-wall, the measures were considered and analyzed.

Considering the issues of fire areas isolation it is necessary to note the following. In case, when the accident is eliminated, it is impossible to extinguish the fire by direct or remote exposure of the fire focus to fire-extinguishing substances (the rate of combustion spread exceeds the rate of extinguishing by available means)

or the fire site is unavailable and possible explosive accumulation of methane and its ingress to the combustion sites, the fire must be isolated. At high temperature, temporary fast-moving bridges shall be installed at the approaches to the fire site (in the workings of non-gas shafts with the ventilation jet coming from the fire) to protect people from the impact of high temperature, and then permanent bridges shall be installed under their protection.

When it is not possible, due to high temperature or heavy smoke, to erect bridges in workings with an outgoing vent jet, initially the bridges are erected in workings with an incoming jet and then in workings with an outgoing jet; Note here, that ventilation jet is reversed and measures are taken to prevent fire spreading along the working with incoming jet (curtains etc.). If, according to fire development conditions, there is a threat of fire spreading along the working with outgoing ventilation jet or into other working, then the first bridge is constructed in the working with outgoing air jet. At the same time the ventilation jet is reversed, and measures to prevent the fire spread (installation of water curtains, extraction of combustible elements of support, equipment, etc.) are carried out in the working with the incoming ventilation jet.

After erection of insulating bridges, measures are taken to minimize air supply to the isolated fire section by sealing insulating structures, erection of additional bridges and removal of depression from the isolated space.

As a rule, the insulation of the fire section is considered satisfactory if the oxygen concentration in the area of combustion in the isolated space is reached the level, at which combustion stops (for coal - 2% oxygen by volume). At that, the isolation of fire section for purpose of its subsequent silting is performed with preliminary erection of bridges. Under the certain conditions, the isolation of the area by flooding with water is carried out by water-resistant bridges designed for maximum possible water pressure. Therefore, such bridges should have appropriate pipes with pressure gauges to monitor the pressure of water on the bridge during flooding and drainage.

Conclusions. It has been established, that when eliminating the emergency site at the mines, it is necessary to open the isolated site for effective fire fighting for exploration, reduction of the isolated volume and other works, carried out in accordance with the developed measures, excluding penetration into the isolated space of fresh air, development of fire and possibility of new explosion of the gas-air environment.

The efficiency of air jet reversal during mine fire extinguishing, including multiple reversal, is shown. It has been found, that fire fighting operations can be considered complete when there is no carbon monoxide above permissible concentrations in the fire site and adjacent workings, normal ventilation conditions in the mine are restored and the air temperature does not exceed its normal (background) values for these workings.

METHODOLOGY FOR TRAINING IN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

Savelyeva V. V.,

senior lecturer of the department "IT and S"

Eurasian Technological University

Omirezak A.,

undergraduate of 2 course of the department "IT and S"

Eurasian Technological University

Abstract: The article proposes a new understanding of the improvement of teaching methods and the improvement of the quality of student knowledge, argues the need to review the ways of presenting educational information. Consideration is being given to the need to train a highly qualified professional in the use of information and communications technology tools. The importance of information and communication technologies in the modern system of higher education is shown. Promising principles of the organization of training the authors highlight the following: science, accessibility, systematization, certain structuring of the presentation of educational information. It is taken into account that professionally significant information intended for learning by a student is strictly expanded in a meaningful and structural manner, and is complicated, which creates certain difficulties for its presentation, extraction, learning and use. Speaking about the importance of using computer in the teaching of information and communication technologies - this contributes to the improvement of the quality of student knowledge. The procedure for drawing up an additional professional programmer has been considered. This program makes it possible to greatly facilitate the teacher's work, increase the motivation of students to study, efficiency and quality of education, which allows students to adapt more easily to the environment and the changes taking place in it.

Key words: methodology, teaching of information and communication technologies, quality of knowledge, students, additional professional program.

Learning to think and learn knowledge is the most important task of the university educational process. Now all forms of educational process, all methods of training are improved in order to activate independent work of students, masters. One of the tasks of independent thinking of students in discipline computer science not only to possess skills of computer grammar, but also to teach them independent thinking. Teachers-teachers of the discipline of informatics are required to purposefully use interactive methods of training, test tasks, specific situations in order to analyze conflicting processes of interactive transformation on the basis of theoretical provisions.

Sensual cognition has three forms: feeling, perception, representation.

The highest degree of knowledge - rational knowledge or abstract thinking - exists in the form of concepts, judgements, conclusions of the basic provisions of informatics. Algorithms, principles of their construction are the results of abstract thinking.

The purpose of educational activities is both to learn specially selected knowledge, experience that mankind has developed, and to improve knowledge, skills and skills in informatics. In order to rationalize the techniques of educational activities, to find the peculiarities of the best ways to solve problems of informatics is necessary in the educational process. In didactic science, the object of research is the educational process. The latter means the functioning and development of the educational system and the achievement of socially significant goals and objectives.

The subject of didactics are laws, principles of educational process, technology of education and upbringing. The term "didactica" comes from the Greek word didaktikos - instructive. It is believed that this term was introduced in 1613 by the German linguist and teacher Wolfgang Ratke. The first fundamental work on didactics theory was Jan Amos Komensky 's "The Great Didactics." Didactica solves the following tasks:

- 1) explores the laws and principles of learning;
- 2) develop conceptual provisions, paradigm of the educational process;
- 3) design educational technologies;

4) create systems of diagnostics, monitoring and evaluation of the obtained results;

5) predicts the results of the educational process based on the use of different concepts.

The first attempts to formulate the laws of the educational process were proposed by Socrates: he argued that the birth of the student's thought depended on the dialogue organized by the teacher. I. G. Pestalozzi formulated the law of instruction as follows: "From vague contemplation to clear ideas and from them to clear concepts." The German educator E. Meiman formulated three laws of the educational process:

1) development of the individual is determined to a predominant extent by natural deposits;

2) Previously, those functions that are most important for life and meeting the basic needs of the child are always developed;

3) mental and physical development of the child is uneven.

Modern didactics have highlighted the following laws of learning:

1. Social conditionality of goals, content, forms and methods of education;

2. Relationships between the student's creative self-realization and the educational environment;

3. Conditions of training results with the nature of educational activity;

4. Relationships of learning, education and development;

5. The integrity and unity of the educational process.

Didactic scientists, along with the identification of essential, stable, necessary, repetitive connections and relations between different phenomena, define the basic, initial positions of didactic theory - the principles of learning. The following principles are generally recognized: science, visibility, accessibility, consciousness and activity, systematicity and consistency, strength, connection of theory with practice.

In practice, learning principles can be modified, but the content component remains unchanged. For example, while posters, tables were the most important

visual tool in Soviet school, at the present stage graphic projectors, didactic capabilities of slides and technical means of training are increasingly used. Knowledge of didactic laws and principles is necessary because they are an intellectual tool for organizing educational activities of the student. Those who own didactics can predict the consequences of certain models of learning, paradigm and come to the right conclusions and conclusions.

Information-communication technologies are a very young science, its emergence and development dates back to the second half of the 20 century. The term "informatics" itself has been used relatively recently in domestic literature and its interpretation cannot yet be considered established and generally accepted. This is due to the terminological and conceptual difficulties of introducing the concept of "informatics" and its derived concepts. The interpreted dictionary on informatics defines it as follows: "Scientific, technical and technological discipline, deals with the collection, storage, processing and transmission of data, including through computer equipment." Any educational discipline has its own conceptual apparatus, including a set of categories, principles and laws. They reveal the methodology of research, the substantive content of discipline, make value judgements about ideas, theories of schools in this field of human activity.

In recent years, the course "Information and communication technologies" has reached a qualitatively new stage of its development. The most important thing is that the view of what was meant by computer literacy has changed. The Priority National Project "Education" works, which helps teachers to monitor more consciously the development of computer equipment and information programs included in this project. Ten years ago, at the beginning of the introduction of computer science at the university, computer literacy meant the ability to program. Now almost everyone is aware that computer science should not be a course of programming. At present, the teacher of informatics is one of the difficult and interesting professions. The need to start everything "from scratch" every two years is not familiar to teachers of other disciplines. The teacher of informatics has to closely monitor the development of computer equipment, the emergence of new programs and the changing techniques

and methods of working with them. The question constantly arises before the teacher of computer science: "What and how to teach? How to teach a student to navigate a kaleidoscope of rapidly evolving information technology? " In order to keep pace with the development of computer equipment, continuous self-education and self-improvement are necessary. And for professional application of computer equipment it is necessary something more - personal determination and constant desire to learn about what is happening in the world of information technologies and pedagogical sphere.

The study of computer science at the university, promotes students 'mastery of modern information technologies. And as the practice shows, students, applying the acquired knowledge in classes of informatics, in preparation for other subjects, for example, in preparation of a message prepare presentations, increase their degree of training not only in informatics, but also in other subjects. Therefore, the teacher of computer science should interest students with his subject as much as anyone else. The particular complexity of computer science teaching is that, in purely technological computer-related matters, students 'awareness often exceeds that of teachers. The teacher cannot follow all the achievements of science and technology and physically cannot have access to all new devices, books, programs. He has to limit himself to the basic level, which includes the basic skills to bring the computer into operation. Many view this phenomenon as a negative factor. In fact, it should not be assessed either positively or negatively - it is simply a feature of the subject. Computer science lessons also influence the creative development of students. The computer in the lesson not only controls the student 's work, but also helps to detect the merits and shortcomings of his knowledge, skills and skills. Only in our classes children can reveal from the side, not related to the formulation of the answer, but from the side of technical savvy. Most often and mentally closed children show themselves in classes more developed in the information world where they are interested. The task is to help such children to adjust to positive thinking, both to information and to comrades of the group. They can reveal themselves more if they develop their interest in working on a computer. Teacher, should not develop a

program, and regardless of the textbook, give knowledge. Although, recent years have had to face the fact that good textbooks, with a full set of knowledge and tasks are not available. Therefore, there is a problem of teaching computer science lessons automatically and without textbooks. It is not correct. The line of teaching should be one. Complications can be by the number of hours, but the main program needs to be developed and included in the educational standard. The problem of computer science training is also in conditions of different level of knowledge and skills of students. For children wishing to study the subject at a higher level, distance learning could be sought. The use of such resources allows students to independently study certain topics of the program disciplines, solve problems, remotely communicate with teachers and receive consultations, participate in correspondence Olympiads. But in order for the case not to go to gravity "face-to-face" teacher must not only indicate to the student the resource of the remote course available in the network, but also periodically monitor its successes. Hence the main problems of computer science teaching can be described:

1. Information and communications technology is the youngest of the few disciplines and perhaps the most problematic. One of the problems is the lack of development of methods of computer science teaching.

2. The problems solved in the study of computer science also apply to other subject areas of knowledge - physics, mathematics, astronomy, etc., so that the study of computer science is cross-cutting in nature.

3. Prolonged absence of the State Standard, uniform programs, common terminology.

4. Obscurity of school and university computer science courses.

5. The high rate of development of informatics leads to the fact that the teacher constantly has to use the materials of computer periodicals, Internet resources

6. Systematic work of students on a personal computer is the basis of practical learning of educational material. Of particular importance is the independent work of students, as they spend a large part of their time working individually with a computer.

7. Personal computer is used as an object of study: basic knowledge and skills of working with personal computer (devices, operating system, methods of information search) are formed. At the same time, the computer is a learning tool and a task-solving tool. Due to the different material and cultural levels of families, students have different opportunities to use the computer for homework, to satisfy their interests, and this should be taken into account when organizing the educational process.

8. Computer operation cannot exceed 10-50 minutes.

9. As a rule, the amount of computer equipment is insufficient, so that it is necessary to organize joint work of small groups (2-4 students per computer)

10. The use of the computer as a means and tool of training requires not only the consideration of sanitary standards and restrictions, but also a combination of different methods of training.

11. In contrast to other subjects, the process of studying informatics is characterized by an expression of the relationship between different subsystems: teacher-student; Student - computer - study book, teacher-student-computer.

12. In general, students go with pleasure in computer science, and this is due to the fact that the computer itself is an incentive to study the subject.

Thus, it is necessary to take into account that the broad practice of training in the Republic of Kazakhstan to a large extent continues to be based on theoretical ideas of an explanatory and illustrative approach, in which the scheme of training is reduced to three main elements: presentation of material, consolidation and control. The conclusion drawn by researchers from near and far abroad, where there has been experience in computerization, is that real advances in this area do not suggest that the alleged use of a computer will fundamentally change the traditional learning system for the better. You can't just embed a computer in a familiar learning process and hope it makes a revolution in education. It is necessary to change the very concept of the educational process, in which the computer would organically fit as a new, powerful means. Conditions created with the help of a computer should contribute to formation of a student's thinking, orient it to search for system

connections and patterns. And of course, the teacher of informatics, should own well the tools that allow to bring the educational process to a high level.

REFERES

1. Akperov I.G., Smetanine A.V., Konopleva I.A. Information technologies in management: textbook. MOSCOW: NIZ INFRA-M, 2013. 400 c.

2. Vedeneeva N.A. Information and communication technologies in the lessons of special disciplines//New information technologies in education: materials of the VI international scientific - report. Cont., Yekaterinburg, March 12-15, 2013, Yekaterinburg, 2013.

3. Gerasimova D. Development of electronic textbook-simulator on the course "Information technologies in education"//Modernization of modern Russian society: traditions and innovations: materials of the inter-university scientific conference. Lubersk: NOU VPO "GSI," 2017. -p.133-135.

4. Grivko A.V. Computer Testing as a Form of Organization of Current and Intermediate Control of Student Knowledge//Materials of the All-Russian Scientific-Metodic Conference. Orenburg: OGU, 2015. -p. 1729-1734.

5. Grishin V. N., Panfilova E.E. Information technologies in professional activity: textbook. M.: ID FORUM, NICE INFRA-M, 2013. 416 p.

6. Kiselev G.M., Bochkova R.V. Information technologies in pedagogical education: textbook. M.: Dashkov and K, 2013. 308p.

7. Kuznetsova S.N. Economics of Education. N.Novhorod: Minin University, 2016. 119 p

8. Organization of training with the use of remote educational technologies: training manual/nipple. M.A. Chirkov. M, 2016. 250 p.

**ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ФІНАНСОВО-ЧАСОВИХ
ПАРАМЕТРІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОЕКТУ ПРИ ОЦІНЦІ
ТЕНДЕРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ**

Данкевич Наталія Олександрівна,
ст. викладач
Запорізький національний університет
г. Запоріжжя, Україна

Вступ. Капітальне будівництво як форма інвестування складається з двох основних стадій, що регулюються актами будівельного законодавства. Першим етапом є підготовча стадія (зазвичай іменується стадією проектування), а другим є реалізація інвестиційного проекту будівництва, яка може бути забезпечена самим інвестором (у разі застосування господарського способу будівництва), або будівельним підрядником (використовується підрядний спосіб будівництва) [1, с. 309].

Підрядний спосіб є найбільш поширеним і характеризується наявністю договірно-підрядних відносин між інвестором (замовником) і виконавцем (виконавцями) будівельних та пов'язаних з ними робіт. Передбачається, що замовник як суб'єкт інвестування підряджає на будівництво об'єкта будівельного підрядника на відповідних договірних умовах. Як правило, це відбувається шляхом проведення тендерів. Тендерний відбір вже давно став нормою життя. Проте випадки, коли замовники, організатори торгів виявляються не задоволені вибраними підрядниками і постачальниками, відбуваються із завидною регулярністю. Іноді справа доходить навіть до розірвання контрактів, а це означає, що при виборі підрядників керівники проекту встановлювали невірні пріоритетів [1].

Мета роботи. Досліджена методика комплексної оцінки дії організаційно-технологічних рішень, а також створення математичного апарату

для визначення чисельного значення пропонованого багатофакторного критерію.

Матеріали і методи. Інвестиційний будівельний проект є багатофакторною системою, що змінюється в часі і адаптується до існуючих умов і тому все частіше доводиться в умовах високої невизначеності і невпевненості в отриманні очікуваного кінцевого прибутку. Завжди залишається можливість того, що проект, визнаний спроможним, виявиться збитковим, оскільки досягнуті в ході інвестиційного процесу значення параметрів відхилилися від планових або ж які-небудь чинники взагалі не були враховані. У цих умовах актуальною є розробка інструментарію для аналізу і оцінки результатів різних варіантів реалізації будівельних проектів з використанням різноманітних підходів до управління будівництвом [2].

Таким чином на усіх етапах, починаючи від перспективного планування, підготовки будівельного виробництва, проектування зведення об'єктів на будівельному майданчику, ув'язки інтересів учасників будівництва може бути досягнута на основі моделей і методів обґрунтування і вибору оптимальних варіантів організаційно-технологічних рішень (ОТР). Ці рішення дозволяють визначити мінімальні строк і вартість будівництва при заданій якості будівельно-монтажних робіт з урахуванням вибраних методів організації і технології виробництва будівельно-монтажних робіт.

В умовах нестійкого ринку на оптимальність організаційно-технологічних рішень впливає велика кількість чинників, що зумовлює необхідність розробки ефективної системи управління для вибору оптимального варіанту ОТР.

Великий вклад в створення наукових основ оптимального планування, теорії оптимальних рішень технології і організації будівельного виробництва внесли такі видатні вчені як Авдєєв Ю.А., Аганбегян А.Г., Антипенко Є.Ю., Батурін В.І., Будников М.С., Гусаков А.А., Доненко В.І., Канторович Л.В., Кірнос В.М., Немчінов В.А., Павлов І.Д., Пічугин С.А., Прикін І.І., Рибальський В.І., Радкевич А.В., Тянь Р.Б., та інші.

Відомо, що будівельні системи значно складніші за технічні системи. Головна відмінна особливість будівельних систем - їх організаційний характер, який об'єднує у виробничому процесі не лише технічні системи (конструкції, будівлі і споруди, машині механізми), але і соціологічні системи (робітників, бригади). Взаємодія цих систем між собою і із зовнішнім середовищем носить імовірнісний характер, який, проте, до останнього часу не враховувався організаційно-технологічною документацією по зведенню будівель і комплексів, заснованою на детермінованій нормативній базі будівництва.

Організаційно-технологічні рішення ґрунтуватися не лише на фінансових можливостях замовника, але і на організаційно-технологічних рішеннях підрядника, які характеризуються здатністю освоювати грошові кошти, виділені на однойменному етапі будівництва, з різною інтенсивністю, яка визначається кількістю і якістю використовуваних трудових ресурсів і виробничих потужностей.

Але перш ніж вкладати гроші в інвестиційний проект, слід оцінити його ефективність. Отримання прибутку є тимчасовим віддаленням результатів від витрат. Таким чином, величина додаткових витрат з боку замовника визначається розміром освоєній до цього моменту кошторисній вартості об'єкту. Отже замовник зацікавлений в тимчасовому наближенні витрат і результатів. Використання критеріїв оцінки ефективності інвестиційних проектів, дозволяють дійти досить надійного і об'єктивного висновку.

При ухваленні рішень по підвищенню інтенсивності робіт потрібне створення моделей і методів, які б дозволили оцінити ефективність ОТР в сукупності їх впливу на критерії часу і вартості виконання будівельно-монтажних робіт. Загальний характер цієї залежності представлений на (рис 1).

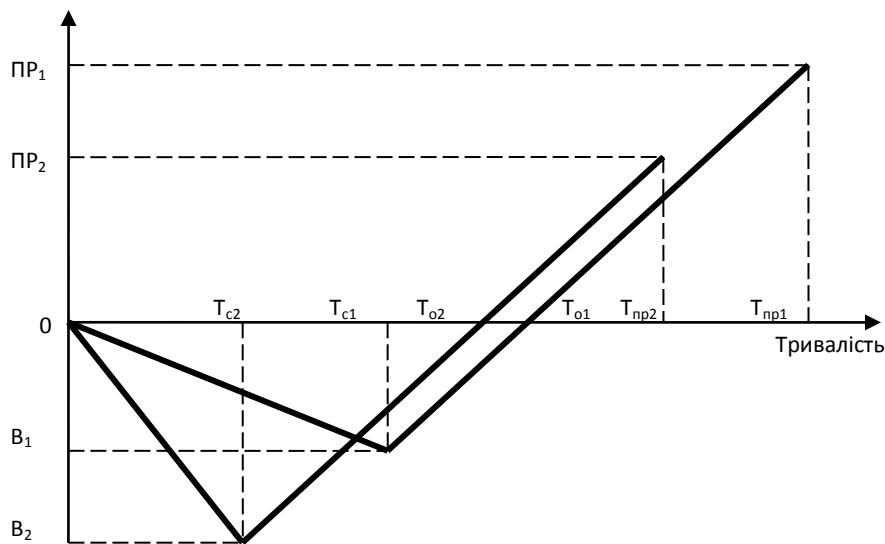

Рис. 1. Варіанти інвестиційної діяльності замовника

Постійне ускладнення будівельного виробництва робить неприйнятними сучасні аналітичні детерміновані методи для дослідження організаційно-технологічних рішень і проектування будівельних проектів, оскільки «прогнозування» поведінки складної системи якої і є будівельний проект, може мати сенс тільки у рамках імовірнісних категорій [3-5].

Результати та обговорення. Для очікуваних подій можуть бути вказані лише вірогідність їх наближення. Дуже перспективним в зв'язку з цим є використання імітаційне моделювання, яке дозволяє дати єдине логіко-математичне представлення системи на основі об'єднання формальних і неформальних методів. Імітаційні методи дозволяють не лише аналізувати усі існуючі системи, але на основі цього досвіду і різних гіпотез прогнозувати і проектувати оптимальні за кожним прийнятим критерієм системи, що мають принципово нові організаційно-технологічні якості, такими як організаційно-технологічна надійність [3, 4]. Однією з причин, що ускладнюють знаходження абсолютно оптимального рішення розподілу інвестиційних вкладень і на їх основі виробництва будівельно-монтажних робіт, є випадковий характер значення тривалості робіт усього будівельного проекту і, як наслідок, варіювання вартості проекту від запланованої величини тривалості. Тривалість і вартість роботи згідно сітьового графіку заздалегідь точно не відома і може

приймати лише одне з ряду можливих значень. Таким чином, тривалість і вартість роботи являюся випадковими величинами, що характеризуються своїм законом розподілу, тобто своїми числовими характеристиками.

Висновок. В процесі дослідження було встановлено, що діяльність сучасних будівельних підприємств відбувається в умовах формування економічних відносин які базується на принципах економічної свободи, вільної взаємодії попиту і пропозиції, вільного ціноутворення та конкуренції, потребує посиленої уваги суттєвих змін в організаційних, виробничих і економічних стосунках між усіма учасниками інвестиційно-будівельної діяльності. Для моделювання процесів і механізмів взаємодії учасників інвестиційного процесу, та для оцінки ефективності організаційно-технологічних рішень необхідно використовувати імовірнісні методи, які базуються на сіткових моделях та тип опису яких носить детерміновано-стохастичний характер, що забезпечує конкурентну спроможність будівельних проектів в умовах нестійкого ринку з використанням принципу системотехніки та інформаційних технологій.

Список літератури

1. Кирнос, В. М. Организация строительства / В. М. Кирнос, В. Ф. Залунин, Л. Н. Дадиверина. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – 309 с
2. Павлов, И. Д. Модели управления проектами : учеб. пособие / И. Д. Павлов, А. В. Радкевич. – Запорожье : ГУ «ЗИГМУ», 2004. – 320 с
3. Гусаков А.А. Системотехника строительства. Москва: Стройиздат, 1983.440 с.
4. Данкевич Н.О. Підвищення ефективності організаційних рішень у складі проекту організації будівництва. // Мости та тунелі: теорія, дослідження, практика. ДНУЗТ ім. В. Лазаряна 2019. - Вип. 16. - С38-43.
5. Завадскас Э.К. Комплексная оценка и выбор ресурсосберегающих решений в строительстве. Вильнюс: Мокслас, 1987. - 212 с.

**ЛОКАЛЬНА ЕЛЕКТРОСИСТЕМА РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ З
ВИКОРИСТАННЯМ ПРИВАТНИХ ДАХОВИХ СЕС**

Жарков Антон Вікторович,
здобувач
Лазуренко Олександр Павлович,
завідувач кафедри
Науково-технічний університет «КПІ»
м. Харків, Україна
Жарков Віктор Якович
канд. техн. наук, доцент
м. Мелітополь, Україна

Анотація: Досліджені добові графіки навантаження приватних СЕС, які добре корелюються з ДГН підприємств. Розроблені і запатентовані когенерацийні СЕС для локальної електромережі розподіленої генерації.

Ключові слова: фотомодулі, фотопанелі, СЕС, ДГН, когенерація.

Вступ. На території Європи сонячна енергетика (СЕ) є найбільш динамічною галуззю в області відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). СЕ розвивається в напрямку генерації електрики, тепла і когенерації. За темпами розвитку СЕ у 2017 р. Україна посіла 7-ме місце серед країн Європи, і темпи зростання зберігаються. В Німеччині розвиваються як крупні наземні сонячні електростанції (СЕС), так і індивідуальні. Близько 90% всіх сонячних панелей в Німеччині розташовані на дахах приватних будинків потужністю до 10 кВт. В Німеччині встановлено більше 1,5 млн. дахових сонячних електростанцій (СЕСд), більшість яких належать фізичним особам [1].

Мета роботи. Обґрунтувати доцільність інтеграції в локальні електричні мережі розподіленої генерації (ЛЕМРГ) приватних СЕСд з розробленими нами когенераційними циліндричними ФЕМ.

Матеріали і методи. В якості найбільш ймовірних матеріалів для виготовлення фотоелектричних перетворювачів (ФЕП) розглядається кремній і

арсенід галія [1,2]. В результаті тривалої модернізації ФЕП було досягнуте найбільше значення ККД - 24% (рис. 1,а). При нагріві ФЕП на один градус зверх 25 °С він втрачає в напрузі 0,002 В, тобто 0,4 %/градус. В яркий сонячний день елементи нагріваються до 60... 70 °С, втрачаючи 0,07... 0,09 В кожен [3]. Це і є основною причиною падіння ККД, котрий приводить до падіння напруги, генерованої кожним ФЕП [4]. На рис. 1,б представлена залежність ККД ФЕП від температури: нижня - для НІТ ISFH; верхня – для НІТ Sanyo [3].

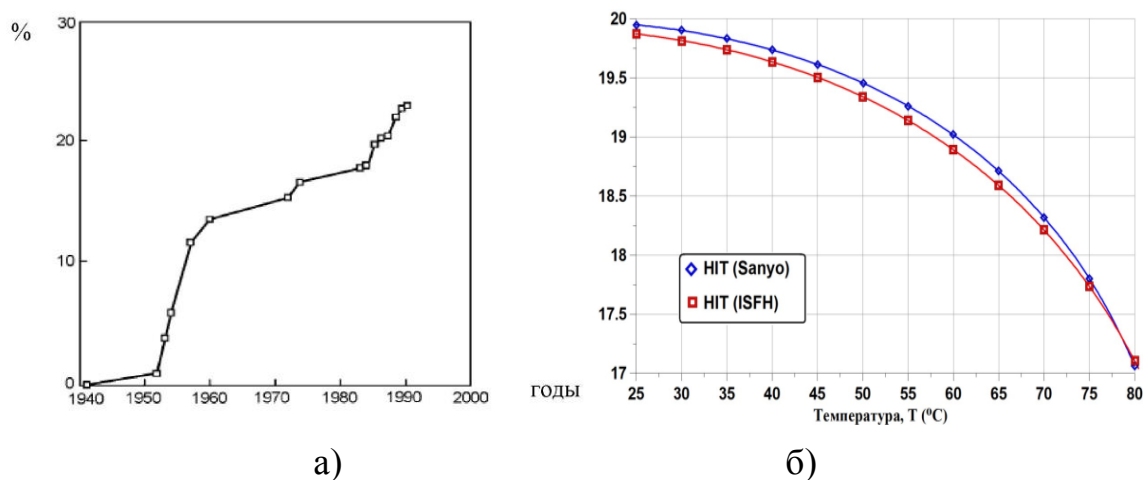

Рис.1. - Еволюція ефективності ФЕП (а) і залежність ККД від температури

Для збільшення коефіцієнта використання енергії сонячного випромінювання застосовують концентратори [3]. Сонячні ФЕП на основі полі-і монокристалічного кремнію, отримали найбільше застосування в автономній СЕ [3].

З січня 2016 р. в Україні введено “зелений” тариф на електроенергію, вироблену приватними СЕС потужністю до 30 кВт з прив’язкою до курсу ЄВРО. Домогосподарства можуть встановити на даху свого будинку приватну СЕС_д потужністю до 30 кВт. Така можливість з’явилася завдяки прийнятому у червні 2015 р. Закону України № 514-19. «Зелений» тариф для домогосподарств – це спеціальний тариф для приватних споживачів, за яким закуповується електрична енергія, вироблена, зокрема, сонячними (або вітровими) електростанціями потужністю до 30 кВт. «Зелений» тариф поновлюється зі

зміною курсу євро щоквартально. Також тариф відрізняється залежно від терміну підключення СЕС. Саме така сума буде виплачуватися домовласнику до 2030 року: з 2015 року, "зелений" тариф установлений на рівні 20 євроцентів за кВт·год; з 1.01.2016 - 19; з 1.01.2017 – 18; з 1.01.2020 - 16,3; з 1.01.2025 - 14,5 євроцента/кВт·год. За даними Держенергоефективності, на початок 2015 р., в Україні налічувалося лише 40 домогосподарств, які встановили СЕСд на дахах будинків. А на кінець 2019р. кількість домогосподарств з приватними СЕС_д зросла до 22 тис шт. загальною потужністю 553 МВт, на що інвестовано більше 450 млн. Євро коштів домовласників (рис.2).

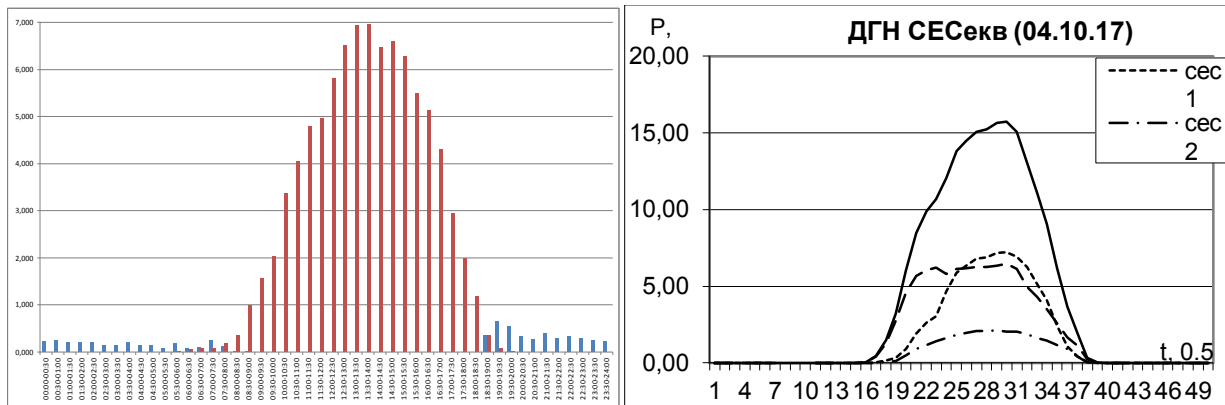
Рис. 2 - Динаміка збільшення кількості приватних СЕС в Україні за 2014-2019 роки

Помісячні надлишки електроенергії приватні домогосподарства (ПДГ) продають в енергосистему. За 2019 р. домогосподарствами продано за «зеленим» тарифом 636 млн. кВт.год. екологічно чистої електроенергії.

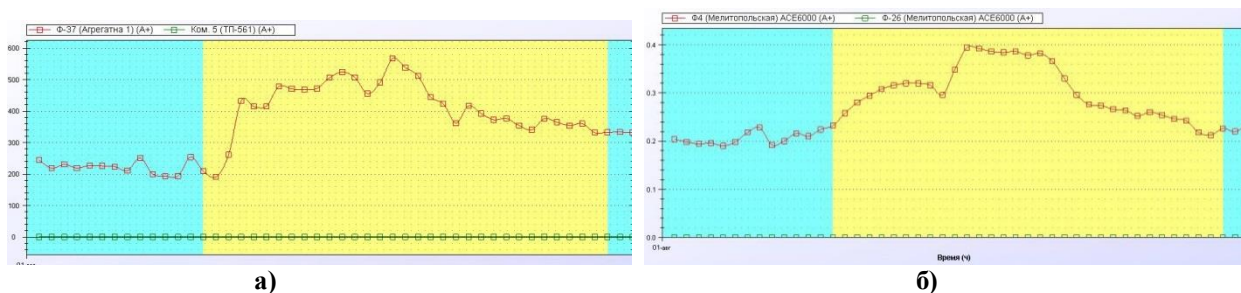
За даними АСКОЕ нами побудовані ДГН перших дахових СЕСд, розташованих у різних місцях нашого міста [3]: СЕС1, $P_{уст}=20$ кВт, СЕС2 - 5,2 кВт і СЕС3- 30 кВт, просумували їх (рис.3), і порівняли з ДГН переробних підприємств міста (рис. 4) та ДГН енергосистем (рис.5): Дніпровської та ОЕСУ [8].

Детальний аналіз роботи перших СЕСд в нашому місті за 2017-2018 роки наведений в роботах[4-6, 8]. Кореляційний аналіз ДГН СЕС і переробних підприємств міста показав високий кореляційний зв'язок між ними (коефіцієнт

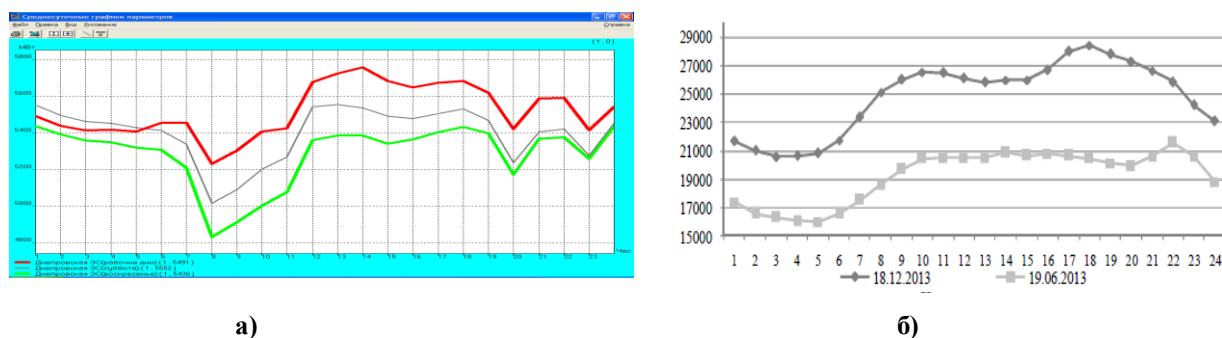
Пірсона $r_{xy} = 0,80...0,94$). З жовтня 2018 р. установлена потужність перших двох СЕСД збільшена: СЕС1 - до 30 кВт, і СЕС2 - до 10 кВт, а загальна кількість СЕСД на 1.10.2019 зростає до 30.

а) б)
Рис.3. – ДГН СЕС_{д1} і побудова ДГН СЕС_{екв} для перших 3-х СЕСД в нашому місті за 04.10 2017 Р_{пік} = 32 кВт (2х16) о 14 год

а) б)
Рис. 4 – ДГН Молокозаводу (а) і м'ясокомбінату (б) за 1-3 серпня 2017 р. (робочі дні)

а) б)
Рис.5 - ДГН Дніпровської ЕС (а) і ОЕС України (б), 2013 рік

На рис. 6 подано результати комерційної діяльності 3-х СЕС_д за 15 місяців 2017-2018 рр (а) і за 4 холодних місяці праворуч (б).

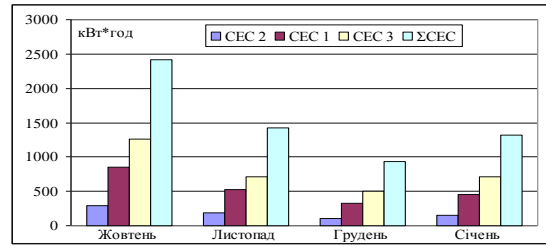
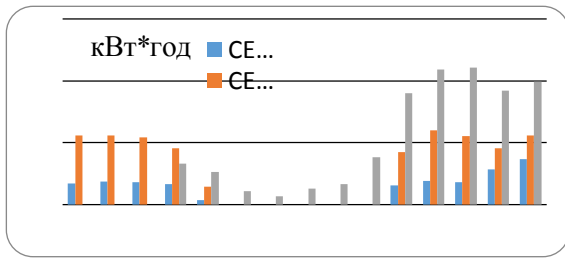

Рис. 6 - Комерційна діяльність трьох перших СЕСд за 15 місяців

СЕС3 почала працювати з вересня, а у СЕС1 і СЕС2 в опалювальний період продаж відсутній, так як генеровану електроенергію витрачали на опалення.

Результати і обговорення. Комерційна діяльність СЕС1 подана в табл.1

Таблиця 1

Щомісячне споживання (+), відпуск (-) і продаж електроенергії домогосподарством №1 з 1.03.2019 по 29.02. 2020, кВт.год

Місяць	Споживання (+)	Відпуск (-)	Продаж
Березень	2092	2538	446
Квітень	642	3994	3352
Травень	85	4261	4176
Червень	115	4258	4143
Липень	109	4105	3996
Серпень	151	4181	4030
Вересень	158	3344	3186
Жовтень	177	2380	2203
Всього за Б-Ж	$\Sigma=3529$	$\Sigma=29061$	$\Sigma=25532-$
Листопад	1602	1273	-329
Грудень	2913	552	-2361
Січень	3019 (ніч - 89,7%)	836	-2183
Лютий	2655 (ніч - 93%)	1505	-1150
Всього за хол. період	$\Sigma=10189$	$\Sigma=4166$	$\Sigma=6023$
Всього за рік	$\Sigma13718$	$\Sigma=33227$	$\Sigma=25532$

Для підвищення ефективності невеликих СЕС нами розроблено і запатентовано кілька принципових схем когенераційних СЕС (Пат. №№ 103043, 107333, 107991) [2, 7, 9] з гібридними ФЕМ циліндричної форми.

Сонячний ФЕМ циліндричної форми містить дві скляні колби з боросилікатного скла, яке забезпечує пропуск хвиль сонячної радіації в діапазоні 0,4 ... 2,7 мкм. Колба меншого діаметра розташована в прозорій колбі більшого діаметра (одна в одній), з'єднані між собою подібно посудині Дьюара з вакуумною порожниною між ними [1-3]. Сонячне світло вільно проходить через зовнішню прозору трубку і попадає на поверхню фотоелектроперетворювачів (ФЕП), розташованих на внутрішній скляній трубці меншого діаметру. Така конструкція ФЕМ забезпечує збільшення кількості поглиненого світла (а, отже, і кількості генерованої електроенергії) протягом дня, без зміни його положення. Охолоджувальна рідина, проходячи по трубкам, відбирає тепло, знижуючи робочу температуру ФЕП, що забезпечує збільшення його ККД. Рух охолоджувальної рідини в ФЕМ від нижньої до верхньої частини колектора забезпечується за принципом термосифона або теплової труби.

В роботі [6, рис.2] показано, що найбільш ефективним електроопаленням приватного будинку з СЕСд є поєднання водяного електрочотла з тепловим рідинним акумулятором в підвальному приміщенні, сонячного колектора на даху, договору з електропостачальником на пільговий тариф на опалювальний сезон (до 3000 кВт.год на місяць) і дифтарифного електролічильника [6,рис.1]. Запропонована схема електроопалення дає суттєву економію коштів домогосподарю, позитивно впливає на ДГН ОЕС України, зменшує втрати електроенергії в локальній електромережі і в ОЕСУ.

Висновок. Приватні дахові СЕС, на відміну від потужних промислових СЕС, негативного впливу на роботу енергосистеми не здійснюють, а навпаки - сприяють вирівнюванню загального ДГН ОЕС України. Розподілена генерація на основі приватних дахових СЕС має значні переваги, як з точки зору енергосистеми, так і з точки зору суспільства. Максимуми ДГН СЕС співпадають з денними піками Дніпровської енергосистеми та ОЕС України (рис.5). Отже вони без проблем можуть утворювати ЛЕМРГ, а в перспективі утворити локальну електромережу для зарядки електромобілів. Перевага

когенераційних СЕСд з охолодувальними ФЕМ циліндричної форми полягає в збільшенні загального ККД, спрощенні монтажу на горизонтальному даху, в можливості маневрування ДГН за рахунок автоматичної зміни режиму когенерації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Zharkov A.V. Technologies and means of transformation of renewable energy sources for private households: monograph / S.V. Halko, V.Y. Zharkov, A.V. Zharkov. – Melitopol: Lух, 2019.–215 p.

2. Жарков А.В. Технології використання сонячної енергії для ПДГ / В. Я. Жарков, А. В. Жарков, С. В. Галько// Енергоефективність та енергозбереження: економічний, технічний та агроекологічний аспекти: колективна монографія. – Полтава: ПП «Астрыя», 2019. – С. 418 – 426.

3. Удосконалення технологій та засобів перетворення відновлюваних і нетрадиційних джерел енергії для сільськогосподарського виробництва: Звіт про НДР (кінцевий) / Праці ТДАТУ; кер. В.Я. Жарков; виконавці: Галько С.В., Діордієв В.Т., Жарков А.В. [та ін.].-Мелітополь, 2016.- 160 с.- №ДР 0111U002543.

4. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір №79230 «Кореляційний аналіз ДГН приватних дахових СЕС і переробних підприємств міста щодо їх інтегрування в розподільну електромережу» / Жарков А.В. (Україна).- № 80278; заявл. 10.05.2018; опубл. 22.05.2018.

5. Жарков А. В. Разработка частных когенерационных энергоустановок с гибридными фотоэлектрическими модулями цилиндрической формы и проблема их интеграции в локальную электросеть/ А.П. Лазуренко, В.Я. Жарков, А.В. Жарков // Университетская наука.- Минеральные Воды: СКФ БГТУ им. В.Г.Шухова, 2018.- №2(6).- С. 140-151.

6. I. V. Yudaev, Yu. V. Daus, A. V. Zharkov, and V. Ya. Zharkov, «Private Solar Power Plants of Ukraine of Small Capacity: Features of Exploitation and Operating Experience», Applied Solar Energy, 2020, Vol. 56, No. 1, pp. 54–62.

7. Спеціалізована БД "Винаходи (корисні моделі) в Україні": Specialized DB "Inventions (Utility Models) in Ukraine" [Electronic resource].- Access mode / <http://base.ukrpatent.org/searchINV/search.php?action=viewsearchres>

8. Жарков А. В. Локальна електросистема розподіленої генерації з використанням приватних дахових СЕС та її вплив на ОЕС України/ А.В. Жарков// Вісник ХНТУСГ, 2019.- Вип. 203.- С.43-44.

9. Жарков А. В. Технологии и средства преобразования возобновляемых источников энергии для частных домохозяйств/ А.В. Жарков// Техническое и кадровое обеспечение инновационных технологий в сельском хозяйстве. - Минск: БГАТУ.- ч.1, 2019.- С. 307-309.

ЭКСЕРГЕТИЧЕСКИЙ МЕТОД РАСЧЕТА ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ УСТАНОВКИ

Селихов Юрий Анатольевич,
к.т.н, профессор, профессор,
Коцаренко Виктор Алексеевич,
к.т.н, профессор, профессор,
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
г. Харьков, Украина

Введение. Опыт, накопленный различными странами в области использования солнечных установок и тепловых насосов, демонстрирует высокие возможности простого преобразования этого вида энергии в тепловую энергию [1, с. 8], которая может успешно использоваться для горячего водоснабжения и отопления, а также обеспечение разного рода технологических и бытовых нужд не только в различных областях промышленности, но и в том числе на предприятиях АПК Украины [2, с. 35].

Цель работы. Усовершенствовать: системы горячего водоснабжения и отопления частного дома. Представлен разработанный и внедренный проект замены котла с мазутной горелкой на двухконтурную солнечную установку для горячего водоснабжения и тепловой насос «грунт-вода» для отопления частного дома.

Материалы и методы. Был выбран прототип котла с мазутной горелкой и изучена его работа. Определены: недостатки как в работе, так и в конструкции отдельных узлов. По результатам анализа литературных источников были подобраны новые материалы и оборудование. Это двухконтурная солнечная установка плоско-капиллярного безнапорного типа [3, с. 2] с коллектором специальной конструкции из полимерной пленки [4, с. 3], в которой теплоноситель (антифриз) движется под действием силы тяжести по наклонной поверхности в виде пленки жидкости для горячего водоснабжения и тепловой насос «грунт-вода» [2, с. 34] для системы

отопления частного дома. Замена старого оборудования на новое проводилась согласно методике теплотехнического расчета и расчета оптимизации по сумме удельных затрат эксергии-нетто [5, с. 263]. Была разработана и внедрена новая технологическая схема комбинированной системы горячего водоснабжения и отопления частного дома. Разработана схема автоматизации установки с использованием автоматизированного рабочего места, и выбраны технические средства автоматизации. Выполнены: экономический и эксергетический расчеты срока окупаемости и коэффициента полезного действия новой комбинированной теплоэнергетической установки для горячего водоснабжения и отопления частного дома. В результате расчетов и последующей эксплуатации двухконтурной солнечной установки и теплового насоса показали правильность замены оборудования и материалов.

Результаты. Поэтому нами была выбрана двухконтурная солнечная установка плоско-капиллярная безнапорного типа, с коллектором специальной конструкции из полимерной пленки, в которой теплоноситель движется под действием силы тяжести по наклонной поверхности в виде пленки жидкости. При необходимой ориентации наклонной поверхности с использованием смачиваемых покрытий специальной конструкции можно достигать устойчивого пленочного течения по всей площади воспринимающей поверхности. В первом контуре солнечной установки теплоносителем является антифриз или незамерзающая жидкость. По результатам теплотехнического расчета был изготовлен и установлен коллектор гибкий полимерный для получения горячего водоснабжения площадью 10 м², производящий 1200 литров горячей воды за 10 часов работы светлого дня суток. Выполнив теплотехнический расчет теплового насоса, был выбран тепловой насос «грунт-вода» с горизонтальным расположением теплового контура. Нами была разработана новая технологическая схема комбинированной системы горячего водоснабжения и отопления частного дома. Для проверки эффективности работы новой системы отопления мы выбрали эксергетический метод расчета по эксергии-нетто. В качестве примера в табл. 1 и табл. 2 приведены затраты

эксергии на изготовление старой и новой систем соответственно. Результаты эксергетических расчетов КПД старой и новой систем горячего водоснабжения и отопления, а также срок окупаемости представлены в таблице 3.

Таблица 1

Затраты эксергии на изготовление прототипа

Материал	Масса M_a , кг	Удельная энергоемкость \dot{Y}_a , МДж/кг	Полные расходы эксергии E , МДж	m_a	$m_a \cdot \dot{Y}_a$
Котел с мазутной горелкой	135	430	58050	0,00338	1,45
Бак для мазута $V = 9 \text{ м}^3$	750	60	45000	0,0188	1,125
Металлический лист	40	60	2400	0,001	0,06
Изоляция, м^2	100	114	11400	0,0025	0,285
Вентили	20	150	3000	0,0005	0,075
Расширительный бак $V = 0,050 \text{ м}^3$	5	60	300	0,000125	0,0075
Насосы, 2 шт.	6	150	900	0,00015	0,0225
Трубопроводы метал.	40	60	2400	0,001	0,06
Трубопроводы ПВХ	20	50	1000	0,0005	0,025
Радиаторы отопления 80 шт.х 8 кг	640	150	96000	0,016	2,4
Вода $0,6 \text{ м}^3$	600	30	18000	0,015	0,45
Всего	–	–	238450	–	5,985
Всего с учетом расходов эксергии на обработку и сборку оборудования (коэффициент 1,2)	–	–	286140	–	–

Таблица 2

Затраты эксергии на изготовление новой установки

Материал	Масса M_b , кг	Удельная энергоемкость \dot{Y}_b , МДж/кг	Полные расходы эксергии E, МДж	m_b	$m_b \cdot \dot{Y}_b$
Стекло 4мм	21	27	567	0,000525	0,0142
Швеллер №18	700	60	42000	0,0175	1,05
Насосы, 6 шт.	24	150	3600	0,0006	0,09
Изоляция, м ²	600	114	68400	0,015	1,71
Вентили	30	150	4500	0,00075	0,1125
Бак- аккумулятор – 3 шт. V = 6 м ³	500	60	30000	0,0125	0,75
Установка химводоочистки 2 шт.	200	150	30000	0,005	0,75
Теплообменник – 1 шт.	150	40	6000	0,00375	0,15
Полимерное покрытие	10	120	1200	0,00025	0,03
Теплообменник – 1 шт.	100	60	6000	0,0025	0,15
Тепловой насос – 1 шт.	200	430	86000	0,005	2,15
Вода 0,8 м ³	800	30	24000	0,02	0,6
Трубопроводы метал.	100	60	6000	0,0025	0,15
Трубопроводы ПВХ	70	50	3500	0,00175	0,0875
Всего	–	–	311767	–	7.7942
Всего с учетом расходов эксергии на обработку и сборку оборудования (коэффициент 1,2)	–	–	374120.4	–	–

Результаты эксергетических расчетов

η_a	η_b	h	h_a	$\tau_{ок}, \text{год}$
0,4	0,8	8760	4368	3,5

M_a, M_b – масса в старом и в новом вариантах соответственно, кг;

\dot{Y}_a, \dot{Y}_b – удельные энергоемкости в старом и в новом вариантах соответственно, МДж/кг;

E – полный расход эксергии, МДж;

m_a, m_b – удельные затраты эксергии в старом и в новом вариантах соответственно;

η_a, η_b – эксергетические КПД в старом и в новом вариантах соответственно;

h, h_a – время работы системы за год, час/год;

$\tau_{ок}$ – срок окупаемости, лет.

Выводы. Изучена работа старой системы. Определены недостатки в ее работе. По результатам теплотехнических расчетов и литературных источников было подобрано новое оборудование и материалы. Расчет эффективности замены старого оборудования на новое проводился в соответствии с методикой оптимизации по сумме удельных расходов эксергии-нетто. Был получен в результате расчета КПД новой теплотехнической установки для горячего водоснабжения и отопления частного дома, а также срок ее энергетической окупаемости.

Список литературы

1. Особенности современных систем водяного отопления. – К.: П ДП «Такі справи», 2003. – 176 с. – ил.
2. Овчаренко В.А., Овчаренко А.В. Використання теплових насосів //Холод М+Т, 2006, №2 с. 34–36.

3. Геліоводонагрівник. Патент України № 75178, Бюл. № 3, 2006.
4. Полімерна композиція. Патент України № 72078 А, Бюл. № 1, 2005.
5. Эксергетические расчеты технических систем: Справ. пособие / Бродянский В.М. и др.: Под ред. Долинского А.А., Бродянского В.М. АН УССР. Ин-т технической теплофизики - Киев: Наук. Думка, 1991. - 360 с.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

LAWS OF PHYSICS AND INERTIA OF THINK OF SCIENTISTS

Nastasenko Valentyn,
Dr. of Technical Sciences
Kherson State Maritime Academy
city Kherson, Ukraine

Introduction The work relates to the field of quantum physics and photonics related to the formation of light rays and their impact. The study of this level of the material world is necessary for a better understanding of the fundamentals of its structure. Therefore, the solution of these problems is an actual and important task, which was in the works of many generations of scientists of the world, from the time of ancient civilizations to the present. However, they have not been fully resolved, which requires the elimination of this drawback.

Analysis of the state of the problem, choice of goals and objectives of the work. Currently, photons refer to elementary particles that do not have mass, which is not a rigorous scientific truth, and accepted as an axiom. However, she been recognized by most scientists in the world, including Einstein in General of Relativity Theory (GRT), which led him to replace gravity with curvature of space. It is generally accepted that the calculations of the curvature of space at the Sun and the movement of a ray of light from a distant star made by Einstein were experimentally confirmed when observing the Solar Eclipse of 1919 (Fig. 1) and became the basis for the recognition of GRT in the scientific world.

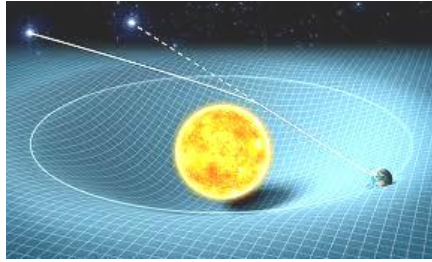

Fig. 1. The scheme of passing of light rays from a distant star near the Sun

(hereinafter, we use pictures from the website. <https://ru.depositphotos.com/stock-photos/%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.html>)

However, experiments are known confirming the presence of the inertial mass of light beam. In these experiments, the light source was located on the upper disk, and below it on the common axis was the lower disk with the receiver of this light. When spinning the discs at a high angular velocity, the light beam shifted due to the inertia of the mass of its photons. But these experiments did not lead to the rejection of the axiom of zero mass of photons, since Einstein's and his GR's authority began to dominate the scientific world. The scholars, defended their doctoral theses on this basis (which allowing them to obtain high ranks and positions) began to suppress the dissent. It is confirmed by the difficulties with the publication of the present paper. Since an only in fair debate is truth born, therefore the presented article is an attempt at such a debate.

The solution to the problem of determining the mass of a photon on the basis of strict physical laws and patterns is the *main goal of the work* performed.

Its second goal is the development of modern achievements in the field of photonics, which should be taken into account in further scientific research and in the teaching of physical disciplines in higher educational institutions, as well as adapting – in secondary specialized educational institutions and schools.

The implementation of these goals is justified by new scientific knowledge acquired in recent years in the field of studying the gravitational field and combining it with an electromagnetic field on a rigorous scientific basis. These works are still little known to scientists of the world and teachers, which reduces the further level of

development of science and the training of scientists, specialists and teachers working in this field.

Working methods. The basis of the proposed work is the methods of deduction and induction in the study of the material world based on the application of previously known reliable laws and experiments in photonics and in the physics of electromagnetic radiation, which meet the general principles of the development of the theory of cognition.

Results and its discussion. The main difference and the scientific novelty of the work performed is the substantiation of the mass of photons based on a rigorous determination of their wave and energy parameters. In known works, such information and their numerical values are limited by equations of a general nature, which allows their arbitrary interpretation.

Professor Lebedev's experiment in determining the pressure of light was accepted as initial. The basis for its conducting was the hypothesis of the reversal of the tails of comets in the opposite direction from the pressure of source of radiation - the Sun light. To test this hypothesis, 2 plates (petals) which were similar in size and shape, were symmetrically suspended on the vertical axis (Fig. 2). The 1st plate had a light absorbing coating being an absolute black body, and the 2nd plate had a reflective coating, which created different conditions of light acting on them.

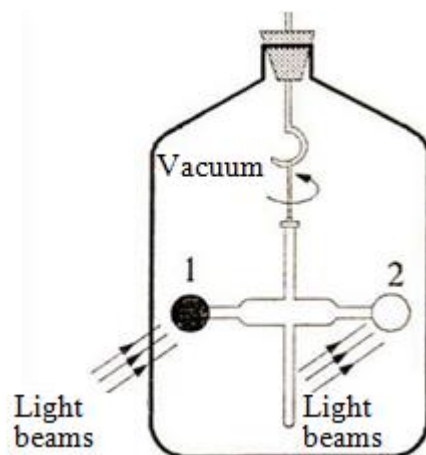

Fig. 2. Experimental device for determining light pressure

The kinetic energy of the momentum of photons moving at the speed of light, due to their impact and rebound from the reflecting plate, is higher than the energy of the momentum of their absorption by the black plate. As a result, the plate system was rotated by beams of light on its axis.

At the same time, in Lebedev's experiments, there was cognitive inertia – the light in the laboratory came from the side of the window, so the axis of the plates' rotation was arranged vertically. As a result, a value that was implicit at that time – the pressure of light – was measured, and its real effect was clearly shown.

If Lebedev had a powerful light source on the stream and positioned the axis and plates horizontally, making one of them black and absorbing, and closed the other with a screen, then he would be able to directly weigh the photons by accumulating their mass on the light absorbing plate.

Methods of overcoming cognitive inertia are widely used in various systems of finding new scientific and technical solutions. One of them is the Algorithm of Inventive Problems Solving (ARIZ), developed in the 1950-90s of XX century by Altshuller. ARIZ users know that the source of the impact should be located on different directions of this object, including in different combinations, so they automatically apply this technique. Lebedev, conducting his experiment in 1900, did not know this method. Otherwise, he would have been able to determine not only the pressure of light, but also the weight of photons, which would have made it possible to refute the axiom about their zero mass. And then science for more than 100 years would have developed in another more correct way. But in history, there are no conditionals and "would" categories.

However, such an opportunity still emerged on the basis of a new level of knowledge development about the wave parameters of the gravitational field, on the basis of which its unity with the electromagnetic field at the initial level of the material world was strictly proved. The initial one is the relationship between the wave energy E_λ , of length λ according to de Broglie's law $E = \frac{hc}{\lambda}$ and the energy of

mass m according to Einstein's law $E = mc^2$, where: h is the Planck constant, c is the speed of light in vacuum, recommended by CODATA.

The energy mass of the 1st photon flying at a speed of c is (1), which is a new sign of its mass. Within the wavelengths of visible light, the calculation was made for the wavelength of red light $\lambda = 760$ nm:

$$m_{760} = \frac{hc}{\lambda_{760}c^2} = \frac{h}{\lambda_{760}c} = \frac{6.626070040 \cdot 10^{-34} \left(\frac{kg \cdot m^2}{s} \right)}{760 \cdot 10^{-9} (m) \cdot 0,299792458 \cdot 10^9 \left(\frac{m}{s} \right)} = 2.90818297 \cdot 10^{-36} (kg). \quad (1)$$

For comparison, the rest mass of the electron is $m_e = 9.1093897 \cdot 10^{-31}$ kg.

The data (1) are in good agreement with the mass energy in electron volts: of $1.7821661907 \cdot 10^{-36}$ kg/eV, however, the transition to the mass parameters was not made due to the inertia of the scientists' thinking.

The number of wavelengths that are formed in a unit time $t_1 = 1$ s will be (2):

$$N_{760} = \frac{t_1}{\lambda_{760}} = \frac{1(s) \cdot 0,299792458 \cdot 10^9 \left(\frac{m}{s} \right)}{760 \cdot 10^{-9} (m)} = 3.94463761 \cdot 10^{14}. \quad (2)$$

In the representation of light in the form of photons-corpuscles, their diameter is equal to the wavelength and amplitude of $\lambda_{760} = A_{760}$. Then the maximum number of photons, placed in close-packed arrangement on a regular hexagon with a unit area of $s_1 = 1$ sm² (or 10^{-4} m²) and the brink length of $l_6 = 6,204032 \cdot 10^{-3}$ m, will make the value (3):

$$\Sigma N_6 = N_6 (3N_6 - 2) = 8163(3 \cdot 8163 - 2) = 1.99887381 \cdot 10^8, \quad (3)$$

where N_6 – is the number of photons placed along the length of the brink l_6 of the hexagon:

$$N_6 = \frac{l_6}{\lambda_{760}} = \frac{6.20403239 \cdot 10^{-3} (m)}{760 \cdot 10^{-9} (m)} = 8163. \quad (4)$$

For a completely black surface with a reflection coefficient $K = 0$, value (3) is equivalent to the maximum light intensity P .

The total mass of photons, which is formed in a unit time $t_1 = 1$ s on a unit area $s_1 = 1$ sm² (or 10^{-4} m²), will be (5):

$$\begin{aligned} \Sigma m_{760} &= \frac{m_{760} N_{760} \Sigma N_{760}}{t_1} = \\ &= \frac{2.90818297 \cdot 10^{-36} (kg) \cdot 3.944637605 \cdot 10^{14} \cdot 1.99887381 \cdot 10^8}{1(s)} = 0.229305365 \cdot 10^{-10} \left(\frac{kg}{s} \right). \end{aligned} \quad (5)$$

The time required for the formation of a unit mass of 1 mg (10^{-6} kg):

$$T_{760} = \frac{m_1}{\Sigma m_{760}} = \frac{10^{-6} (kg)}{0.229305365 \cdot 10^{-10} \left(\frac{kg}{s} \right)} = 4.36099697 \cdot 10^4 (s). \quad (6)$$

One day have $8.64 \cdot 10^4$ s, so the time required to create a mass of 1 mg is:

$$\begin{aligned} \Sigma T_{760} &= \frac{m_{410}}{86400(s)} = \frac{4.36099697 \cdot 10^4 (s)}{8.64 \cdot 10^4 (s)} = 0.50474502 (deys) = \\ &= 12.1138804 (hour). \end{aligned} \quad (7)$$

In this case, the laser beam power should be equal to (8):

$$\begin{aligned} P_{760} &= \Sigma m_{760} c^2 = 0.229305365 \cdot 10^{-10} \left(\frac{kg}{s} \right) \cdot \left[0.299792458 \cdot 10^9 \left(\frac{m}{s} \right) \right]^2 = \\ &= 2.06089384 \cdot 10^6 (W). \end{aligned} \quad (8)$$

Since such power is unacceptable for this experiment, real time will increase in proportion to the decrease in power. The result of such light irradiation is the appearance of dust on the irradiated surface, which is clearly visible in everyday life. Thus, it can be argued that most of the dust indoors is "dead" photons. Spectral analysis of this dust is necessary. The Moon also is covered with a uniform layer of such dust. As is dust present in delivered soil samples of Moon, it is possible to compare the results of the analysis of the two types of dust.

Earth also accumulates such dust as a result of its irradiation with the Sun. Therefore, it is possible to correlate weight gain over billions of years of its life, which can cause variations in period, orbit radius, and other parameters of its rotation.

This method of direct determination of the mass of photons and the installation for its registration has an invention level. However, in the context of the COVID-19 pandemic, time can be lost to obtain a patent. So I ask everyone who can create such a device to carry out the proposed experiment.

Conclusions.

1. On the basis of strict physical laws, it can be argued that photons of the visible spectrum of light have energetic mass $5.26...2.91 \cdot 10^{-36}$ kg.

2. The experiments during the solar eclipse of 1919 equally confirm the curvature of the course of the beams of light due to the presence of energetic mass in them, and not only due to the curvature of space.

3. An experimental verification of the results of this work is needed.

МОДЕЛИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ С ПОМОЩЬЮ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ

Тоница Олег Владимирович

к.ф.-м.н., доцент

НТУ «ХПИ»

г. Харьков, Украина

Введение. В современных условиях хозяйственной независимости промышленных предприятий для многих из них весьма актуальным стал вопрос о прогнозировании. Прогнозирование - это предвидение будущих событий. Целью прогнозирования является уменьшение риска при принятии решений. В большинстве случаев прогноз получается ошибочным, причем ошибка заключается в прогнозирующей системы и методов прогнозирования. Для уменьшения ошибки необходимо увеличивать количество ресурсов, предоставляемых для прогноза. При некотором уровне ошибки возможно добиться минимального уровня ресурсов для прогноза. Основной проблемой прогнозирования является выявление неточности прогноза. Обычно, решение, принятое на основании прогноза должен учитывать ошибку, о которой сообщает система прогнозирования. Таким образом, система прогнозирования должна обеспечить определение прогноза и ошибки прогнозирования [1, 2].

Типичными приложениями техники прогноза является предвидение цен на фондовой бирже, прогноз погоды, прогноз потребления электроэнергии, прогноз отказов технических систем и т.д.

Одним из наиболее популярных сегодня подходов решения задачи прогнозирования является использование искусственных нейронных сетей. Нейронные сети - это раздел искусственного интеллекта, в котором для обработки сигналов используются явления, аналогичные происходящим в нейронах живых существ. Важнейшая особенность сети, что свидетельствует о ее широкие возможности и огромный потенциал, заключается в параллельной обработке информации всеми звеньями, что позволяет значительно ускорить

процесс обработки информации. Кроме того, при большом числе межнейронных соединений сеть приобретает устойчивость к ошибкам, возникающим на некоторых линиях. Другая не менее важное свойство - способность к обучению и обобщения накопленных знаний. Нейронная сеть имеет черты искусственного интеллекта. Натренированная на ограниченном множестве данных сеть способна обобщать полученную информацию и показывать хорошие результаты на данных, не использовались при ее обучении. В рамках этого подхода поведение некоторого процесса зачастую превращается в временной ряд, и далее нейронной сетью прогнозируется уже поведение этого временного ряда.

Цель работы. Цель исследования состоит в разработке информационной системы для прогнозирования чрезвычайной ситуации на производстве (отказ технической системы) и в природе на основании ранее замеренных данных, а также установление особенностей и закономерностей возникновения чрезвычайных ситуаций на территориальном уровне. Для этого предполагается построить нейронную сеть, на вход которой будет поступать вектор входных сигналов, который представляет собой набор числовых данных, ранее полученных при измерениях соответствующих величин.

Идея работы заключается в построении и использовании динамических моделей для оценки и прогнозирования чрезвычайных ситуаций на территориальном уровне.

Система оценки чрезвычайных ситуаций должна позволять на основе применения информационного, организационного и программного обеспечения осуществить интеграцию, анализ и информационную поддержку принятия управленческих решений.

Материалы и методы. При выборе архитектуры сети обычно испытывается несколько конфигураций с разным количеством элементов. Исходя из того, что задача прогнозирования является частным случаем задачи регрессии, следует, что она может быть решена следующими типами

нейронных сетей: многослойным перцептроном (MLP), радиально-базисной сетью (RBF), обобщенно-регрессионной сетью (GRNN) и сетью Вольтерри.

При решении задачи прогнозирования временных рядов в качестве нейронной сети была выбрана обобщенно-регрессионная сеть, реализующая методы ядерной аппроксимации.

GRNN-сеть имеет два скрытых слоя: слой радиальных элементов и слой элементов, формирующих взвешенную сумму для соответствующего элемента выходного слоя.

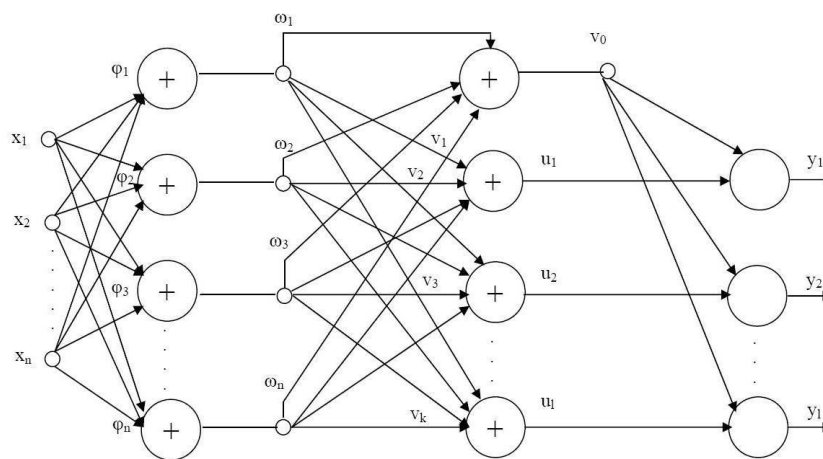

Рис. 1 Обобщенная структура сети GRNN

В выходном слое определяется взвешенное среднее путем деления взвешенной суммы на сумму весов. В качестве радиальной функции применяется функция Гаусса. Входной слой передает сигналы на первый промежуточный слой нейронов, являющихся радиально симметричными. Они несут в себе информацию о данных обучающих случаев или же их кластерах и передают ее во второй промежуточный слой. В нем формируются взвешенные суммы для всех элементов выходного слоя и сумма весов, вычисляемая специальным элементом.

Первый промежуточный слой сети GRNN состоит из радиальных элементов. Второй промежуточный слой (линейный) содержит элементы, которые помогают оценить взвешенное среднее. Для этого используется специальная процедура. Каждый выход имеет в этом слое свой элемент, формирующий для него взвешенную сумму. Чтобы получить из взвешенной

суммы взвешенное среднее, эту сумму нужно поделить на сумму весовых коэффициентов. Последнюю сумму вычисляет специальный элемент второго слоя. После этого в выходном слое производится собственно деление (с помощью специальных элементов «деления»). Таким образом, число элементов во втором промежуточном слое на единицу больше, чем в выходном слое. Как правило, в задачах регрессии (аппроксимации) требуется оценить одно выходное значение и, следовательно, второй промежуточный слой содержит два элемента.

Процесс обучения GRNN-сети аналогичен обучению RBF-сети. Первоначально настраиваются центры базисных функций, затем с фиксированными параметрами RBF-нейронов обучается выходной слой.

Достоинством сети GRNN можно считать определенность структуры: сеть фактически вмещает в себя все обучающие данные. С другой стороны, такая структура нейронной сети и является ее самым большим недостатком: при большом объеме обучающих данных скорость работы сети падает, иногда очень существенно, по причине заметного увеличения сложности архитектуры.

Обучение сети необходимо выполнять отдельно для каждого временного ряда, так как попытка прогнозирования ряда, на котором сеть не была обучена, приведет к ошибочному результату [3, 4].

Результаты и обсуждение. Для решения поставленной задачи была смоделирована GRNN-сеть в среде MATLAB. Эти сети предназначены для решения задач обобщенной регрессии, анализа временных рядов и аппроксимации функций. Для создания сети GRNN используется функция `newgrnn()`. Чтобы решить задачу, необходимо определить два массива одинакового размера:

Массив P , который содержит значения временного интервала;

Массив T , который содержит значения измеряемой величины в определённый момент времени.

$$net = newgrnn(P,T), \quad (1)$$

где `newgrnn` – функция, которая создаёт объект класса `network`.

Число нейронов в скрытом слое выбирается равным размеру массива входных данных. Далее происходит обучение нейронной сети с помощью алгоритма обратного распространения ошибки. После этого выбранная нейронная сеть моделируется с помощью функции `sim()`.

$$A = \text{sim}(\text{net}, P), \quad (2)$$

где `sim()` – функция моделирования нейронной сети;

`net` – объект класса `network`.

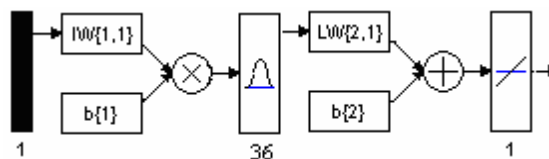

Рис. 2 Структура GRNN-сети в MATLAB

Применим значение параметра `spread` немного меньшим, чем шаг задания аргумента функции (в нашем случае это единица), чтобы построить аппроксимирующую кривую, близкую к заданным точкам. Чем меньше значение параметра `spread`, тем ближе точки аппроксимирующей кривой к заданным, но тем менее гладкой является сама кривая.

Так как мы используем многослойную нейронную сеть, то для минимизации ошибки на выходе используется алгоритм обратного распространения. Основная идея этого метода состоит в распространении сигналов ошибки от выходов сети к её входам, в направлении, обратном прямому распространению сигналов в обычном режиме работы. Таким образом, обобщенно-регрессионная сеть копирует внутрь себя весь числовой ряд, который подавался на вход сети и строит на основании этих данных аппроксимирующую кривую. В результате по аппроксимирующей кривой можно судить о вероятности появления чрезвычайной ситуации.

Окончательно выход радиально-базисного слоя GRNN-сети вычисляется по следующей формуле:

$$v_i = \sum_{t=1}^k \exp\left(-\frac{1}{2} \frac{S_t}{\sigma_t^2}\right) w_t, \quad (3)$$

где S – входной сигнал;

w – весовой коэффициент i -го нейрона RBF-слоя;

v – выход i -го нейрона RBF-слоя.

Затем вектор выходных сигналов v передается на вход второго промежуточного слоя сети.

Отообразим полученные выходы сети и значения ошибки в таблице.

Вход сети, P	Значения выборки, T	Выход сети, Y	Ошибка, E
1	1.1	1.1811	0.0811
2	1.5	1.5527	0.0527
3	2.2	2.2314	0.0314
4	3.1	2.8981	0.2019
5	2.8	2.7000	0.1000
6	1.9	2.1291	0.2291
7	2.4	2.1233	0.2767
8	1.2	1.5368	0.3368
9	2.0	2.4128	0.4128
10	5.3	4.5605	0.7395
11	4.1	4.6716	0.5716
12	6.4	6.1156	0.2844
13	7.0	6.4375	0.5625
14	4.2	4.9679	0.7679
15	6.0	6.4070	0.4070
16	10.2	9.7991	0.4009
17	12.0	11.6520	0.3480
18	11.8	11.2695	0.5305
19	8.4	9.1100	0.7100
20	9.3	9.1315	0.1685

В нашем случае мы взяли значение параметра *spread* равным 0.7. Варьируя этим параметром, мы можем добиться разных значений выхода нейронной сети. Соответственно и значения ошибки сети будут меняться.

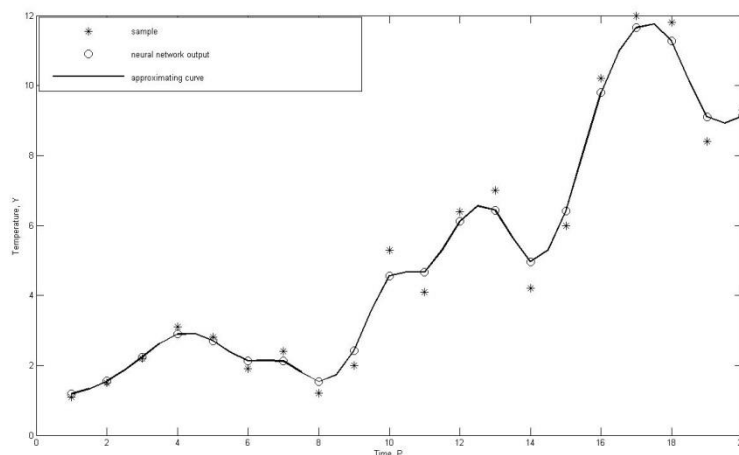

Рис. 3 Аппроксимирующая кривая

Таким образом, мы получили кривую, которая проходит вблизи значений экспериментальной выборки (обозначены «звёздочками»).

Выводы. Выбранная нами нейронная сеть была программно реализована посредством Neural Network Toolbox - пакета расширения MATLAB. Построенная сеть позволяет выполнять прогнозирование природных показателей (температура, влажность) и показателей технологического процесса для определения вероятности чрезвычайной ситуации.

Список литературы

1. *Осовский С.* Нейронные сети для обработки информации / Пер. с польского *И.Д. Рудинского.* – М.: Финансы и статистика, 2002. – 344 с.
2. *Медведев В. С., Потемкин В. Г.* Нейронные сети. MATLAB 6. М.: Диалог – МИФИ, 2002.
3. Нейронные сети Statistica neural Networks. М.: Телеком, 2000.
4. Организация и обучение искусственных нейронных сетей /Авт.-сост. *Л.В. Калацкая, В.А. Новиков, В.С. Садков.* Мн.: БГУ, 2003.

PEDAGOGICAL SCIENCES

COMPETENCE APPROACH IN STUDYING THE NEW UKRAINIAN SCHOOL CONCEPT

Kondratieva Alona,
Candidate of Philosophy,
Associate Professor of Preschool and Primary Education
Municipal higher education institution
«Dnipro Academy of Continuing Education»
Dnipropetrovsk Regional Council
Dnipro, Ukraine

Introductions. At the present stage of civilization's development, Ukrainian society is strongly influenced by changes in living conditions, thorough approval of the newest type of development, rethinking of strategies and values of human life.

The development of education in modern conditions has ceased to be a matter for the state alone. Today, it has become a field of partnership between regional and central government bodies with local governments, educational institutions, pedagogical teams, parents, students and community organizations.

Primary school is a solid foundation for everyone's education. The modern generation is citizens of Ukraine who have new thinking, new ideas, new views on society. Therefore, it is quite important at the present stage of the development of education that the formation of key competences for younger students that could fully realize the main task - "learn to learn". The main feature of the modern lesson is the discovery of knowledge by the students themselves. Such knowledge is a personal educational product of every pet, because it is obtained through research, search [2,3].

Despite considerable research into the competency approach in teaching elementary students in the concept of the New Ukrainian School and a sufficiently thorough study of the problem, nevertheless, the question remains related to the

connection between methodological approaches to the study of compulsory subjects of elementary approach, as well as the development of specific methodological recommendations and proposals for the formation of the necessary general and special competences

Aim. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the competence approach in teaching elementary students according to the concept of the New Ukrainian School.

Materials and methods. The State Standard of the New Ukrainian School provides eleven key competences for elementary students to acquire, namely:

- fluent in the state language - the ability to express verbally and in writing their own thoughts, feelings, to clearly explain the facts; a sense of the beauty of words, an awareness of the role of language for effective communication and cultural expression, a willingness to use Ukrainian as a mother tongue in different situations of life;

- ability to communicate in native and foreign languages - active use of the native language in various communication situations: at home, in the process of study, in the cultural life of society; ability to understand simple expressions in a foreign language, to communicate in appropriate situations, to master intercultural communication skills;

- mathematical competence - identify simple mathematical relationships in the world of modeling processes, situations using mathematical relationships and measurements; awareness of the importance of mathematical knowledge and skills in personal as well as public life;

- competence in science, technology and technology - curiosity, desire to seek and propose new ideas individually or collectively, to observe and research, to make assumptions, to draw conclusions from experiments; to know yourself and the world through observations and research;

- innovative openness to new ideas, initiation of changes in the surrounding environment (class, school, community, etc.) - formation of knowledge, skills, which

are the basis of competence approach, opportunity for further learning, practice professions in order to feel part of society;

- environmental competence - understanding the basics of environmental behavior, rational use of natural resources, understanding the importance of nature conservation for the sustainable development of society;

- information and communication competence - mastering digital literacy for development and communication, the ability to safely and ethically use information, communication, competence in learning and other life situations;

- civic and social competence - implementing ideas of democracy, justice, equality of human rights, well-being and healthy lifestyles, equal rights and opportunities, working with others to achieve a common goal;

- cultural competence - involvement in various types of artistic creativity (fine arts, music and other arts) through the discovery and development of natural abilities, creative expression of personality;

- entrepreneurship and financial literacy - the willingness to take responsibility for their own decisions, the ability to organize their activities to achieve goals, understand ethical values, the willingness to implement ideas of their own decisions [1].

On the basis of these key competences, which should be acquired by elementary school students, the concept of competence approach to learning is formed. It is taken into account when determining the requirements for the compulsory learning outcomes of a student of the New Ukrainian School.

These are the tasks the New Ukrainian School sets before teachers. Teachers are well aware of how difficult it is to solve the problems of the new Ukrainian school today.

Skills of the 21st century, first of all, presuppose a young person's sense of human dignity and responsibility, as well as the desire to solve the urgent problems of his country as best as possible and to benefit his small country today.

21st Century Skills are the formation of critical thinking, creative problem solving and interaction - all of which can be combined into one complex skill - the ability to collectively solve complex problems.

Results and discussion. Among the many publications devoted to the issue of competence approach in school education, including elementary, it is worth noting significant contribution to the research of such scientists as: O. Savchenko, N. Bibik, O. Ovcharuk, O. Onoprienko, T. Baibar and many others domestic scientists. The works of these authors define the concepts related to the competence approach in elementary education.

Conclusions. We have a place to develop - in the future, the research side in education will become more pronounced, the teacher will become a specialist who will help people to learn throughout their lives. We are waiting for new approaches and methods of forming skills of the XXI century - I think, more effective than the current ones.

BIBLIOGRAPHICAL LIST:

1. State standard of primary education [Electronic resource]. - Access mode : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavno-gostandartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Law of Ukraine on Education [Electronic resource]. - Access mode : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> \
3. The concept of NUSH [Electronic resource]. - Access mode: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>

**ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Архипова Світлана Петрівна,

д.п.н., професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Литвин Інна Миколаївна

к.п.н., завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти КНЗ «Черкаський ОПОП ЧОР», м.Черкаси, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Запропоновано аналіз досліджень з даної проблеми, з метою активізації просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу щодо гуманного, толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище, толерантне, гуманне ставлення, особа з особливими освітніми потребами, учасники освітнього процесу.

Сьогодні висуває нові вимоги до системи освіти в Україні, що зумовлені процесами глибокої перебудови нашого суспільства. Сучасна система освіти повинна відповідати запитам соціуму, забезпечувати якісно нову побудову майбуття, опираючись на процеси, що відбуваються сьогодні в житті країни, аналізуючи механізми їх виникнення в минулому та прогнозуючи можливий перебіг у майбутньому.

Соціальні трансформації посприяли змінам ставлення до осіб, які мають особливі освітні потреби: суспільство визнало їх право на повагу та унікальність. Найяскравіше дана ситуація відображається в ідеології інклюзії,

що враховує сильні сторони, вроджені можливості, інтереси, здібності таких дітей та молоді. Сучасна парадигма освіти виходить з ідеї створення адекватних умов для осіб з різними потребами в навчанні (в тому числі для осіб з різними психофізичними вадами та обдарованих людей) [1].

У працях зарубіжних і вітчизняних авторів (Т.Бут, D.Armstrong, F. Armstrong, H.Levin, D.Mitchel, D.Ryndak, A.Sander, AD. Treherne, L.Jackson, В.Бондар, А.Колупаєва, Т.Євтухова, В.Ляшенко, І. Іванова, О.Столяренко, А.Шевчук, О.Савченко та ін.) розглядається проблема інклюзивної освіти та створення доступного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами, залучення їх до навчання, реабілітації та соціалізації.

ЮНЕСКО визначає інклюзивну освіту як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби особистості через забезпечення її участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі». Тобто це такий спосіб отримання освіти, коли особи з особливими освітніми потребами навчаються в закладах освіти за місцем свого проживання. Питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для даної категорії осіб. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей та молоді в Україні. Жоден з них не має відчувати себе іншим – і це головне завдання інклюзії [2].

Провідною ідеологією цього процесу, оскільки інклюзіє є процес, що має освітню, соціальну, а відтак і політичну складову, є виключенням будь-якої дискримінації дітей та молоді, натомість, створення відповідних умов для отримання якісної освіти для осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта базується на системі освітніх послуг, що забезпечують право осіб з особливими освітніми потребами на освіту та право здобуття її за місцем проживання. Інклюзивна освіта визнає, що всі вони можуть повноцінно навчатися, а їх вміння, особливості гідні поваги та є джерелом навчального досвіду для всіх учасників освітнього процесу.

Освіта сьогодні, вимагає змін і модифікацій змісту, підходів, структури і стратегії з урахуванням потреб усіх учасників освітнього процесу, керуючись переконаністю, що система освіти зобов'язана ураховувати права всіх дітей та молоді. Відтак, інклюзія є постійний нескінченний пошук найкращих способів реагування на людську різноманітність.

Для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й одним із міжнародних зобов'язань держави, яке вона намагається завершити. Ігнорування осіб з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики.

Основна мета толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами полягає у: принципі рівних можливостей в інклюзивній освіті; створенні позитивного мікроклімату в освітньому середовищі; формуванні активного міжособистісного спілкування осіб з особливими освітніми потребами із іншими учасниками освітнього процесу.

Матеріали і методи. Інклюзію можна репрезентувати як своєрідну філософію, що покликана задовольняти потреби кожної особистості в освіті, спрямованої на виявлення і розвиток її індивідуальних здібностей, адаптацію, соціалізацію та самореалізацію. Ця філософія сформувалася в результаті усвідомлення цінності людини. Інклюзія декларує необхідність зміни суспільства та його інститутів так, щоб вони сприяли включенню кожної особи незалежно від її особливостей – раси, віросповідання, культури, можливостей здоров'я, тощо. При вивченні феномену «інклюзія» дослідники спираються на філософські ідеї екзистенціалізму, прагматизму, постмодернізму, феноменології, яків теорії та методології конкретних наук – психології, педагогіки, соціології – трансформуються в підходи, до яких належить, зокрема, персоніфікований, соціально-феноменологічний та соціально-економічний [3].

Педагогічна концепція соціально-феноменологічного підходу найповніше представлена в роботах К.Молленхауера, Т.Томаса, Е.Гофмана і виражається в

осмисленні природи дитини, досвіду її чуттєвого життя в певному соціально детермінованому просторово-часовому і мовному середовищі. Сучасний особистісний підхід об'єднує декілька напрямків: теорію гуманістичної психології (Г.Оллпорт, Г.Мюррей, Г.Мерфі, К.Роджерс, А.Маслоу тощо) та концепцію соціальної теорії самовідновлення (аутопоеза) (У. Матурана, Ф.Варена). Теорія інклюзивної освіти ґрунтується на ідеях функціональної школи у соціології Т.Парсона, психологічних теоріях життєвого простору К.Левіна [4].

Упровадження інклюзивної освіти – це процес перетворення як системи освіти загалом, так і закладів освіти зокрема, що призводить до переосмислення концептуальних підходів.

Розвитку системи інклюзивної освіти в Україні сприяли праці Л.Виготського, О.Венгер, О.Киричука, Г.Костюка, Б.Корсунської, С.Максименка, Н.Морозової, В.Синьова, П.Таланчука, В.Тарасун, М.Ярмаченка тощо. Дослідженню проблеми залучення осіб з особливими освітніми потребами до навчання, присвячені праці В.Авілова, В.Бондара, О.Євтухової, В.Зарецького, І.Іванової, Н.Козлова, А.Колупаєвої, І.Купрієвої, В.Ляшенко, Ю.Найди, О.Савченко, О.Столяренко, Н.Судакової, О.Таранченко, Є.Чайковського та ін..

Попри достатню кількість досліджень у напрямі інклюзивної освіти проблема гуманного, толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами залишається відкритою. Практичний процес запровадження інклюзивної освіти потребує поєднання теоретико-методологічних засад, організаційно-педагогічних аспектів, концепцій адаптивного підходу до управління освітнім процесом тощо в наукових досліджень і створення специфічної системи, яка б задовольнила запит керівників освітніх систем і методичних працівників у своєчасній, повній, адекватній інформації про процес створення інклюзивного освітнього середовища.

З метою виявлення рівня сформованості толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами було проведено анкетування серед

учнів 10 класів Кам'янської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської обласної ради, які навчаються в інклюзивних класах та серед студентів 2 курсу «Соціальна робота» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, у якій навчаються два студенти з особливими освітніми потребами.

У процесі анкетування нас цікавило толерантне ставлення учасників освітнього процесу до осіб з особливими освітніми потребами, а саме: чи спілкуються учні/студенти у процесі навчання та поза ним з особами з особливими освітніми потребами; чи соромляться вони такого спілкування; чи готові вони прийти на допомогу; як ставляться вони до таких осіб; чи впливає на них те, що поряд навчаються учні/студенти не такі як усі; наскільки комфортно їм у групі; чи хотіли б вони навчатися у класі/групі, у якій усі учні/студенти однакові за станом здоров'я. В анкетуванні взяло участь 37 осіб з типовим розвитком.

Аналіз результатів анкетування засвідчив позитивне ставлення до навчання в одному класі та одній групі із особами з особливими освітніми потребами у 30% респондентів, негативне – у 20%, не звертають увагу – 50%. 25% опитаних не спілкуються із дітьми/студентами з особливими освітніми потребами, спілкуються за його ініціативи 55 %, з власної ініціативи спілкуються 20%. Жоден із опитаних не зазначив, що вони – друзі. Уникають такого спілкування поза навчанням 65 % опитаних. Не заважають особи з особливими освітніми потребами під час навчання – 30% опитаних; заважають 20%, інколи заважають 50%. Як рівного собі особу з особливими освітніми потребами сприймають 40% респондентів, відмінного від себе – 60%. Думають, що особи з особливими освітніми потребами можуть успішно навчатися 40%; протилежної точки зору дотримуються 60% опитаних. Завжди допомагають особам з особливими освітніми потребами 25% осіб з нормо типовим розвитком; залежно від ситуації роблять це 35%, не вважають за потрібне це робити 15%, не готові надати допомогу 25% респондентів. Комфортніше себе

почували б у класі/групі, у якій були б однакові за станом здоров'я, 70% опитаних, не задумувалися над цим 20%, не відчували б різниці 10% опитаних.

Разом з тим, усі учні/студенти із типовим розвитком вважають, що особи з особливими освітніми потребами мають рівне право на здобуття освіти, проте лише за умови організації відповідного психолого-педагогічного супроводу.

Цікаво, що всі учні/студенти з типовим розвитком зазначили, що почували певні незручності в наданні інформації про своє ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. І хоча анкетування відбулося анонімно, практично всі учні/студенти (80%) зазначили, що хотіли за результатами відповідей здаватися більш гуманними і толерантними, аніж вони є насправді та старалися знайти собі виправдання. Респонденти відмічали, що відповідаючи на запитання анкети вперше серйозно аналізували причини, які обумовили їхні відповіді та задумувалися над проблемами, що виникають у їхніх однокласників/одногрупників з особливими освітніми потребами.

Одержані результати засвідчили, що поряд із позитивним ставленням багатьох учнів/студентів із типовим розвитком до учнів/студентів у закладах освіти, певна частина осіб з типовим розвитком не приймає активної участі у спільному навчанні, спілкуванні із однолітками та наданні їм дієвої допомоги.

Тому, ми вважали, що головним завданням педагогів та науковців є розвіювання міфів про негативний вплив спільного навчання різних дітей та молоді; подолання небажаного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Задля цього було використано позитивні напрацювання закладів освіти області, які вже мали позитивний досвід; забезпечено залучення засобів масової інформації та інтернет-ресурсів до процесу формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, а саме, на веб-сайтах, у групах Facebook. Розроблено тренінгові програми «Шлях до себе», «Толерантність – крок до гуманності», семінарські заняття «Кодекс толерантної особистості» тощо, які проведені за участю учнів/студентів.

Висновок. Реалізація ідеї інклюзивної освіти як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти можливе лише за умови становлення інноваційної гуманістичної освітньої парадигми, яка б була здатною забезпечити освітні потреби всіх учасників освітнього процесу.

Отже поряд із обов'язковим забезпеченням психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами, значної уваги заслуговує процес виховання толерантної особистості, яка не лише у перспективі надаватиме допомогу особам з особливими освітніми потребами, а готова до дієвого спілкування і милосердя до тих, хто знаходиться поряд і потребує цього зараз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гевко І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку // Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки, №1(64), 2019-с.52-58.

2. Бродська В. «Інваліди серед нас. Хто вони?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dobro.church.ua/2016/02/16/invalidi-serednas-hto-voni>

3. Інклюзивне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

4. Інклюзивна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>

5. Инклюзивное образование как новая философия образования//Психолого-педагогическое сопровождение субъектов педагогического процесса в условиях инклюзивного образования. – Режим доступа: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00664811_0.html

6. Лук'янов О. Джерела та шляхи вирішення проблем людей з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gurt.org.ua/blogs/1711/>

ПРОФЕСІЙНІ ЦІННОСТІ У СТРУКТУРІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Бадер Світлана Олександрівна,

к.пед.наук, доцент,

завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Вступ. Провідною рисою сучасної системи вищої освіти є намагання перейти від знаннєвої (технократичної) парадигми до більш людиноцентрованої (гуманістичної), що визнає особистість студента як унікального носія системи цінностей, активного суб'єкта освітнього процесу. Натомість, в умовах духовної кризи суспільства, важливо усвідомити, які саме цінності сприймати як позитивні орієнтири як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності. Особливої актуальності набуває проблема формування ціннісно-смыслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО), адже від них багато в чому залежить процес формування ціннісних орієнтацій у дітей – майбутнього України.

Отже, **метою** розвідки є виокремлення й характеристика професійних цінностей, на які мають орієнтуватися майбутні й діючі вихователі ЗДО.

Матеріали та методи. Нами було використано методи теоретичного аналізу, узагальнення, класифікації для визначення й характеристики професійних цінностей. Провідними підходами, що лягли в основу дослідження, стали: системний, синергетичний, аксіологічний, особистісний, компетентнісний, середовищний, діяльнісний та герменевтичний.

Результати та обговорення. Аналіз розвідок Г. Андрюїної, В. Волкової, С. Камінської, О. Лисенко, О. Падалки дозволяє констатувати, що професійні цінності майбутніх вихователів ЗДО, їхня класифікація та характеристика є найбільш дослідженими у педагогічній науці, натомість, відсутня єдина загальноприйнята точка зору щодо виокремлення чітких цінностей, на які має

орієнтуватись вихователь. Так, до провідних професійних цінностей майбутнього вихователя ЗДО учені зараховують: моральні цінності, що конкретизують загальнолюдські у різних видах діяльності, у тому числі професійній (О. Горбатова); все розмаїття цінностей освіти (О. Лисенко); дитину, знання, комунікабельність, гуманність, творчість, саморозвиток (О. Падалка); зацікавленість своєю професією, самовдосконалення, саморозвиток творчої індивідуальності, потреба в спілкуванні, ціннісне ставлення до професії, відповідальність за своє майбутнє, активність та ініціативність, саморегуляція (В. Волкова).

У межах нашого дослідження до професійних цінностей, якими має керуватись майбутній вихователь ЗДО у подальшій професійній діяльності ми зараховуємо: дитину та її унікальність, дитинство як неповторний віковий період; професійні якості-цінності: доброзичливість, толерантність, відповідальність, творчість, мобільність; саморозвиток та самовдосконалення.

Зупинимось більш детально на характеристиці кожної з професійних цінностей. Так, визнання *дитини*, її унікальності як цінності зумовлено, з одного боку, розумінням Людини як першоджерела всіх цінностей суспільства, з іншого – орієнтацією всієї педагогічної спільноти на визнання унікальності періоду дитинства, протягом якого закладаються основи особистості.

Ціннісна основа дитинства визнається на законодавчому рівні, зокрема, в Конституції України, ЗУ «Про охорону дитинства», ЗУ «Про дошкільну освіту» тощо. Згідно нормативних документів, дитиною вважається особа, яка не досягла повноліття (18 років), відповідно, дитинство – це період розвитку людини до досягнення повноліття [1]. Захист дитинства є пріоритетним напрямком діяльності держави, яка має створювати відповідні умови для повноцінного гармонійного розвитку особистості.

У межах нашого дослідження важливим є усвідомлення майбутніми вихователями ЗДО цінності дошкільного дитинства, адже означений період є тим віковим етапом, коли формуються всі психічні процеси, відбувається активна соціалізація-індивідуалізація дитини, формування у неї ціннісної картини світу

тощо (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутий та ін.).

Очевидно, що для цього майбутні фахівці мають володіти певними якостями, які також виступають як педагогічні професійні цінності. До таких якостей-цінностей ми відносимо: доброзичливість, толерантність, відповідальність, творчість, мобільність.

Виокремлюючи *доброзичливість* як одну з важливих цінностей-якостей майбутнього та діючого вихователя ЗДО ми виходимо з тих позицій, що дитина дошкільного віку потребує доброзичливого ставлення до себе, тобто мова йдеться про партнерські стосунки, рефлексивне виховання та рефлексивне управління різними видами діяльності дітей дошкільного віку.

Доброзичливий у тлумачному словнику розуміється як такий, що бажає добра, готовий сприяти благополуччю інших [2]. Тобто, така якість особистості тісно пов'язана з толерантністю, емпатією, альтруїзмом, милосердям, справедливістю, що свідчить про її органічне місце в структурі ціннісно-смилових орієнтацій особистості майбутнього вихователя. На цьому акцентував увагу ще В. Сухомлинський, який визнавав доброзичливість однією з провідних якостей «Справжньої Людини»: «Умій думати добре. Умій бути добрим у почуттях і думках» [3].

У межах нашого дослідження доброзичливість майбутніх вихователів ЗДО ми розглядаємо у контексті альтруїстичної поведінки та визначаємо як допомогу, сприяння у гармонійному розвитку дитини дошкільного віку, партнерське спілкування й взаємодію з дітьми та іншими суб'єктами освітнього процесу. З іншого боку, доброзичливість не ототожнюється з всездозволеністю, адже передбачає розумну вимогливість до дітей та самого себе.

Говорячи про *толерантність* як одну з професійних цінностей майбутнього вихователя ЗДО, зауважимо, що ми розглядаємо її крізь призму терпимого ставлення до іншого, його світогляду, думок, ідей, позицій тощо. Слушною у цьому сенсі ми вбачаємо думку В. Лаппо, яка розглядає толерантність як духовну цінність та характеризує її через «повагу до «чужих і

близьких», прийняття і розуміння різноманітних культур у сучасному поліетнічному просторі, різних форм і способів виражень індивідуальності кожного члена соціуму» [4, с. 131]. Учена тлумачить толерантність майбутнього фахівця (у теперішньому часовому просторі студента) як готовність реагувати на світ через емпатію, милосердя, довіру, відповідальність, готовність прийти на допомогу. Ми, погоджуючись із думкою автора, вважаємо, що майбутній фахівець і у подальшій професійній діяльності (перспективний часовий простір вихователя-професіонала) має орієнтуватися на толерантність як цінність стосовно дітей дошкільного віку, колег, батьків дітей та інших суб'єктів комунікації, що є виявленням гуманістичної позиції стосовно Людини як цінності загалом та Дитини, зокрема.

Виокремлюючи *відповідальність* як важливу професійну якість-цінність, ми розуміємо її крізь призму ставлення студента до різних сфер життєдіяльності. Погоджуємось з думкою В. Тернопільської, яка наголошує на тому, що відповідальність як людська риса акумулює в собі усвідомлений особистістю обов'язок [5]. Очевидно, такий обов'язок можна розглядати як у широкому сенсі – громадянський, професійний обов'язок, так і у вузькому – зобов'язання перед конкретною людиною тощо.

Привертає увагу педагогічна спадщина В. Сухомлинського, який зауважував, що відповідальність можлива лише там, де є свобода. За таких умов педагог учиться сам встановлювати межі відповідальності, орієнтуватися на неї як на цінність [6].

Нам також імпонує думка С. Золотухіної, Л. Зеленської, Р. Зеленського, які тлумачать відповідальність студента як «інтегральну якість, що вказує на зобов'язання особистості усвідомлено діяти відповідно до етичних і соціальних норм, професійних вимог і відповідати за власні дії перед собою, колективом і суспільством у цілому» [7, с. 101 – 116]. Учені звертають увагу на те, що означена професійна цінність формується в діяльності, зокрема у суспільно-корисній та благочинній.

Творчість як простір для саморозвитку майбутнього вихователя ми визначаємо як важливу складову професійної компетентності вихователя (С. Гаврилюк) з одного боку, і як одну з професійних цінностей, на яку має орієнтуватися майбутній вихователь ЗДО – з іншого.

Очевидно, що орієнтація на творчість як професійну цінність для майбутнього вихователя ЗДО та включення педагогічної творчості до складових професійної компетентності зумовлена:

– по-перше, тим що вихователь є носієм та творчим орієнтиром для дітей дошкільного віку;

– по-друге, орієнтація на творчість надасть майбутньому вихователю ЗДО можливість саморозвиватися, активізувати власні резерви у мінливому світі для дії у нестандартних ситуаціях на аксіологічних засадах;

– по-третє, творча діяльність є тим смисловим зв'язником, що поєднує професійні та особистісні цінності, адже творча особистість здатна до перетворення середовища не лише у професійній площині, а й в особистісному житті. Саме творчість дозволяє людині бути більш стресостійкою, підтримувати оптимістичний настрій, відчувати задоволення від життя. Отже, творчість визначаємо однією з провідних педагогічних цінностей, що сприяє саморозвитку як вихователя, так і дошкільника.

Виокремлюючи *мобільність* як професійну цінність-якість, ми виходимо з інноваційності як ключової характеристики системи освіти загалом, та дошкільної освіти, зокрема. Орієнтація на дитинство, його унікальність як цінність породжує необхідність розробки нових підходів, технологій, форм та методів роботи з дошкільниками, це означає, що сучасний вихователь вже апріорі не може бути таким, як 5 або 10 років тому. З іншого боку, майбутній фахівець дошкільної освіти має усвідомлювати та бути готовим до того, що через певний період часу у дошкільній освіті з'являться ще більш інноваційні підходи до освітнього процесу, адже такий процес є перманентним. У цьому сенсі орієнтація на мобільність як цінність дозволить фахівцю постійно

адаптуватися до змін та бути носієм інновацій, постійно самовдосконалюватись та бути конкурентоспроможним.

Ми погоджуємось з думкою Т. Горюнової про те, що мобільність майбутнього вихователя є властивістю його особистості, що спрямована на перетворення себе та оточуючого середовища відповідно до існуючих тенденцій розвитку суспільства загалом та освіти, зокрема [8, с. 127]. Мобільність передбачає випереджальний та неперервний характер фахової підготовки, адже тільки у такому разі майбутній вихователь буде готовий до постійних змін.

Виходячи з таких позицій, вважаємо що мобільність як професійна цінність-якість майбутнього вихователя ЗДО та вихователя-професіонала дозволить йому орієнтуватися на інноваційні тенденції, бути активним суб'єктом таких перетворень, сприятиме становленню активної професійної позиції, постійному саморозвитку, що є запорукою успішності.

На необхідності формування потягу до *саморозвитку та самовдосконалення* для представників педагогічної професії наголошували ще А. В. Дістервег, Я. А. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У сучасних наукових студіях саморозвиток та самовдосконалення розглядаються як неодмінні складові у структурі сформованих якостей педагога, визнаються як педагогічні цінності. Ми вважаємо, що ті якості-цінності майбутнього вихователя ЗДО, про що мова йшла вище, тісно пов'язані із саморозвитком й самовдосконаленням, адже є як передумовою, так і певним результатом їх розвитку.

У межах нашого дослідження ми поділяємо думку О. Остапчук, яка вважає, що підґрунтям професійного є особистісний саморозвиток – прагнення людиною максимально розкрити свій потенціал, усвідомлюючи та удосконалюючи особистісні якості. Натомість, знаходження себе можливе лише у ситуації наявності вільного вибору з безлічі можливих в освітньому процесі вишу: «Перебуваючи в багатомірному педагогічному процесі вищої школи майбутній учитель набуває можливості досягнути багатогранність власної

особистості» [9, с. 13–18]. З огляду на це, автор пропонує технологію самопроекування особистості, метою якої є актуалізація особистісних здібностей і якостей, на підставі чого можливим стає професійний саморозвиток.

Виходячи з таких позицій, вважаємо, що орієнтація на саморозвиток та самовдосконалення як цінності, є принципово важливим для майбутніх вихователів ЗДО, адже особистісний саморозвиток є передумовою самовдосконалення в професії, що свідчить про сформованість ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти.

Висновки. Таким чином, до професійних цінностей майбутнього вихователя ЗДО ми зараховуємо: дитину та дитинство як унікальний віковий період, цінності-якості (доброзичливість, толерантність, відповідальність, творчість, мобільність); саморозвиток й самовдосконалення.

Література

1. ЗУ «Про охорону дитинства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений/ Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд., доп. М. : Азбуковник, 1999. 944 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. К. : Радянська школа, 1988. 304 с.
4. Лаппо В. В. Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. К., 2018. 475 с.
5. Тернопільська В. І. Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності: дис. ...к.пед.н. : 13.00.07. Житомир, 2003. 240 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 2. К. : Радянська школа, 1976 670 с.

7. Золотухіна С. Т., Зеленська Л. Д., Зеленський Р. М. Відповідальність як стрижнева цінність особистості // Гуманізація навчально-виховного процесу. № 10. 2012. С. 101 – 116.

8. Горюнова Т. М. Развитие профессиональной мобильности будущего специалиста дошкольного образования. // Вестник ВятГУ. 2009. №2. С. 126–129.

9. Остапчук О. Професійний саморозвиток і самопроектування в системі педагогічної освіти. // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 13–18.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Ващенко Лідія Семенівна,

к.п.н., старш. наук. співробітник,
відділ моніторингу та оцінювання якості загальної
середньої освіти, Інститут педагогіки
НАПН України

Ващенко Володимир Андрійович

вчитель біології загальноосвітньої
школи I -III ступенів №1
м. Бровари, Київська область, Україна

Анотація. Розглянуто результати діагностики операційної складової дослідницьких умінь старшокласників на прикладі біології. Ми виходили з того, що на всіх етапах навчального дослідження (від висунення гіпотези до інтерпретації результатів) учні старшої профільної школи повинні вміти застосовувати різні розумові дії, формувати на основі власних висновків план подальшої діяльності. Результати дослідження дають підстави зробити висновок про недостатній рівень сформованості у старшокласників дослідницьких умінь, розвиток яких значною мірою залежить від створених вчителем умов, використання ним відповідних методів та прийомів організації навчально-дослідницької роботи, вмілого педагогічного керівництва цим процесом тощо.

Ключові слова: дослідницькі уміння, дослідницька діяльність, операційна складова дослідницьких умінь.

Актуальність проблеми. Природничо-математичні дисципліни і зокрема біологія мають значний загальноосвітній потенціал формування творчої активності учнів у процесі пізнання природи. Одним з видів навчальної природничо-наукової творчості є дослідницька діяльність, в процесі якої учні

відкривають для себе нові цінності пізнання природних об'єктів і наукових фактів.

Аналіз науково – педагогічної літератури свідчить про те, що натеper існують цікаві розробки, присвячені особливостям дослідницької та пізнавальної діяльності учнів різного віку, праці щодо змісту і форм організації дослідницької діяльності, її методичного забезпечення [4],[5],[7]. Однак існують різні підходи щодо тлумачення поняття дослідницькі уміння, які є результатом творчої діяльності школярів. Наприклад, А.Г. Іодко вважає, що дослідницькі уміння є системою інтелектуальних і практичних умінь навчальної діяльності, необхідної для самостійного виконання дослідження [2]. Хуторський переконаний, що під дослідницькими уміннями слід розуміти знання як результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, якими він повинен опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність [6]. Системним, на нашу думку, є визначення Ягенської Г.В., яка характеризує дослідницькі уміння як готовність та здатність учнів виконувати розумові і практичні дії, що відповідають дослідницькій діяльності, на основі використання знань і життєвого досвіду з осмисленням мети, умов, засобів діяльності, спрямованої на вивчення процесів, фактів, явищ. [7] Тобто, дослідницькі уміння – це складні комплексні уміння, що охоплюють систему знань, навичок та елементарних умінь, що несуть елементи творчості.

Практика свідчить про те, що школярі проявляють дослідницьку позицію по-різному: під час спостереження й дослідів у природі, в своєму розумінні прочитаного тексту, уявному діалозі з його автором, власноручному створенні виробу, придумуванні нового способу розв'язування задачі, знаходженні нової інформації для проекту, аналогії між віддаленими явищами, ознаками тощо. Звичайно дослідницька діяльність для учнів не може бути абстрактною. Школярі повинні добре усвідомлювати суть проблеми, бо інакше хід її розв'язання не матиме смислу, навіть якщо дослідницька робота буде організована вчителем бездоганно правильно. Дослідницька робота учнів передбачає виконання ними навчальних дослідницьких завдань з невідомими

наперед рішеннями, спрямованими на створення певних уявлень про об'єкт чи явище [3]. Розробляючи інструментарій для оцінювання рівня сформованості дослідницьких умінь у випускників ліцею (на прикладі біології), ми виходили з того, що компонентами дослідницьких умінь є: мотиваційні, когнітивні, операційні та рефлексивні складові, які взаємопов'язані між собою [7]. Мотиваційний компонент – важливий у формуванні усієї системи дослідницьких умінь. Когнітивний компонент у системі дослідницьких умінь має дві складові: знання про те, як проводити дослідження і власне предметні знання. До операційного компоненту ми віднесли вміння аналізувати, порівнювати, моделювати, володіти технікою роботи з обладнанням та здатність організувати діяльність. Важливим є рефлексивний компонент – здатність оцінювати власну діяльність, самооцінювання та самоаналіз.

Метою нашого дослідження була спроба оцінити рівень оволодіння ліцеїстами дослідницькими вміннями за вище названими складовими в умовах профільного навчання. У статті викладено результати діагностування лише операційної складової дослідницьких умінь школярів.

Під час роботи використано порівняльний аналіз джерел наукової педагогічної літератури, інтерпретація, формулювання висновків, кількісний та якісний аналіз відкритих та закритих тестових завдань та відповідних анкет. В дослідженні взяло участь понад 100 респондентів, випускників ліцею №17 м. Хмельницького. Це багатопрофільний загальноосвітній навчальний заклад з традиціями системної навчально-виховної роботи. Старшокласники навчаються за фізико-математичним, хіміко-біологічним, економічним, історико – правовим профілем навчання.

Результати дослідження. Проводячи дослідження, ми виходили з того, що формування дослідницьких умінь школярів здійснюється у процесі виконання ними відповідних навчально - пізнавальних завдань. Потенціал таких завдань має важливе значення саме у системі профільного навчання. Вони дозволяють старшокласнику цілісно уявити дослідницьку діяльність, сприяють розвитку пізнавально – практичного досвіду, посилюють

пізнавальний інтерес, стимулюють розвиток творчих здібностей. Для оцінювання цього потенціалу ми запропонували систему навчально – пізнавальних завдань в певній послідовності, відповідно до формування дослідницьких умінь спеціальних і предметних. До спеціальних ми віднесли завдання на уміння: планувати короткотривалий експеримент; аналізувати і аргументувати запропоновані гіпотези; формулювати висновок за результатами експерименту; виявляти закономірності процесів та їх графічно відображати тощо. Предметні уміння такі як: уміння користуватися мікроскопом та іншими приладами; проводити досліди та спостереження; готувати інформаційні повідомлення; здійснювати статистичну обробку результатів дослідження тощо ми запропонували старшокласниками оцінити самостійно [1], [7].

Розглянемо отримані результати у розрізі завдань. Для оцінювання здатності старшокласників планувати короткотривалий експеримент ми запропонували три завдання. 65% учнів справилися із завданням у якому було необхідно із запропонованого обрати кращий варіант плану експерименту. Наприклад, деякі люди використовують нікотиновий пластир, щоб допомогти собі кинути палити Пластир, прикріплений до шкіри, виділяє в кров нікотин. Це послаблює бажання курити. Щоб дослідити ефективність нікотинового пластиру, була сформована група зі 100 курців, які хочуть кинути палити. Ця група досліджувалася протягом шести місяців. Ефективність дії нікотинового пластиру визначалася кількістю людей із групи, які після закінчення дослідження не почали палити знову. Позначте, який із запропонованих планів експерименту, на вашу думку, є найкращим?

A. Всі люди у групі носять пластир.

B. Всі носять пластир, окрім однієї людини, яка прагне кинути палити самостійно.

C. Люди самі обирають чи будуть вони користуватися пластирем щоб кинути палити чи ні.

D. Випадково вибрана група людей (50%) використовує пластир, а інша група ні.

Однак, складним з цієї групи, виявилось завдання спланувати і описати експеримент, щоб виявити який фототаксис позитивний чи негативний характерний для одноклітинних організмів, що рухаються за допомогою джгутиків - евглени та хламідомонади. Виконали це завдання лише 38% старшокласників. У цілому, як видно з таблиці 1, відсоток виконання типу завдань на планування короткотривалого експерименту становить 54%. Краще справилися із цими завданнями учні хіміко - біологічного та економічного профілів.

Таблиця 1

Розподіл результатів виконання завдань за типами (у %)

Типи завдань	Хімію клас	Фізмат клас	Економ клас	історико-правов клас	Середн. значення
Завдання на планування короткотривалого експерименту	66	55	59	35	54
Завдання на аналіз і аргументацію запропонованих гіпотез та планування досліджень для їх перевірки	24	2	8	4	9,5
Завдання на аналіз умов експерименту	67,5	46	34	32	45
Завдання на використання наукових фактів	50	63	64	47	56
Завдання на моделювання	51	54	37,5	45,5	47
Завдання на формулювання висновку за результатами експерименту	62,5	84,5	22	70,5	60
Завдання на виявлення закономірностей та їх графічне відображення	72,5	79	41	47	60
Завдання на роботу з графічним матеріалом	50	19	30	47	36,5
Завдання на аналіз коректності постановки експерименту: оцінка вибірки	44	54	23	47	42

Посередньо справилися учні з завданнями на аналіз умов експерименту. Як видно з таблиці 1, краще виконали його учні хіміко – біологічного класу, третина ліцеїстів економічного та гуманітарного класів. 42% учнів назвали це запитання цікавим. Наведемо приклад завдання. У другій половині 18 століття, коли ще не були відкриті кисень і вуглекислий газ, хімік Прістлі. проводить наступні досліди: під скляним ковпаком горить свічка і швидко гасне. Якщо ж під ковпак Прістлі помістив ще й зелені рослини – свічка продовжувала горіти. Інший варіант досліду: під ковпак помістили лише мишу – вона загинула. Якщо ж під ковпаком були зелені рослини – миша залишалася живою. Поясніть результати досліджень. Шведський хімік і фармацевт К.Шесле вирішив повторити досліди Прістлі. Багато разів, вечорами він повторював експеримент (помістивши рослини, тварину та палаючу свічку під ковпак). Дослід практично не вдався. Шесле писав про свої невдачі і ставив під сумнів результати Прістлі. В чому причина невдач? Яка умова експерименту була порушена?

Посередньо також учні виконали завдання на аналіз коректності постановки експерименту, оцінки вибірки. Було запропоновано проаналізувати наступний експеримент: одну пару мишей годували продуктами з ГМО, іншу – звичайними. Перша пара мишей не змогла мати нащадків, а у другій пари протягом року двічі народжувалися мишенята. Висновок: Продукти з ГМО призводять до безпліддя. Чи коректно поставлено завдання і зроблений висновок? Про те, що експеримент поставлено некоректно, бо об'єм вибірки є недостатній не змогли відповісти понад 70% учнів економічного профілю та половина учнів інших профілів.

Висновок. Наше дослідження було проведено з невеликою вибіркою учнів, одного типу навчального закладу і тому ми можемо говорити лише про певні тенденції:

1. Ліцеїсти виявили посередні результати щодо рівня сформованості дослідницьких умінь, засвоєння залишкового навчального матеріалу шкільного курсу біології. У них практично не сформовані уміння аналізувати запропоновані гіпотези та планувати дослідження для їх перевірки; працювати з

графічним матеріалом, моделювати ситуацію та аналізувати дані та умови експерименту; використання біологічних знань у реальній життєвій ситуації.

2. Формування дослідницьких умінь забезпечується багатьма факторами, одним із них є виконання відповідних дослідницьких завдань на уроках. Результати експериментального дослідження дають підстави зробити висновок про не достатній рівень використання дослідницьких методів навчання на уроках біології.

3. Усвідомлюючи необхідність розвитку дослідницьких умінь педагога не завжди бачать шляхи реалізації цього завдання та діагностування рівня сформованості їх. На жаль вчителі біології не мають достатньо ресурсу завдань для формування дослідницьких умінь. Більшість завдань, що пропонуються у підручниках мають репродуктивний характер. Тому є потреба у розробці таких завдань для використання їх у навчальному процесі.

Залучення школярів до навчально-дослідницької діяльності сприяє розвитку їх пізнавальної активності, викликає позитивні емоції за результатами здійсненої навчальної роботи, підвищує самооцінку учнів. Творчий розвиток школярів залежить від створених вчителем умов, використаних ним методів та прийомів організації навчально-дослідницької роботи, вмілого педагогічного керівництва цим процесом тощо.

Використані джерела

1. Ващенко Л.С. Розвиток дослідницьких умінь старшокласників в умовах профільної школи. Біологія і хімія у рідній школі. 2017.№ 3.С.39-43.

2. Иодко А.Г. Формирование в учащихся исследовательской деятельности в процессе обучения химии: автореф.дис.на соискание науч.степени канд.пед.наук: спе.13.0002» теория и методика обучения химии». Минск,1983.- 17с.

3. Леонтович А.В. В чем отличие исследовательской деятельности от других видов творческой деятельности. «Завуч», 2001, № 1.

4. Смирнова Н.З., Бережная О.В. Психологические основы исследовательского обучения (на материале биологии). Психология обучения. 2014. С. 113-122.

5. Шамрай С.М. Біологічні експерименти в школі. Харків: Вид. група Основа. 2003. 96 с.

6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования/А. В. Хуторской. Народное образование. №2. С. 55 – 67.

7. Ягенська Г.В.Формування дослідницьких умінь учнів 7-9 класів на уроках та в позакласній роботі з біології. Луцьк. 2011. 105 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСОБУ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ

Гохман Олександр Рафаїлович

д.ф.-м.н., професор

Ємельянова Дар`я Володимирівна

к.п.н., доцент

Тадеуш Ольга Харлампіївна

к.ф.-м.н. доцент

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Вступ. Основною метою навчання іноземної мови на немовних спеціальностях є розвиток комунікативної компетентності, формування такого рівня мовних навичок, які будуть використовуватися для задоволення професійних потреб, для здійснення особистих та ділових контактів та подальшої самоосвіти. Однак, дослідження, проведені на нелінгвістичних спеціальностях з метою визначення якості навчання іноземних мов, виявили, що значна кількість студентів має низький рівень знань іноземної мови. Причиною такої ситуації може бути низький рівень початкової (шкільної) підготовки, недостатня кількість аудиторних занять та неефективна самостійна робота здобувачів освіти. Відсутність комунікативної іншомовної компетентності в сьогоdnішній час при розширенні міжнародних контактів є вагомим обмежуючим фактором реалізації професійних можливостей.

Одним із шляхів покращення ситуації є використання сучасних технологій та інтенсивних методів навчання іноземних мов. Особливостями таких технологій є: використання засобів, що активізують свідомі та несвідомі процеси психіки для створення різноманітної і міцної мовної бази; розробка завдань, що мотивують спілкування; оптимальна організація інтерактивного спілкування між усіма учасниками навчального процесу. Таким чином, під інтенсивним навчанням іноземної мови мається на увазі навчання, засноване на застосуванні психологічних особливостей особистості, невикористаних у

традиційному підході, з акцентуванням уваги на різних формах педагогічного спілкування, на створенні соціально-психологічного клімату в групі, в підтримці мотивації навчання мови, при якій усуваються психологічні бар'єри при засвоєнні навчального матеріалу.

Численні прихильники інтенсивних методів навчання іноземних мов довели, що їх правильне застосування дозволяє досягти хороших результатів як з точки зору набутого матеріалу, так і з точки зору процесу навчання. В таблиці 1 наведені основні ідеї та принципи інтенсивних методів навчання іноземних мов.

Таблиця 1

Методичні засади інтенсивного навчання іноземної мови

Визначення методу	Концепція методу	Послідовність етапів навчання
Метод активізації резервної спроможності особистості та колективу	Використання психологічних резервів особистості та колективу, маніпулювання соціальними та психологічними процесами групової міжособистісної взаємодії	1. Формування здібностей до мови, починаючи з інтонації за готовими конструкціями. 2. Перехід до лексико-граматичної взаємодії викладача та групи учнів на рівні аналізу готових конструкцій. 3. Перехід до синтаксичної та фонетичної взаємодії на основі активного спілкування викладача та групи учнів, міжособиста взаємодія учнів, інтенсифікації процесів пізнання, ресурсів пам'яті, уваги та уваги
Емоційно-семантичний метод	Оволодіння іноземною мовою як рідною мовою (фрази та конструкції)	1. Розвиток мовлення в умовах повсякденного міжособистісного спілкування на побутовому рівні, розвиток навичок читання.

	зберігаються природним шляхом)	<p>2. Розвиток і граматична корекція мовлення, вміння розмовляти мовою аудиторії, викладати свої погляди на певне питання.</p> <p>3. Перевірка професійних навичок перекладу, читання без словника з розумінням загального змісту.</p>
Комунікативний метод	<p>Створення реальних ситуацій спілкування, мовної та психологічної готовності до спілкування за допомогою ігрових прийомів та методу проєктів.</p> <p>Свідоме розуміння матеріалу та способів дії з ним.</p> <p>Усвідомлення вимог спілкування.</p>	<p>1. Підвищення пізнавальних факторів навчально-виховного процесу, осмисленість та розуміння студентами сутності навчального заняття при поясненні викладачем мовних фактів.</p> <p>2. Розуміння необхідності спілкування іноземною мовою як фактору міжкультурної комунікації, навчання спілкуванню (говоріння, письмо, переклад).</p> <p>3 Підвищення інтенсивності навчання за рахунок збільшення частки мовної та смислової активності студента; введення елементів психологічного впливу (моральний комфорт, нівелююча тривожність, елементи впливу на різні типи сприйняття та пам'яті).</p> <p>4. Інтерактивність на занятті.</p>
Лінгво соціокультурний метод	Використання іноземної мови як засобу набуття	1. Формування інтонаційної здатності до мови за допомогою готових конструкцій.

	спеціалізованих знань. Діалог вітчизняної та зарубіжної культури	2. Перехід до лексичної та граматичної взаємодії викладача та групи студентів на рівні аналізу готових конструкцій. 3. Перехід до синтаксичної та фонетичної взаємодії на основі активного спілкування вчителя та групи учнів, студентів один з одним, інтенсифікації процесів пізнання, ресурсів пам'яті та уваги
--	---	---

Існує думка, що інтенсифікація навчання іноземної мови може бути досягнута за допомогою методу стиснення мовного та мовленнєвого матеріалу, який передбачає системне дозування повторного використання матеріалу, накопичення знань і вмінь та способів вираження їх іноземною мовою. Передбачається, що кожна нова робота базується на раніше набутих знаннях і розвиває прагнення до їх подальшого накопичення, сприяє розвитку нових знань і навичок людини щодо іншомовного спілкування (Р. Мартинова).

Цікавих та оригінальних методів, якими можна швидко та ефективно вивчити іноземну мову, існує безліч. У той же час навчання на основі діалогу, в тому числі інтерактивного, є суттю всіх технологій інтенсивного вивчення іноземних мов. Можна зазначити, що всі методи та засоби, які призводять до успіху при вивченні мови, повинні застосовуватися. Однак, важливо пам'ятати, що потрібно систематично навчатись і приділяти велику увагу самонавчанню.

Як відомо, серед різноманіття нових освітніх технологій, спрямованих на впровадження інтенсивних методів навчання, певний інтерес викликає проектний метод. Суть методології проектування полягає в тому, що мета навчання та способи її досягнення визначаються здобувачами освіти, виходячи з їх інтересів, особистих особливостей, потреб, мотивацій та уподобань. Метод проектів поєднує в собі всі необхідні умови інтенсивного навчання іноземної

мови: використання іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації в майбутній професійній діяльності, створення особливого соціально-психологічного клімату в групі, усунення психологічних бар'єрів при засвоєнні навчального матеріалу, активізація інтерактивності.

Мета. Мета дослідження полягала у використанні методу проектів як засобу інтенсифікації процесу навчання англійської мови майбутніх учителів фізики. Експериментальне дослідження проводилося на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» зі студентами першого року навчання фізико – математичного факультету, спеціальності 014 Середня освіта (Фізика). Згідно з навчальним планом, дисципліна «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» за цією спеціальністю вивчається лише перші два семестри в кількості 48 годин аудиторного навчання та 72 годин самостійного навчання. Обмежена кількість годин зумовила необхідність застосування інтенсивних методів з реалізацією професійної орієнтації навчального процесу.

Матеріали і методи. Як метод інтенсивного навчання англійської мови застосовувався метод проектів. При організації проектної діяльності в процесі вивчення іноземної мови виникали педагогічні та психологічні проблеми створення, формування та забезпечення потреб спілкування іноземною мовою, набуття знань та навичок за допомогою особисто значимої професійної діяльності. Отже, загальний принцип методу проектів полягав у прямому зв'язку теми проекту зі змістом навчального матеріалу. Темі проектів визначалися відповідно до змістовних модулів навчальних програм із загальної фізики та іноземної мови за професійним спрямуванням. Робота над проектами здійснювалась у взаємодії викладачів фізики і англійської мови та майбутніх учителів фізики. Спілкування здобувачів освіти з викладачами проводилось за рахунок як аудиторних занять, так і годин, відведених на самостійну роботу для засвоєння загальної фізики та англійської мови.

Результати та обговорення. Відповідно до навчального плану на першому курсі майбутні вчителі фізики вивчають розділ загальної фізики

"Механіка", в якому вводяться основні фізичні терміни, формуються уявлення про властивості простору і часу, формулюються закони Ньютона, закони збереження тощо. Тому обрано такі теми навчальних проектів: "Властивості простору і часу - від Ньютона до Ейнштейна", "Етимологія фізичних термінів", "Ісаак Ньютон - великий фізик усіх часів", «Закони збереження та властивості простору і часу».

Крім проектів, теми яких безпосередньо зв'язані зі змістом розділу «Механіка», виконувались також проекти із проблем навчання фізики та перспектив розвитку фізики, а саме: «Фізика в школах України та країн Західної Європи», «Навчання фізики у закладах вищої освіти України та Західної Європи», «Найважливіші напрями фізичних досліджень третього тисячоліття», «Фізичні інститути НАН України».

Найважливішим фактором, що сприяв формуванню внутрішнього мотиву мовленнєвої діяльності при навчанні англійської мови за професійним спрямуванням, була, насамперед, відповідність ідей проекту професійним інтересом майбутніх учителів фізики. Педагоги у процесі роботи над проектом забезпечували консультативну та координаційну функції.

Робота над проектами охоплювала три основні етапи з відповідним змістом та функціональністю майбутніх учителів фізики та викладачів: підготовчий, основний та завершальний. Підготовчий етап був спрямований на створення мотивації, постановки цілей, планування. На цьому етапі студенти визначали тему, аналізували проблеми, уточнювали цілі, обговорювали проблеми, висували свої рішення, створювали робочі групи, призначили ролі, визначили джерела інформації, методи збору інформації. Основний етап - прийняття рішень, обговорення шляхів реалізації проекту, визначення способів представлення результатів, збір інформації, творча обробка проекту. На завершальному етапі проекту здійснювалися захист та оцінювання. Студенти на цьому етапі розробляли форму подання та захисту проекту, колективно аналізували результати. Викладач англійської мови спостерігаючи за здобувачами освіти, керував розвитком всіх видів мовленнєвої діяльності:

розуміння мови та вміння сприймати мову на слух, тобто аудіювання, а також читання та письмо. Важливим фактором розвитку внутрішньо вмотивованої мовленнєвої діяльності в процесі проектного навчання було, перш за все, відповідність змісту проекту реальним професійним інтересам майбутніх учителів фізики.

Висновки. Спостереження, бесіди, анкетування, тестування та результати експериментального дослідження дозволили дійти таких висновків:

- проектна діяльність сприяла формуванню знань з граматики англійської мови, дозволила будувати граматичні конструкції в ситуаціях професійного спілкування;

- проектна діяльність розвивала вміння використовувати активну загальномовну та професійну фізичну лексику, сприяла збільшенню фразеологічних одиниць загальноживаної та фізичної термінології;

- проектна діяльність дозволила здійснювати аналіз особливостей, переваг та недоліків різних типів навчальних джерел із засвоєння англійської мови та професійних джерел;

- робота над проектами дозволяла здійснювати комунікацію в усіх видах мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, письмо, мовлення);

- при виконанні проектів майбутні вчителі фізики здобували навички самостійного опрацювання джерел інформації, оперування теоретичними знаннями та мовним матеріалом;

- виконання проектів сприяло формуванню відповідальності як найважливішої професійно-особистісної характеристики майбутнього вчителя фізики.

Отже, проектна діяльність при навчанні англійської мови за професійним спрямуванням сприяла інтенсивному розвитку всіх мовних навичок, а саме: говорінню, читанню, аудіюванню та письму як у загальній, так і в професійній комунікації.

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Домашенко Ірина Костянтинівна,

викладач першої категорії

Харківський коледж

Державного університету телекомунікацій

м. Харків, Україна

Відомо, що метою навчання іноземної мови є формування комунікативної компетенції, яка передбачає участь в міжкультурній комунікації, досягнення практичних, розвиваючих цілей та містить значні можливості для подальшої підтримки мотивації студентів. Для організації сприятливого клімату, що орієнтує студентів на комунікацію, необхідно вибрати такі методи навчання, які будуть стимулювати діяльність студентів в процесі формування навичок іншомовного говоріння.

Принципово нова технологія навчання та оцінювання знань - веб-квест-методика, яка використовує передові інтернет-технології, є однією з оптимальних форм навчання і контролю. Веб-квест (webquest) у педагогіці – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету.

В тезах показана можливість використання нетрадиційних форм заняття для формування іншомовного говоріння студентів. Також узагальнюється інформація щодо використання технології веб-квест при навчанні іноземній мові. Описується структура веб-квестів. Розглядається завдання для веб-квесту та його використання в іншомовній підготовці. Акцентується увага на перевагах веб-квест-технологій у іншомовній професійній підготовці. Розкриваються переваги використання веб-технології в навчальному процесі.

Технологія веб-квест – це сукупність методів та прийомів організації дослідницької діяльності, для виконання якої студенти здійснюють пошук інформації, використовуючи інтернет-ресурси з практичною метою. Така

технологія дозволяє працювати в групах (від трьох до п'яти студентів), розвиває конкурентність та лідерські якості студентів.

Веб-квести можна поділити на короткострокові (Short Term Web Quest) та довгострокові (Long Term Web Quest).

Короткострокові веб-квести розробляються на одне-три заняття. Їх метою є отримання знань та їх інтеграція в початковий процес. Як результат роботи з короткостроковим веб-квестом, студент набуває навичок опрацювання та систематизації великої кількості інформації в межах невеликого за обсягом часу та використання для виконання проекту.

Довгострокові веб-квести, як правило, розраховані на термін від одного тижня до місяця.

Існують три основних елементи, які відрізняють освітній веб-квест від простого пошуку інформації в Інтернеті:

1. Наявність проблеми, яку потрібно вирішити.
2. Пошук інформації з проблеми здійснюється в Інтернеті групою студентів.
3. Розв'язання проблеми відбувається шляхом ведення переговорів і досягнення згоди між усіма учасниками проекту.

Структура веб-квесту містить такі елементи:

1. Вступ. Формулювання теми. Окреслюється ситуація, оголошується тема, ставиться проблема. Ролі учасників повинні бути чітко прописані.
2. Центральне завдання. Воно має бути зрозумілим, цікавим і здійсненим. Це можуть бути такі типи завдань: збір інформації, рішення загадки, створення творчого продукту, проаналізувати стан речей, прийняти рішення, досліджувати щось.
3. Перелік інформаційних ресурсів. Надається список веб-сторінок та інших джерел, які допоможуть у вирішенні проблеми.
4. Етапи роботи. Процес пошуку відповіді на запитання. Описується процедура роботи, яку необхідно виконати кожному учаснику. Виконавши всі завдання, студенти зможуть успішно підготувати підсумкову роботу. Саме ця

стадія веб-квесту має найбільш розвивальний потенціал: вдосконалюється критичне мислення, уміння порівнювати, аналізувати.

5. Опис критеріїв і параметрів оцінки веб-квесту. Це одна з важливих частин роботи. Критерії мають бути заздалегідь відомі студентам. Вони знайомляться з цими критеріями перед початком роботи, щоб у них було повне розуміння того, що від них вимагається і до чого їм необхідно прагнути. Критерії оцінки залежать від типу навчальних завдань, що вирішуються у веб-квесті. Вони можуть бути різними (за часом презентації, новаторством, оригінальністю тощо).

6. Інструкція до виконання. Презентація результатів. В Інтернеті або в будь-якій іншій формі (газета, афіша, презентація, слайд-шоу, буклет, анімація, постер, фоторепортаж тощо).

7. Висновок. Підсумовується досвід, який буде отриманий учасниками після виконання самостійної роботи над веб-квестом. Обговорення результатів роботи над веб-квестами можна провести у вигляді конференції, щоб студенти мали можливість продемонструвати власні досягнення. Результати веб-квеста для звіту можуть мати різноманітні форми, а саме: база даних; онлайн документ, публікація в мережі Інтернет.

Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, що виконала завдання швидше за інших.

При використанні дидактичних ігор як методу навчання, застосовую окремі прийоми при проведенні квесту: головоломки, ребуси, «крокодил», анаграми, викреслення зайвого, шифрування, збирання предметів (складових комп'ютера), створення за зразком, представлення за обмежений час результатів дослідницької роботи у вигляді виступу, презентації, стінгазети, брошури, запитання-відповідь, розв'язування задач, «ключове слово», скласти пазл.

Були розроблені правила проведення квесту, а саме:

Учасникам видається завдання, якщо вони правильно розгадують його за відведений час, то одержують завдання-перехід, де зашифровано номер чи назву кабінету, в якому розв'язуватимуть наступне завдання.

Інструкція для помічників організатора (далі – ПО)

ПО слідкують за дотриманням правил

ПО не мають права дати автоперехід швидше вказаного у завданнях часу.

ПО не мають права давати підказки і надавати допомогу командам.

За шум при виконанні завдання ПО штрафує команду на 5 хвилин (час, який додається команді після успішного виконання фінішного завдання).

Інструкція для студентів:

Дискваліфікація за ЧІТ обох команд (cheat – шахрайство, передавання відповіді іншій команді).

Команди самостійно слідкують за часом, відведеним для виконання одного завдання.

Завдання для переходу дається тільки після розв'язання відповідного завдання етапу або як автоперехід після відведеного для виконання завдання часу.

За порушення правил гри чи грубе порушення дисципліни команда одержує штрафні 5 хвилин, які додаються команді після успішного виконання фінішного завдання.

Для квесту завдання складаю таким чином, щоб вони включали не тільки поточний матеріал, який студенти вивчають на даному етапі, а й деякі елементи попередніх тем з метою повторення пройденого матеріалу. Ці елементи не є розв'язком завдання, а тільки шляхом до одержання результату. Наприклад, способи шифрування, складові комп'ютера, історія розвитку комп'ютерної техніки – є елементами, які допомагають знайти відповідь на запитання, пов'язані з текстовим, графічним редакторами, мережею Інтернет тощо.

Наприклад:

Тема: Inventions and Discoveries

Web Quest: GPS on Tractors for Precision Farming

Topic: Computer technology in mechanical engineering

Aims: The aims of the Web Quest are:

- To encourage learners to read authentic newspapers' articles on the Internet and to watch authentic video
- To improve learners' research skills
- To improve learners' analytical skills
- To improve learners' spoken skills
- To encourage small collaborative group work

Introduction: GPS on tractors can help steer them very accurately to make precision farming possible. The benefits of precision agriculture include increased productivity and more economical farming.

Task: Each group should cover the following questions:

1. How can GPS technologies be applied in agriculture?
2. What are the advantages of tractor Real Time Kinematics (RTK –based) GPS navigation?
3. What is DGPS?
4. What is the principle of tractor GPS navigation?

Process: This is a description of the steps you should go through in accomplishing the task, with links embedded in each step: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. To choose a topical problem. To study general information carefully. To set up goals. To choose a communicative role. To identify the area of activity according to the role chosen. To analyze the information. To create the Web Quest. To achieve goals. To analyze your activity.

While performing the task of the Web Quest answer the following questions: - Why is the problem, chosen by your group, topical? - What are the most crucial points of the problem? - What results do you expect to get after studying the problem? What are the objectives of your research? - What can be the difficulties of the research? Can they be overwhelmed? - What are the ways to meet the above objectives? Are these ways satisfactory? - Can the problem be solved using the results of your activity? Why?

Evaluation: The evaluation describes to the students how their performance will be evaluated. The standards should be fair, clear, consistent, and specific to the tasks set. Speaking evaluation: excellent - the speaker has a good range of vocabulary for matters connected to his/her field and most general topics; lexical accuracy is generally high though some confusion and incorrect word choice does occur without hindering communication; - he/she uses a range of complex structures with some flexibility but rarely produces error-free sentences (grammar mistakes persist); - the speaker is calm, relaxed, keeps eye contact; good - the speaker has a sufficient vocabulary to express him/herself with some circumlocutions on most topics pertinent to his/her everyday life such as family, hobbies and interests, work and current events; - he/she shows good control of elementary vocabulary but major errors still occur when expressing more complex thoughts or handling unfamiliar topics or situations; - he/she produces basic sentence forms with reasonable accuracy; uses a limited range of more complex structures; - the speaker is a bit nervous, too fast or too slow rate of speaking but in general it doesn't disturb comprehension. satisfactory - the speaker has a sufficient vocabulary to conduct routine everyday transactions including familiar topics and situations; - he/she has a sufficient vocabulary for the expressing of basic communicative needs/ has a sufficient vocabulary for coping with simple survival needs; - he/she produces basic sentence forms with reasonable accuracy; uses a limited range of more complex structures, but these usually contain errors and may cause some comprehension problems. poor/bad - the speaker has a basic vocabulary repertoire of isolated words and phrases related to particular concrete situations; - no descriptor available; - he/she produces basic sentence forms and some correct simple sentences but subordinate structures are rare; errors are frequent and may lead to misunderstanding.

Conclusion: The conclusion allows for reflection by the students and summation by the teacher. They also comment on their performance and Web Quest results answering the questions:

- What were the most interesting and relevant parts of the Web-Quest? Why?
- What was the least interesting part of the Web-Quest? Why?

- What was the most difficult part of the Web-Quest? Why?
- What have you learnt while performing the work?
- What aspects of your Web-Quest correlate with the next topic you are to learn?

Переваги використання квесту:

дозволяє студентам пізнати один одного в умовах необхідності прийняття швидких рішень;

виявляє: приховані якості студентів, потенційних лідерів, інтелектуалів, учнів-логістів, які вміють прорахувати на декілька ходів вперед;

розвиває логічне мислення, інтуїцію, вміння швидко знаходити вихід із складної ситуації, знайти спільну мову з різними людьми;

дозволяє студентам краще ознайомитися з темою, бо всі сценарії носять тематичний характер;

проводить аналогії й асоціації між явищами;

швидка актуалізація інформації;

ігрові етапи дозволяють спільно пережити емоційні сплески, що психологічно зближує студентів, викликають масу позитивних емоцій і радісних спогадів, сприяють розвитку комунікабельності;

інтелектуальні етапи розвивають ерудицію і виявляють спритність.

Використання веб-квесту дає можливість розвивати творчу самостійність студентів, навчати роботі з різними джерелами знань. В процесі проведення таких занять складаються сприятливі умови для різнобічного розвитку особистості студента. Цей метод призначен для максимальної інтеграції інтернет-технологій у викладанні іноземної мови на різних рівнях освіти.

РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ ШКОЛЬНИКОВ

Жаркова Алефтина Ивановна
Заместитель директора ДМШ №3
г. Херсон

Введение. Одной из важнейших компетентностей современного человека является коммуникативная компетентность. От умения взаимодействовать с людьми, решать профессионально-личностные проблемы, совместно прогнозировать результаты зависит успешность деятельности человека. При этом следует отметить, что решение проблемы коммуникативной компетентности, ее развития в школьном возрасте сталкивается с определенными трудностями. Одной из основных, мы считаем, является информатизация общества и, как следствие. Ограничение непосредственных контактов детей друг с другом, со взрослыми.

Исходя из этого, **целью** тезисов является анализ потенциала музыкальной школы как среды развития коммуникативных умений и навыков учащихся.

Материалы и методы. Решение этой проблемы требует анализа социальной среды, окружающей ребенка, выявления ее потенциалов и использования их как фактора развития коммуникативных умений учащихся школьного возраста.

В основе современного представления об общении лежат идеи М. М.Бахтина, А. А.Бодалева, В. Н.Мясищева, А. А.Ухтомского и др.

Анализ психологических, педагогических работ позволяет констатировать, что вопрос выявления потенциала музыкальных школ как среды развития коммуникативных умений и навыков школьников еще недостаточно изучен. Не установлена взаимосвязь между коммуникативным развитием ребенка и различными формами и видами учебно-воспитательного процесса детской музыкальной школы, не предлагаются методики лично

значимого развития общения детей со сверстниками, взрослыми в созидательно творческой среде музыкальных школ.

Результаты и обсуждение. Учебная деятельность ребенка в музыкальной школе формируется в процессе совместной деятельности взрослого (педагога) и ребенка. При этом возникает уникальная ситуация «расширенного» общения со Значимым Другим (Петровский А. В.) – композитором, с музыкой которого знакомится ребенок. Музыка композитора - это «индивидуальная представленность в тех, с кем он имеет дело, его отраженная субъектность, то есть собственно личностные проявления» [1, с.12]. Педагог выступает посредником в этом общении: через собственное восприятие музыкального мира композитора он вовлекает учащегося в эмоционально-чувственный мир звуков, создает среду непосредственного и опосредованного общения. Результатом такого общения, общения диалога, полилога становится интерес и, в дальнейшем, потребность проникнуть в мир другого человека, желание сопоставить свои взгляды, позиции с позициями других людей. Таким образом, коммуникативное умение, формирующееся у учащегося музыкальной школы, связано с таким важным личностным качеством как эмпатия, умение сопереживать другому человеку. К эмпатийным способностям относятся: «способность эмоционально реагировать на переживания другого, способность распознавать эмоциональные состояния другого и мысленно переносить себя в мысли, чувства и действия другого, способность использовать способы взаимодействия, облегчающие страдания другого человека» [2, 384].

Учащиеся школы вовлечены и такую особенность музыкальной творческой среды учебной деятельности как участие в различных коллективах: хоровые, ансамблевые, оркестровые. При этом возникает ситуация необходимости согласованного действия. т.к. от умения сопоставить свое исполнение с исполнением других участников зависит результат исполнительского мастерства. Учащиеся на практике познают кредо коммуникативного процесса: только взаимодействие и согласованность ведут к результативности деятельности. Таким образом, мы можем утверждать, что

среда музыкальной школы является благоприятным пространством развития коммуникативной компетентности школьников.

Важное значение для развития коммуникативных умений и навыков растущего человека имеет самопрезентация личности, в нашем анализе – личности музыканта. Самопрезентация является необходимым условием саморазвития и самореализации человека. Учащиеся музыкальной школы вовлечены в концертную деятельность, им необходимо представить перед слушателями (родителями, другими учащимися, учителями) интерпретацию музыкального произведения, через исполняемое произведение «открыть» мир композитора. Для этого ребенку необходимо быть открытым для общения, конгруэнтным (К. Роджерс). Проводя диалог в исполнении музыкального произведения - «композитор, его произведение - Я, мои чувства, переживания – слушатель» - учащийся реализует себя через открытие своего внутреннего мира, через равенство всех партнеров по музыкально-личностному общению. При этом у исполнителя (учащегося музыкальной школы) формируется установка на слушателя как собеседника. Ученик-исполнитель в своем концертном выступлении как бы говорит: «Чувствуете ли вы музыку как я, понимаете ли ее как я».

Выводы. Проведенный анализ дает основание считать учебно-воспитательную среду музыкальной школы благоприятной для развития коммуникативных умений учащихся, дающей возможность реализовывать взаимодействие с окружающими людьми на принципах гуманизма: эмпатийное восприятие собеседника, открытость в диалоге, стремление выстраивать совместную деятельность через безконфликтное общение.

Литература:

1. Петровский А.В., Петровский В.А. Индивид и его потребность быть личностью //Вопросы философии 1982 №3
2. Психология личности. Учебное пособие /под ред.проф. П.Н.Ермакова, проф. В.А.Лабунской. – М.: Эксмо, 2007. – 653с.

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТІВ - ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Костенко Тетяна Володимирівна,

викладач

ВП НУБіП України «Немішаївський агротехнічний коледж»,

Україна,

У статті узагальнено окремі аспекти розвитку творчого потенціалу студентів агротехнічного коледжу, визначено зміст, уточнено сутність та структуру творчого потенціалу майбутніх фахівців-аграрників.

Ключові слова: творчий потенціал, студент, фахівець, творча діяльність, здатність, компонент.

Постановка проблеми. Стрімкий науково-технічний прогрес, процеси глобалізації та євроінтеграції, перебудова економічної системи в країні зумовлюють необхідність запровадження інноваційної моделі розвитку аграрного сектору економіки, що потребує суттєвої модернізації вітчизняної системи професійної освіти, зокрема аграрно-технічної. У зв'язку з цим важливим завданням агротехнічних коледжів є пошук інноваційних підходів до здійснення фундаментальної професійної підготовки.

У державних освітніх документах визначено, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності, вказано на необхідність розвитку творчих здібностей студентів, формування у майбутніх аграрників умінь і навичок самореалізації. Розв'язання вказаних завдань вимагає нової методології підготовки фахівців-аграрників. Відповідно, виникає потреба внесення змін до змісту, методів, форм навчання студентів на засадах цілеспрямованого розвитку творчого потенціалу особистості. Саме тому формування творчого потенціалу майбутніх фахівців-аграрників є надзвичайно актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен творчого сенсу життя людини, що виявляється у її життєдіяльності, з давніх часів досліджується філософами, соціологами, психологами, педагогами. Проблема

творчості висвітлена у фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема за такими напрямками:

- філософські аспекти творчості (Алексєєв П., Беліков В., Гершунський Б., Дьюї Дж., Лесевич В., Матюшко Б., Овакімян О., та ін.);
- психологія творчості (Адлер А., Богоявленська Д., Виготський Л., Гілфорд Дж., Костюк Г., Максимова С., Маслоу А., Матюшкін О., та ін.);
- структура творчої діяльності (Абульханова-Славська К., Ананьєв Б., Брушлинський А., Леонтєв О., Ошанін Д., Уоллес Г., Якобсон П. та ін.);
- педагогічні аспекти творчості (Амелькін В., Бабанський Ю., Беспалько В., Білієнко Л., Богоявленська Д., Волощук І., Глотова Г., та ін.);
- методи розв'язання творчих задач (Альтшуллер Г., Андрєєв В., Буш Г., Гавриш І., Зайончик В., Зибіна Т., Лазарева Т., Нагаєв В., та ін.).

Слід зазначити, що творчі професійні якості, технічне мислення, креативність, задекларовані положеннями компетентнісної концепції у професійній освіті, переважно, лишаються поза увагою педагогічної громадськості як в перебігу навчання, так і при державній атестації випускників. Наразі актуальними з цього приводу є думки М. Згуровського: «На жаль, у нашій системі освіти процвітає так звана репродуктивна методика навчання, сенс якої в одному слові «повтори»... У багатьох країнах уже давно ведеться конструктивна або інноваційна методика, ключем для розуміння суті якої слугує слово «створи». Саме від якості творчої діяльності інженерно-технічних фахівців-аграрників залежить, в цілому, виробництво продукції рослинництва, тваринництва та її переробка. Таким чином, творча самореалізація фахівця є визначальною умовою його успішної професійної діяльності, зокрема, технічної.

Виклад основного матеріалу. Поняття «творчий потенціал» стало вживатися на теренах вітчизняного наукового поля в 90-х роках минулого століття. У словниках потенціал (від лат. *potential* – сила) визначають як можливість, засіб, джерело, що може бути використано для досягнення мети.

Важливим є те, що потенціал співвідноситься з тією роботою, яка ще не виконана, але може бути зробленою.

У сучасній науковій літературі відсутня єдність думок учених щодо суті творчості як наукового феномена поряд з чисельними спробами схарактеризувати це багатоаспектне явище. Творчість тлумачиться як продукт, діяльність, засіб, процес тощо. Найчастіше учені при визначенні творчості притримуються таких родових понять, як діяльність, стан, процес, аспект, форма казуальності, функція свідомості, функція особливого органу, дар Божий, особлива форма ірраціональності. Будь-яке нове визначення розкриває нову межу творчості, наближаючи до глибинних, істинних знань цього складного явища.

Наведене положення говорить про те, що у структурі особистісного потенціалу фахівця є, поряд з творчим потенціалом, інші групи властивостей і якостей, які забезпечують можливість йому (фахівцю) бути суб'єктом професійної діяльності, зокрема: 1) професійні знання, уміння, навички, якості, що обумовлюють професійну компетентність фахівця (кваліфікаційний потенціал); 2) креативні здібності, що виявляються у творчих рисах професійної діяльності (творчий потенціал); 3) інтелектуальні, пізнавальні здібності (освітній потенціал); 4) працездатність (психофізіологічний потенціал); 5) здатність до співробітництва, готовність до роботи в команді, володіння комунікативними якостями (комунікативний потенціал); 6) ціннісно-мотиваційна сфера, основними показниками якої є потреби, почуття, цінності, переконання, ідеали, риси характеру, прагнення розвивати творчі здібності (моральний потенціал).

Досить поширеними є дослідження, автори яких вивчають творчий потенціал з позицій інтегративного підходу (О. Алексеева, О. Попова Г. Глотова, Л. Яренчук, та ін.). Особливо цінним є розгляд представниками цієї концепції творчого потенціалу не як сукупності окремих якостей, а як системного динамічного утворення, що виражається у ставленні (позиції, установці, спрямованості) людини до творчості.

Зокрема, чітко і конкретно визначає творчий потенціал відомий український психолог В. Моляко. Учений переконливо пов'язує це особистісне утворення з синтезом творчих можливостей людини, її здатностями здійснювати творчу діяльність в цілому.

Слід зазначити, що не зважаючи на різноманітність напрямів вивчення творчого потенціалу, більшість дослідників переконані у тому, що творчі здатності, як і інші особистісно-психологічні властивості людини, піддаються розвитку.

На основі аналізу підходів учених щодо вивчення творчих можливостей людини, характерні ознаки (риси) творчого потенціалу пов'язуємо з такими положеннями:

- це властивість особистості, що має інтегрований характер, внутрішній ресурс людини щодо розв'язання нестандартних завдань; - здатність виконувати творчу діяльність, органічно притаманна кожній людині; - творчий потенціал як міра можливостей людини здійснювати творчу діяльність крім здатності, характеризується готовністю до творчого самоздійснення (потреби, мотиви, ціннісні орієнтації); - феномен має системний характер, володіє усіма атрибутами цілеспрямованої системи, що саморозвивається, самоорганізується; - ядром творчого потенціалу є здатність особистості створювати оригінальне, нове, що ґрунтується на методологічних знаннях.

Таким чином, творчий потенціал визначаємо як інтегративну властивість особистості, органічно притаманну кожній людині як внутрішній ресурс, системна здатність і готовність виконання творчої технічної діяльності через актуалізацію процесів творчої самореалізації засобами методологічного знання.

До характеристик творчого потенціалу особистості можна виокремити такі змістові складові цієї потенційної здатності і готовності: задатки, схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, вибірковості мобільності психічних процесів; високий рівень загального (сприймання, розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляхів розв'язання) та технічного інтелекту; логічне, образне мислення, динамічність, оригінальність мислення;

послідовність, систематичність в роботі; уміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати; інтуїтизм – здібність до надшвидких оцінок, рішень, прогнозів; раціональне використання засобів, часу; схильність до зміни варіантів; порівняно швидше оволодіння уміннями, навичками; цікавість, прагнення створити нове, налаштованість на перетворення існуючого світу; здатність дивуватися, захоплюватися, вирішувати проблеми науково-технічної творчості; вміння працювати в умовах невизначеності; схильність до пошуку і розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні нової технічної інформації; домінування пізнавальних інтересів; позитивне ставлення до творчої технічної діяльності; метамотивація (мотивація самоактуалізації); мотивація творчості, потреба самовираження; вміння критикувати і правильно сприймати критику; доброзичливість, альтруїзм, вміння працювати в колективі; вміння організовувати особисту творчу діяльність; потужна волева регуляція поведінки й діяльності; вміння керувати своїм станом, зокрема стимулювати власну творчу активність; адекватна самооцінка й саморегуляція діяльності, розвинута «Я»-концепція та рефлексивна культура; система знань про творчий компонент професійної діяльності; креативність як особистісна якість; творча активність студента; потреба і прагнення до новаторства; позитивна емоційно-почуттєва спрямованість, оптимізм; розвинута просторова уява, досвід розв'язання творчих технічних завдань; здатність концентрувати творчі зусилля; стійкість, впевненість, наполегливість, антиконформізм; легкість генерування ідей; вміння реалізовувати «свій» підхід до завершення виконання завдання; методологічна і методична підготовка; усвідомлення соціальної значущості творчої технічної діяльності; цілеспрямоване вдосконалення своєї діяльності; здібність переносу знань; прагнення оволодіти новими знаннями, зокрема технічними; прагнення досягти успіху, розвинутися; здібність і прагнення відстоювати свою позицію; схильність до доведення гіпотез, неперервного аналізу і рефлексії; високий рівень самооцінки; працездатність, моторні якості студента; сміливість і незалежність в судженнях; готовність до інновацій, орієнтація на нове; схильність до розумного ризику; інтелектуальна

«розкутість»; сформованість інформаційної культури як уміння орієнтуватися в інформаційних потоках: відбирати, обробляти, зберігати та продуктивно використовувати інформацію; уміння співпрацювати з оточуючими людьми на основі діалогу, здобувати знання шляхом колективної діяльності, прийняття рішення на основі співробітництва, толерантне ставлення до опозиційної точки зору; уміння використовувати нові технології інформації та комунікації.

Аналіз наведених вище змістових складових переконує, що в структурі творчого потенціалу маємо виділити такі взаємообумовлені та взаємозалежні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, інтелектуально-креативний, особистісно-рефлексивний.

Зміст *мотиваційно-ціннісного* компоненту передбачає сформованість ціннісних орієнтацій студента на оволодіння методологічними знаннями, сформованість потреби у систематичній творчій діяльності, розвинутої мотивації самоактуалізації (метамотивація), прагнення студента оволодіти новими знаннями, прагнення до новаторства.

Когнітивно-діяльнісний компонент творчого потенціалу майбутнього фахівця передбачає добір відповідних прийомів розв'язання творчих проблем, сформованість знань і умінь орієнтуватися в інформаційних потоках (відбирати, обробляти, зберігати та продуктивно використовувати науково-технічну інформацію), умінь організовувати особисту творчу діяльність та працювати в умовах невизначеності.

Ефективність творчої діяльності студента прямо залежить від інтелектуальних і креативних здатностей студента. Ці здатності особистості у структурі творчого потенціалу виділяються як *інтелектуально-креативний* компонент. Виконуючи безпосередньо інтелектуально-творчу функцію, цей складник передбачає: високий рівень загального (сприймання, розуміння, швидкість оцінювання і вибору шляхів розв'язання) та технічного інтелекту; розвинуте логічне, образне мислення; динамічність, оригінальність мислення; здатність того, хто навчається, концентрувати творчі зусилля; схильність до

доведення гіпотез; готовність до інновацій, орієнтацію на нове; інтелектуальна «розкутість» студента тощо.

Особистісно-рефлексивний компонент слугує одним із провідних компонентів творчого потенціалу, він прямо пов'язаний з такими творчими якостями, як: стійкість, впевненість, наполегливість, антиконформізм; пізнавальна самостійність; вольові та світоглядні якості; ініціативність; відповідальність; натхнення; схильність до доведення гіпотез, неперервного аналізу. Майбутній фахівець повинен виявляти високий рівень самооцінки, здійснювати саморегуляцію творчої діяльності, мати адекватну самооцінку, розвинену «Я»-концепцію та рефлексивну культуру, уміти порівнювати досягнуті творчі результати з наміченими цілями і завданнями тощо. Виокремлені у структурі творчого потенціалу майбутнього фахівця компоненти досить умовні.

Висновки. В умовах агротехнічного коледжу форми технічної творчості за своїм змістом, методами і технологіями здійснення мають цілеспрямовано ускладнюватися в перебігу підготовки фахівця, перманентно виводити студентів на вищі рівні розвитку їх творчих здатностей.

Література

1. Бех І.Д. Образ “Я” як мета формування і розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 5-8.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Згуровський М. З. Інженерна освіта в Україні: стан і перспективи / М. З. Згуровський // Вища школа. – 2001. – № 6. – С. 3–23.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В.Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Моляко В.О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 207 с.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ

Крамаренко Алла Миколаївна

д. п. н., професор

Логозинська Юлія Валеріївна

Студентка

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Анотація: Сучасна діяльність ґрунтується на результатах дослідження навчального процесу і комунікації й використовує поєднання людських та матеріальних ресурсів для досягнення ефективного навчання. Технології навчання мають подвійну природу: це породжені технологічною революцією засоби, що можуть бути використані з навчальною метою, і систематична діяльність з планування, здійснення й оцінювання всього навчального процесу. Для того, щоб готувати людину і суспільство до інноваційного типу життя, необхідно реформувати освіту, зробити її інноваційною за характером. Зміни вимагають конкурентоспроможності, професійної і соціальної мобільності, неперервної освіти й духовного самовдосконалення.

Метою навчання, взагалі, є виховання всебічно розвиненої особистості з не енциклопедично розвиненою пам'яттю, а з гнучким розумом, швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвиненими потребами до самостійного пізнання та самовиховання; а головне - з власно-неординарними творчими здібностями.

Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних педагогічних інтерактивних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості. Подальший їх розвиток пов'язаний з орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій освіти й виховання. Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері

навчання і виховання є їх технологізація - неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень.

Ключові слова: технологія розвитку критичного мислення, інтерактивна технологія навчання, фаза актуалізації, фаза побудови знань, фаза рефлексії, «Мозкова атака», «Гронування».

Сучасний урок природознавства дає можливість вчителю фантазувати про те, як найдоступніше викласти той чи інший матеріал, як показати дітям, що тема, яку вони вивчають, надзвичайно важлива і буде корисною у подальшому житті учнів. Сама структура будь-якої теми (її концепція, наповненість, змістовність), показує, яку технологію, методику, слід застосувати на уроці.

Організація нтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Сучасна школа покликана виробити в кожного учня звичку активно брати участь у вирішенні важливих питань життя колективу, вміння формувати, висловлювати і відстоювати свою думку, поважати думку інших людей. Готувати молодь до життя в таких умовах неможливо шляхом бездумного засвоєння встановлених істин. Творчих педагогів хвилює проблема „мовчання школярів”, їх байдужість чи невміння інколи висловитись з приводу висвітлення власних суджень, визначення власного ставлення до них. Одним з варіантів вирішення даної проблеми є розвиток у школярів критичного мислення.

Друга половина ХХ століття характеризується дослідженнями, теоретичними та практичними розробками, в яких вказує на широкі можливості розвитку дитячого мислення (питання зони найближчого розвитку Л. Виготського; ідеї розвивального навчання В. Давидова та Д. Ельконіна, проблема розумового виховання в працях Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинського розвиток пізнавального інтересу та активності в роботах А. Люблінської та ін.). Продовжуються дослідження вікових особливостей учнів початкової школи.

Досліджено, що молодшим школярам доступні такі розумові операції, як вміння самостійно здобувати знання, просуватися від конкретного до абстрактного, здатність до умовиводів, порівняння тощо. Названі якості є основою для формування ознак критичного мислення школярів. І хоч поряд з рисами, що сприяють формуванню критичного мислення, учням початкової школи притаманні ті, які, на думку деяких учених, унеможливають цей процес у даної вікової категорії (опора на наочні, конкретні образи, емоційність, наслідуваність, категоричність та ін.), ми погоджуємося з тим, що і вони відіграють певну роль у формуванні критичного мислення, оскільки можуть служити опорою для формування окремих його виявів. В останні роки проводяться дослідження, які підтверджують можливість формування в учнів початкової школи більш складних якостей, які обумовлюють розвиток критичного мислення. Л. Бондар, В. Зайцев розглядали питання особистісної свободи молодших школярів; В. Гарковець, О. Митник звертають увагу на навчальну співпрацю вчителя та молодших школярів. Вищезазначені думки підтверджують наявність психологічних основ для формування в учнів початкової школи критичного мислення.

Технологія розвитку критичного мислення (ТРКМ) – це проект співпраці вчених, учителів усього світу. Він був запропонований у 90-ті роки 20 століття американськими вченими К. Мередит, Ч. Темплом та Дж. Стилом як особлива методика навчання, що містить відповідь на питання: „Як вчити мислити?”. Мета даної технології полягає у формуванні у школярів уміння мислити, що стане необхідним не лише у навчанні, але і у подальшому житті (вміння приймати виважені рішення, працювати із інформацією, аналізувати різні сторони явищ).

З метою розвитку критичного мислення в молодших школярів необхідно навчити їх самостійно робити висновки та знаходити рішення, аналізувати та спостерігати, шукати пояснення. Навчити критично мислити школярів неможливо пасивними методами навчання. Найдоцільніше використовувати інтерактивні технології. Інтерактивна технологія навчання – це така організація

навчального процесу, за якої неможливою є пасивність школяра у колективному, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання. Відповідно до положень інтерактивного навчання кожен учень або має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленої перед групою та перед усім класом проблеми.

Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках природознавства доцільно організовувати у такій послідовності:

1. Організація спостереження. На цьому етапі слід акцентувати увагу дітей на суттєвому, новому, тому, що робить роботу оригінальною.

2. Стимулювання творчої уяви. Для молодших школярів характерна особлива емоційність уяви, тому необхідно допомогти їм зрозуміти побачене, почуте, пережите, знайти зв'язки, відношення між явищами та предметами, і тим самим закласти основи творчого мислення.

3. Розвиток потреби творчості. На цьому етапі слід створити атмосферу престижності творчого процесу. Варто використати притаманну дітям цього віку імпульсивність та спрямувати її на творчість: запропонувати придумати риму, загадку, казку, самостійно відшукати що-небудь цікаве у природі тощо.

4. Підтримка позитивних емоцій відбувається шляхом отримання почуття задоволення від власних досягнень і самостійної творчої праці.

5. Виховання вольових рис характеру. У творчому процесі, а зокрема у критичному мисленні, важливу роль відіграють такі вольові риси характеру як самостійність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість. Одним із ефективних засобів виховання вольових рис характеру є різноманітні ігри.

З метою для ефективного формування критичного мислення структура уроку природознавства передбачає три стадії спільної діяльності вчителів та учнів:

- 1) актуалізації (пробудження інтересу до предмета);
- 2) побудови знань (осмислення матеріалу під час роботи над ним);

3) рефлексії (узагальнення матеріалу, підведення підсумків). Коротко охарактеризуємо їх.

Завдання фази актуалізації:

- актуалізувати наявні в учнів знання та зв'язки з матеріалом, що вивчається;
- пробудити пізнавальний інтерес до матеріалу;
- допомогти учням самим визначити напрям при вивченні теми;
- встановити помилкові думки та уявлення про об'єкти і явища природи.

Завдання фази побудови знань:

- допомогти учням активно сприймати навчальний матеріал, співвіднести набуті знання з новими;
- порівняти очікування учнів з тим, що вивчається, здійснити перегляд очікувань та висловити нові (виявляються основні моменти; постійно відстежується перебіг думок школярів, процесів мислення, досягнутих проміжних результатів);
- узагальнити матеріал та підбити підсумки;
- перевірити рівень розуміння вивченого, основних положень та ідей за допомогою запитань.

Завдання фази рефлексії:

- самостійно визначити напрям подальшого вивчення матеріалу;
- узагальнити основні ідеї та інтерпретувати визначені; обмінятися думками;
- виявити особистісне ставлення; оцінити процес навчання;
- з'ясувати виниклі додаткові запитання. Разом з тим, при моделюванні вищезазначених уроків слід враховувати особливість навчального матеріалу, оскільки досвід свідчить, що розробка навчальних занять у цій технології вимагає від вчителя ґрунтовної підготовки, особливо у 1 класі. Оптимальним буде використання окремих елементів технології „Мозкова атака”, „Мікрофон”, „Гронування”, „Джигсоу”, „Метод ПРЕС”, „Сенкан” тощо.

„Мозкова атака” або „мозковий штурм” – це ефективний метод колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідей з певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі учнів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного виконання завдання. Саме „мозковий штурм” спонукає дітей проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета означеного методу полягає в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо певної проблеми. Обговорення слід починати з різноманітних підходів, бажано неодноразово переформулювати проблему. Пропоновані ідеї доцільно цілеспрямовано фіксувати: записувати у зошит або на дошці. Необхідно надавати всім учням рівну можливість висловлювати будь-які ідеї. На етапі формулювання ідей забороняється робити будь-які зауваження, критикувати. Педагог повинен постійно заохочувати і направляти хід дискусії, залучати до процесу розв’язування завдання всіх учнів та провести загальний підсумок дискусії.

„Гронування” (від англ. cluster – скупчення) – малюнкова технологія, суть якої полягає в тому, що посередині аркуша записується чи замальовується основне слово (ідея, тема), а по сторонах від неї фіксуються ідеї (слова, малюнки), певним чином пов’язані з ним. Такі замальовки можна використовувати не тільки для підведення підсумків, але і для пробудження цікавості учнів до теми заняття, спонукання їх до подальшого дослідження, для систематизації знань школярів. Цей метод також відомий під назвою „Асоціативний кущ” – стратегія навчання, яка закликає учнів вільно і відкрито висловлювати свої думки, здійснювати зв’язок між окремими поняттями, тому, сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетенцій, спонукає учнів до саморозвитку, самоосвіти, продуктивної діяльності. Перед тим як запропонувати молодшим школярам технологію „Гронування”, вчитель повинен оцінити тему, навчальний текст за такими критеріями: „Чи можна його розбити на елементи?”, „Чи легко виділити в тексті змістові одиниці?”. Отримані „грона” (як на стадії пробудження інтересу до теми, так і на етапі

узагальнення матеріалу) необхідно озвучувати. Згодом слід учнів обґрунтовувати встановлені між „гронами” зв'язки.

Таким чином, при використанні технології „Гронування” учні вчаться активно сприймати матеріал, співвідносити набуті знання з новими.

Отже, технологія розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію, адаптує учнів до життя у суспільстві.

Література

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Н.П. Наволокова. – Х. „Основа”, 2010. – С. 57-64.
2. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. – К.: Плеяди, 2008. – 220 с.
3. Тягло О.В. Критичне мислення. – Х. „Основа”, 2008. – 189 с.
4. Н.С. Колосова, Н.В. Вукіна, Н.П. Дементієвська, В.М. Макаренко, О.О. Туманцова. Технологія формування критичного мислення на уроці географії. – Х. „Основа”, 2008.– 126 с.

**МОДЕЛЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЗЕМЛІ ЯК ПЛАНЕТИ ЗА
МОЖЛИВИХ ЗМІН ЇЇ АСТРОФІЗИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ**

Краснобокий Юрій Миколайович

к.ф.-м.н., доцент

Ткаченко Ігор Анатолійович

д.пед.н., професор

Гребеніченко Дарія Ігорівна

студентка

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м.Умань, Україна

Вступ. Загальновідомо, що фізичне знання носить модельний характер, тому фізичний опис систем, процесів і явищ виявляється можливим лише на основі певних модельних уявлень, а фізичне моделювання слугує універсальним засобом формування фізичного знання.

При вивченні фізики, астрономії, астрофізики вченим часто доводиться досліджувати такі явища і процеси, які не можна відтворити в їх реальному (натурному) вигляді. Тоді вчені вдаються до їх моделювання [1, с.103-104].

Мета. Моделювання є одним із ефективних методів пізнання оточуючого матеріального світу, методом наукових досліджень, сутність якого полягає у створенні і дослідженні реального або уявного аналога природних явищ і процесів. Особливо широко в даний час цей метод застосовується в астрофізиці для моделювання минулого і майбутнього Всесвіту загалом, еволюції зірок, взаємодії галактик, утворення і еволюції чорних дір, природи «екзотичних» небесних тіл – квазарів, пульсарів, нейтронних зір, екзопланет тощо. Це стосується й моделювання різних «сценаріїв» майбутнього нашої планети Земля. Кілька з них ми й пропонуємо у цій статті.

Матеріали і методи. Описувані в статті дані отримані методом комп'ютерного моделювання. За розробленою спеціальною програмою комп'ютер завантажується необхідним набором цифрових параметрів, що

описують поведінку Землі, а потім, відповідно до поставленої задачі, вводяться силові поля, які здатні змінити значення досліджуваних параметрів у межах, що цікавлять учених.

1. Що відбуватиметься на поверхні Землі, коли швидкість її обертання навколо власної осі постійно зростатиме?

Насамперед варто визначити, як швидко Земля обертається зараз. Це залежить від того, на якій широті ви знаходитесь, адже найшвидше обертання відбувається на екваторі (лінійна швидкість точок екватора $\sim 465\text{ м/с}$) [2, с.135-136].

Якби швидкість обертання Землі зросла на півтора кілометри за годину, то рівень моря навколо екватора піднявся б на 5 см, оскільки вода відхлинула б від полюсів. Розрахунки на моделі цього явища, зроблені аналітиком геоінформаційної компанії ESRI Вітольдом Фрачеком, свідчать, що це стало б помітним уже через кілька років [3].

Відцентрова сила, яка виникає внаслідок обертання Землі постійно намагається скинути вас з планети, як дитину з каруселі. Поки що сила притягання достатня, щоб утримувати вас на Землі. Але якщо Земля почне обертатися швидше, зростатиме й відцентрова сила.

Астроном NASA Стен Оденвальд розрахував, що коли екватор «розженеться» до 30000 км/год, то відцентрова сила буде такою, що ви відчуєте стан невагомості [4].

Чим швидше буде обертатися Земля, тим коротшою буде наша доба. З кожним збільшенням швидкості на 1 км/год день буде на 1 хвилину відставати від нашого «внутрішнього» годинника, який пов'язаний з 24-годинним циклом.

Але якщо Земля буде обертатися на 200 км/год швидше, ніж звичайно, то доба буде тривати біля 22 годин. Для нашого організму це буде рівносильно необхідності постійно переводити стрілки годинника. Ми змушені будемо переводити внутрішній годинник на 2 години кожного дня назад, не даючи можливості нашому організмові адаптуватися. Така зміна тривалості доби навряд чи сподобається не лише нам, а й рослинам і тваринам.

Якщо обертання Землі буде прискорюватися повільно, то вона буде захоплювати за собою й атмосферу – і поступово стануть помітними суттєві зміни в погоді і в напрямках переміщення вітрів. Якби Земля не оберталася зовсім, то вітри з Північного полюса віяли б по прямій лінії до екватора і навпаки. Але оскільки Земля обертається, то шлях вітрів відхиляється на Схід. Це викривлення напрямку вітрів називається ефектом Коріоліса і породжує закручування ураганів [2, С.137]. І якби Земля оберталася все швидше, вітри відхилялися б все далі на Схід, а закручування ураганів було б ще жорстокішим.

Якщо швидкість на екваторі зросте удвічі, тобто Земля буде обертатися на 1500 км/год швидше, – це стане катастрофою. Відцентрові сили стягнуть сотні метрів води до «талії» Землі. За виключенням самих високих гір, таких як Кіліманджаро, або самих високих вершин Анд, вся екваторіальна область покриється водою.

За дуже великої швидкості (порядку 40000 км/год) протягом тисяч років земна кора зсунеться – дещо вирівняється на полюсах і вигнеться хребтом уздовж екватора. Колосальних масштабів набудуть землетруси. Тектонічні плити будуть рухатися швидше, і це буде катастрофою для життя на земній кулі.

2. Що може статися, якщо обертання Землі навколо власної осі зупиниться?

Раптова зупинка обертання навколо осі практично неможлива – хіба що у випадку дуже потужного удару великого астероїда у зустрічному напрямку, та й тоді Земля не зупиниться зовсім і зовсім не так швидко. Але... припустимо, що Земля різко зупинила своє обертання. Що нас чекає у цьому випадку?

За раптової зупинки, всі об'єкти за інерцією «продовжать» свій рух, розвинувши за цього швидкість більше 1500 км/год. З'явиться надзвичайно сильний вітер, що миттєво призведе до виникнення гігантських цунамі.

У випадку плавної зупинки обертання все відбудеться не так «моторошно». Учені вже змоделювали таку ситуацію. Відбудеться

перерозподіл суходолу і океану. Утвориться два окремих океани – Північний і Південний. А приблизно по екватору, з врахуванням нахилу земної осі, утвориться один суцільний континент, який оперіже всю Землю. За цього доба на планеті буде тривати рівно рік – поки Земля не здійснить повний оберт навколо Сонця. Замість пір (сезонів) року будуть певні періоди «дня – ночі».

3. *Що відбудеться, коли Земля зупинить свій рух по орбіті навколо Сонця?*

Якщо Землю зупинити і залишити саму на себе, то відбудеться наступне – планета зійде з орбіти і під дією сили притягання попрямує у напрямку до Сонця. Але не досягне його, оскільки Сонце має і власний рух у просторі – вони розминуться.

Земля пролетить доволі близько від Сонця по кометній орбіті. Сонячним вітром звіє з неї всю атмосферу, вся вода випарується. Пролетівши поруч з Сонцем, обвуглена куля, яка була колись «блакитною планетою», попрямує далі в космос. Земля досягне орбіт планет-гігантів, можливо навіть орбіти Нептуна або Плутона, поки не повернеться знову у напрямку Сонця. Але це у кращому випадку. Не слід забувати, що Земля – це не рядовий астероїд, а дуже масивне тіло. Своїм рухом вона спричинить сум'яття у рухові інших планет і їх супутників, які виявляться поряд. Всі вони теж зйдуть зі своїх орбіт і їх рух буде непередбачуваним. Якщо Земля опиниться між або поблизу планет-гігантів, таких, як Юпітер і Сатурн, вона може бути розірвана їхньою гравітацією на шматки. У цьому випадку з'явиться ще один пояс астероїдів.

4. *Моделювання інверсії магнітних полюсів Землі.*

Спеціалістам відомо, що в минулому напрямок магнітного поля Землі неодноразово змінювався. Це явище, причини якого до кінця незрозумілі, відбувалося з різною періодичністю. За останні 83 мільйони років така зміна траплялася 184 рази. Раніше вважалося, що зміна магнітного поля (інверсія) займає достатньо багато часу. Проте автори нового дослідження показали – воно може відбутися в рекордно короткий термін, буквально протягом життя одного покоління. Результати дослідження, проведеного у 2014 році

американськими вченими із Каліфорнійського університету в Берклі, опубліковані в журналі *Geophysical Journal International* [5].

Учені дійшли такого висновку, вивчаючи осадові відкладення давнього озера, яке розташовувалося в Апенінах на схід від Риму. Ці породи накопичувалися зі швидкістю 0,2 мм кожен рік протягом сторіч без будь-яких перерв.

Виходячи із співвідношення ізотопів, автори статті вираховували точний вік відкладень, а за характером їх намагніченості детально змоделювали еволюцію магнітного поля Землі за останній мільйон років. З'ясувалося, що остання його інверсія відбулася 786 тисяч років назад.

Інверсії передували інтервали нестабільності магнітного поля, який тривав біля 6-ти тисяч років. На цей період припало два інтервали часу по 2 тисячі років, коли інтенсивність магнітного поля різко зменшувалася. У кінці другого відрізка північний і південний полюси здійснили швидкий розворот на 180 градусів, причому вони «стрибали» по планеті зі швидкістю два градуси за рік. Отже, вся інверсія зайняла менше ніж сто років.

5. *Які процеси відбувалися б на поверхні Землі, якби вона мала не кулясту, а іншу форму?*

Наша Земля достатньо кругла. І на те є причини, за яких Земля влаштована саме так.

На перший погляд гори на Землі видаються монолітними. Але це не так. Багатокілометрова колона величезної ваги каменя постійно кришить скали у підніжжя гори. Це одна з причин, чому гори не «виростають» дуже високими. Але ще більший внесок у справу стримування росту гір вносить той факт, що вони мають тенденцію осідати під власною вагою. По мірі того, як планета стає більшою, і сила тяжіння на ній зростає, вага матеріалів починає переважати їх міцність, і планета «підтягується» до форми кулі.

Виходячи з цих міркувань, можна припустити, що маленька планета може мати й іншу форму, наприклад, куба (як кажуть, малоімовірно, але все таки...).

Життя на кубічній планеті – Землі буде дуже відрізнятися від того, до якого ми звикли. Якщо вважати, що гравітація й на кубічній Землі спрямована до її центра, то рухаючись від центра до ребер куба, ви будете відчувати, що неначе знаходитесь на схилі. І хоч візуально грані кубічної Землі плоскі, за відчуттям гравітації кожна із шести граней куба буде являти собою гравітаційну чашу. І у цього явища будуть досить суттєві наслідки. Моделювання показує, що океани і атмосфера стечуть у саму нижчу точку, якої вони зможуть досягти. Таким чином, у центрі кожної площини куба утвориться океан.

Якщо уявити, що «Кубоземля» буде орієнтована в просторі з полюсами в центрах двох протилежних граней, то два з цих пузирчастих океанів наберуть форму льодяних шапок із монолітних пластів льоду.

Можливо, що «Кубоземля» матиме шість повністю ізольованих один від одного регіонів. І немає ніяких підстав вважати, що життя на одній грані має бути пов'язане з життям на решті граней. Тому цілком ймовірно, що життя на різних гранях куба йтиме різними шляхами еволюції. Можливо навіть склад атмосфери на різних гранях «Кубоземлі» буде різним.

Результати та їх обговорення:

1. За всіх цих гіпотетичних результатів моделювання швидкість обертання Землі й без того постійно змінюється. Землетруси, цунамі, переміщення величезних повітряних мас і танення льодовиків постійно змінюють швидкість обертання нашої планети на рівні мілісекунд.

З часу утворення Місяця Земля уповільнюється на 8 кілометрів кожні 10 мільйонів років, переважно завдяки гравітаційному притяганню Місяця. Ймовірніше за все, у майбутньому обертання Землі буде сповільнюватися, а не прискорюватися.

2. За раптової зупинки Землі її рідка субстанція (магма і ядро) повернеться кілька разів, трощачи і ламаючи земну кору. У результаті цього миттєво відбудуться настільки потужні землетруси з багатокілометровими

розломами і виверженнями вулканів там, де їх ніколи не було, що навряд щось живе залишиться на такій планеті.

Все це можливо, але, швидше за все, все відбудеться надто простіше – величезна кінетична енергія Землі і сили інерції розірвуть планету, і полетять її уламки по «закутках» Сонячної системи.

3. Коли Земля зійде зі своєї орбіти, вона може стати причиною руйнування нинішнього порядку в розташуванні небесних тіл у межах Сонячної системи.

4. За словами дослідників, у черговий раз магнітне поле Землі може зазнати інверсії теж з великою швидкістю. Спеціалісти з університету Джона Хопкінса (США) допускають, що під час інверсій магнітосфера Землі слабшає настільки, що космічне випромінювання може досягати поверхні Землі. Тому це явище в минулому могло наносити шкоду живим організмам на планеті. Поки що вчені не можуть передбачити, коли саме трапиться чергова інверсія і наскільки згубними будуть її наслідки.

5. Обмежені гранями простори «Кубоземлі» спричинять своєрідний ефект на переміщення мас повітря і води. У зв'язку з відсутністю повітряних і водних течій перерозподіл тепла на ній буде ускладнений. Простіше кажучи, у даний час на Землі велика кількість теплової енергії переноситься повітрям і водою. На «Кубоземлі» ж ви зіткнетеся з проблемою величезних сезонних температурних коливань.

Якщо гіпотетично допустити, що кубічна планета утворилася, то поява на ній життя, у нашому земному варіанті, буде досить проблематичною.

Цікаво, якщо все ж таки розумне життя на такій планеті з'явиться, то що будуть думати «кубічні» астрономи про можливість життя на круглій планеті?

Висновки. З наведених результатів моделювання випливає, що якби описані «сценарії» на планеті Земля відбулися (відбудуться), то поява (продовження) на ній життя, у нашому земному варіанті, є досить проблематичною.

Список літератури:

1. Краснобокий Ю.Н., Ткаченко И.А. Компьютерное моделирование фундаментальных экспериментов в атомной физике/ Ю.Н.Краснобокий, И.А.Ткаченко// Сборник тезисов докл. XII Международной учебно-методич.конф. «Современный физический практикум» - М.: МФО. – 2012. – 208 с.
2. Дущенко В.П., Кучерук І.М. Загальна фізика. Фізичні основи механіки. Молекулярна фізика і термодинаміка/ В.П.Дущенко, І.М.Кучерук// - К.: «Вища школа 1987. – 431с.
3. Official U.S. Government information about the Global Positioning System (GPS) and related topics [Electronic resource]. / National Coordination Office for Space-Based Positioning, Navigation, and Timing.–Electronic data. – NCOSBPNT, 2013. – Access mode: <http://www.gps.gov>
4. Стен Оденваль. 23 - й цикл: Учимося жити с бурной звездой», 2001, Columbia University Press
5. Arne Dossing, Morten S Riishuus, Conall Mac Niocaill, Adrian R Muxworthy, John MacLennan. Late miocene to late pleistocene geomagnetic secular variation at high-northern latitudes. Geophysical Journal International, ggaa148, <https://doi.org/10.1093/gji/ggaa148>

ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРИ У ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мельничук Юлія Юріївна,

к. пед. наук, доцент

Біблів Вікторія Дмитрівна,

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. Проблема гри має свою багату історію та свої традиції у дослідженнях психологів, педагогів, філософів і представників інших галузей науки.

Початок розробки теорії гри зазвичай пов'язують з іменами мислителів XIX ст. Ф. Шіллера, Г. Спенсера, В. Вундта. Ф. Шіллер стверджував, що гра – це насолода, яка пов'язана з вільним від зовнішніх потреб проявом життєвих сил людини. Однак ближче за всіх до розуміння виникнення гри підійшов В. Вундт, хоча й він вважав гру лише джерелом насолоди. “Гра – це немовля праці, бо немає жодної гри, яка б не мала собі прототипа в одній із форм серйозної праці...” [4, с. 181]. Систематичне вивчення гри було розпочато у психології К. Гроосом, який вважав, що гра є функціональною вправою, завдяки якій здійснюється навчання.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є аналіз передумов використання гри у пізнавальній діяльності молодших школярів.

Матеріали й методи./Materials and methods мають теоретично-прикладний характер і включають: системний аналіз педагогічної і навчально-методичної літератури, інтернет-ресурсів з проблеми дослідження.

Результати й обговорення./Results and discussion. Видатний український учений, автор дослідження з дитячої психології І. Сікорський вказував на те, що спостереження за іграми дітей – це заняття, яке заслуговує на серйозну увагу, адже діти віддаються ігровій діяльності з вражаючим

захопленням. Психолог вказував, що можна легко переконатися в різноманітності ігор, їх складності й інтересі, який вони викликають у дітей. Так, творча здатність перш за все проявляється у влаштуванні таких ігор, які є продуктом свідомого розумового внутрішнього потягу, що стимулює дитину і спонукає її до постійної діяльності. І. Сікорський, з'ясувавши користь ігор для дітей, розбиває їх на три категорії. Перша і найбільша знаходиться в тісному зв'язку із становленням абстрактного мислення і виступає для дитини могутнім джерелом розвитку операцій мислення. Друга відноситься до виникнення і розвитку усвідомлення власного "Я". Третя базується на тій діяльності, в якій дитина тренується при відтворенні вражень та уявлень.

У вітчизняній науці проблемі гри, її сутності, ролі та значення в житті людини, зокрема маленької, приділялась значна увага. Так, гру розглядали як діяльність і школу соціального розвитку особистості (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн та ін.); окремі дослідження визначали мотиви ігрової діяльності (О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн та ін.); аналізуючи основні види діяльності, домінуючими у ході гри називалися пізнання, спілкування та праця (Б.Г. Анан'єв та ін.); з'являлись експериментальні дослідження психології гри дітей різного віку (Л.І. Божович, П.Я. Гальперін, Д.Б. Ельконін, О.М. Леонт'єв, та ін.).

Основні положення, розглянуті С.Л. Рубінштейном, пов'язані з визначенням гри як особливого типу діяльності, тобто гра є певним вираженням певного ставлення особистості до оточуючої дійсності, є практикою розвитку.

Одним із головних положень концепції ігрової діяльності О.М. Леонт'єва є висновок про те, що гра не є продуктивною діяльністю, її мотив лежить не в результаті, а в змісті самого дійства. Під час гри не просто копіюються та імітуються конкретні дії, а відтворюється їх типове загальне.

Педагогічна сутність гри знайшла відображення в дослідженнях багатьох педагогів: П.П. Блонського, П.Ф. Лесгафта, А.С. Макаренка, П.І. Підкасистого, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського, С.Т. Шацького та ін. Так, розглядали

вплив ігрової діяльності на розвиток дитини С.П. Логачевська, А.С. Макаренко, В.С. Мухіна, Н.В. Огаркова, С. Русова, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.Ф. Чепіга та ін., виділяли гру як засіб пізнання дійсності (П.І. Підкасистий, Ж.С. Хайдаров та ін.), засіб засвоєння знань, умінь і навичок (П.Ф. Лесгафт, В.О. Сухомлинський та ін.), як засіб педагогічного впливу (А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський та ін.), відокремлювали гру як мовленнєву вправу (О.Е. Сергєєва, М.Є. Сухолуцька та ін.) та виявляли взаємозв'язок гри та спілкування (Н.П. Анікєєва та ін.).

Значну кількість думок з приводу використання гри в навчальному процесі залишив видатний український педагог Я.Ф. Чепіга. Так, у “Проекті української школи” поряд з предметами: книжне навчання, мова навчання, рідна мова, арифметика, природознавство, історія й географія, закон Божий, ручна праця – педагог включав заняття “Рухливі забавки та іграшки”. Я.Ф. Чепіга вказував, що малюк може бути радісним лише за умови, коли потреба рухатися виявиться в іграх. Він акцентував на тому, що гра виступає в ролі праці, яка зміцнює тіло й дух, навчає мисленню, роздумам. Щодо використання гри в освітньому процесі педагог радив, що ігри та забавки молодших школярів, перш за все, повинні мати “просвітницький характер”. Цікавим видається нам опис використання ігор та забавок, який подавався в розділі “Програма нашої школи”. Так, для учнів першого і другого року навчання (від 6 до 8 років) основною вимогою до педагога було: “...скласти таку обстановку, де б вільно і широко розвивалися почуттєві органи, творча й комбінуюча здібність” [5, с. 25]. Розвиваючі забавки й ігри були внесені Я.Ф. Чепігою до плану на третій рік навчання (від 8 до 9 років). План на четвертий рік навчання (від 9 до 10 років) містив предмет “Складні психологічні ігри й забавки”.

Стислий історичний огляд робіт видатних психологів та педагогів дозволяє говорити про цікавість, важливість і доцільність вивчення питання “гри”, її ролі в житті людини, зокрема дитини.

Останнім часом спостерігається збільшення педагогічних досліджень за

проблемою ігор школярів (Г.М. Назаренкова, Є.А. Тупічкіна, М.Г. Яновська та ін.). Роботи названих та інших авторів створюють теоретичну базу для розгляду сутності дидактичної гри.

Значна кількість визначень гри пропонується в різних джерелах. Дуже широко, наприклад, трактується гра в психологічному словнику за редакцією А.В. Петровського та М.Г. Ярошевського, де гра визначається як «форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямованих на відтворення та засвоєння громадського досвіду, зафіксованого в соціально закріплених засобах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури» [1]. Головним у цьому визначенні є те, що гра розглядається як діяльність в умовних ситуаціях, а відповідно й елемент умовності присутній у всіх видах людської діяльності.

Педагогічна енциклопедія розкриває зміст гри «як один із видів діяльності людини, який виник історично і полягає у відтворенні дій дорослих і відносин між ними. Крім цього, це один із засобів фізичного, розумового і морального виховання» [4, с. 256].

Детальне вивчення літератури дозволяє говорити, що існує досить широкий спектр видів ігор. Так виділяють: педагогічно організовані ігри (дидактичні) та результативні (абстрактні, спортивні, імітаційні). За характером ігрових дій ігри поділяють на інтелектуальні, моторні та сенсорні [3]. За метою використання ігри бувають: навчальні або предметні (літературні, географічні, історичні тощо), професійні (ділові та управлінські), військові та ін. Особливе місце належить характеристиці гри як організаційній формі спілкування у навчальній та навчально-ігровій взаємодії. У залежності від цільової орієнтації такої взаємодії ігри поділяють на ігри-змагання, компромісні та конфліктні ігри, а за формою ігрової взаємодії виділяють: індивідуальні та групові ігри.

Крім цього, за характером педагогічного процесу виділяють такі групи дидактичних ігор:

- навчальні, тренувальні, контрольні, узагальнюючі;
- пізнавальні, виховні, розвиваючі;
- репродуктивні, продуктивні, творчі;

– комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні тощо [2].

Ігрова діяльність молодших школярів будується як цілісне утворення, що охоплює певну частину освітнього процесу та об'єднується загальним змістом, сюжетом або персонажем. У неї послідовно, поступово включаються ігри та ігрові вправи, логіко-пізнавальні завдання, спрямовані на формування умінь виділяти основне, характерні ознаки предметів, порівнювати, співставляти їх; завдання на узагальнення предметів за певними ознаками; групи ігор, у процесі яких у молодших школярів розвивається вміння відрізнити реальні явища від нереальних; групи ігор, що виховують вміння володіти собою, швидкість реакції, слух, кмітливість; ігри, що сприяють збагаченню та закріпленню в дітей побутового словника, зв'язного мовлення; ігри, спрямовані на розвиток психічних функцій (пам'яті, уваги, спостережливості, тощо). При цьому ігровий сюжет розвивається паралельно основному змісту навчання, допомагає активізувати навчально-виховний процес, засвоїти навчальні елементи [2].

Зацікавленість молодших школярів іграми, у яких діти мають можливість проявити свою мовленнєву активність, мають змогу висловитися, не випадкова. Звісно, що будь-яка гра, в якій більше одного учасника, передбачає за необхідне спілкування. Ця необхідність реалізується здебільшого опосередковано, несвідомо, бо вчитель звертає свою увагу, концентрується, як правило, на досягненні мети гри і не звертає необхідної уваги на способи досягнення цієї мети. Така неуважність, а можливо й свідоме ігнорування природного потягу дітей до спільного розв'язання проблемного питання шляхом спілкування, здебільшого призводить до зниження ефективності проведеної гри. Однак спілкування не “прикладається” до життя і спільної діяльності суспільства, соціальної групи, а є одним із засобів тих, хто конструє цю діяльність. Соціальний зміст комунікації полягає в тому, що вона забезпечує будь-яку іншу діяльність, маючи безпосередню мету або ж оволодіння цією діяльністю (“розпредмечування”), або ж планування цієї діяльності, або ж координації її. Спілкування – це засіб спільної діяльності з іншими людьми і залежить від того, як воно організовано, в яких умовах

проходить; воно стає відтворенням діяльності дитини (О.О. Леонт'єв, Г.М. Мушина, О.Й. Негневицька).

Висновки./Conclusions. Організація колективного спілкування учнів за допомогою гри передбачає створення умов для обговорення, аналізу певних проблемних завдань, здійснення взаємоперевірки, взаємоконтролю та взаємооцінки. Для досягнення такої мети вчителі початкових класів використовують такі пізнавальні завдання, які вимагають від учнів представлення різних варіантів вирішення, доведення своєї точки зору, обґрунтування її. Організація взаємоперевірки й аналізу запропонованих молодшими школярами варіантів дозволяє вчителю організувати спілкування між школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебн. пособие / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
3. Семенов В.Г. Динамическая классификационная модель игр / В.Г. Семенов. – К.: Ин-т кибернетики, 1984. – 16 с.
4. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с.
5. Чепіга Я. Програма нашої школи: 1, 2 рік навчання / Я. Чепіга // Світло. – 1993. – №4. – С. 12–29.

УДК: 371.134

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Пакулін Сергій Леонідович,

доктор економічних наук, академік УАННП

професор кафедри маркетингу

Державний університет з землеустрою

м. Москва, Росія

Самініна Олена Вікторівна,

директор, вчитель-методист

Приватний заклад «Заклад освіти І ступеня – Початкова школа «Перша»

м. Херсон, Україна

Пакуліна Ганна Сергіївна

аспірант кафедри економіки

економічний факультет

Харківський національний університет будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Вступ/Introduction. Сучасні освітні реформи сприяють значним перетворенням у системі освіти України. Підготовка фахівців, зокрема, педагогів, націлена на формування в них ключових компетентностей. Сьогодні відбувається активне впровадження інформаційних технологій, тому особливого значення в підготовці майбутніх учителів набуває проблема формування їх інформаційно-комунікаційної компетентності як складової загальної професійної компетентності. Ми відзначаємо особливу значимість для вітчизняної системи освіти проблеми інформатизації освітнього простору України та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі. Новий науковий і освітній простір обумовлює реформування підготовки майбутнього педагога. У сучасних умовах становлення вчителя як професіонала неможливо обійтися без чіткого визначення системи знань, умінь і навичок, особистісних якостей і професійних

компетентностей, серед яких особливе місце відводиться інформаційно-комунікаційної компетентності. У зв'язку з цим актуалізується проблема ключових компетентностей сучасного вчителя до застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета роботи/Aim – обґрунтування особливостей формування ключових компетентностей учителя до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у сучасній школі.

Методи дослідження/Materials and method. Для вирішення поставлених завдань нами використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження. Серед них теоретичні: аналіз педагогічної та психологічної літератури з метою з'ясування сутності, структури, критеріїв і показників інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів, обґрунтування педагогічних умов її розвитку; метод теоретичного моделювання застосовувався при розробці моделі формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів в освітньому середовищі вузу; емпіричні: спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, за допомогою яких визначався актуальний стан сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вчителів; педагогічний експеримент; методи математичної статистики застосовувалися з метою обробки отриманих даних, виявлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та перевірки достовірності результатів експериментального дослідження.

Результати та обговорення/Results and discussion. За нашими спостереженнями й результатами практики, інформаційно-комунікаційна підготовка вчителів часто здійснюється в недостатній мірі, вона формується стихійно та не є цільовою. У зв'язку з цим виникає пряма необхідність удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів шляхом введення в навчально-виховний процес комплексної, цілеспрямованої, послідовної роботи з формування їх інформаційно-комунікаційної компетентності.

На сучасному етапі активне впровадження ІКТ у сферу освіти України є національним пріоритетом і вимогою часу. Тому сучасна вища освіта має бути спрямована на підготовку компетентних фахівців, зокрема вчителів.

Сучасна система вищої освіти України ставить перед собою ряд завдань, пов'язаних із виробленням педагогічної стратегії в умовах масової комп'ютеризації та інформатизації всіх сфер життя людини. При цьому, саме компетентнісний підхід є важливим при відборі змісту та оцінки якості освіти та підготовки вчителів. У даний час наявність високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя є показником ефективності його професійної діяльності.

Визнаючи важливість усіх компетентностей, вважаємо інформаційно-комунікаційну компетентність однією з ключових компетентностей сучасного вчителя [1, с. 76].

Для дослідження педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) майбутніх вчителів важливою є проблема визначення структурних компонентів досліджуваної якості та визначення критеріїв і показників сформованості ІКК вчителя, як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Серед основних структурних компонентів ІКК нами виділені: когнітивний компонент (знання та вміння в галузі інформатизації та комп'ютеризації); операційний (застосування інформаційних технологій); психологічний (готовність); професійний (зв'язок з професією). Особливо відзначимо когнітивний компонент, який повинен забезпечити вільне володіння вчителем навичками обробки інформації та роботи з інформаційними об'єктами, які відповідно впливають на навички вдосконалення професійних знань і умінь, знання міжпредметних зв'язків і т.д. [2, с. 8]. Рівень розвитку когнітивного компонента визначається повнотою, глибиною, системністю знань. На наш погляд, усі компоненти сформованості ІКК майбутнього вчителя повинні досить повно відображати основні аспекти їх професійної компетентності. Однак, особлива увага повинна приділятися моральному

аспекту застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) майбутнім учителем.

Етичні питання мають першорядне значення при підготовці вчителя, і знанням про професійні етичні норми і цінності повинна приділятися особлива увага. При актуальності навчання моральному аспекту застосування ІКТ у своїй майбутній професії, респонденти з числа студентів – майбутніх вчителів інформатики, які взяли участь у нашому дослідженні, відзначили, що вони повинні мати необхідні знання про права інтелектуальної власності, про сумнівний зміст певних веб-сайтів і сторінок, про недопущення злову особистих даних, про неправильне використання конфіденційної або приватної інформації, віруси та ін.

Студенти повинні приймати певний сформований набір переконань із тією метою, щоб у майбутній професійній діяльності відповідально протистояти моральним проблемам, що виникають у зв'язку з технологічним прогресом, володіти навичками моральної самостійності, тобто, вміннями й звичками раціонально і критично думати про етичні питання, набувати почуття професійної відповідальності, яке не завжди можливо придбати при вивченні інших предметів, вивчити інструменти й методи аналізу випадків, із якими можна зіткнутися в майбутній професійній діяльності, оволодіти практикою застосування інструментів і методів у фактичних, реалістичних ситуаціях і ін. [3, с. 19].

Проблема формування морально-ціннісної позиції майбутнього вчителя, пов'язана з його залученням до цінностей, що знаходяться в підставах позиції, із його включенням у ціннісні відносини, що утворюють зміст такої позиції, не вирішується однозначно позитивно. На жаль, формування духовно-моральної культури учнів має не першорядне значення і нерідко комп'ютер має лише споживчий вплив на учнів і виховує в них культ матеріального успіху, у результаті чого розвивається девальвація духовно-моральних цінностей. На нашу думку, завдання духовно-морального виховання молоді повинні вирішуватися вчителем на кожному занятті незалежно від предмета або

напряму навчання. Завдання вчителя полягають у тому, щоб розкрити внутрішній світ учнів, закласти фундамент моральних норм, відповідно формуючи їх моральне виховання, перешкоджати перетворенню учня в споживача інформаційно-телекомунікаційних послуг, залучати учня до духовних цінностей, створюючи умови придбання особистісних смислів на особистому прикладі і т. д.

Важливою складовою також є мотиваційна спрямованість педагога, яка визначається як готовність до освоєння ІКТ і впровадження їх в освітній процес [4, с. 18]. Вона або прискорює, або вповільнює процес використання ІКТ у професійній діяльності.

Проблема організації цілісного педагогічного процесу, орієнтованого на використання ІКТ , вирішується також через формування ІКК майбутніх учителів. Саме в умовах інформатизації освіти, коли відбувається докорінна зміна організаційних форм і методів навчання та конструювання змісту навчальних курсів, змінюються обсяг і зміст навчального матеріалу та критерії його відбору ІКК майбутніх учителів є особливо необхідною, оскільки використовувати можливості ІКТ варто не стільки для підтримки традиційних форм і методів навчання, скільки для реалізації ідей розвиваючого навчання, інтенсифікації всіх рівнів навчально-виховного процесу, підготовки підростаючого покоління до умов життя в інформаційному суспільстві.

Висновки/Conclusions. Отримані в ході експериментальної роботи результати дають нам підставу зробити наступні висновки.

1. ІКТ-грамотність є основою формування ІКК майбутнього вчителя.
2. Інтеграція ІКТ у професійну діяльність майбутніх учителів сприяє формуванню їх ІКК.
3. Інформатизація та комп'ютеризація суспільства, впровадження в діяльність учителя комп'ютерів і нових інформаційно-комунікаційних технологій обумовлюють необхідність підготовки фахівців до діяльності в умовах, що змінилися.

4. Ефективне формування ІКК майбутніх учителів можливо при особистісно-орієнтованому підході в умовах інформаційного спілкування з акцентом на формування самостійного і творчого стилю мислення і професійної спрямованості індивідуальних самостійних завдань при організації їх самостійної педагогічної діяльності.

5. Апробація технології, що враховує виділені педагогічні особливості формування ІКК у ході експериментальної роботи, дала позитивні результати, рівні сформованості ІКК майбутніх учителів змінюються від низьких до більш високих показників.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє нам сформулювати наступні рекомендації:

– для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій у навчальних планах передбачити елективні дисципліни інформаційного циклу, що враховують різні рівні комп'ютерної підготовки учнів і сферу майбутніх професійних інтересів;

– підготовка майбутнього вчителя до застосування ІКТ учнями загальноосвітніх закладів України та формування його ІКК необхідно здійснювати при комплексному використанні інформаційних технологій у навчальному процесі ВНЗ;

– для підвищення професійної компетентності майбутнього вчителя в області ІКТ в навчальні плани додатково включити прикладні курси, орієнтовані на предметну область і професійне середовище діяльності майбутнього фахівця;

– використовувані в навчальному процесі ІКТ повинні раціонально поєднуватися з традиційними технологіями навчання студентів і підтримуватися сучасними технічними засобами.

Особливо відзначимо, що проведене нами дослідження і експериментальна робота не вичерпує всіх аспектів формування ІКК майбутніх учителів. Перспективу подальшого дослідження бачимо у створенні навчально-методичного забезпечення формування ІКК та розробці цілісної системи формування ІКК майбутніх учителів.

Список літератури

1. Наимов У.Т. Использование и формирование информационно-коммуникационной технологии в сфере педагогики / У.Т. Наимов, Б.Р. Шарипов // Международная научная конференция теоретических и прикладных разработок «Научные разработки: евразийский регион». – М., 2019. – С. 74–79.
2. Pakulin, S.L. Pedagogical support of practice-oriented training of future lawyers at the university / S.L. Pakulin, I.S. Feklistova, A.A. Pakulina, H.S. Pakulina // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Universum View 13. Pedagogical sciences» (19 січня 2019 р., м. Рівне, Україна). – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. – С. 5–9.
3. Feklistova, I.S. Pedagogical aspects of formation at the student-economist of ability to use in professional activity information technologies and technical means / I.S. Feklistova, M.V. Feklistov // Материалы международной научно-практической конференции «Universum View 10. Pedagogical sciences» (15 декабря 2018 г., г. Чернигов). – Винница: ООО «Нілан-ЛТД», 2018. – С. 10–23.
4. Feklistova, I.S. Pedagogical conditions of professional socialization of students of economic direction of training at the university / I.S. Feklistova, M.V. Feklistov // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Universum View 9. Pedagogical sciences» (8 грудня 2018 р., м. Чернігів, Україна). – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – С. 15–24.

ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Полевікова Ольга Борисівна,

к.пед.н., доцент

Дудка Аліна Сергіївна,

студентка

Херсонський державний університет

м.Херсон, Україна

Вступ. Питання формування мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку є однією з найактуальніших проблем сучасної дошкільної лінгводидактики. Це підтверджується пріоритетними напрямками Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови», спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дошкільників посідають проблемні ситуації. Їх вплив на освітній процес дітей було розкрито в роботах таких науковців як Бенера В.Є., Богущ А.М., Гавриш Н.В., Ємець А.А., Коваленко О.М., Калмикова Л.О., Каплуновська О. та ін.

Наукові обрії мовленнєвої особистості дошкільника пильнують такі вітчизняні вчені як А.М.Богущ, Н.В.Гавриш, Л.О.Калмикова, К.Л.Крутій, Н.І.Луцан, О.С.Трифоновна тощо.

Науковці зазначають, що створення системи проблемних ситуацій в освітньому процесі є головним фактором посилення розвивальної і виховної функції навчання, надійним способом підвищення його ефективності і якості. Заохотити дитину до пізнання можна лише тоді, коли її особисті уявлення розходяться з деякими поглядами, положеннями, що виникають під час навчання, тобто якщо вона зіткнеться із суперечностями. Тоді прокинеться її

внутрішнє “Я”, виникне природне бажання розібратися, з’ясувати, у чому річ.

Проблемні ситуації дають змогу привчити дитину сперечатися, висловлювати власну думку та обстоювати її.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Своєчасний і якісний розвиток мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти.

Мета роботи: здійснити аналіз проблеми використання проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дитини в сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлити її теоретичні аспекти, окреслити сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Матеріали і методи. Для розв’язання визначених завдань застосовувалися такі методи дослідження: *теоретичні* – системний аналіз та узагальнення наукової, методичної літератури з проблеми використання проблемних ситуацій у формуванні мовленнєвої особистості дошкільника; методи аналізу психолого-педагогічного наукового фонду для теоретичного узагальнення провідних підходів до розвитку мовленнєвої особистості дитини дошкільного віку за допомогою проблемних ситуацій; *емпіричні*: аналіз діагностичних методик для оцінювання рівня розвитку мовленнєвої особистості дошкільників.

Результати та дискусія. М.І. Махмутов визначає проблемну ситуацію як інтелектуальне ускладнення людини, що виникає у випадку, коли вона не знає, як пояснити певне явище, факт, процес дійсності, не може досягти мети знайомим їй способом, що спонукає особу шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії.

Тому проблемною можна назвати ту ситуацію, коли дитина не може дати відповіді на об’єктивно виникаючі питання, оскільки ні наявні знання, ні інформація в проблемній ситуації не містять відповідей і не містять методів їх знаходження. З точки зору психології це і служить передумовою для появи розумової активності щодо виявлення та вирішення проблем. Проблема

ситуація матиме дидактичний характер, якщо вона знаходиться в зоні найближчого розвитку.

Проблемні ситуації класифікуються за різними критеріями: за спрямованістю на пошук нових знань або способів дії, на виявлення можливості застосування відомих знань і способів у нових умовах; за рівнем проблемності в залежності від того, наскільки гостро виражені суперечності; з дисциплін і предметів, у яких допустиме застосування тих чи інших проблемних ситуацій.

Найбільш функціональною і поширеною є поділ проблемних ситуацій за характером змістової сторони суперечностей на чотири типи, які, на думку М.І. Махмутова, є загальними для всіх навчальних предметів: недостатність знань дітей для пояснення нового факту, умінь для вирішення нового завдання; необхідність використовувати раніше засвоєні знання і (або) вміння, навички в нових практичних умовах; наявність суперечності між теоретично можливим шляхом рішення задачі і практичної нездійсненності вибраного способу; наявність суперечності між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю в дітей знань для його теоретичного обґрунтування.

Проблемна ситуація, як основний елемент проблемного навчання має свою функціональну характеристику. Проблемна ситуація – це така ситуація, за якої суб'єкт хоче розв'язати складні для себе задачі, але йому не вистачає відповідної інформації (знань) і він самостійно повинен її відшукати.

Головний елемент проблемної ситуації – невідоме, нове, те, що має бути відкритим, пізнане для правильного виконання завдання, для виконання потрібної дії.

Проблемна ситуація налічує три головні компоненти: необхідність виконання такої дії, за якої виникає пізнавальна потреба у новому; невідоме, яке потрібно розкрити у проблемній ситуації, що виникла; можливості дітей у виконанні поставленого завдання, в аналізі умов, відкритті нового.

Проблемні ситуації та завдання допомагають дорослому мотивувати дитину до роботи, збуджувати думку дитини. Вони вчать малят робити певні порівняння, узагальнення, висновки.

Дітям дуже подобаються всілякі несподіванки, проблемні запитання, їм так хочеться відчувати себе розумниками, і це активує їх пізнавальну діяльність. Пізнавальна діяльність – це організований, цілеспрямований процес засвоєння і набуття дитиною нових знань, умінь і навичок, уточнення і закріплення знань, умінь і навичок, набутих у попередньому досвіді за допомогою дорослих чи самостійно. Пізнавальна діяльність, як і будь-яка інша, має складну структуру: мету, завдання, мотив, спосіб виконання, дії та операції, умови, оцінку і контроль.

Мовленнєва діяльність, за А.М.Богущ, може виступати і як цілком самостійна діяльність зі специфічною мотивацією, її складовими виступають мовленнєві дії, мета яких підпорядкована загальній меті діяльності; мовленнєві операції (відповідно до умов) або мовленнєві дії, що входять до складу інших немовленнєвих діяльностей. Отже, до структури мовленнєвої діяльності входять мовленнєві дії, мовленнєві операції, мовленнєвий акт, мовленнєва ситуація.

Мовленнєва дія – процес, що обслуговує мовленнєву діяльність (або якусь іншу), є безпосереднім її чинником, містить мету, підпорядковану меті мовленнєвої діяльності. Мовленнєва дія здійснює як підготовку мовленнєвого висловлювання, так і його реалізацію. Поняття мети завжди співвідноситься з поняттям дії.

Мовленнєва ситуація – реальна життєва ситуація безпосереднього мовленнєвого акту спілкування. Це безпосереднє здійснення спілкування, комунікації за відповідних умов (заняття, зустріч друзів тощо).

Мовленнєвою ситуацією є також сукупність обставин реальної дійсності, того тла, на якому розгортаються певні події, при цьому обставини мають слугувати стимулом до мовленнєвої дії. Мовленнєва ситуація неможлива без особливої властивості мовлення, ситуативності, за якої «мовленнєві одиниці у

смісловому й часовому параметрах завжди порівнюється із ситуацією і створюють потенційний контекст певного діапазону.

Мовленнєві ситуації у процесі навчання виконують п'ять основних функцій: перенесення мовленнєвих навичок у нові ситуації спілкування; мотиваційну функцію; створення ситуації як умови розвитку мовленнєвого вміння; семантизацію і презентацію мовленнєвого матеріалу; функцію організації мовленнєвого матеріалу.

Отже, мовленнєва ситуація — це природне або штучне мовленнєве середовище, яке об'єктивними чи суб'єктивними умовами, відповідним мовленнєвим тлом і обставинами стимулює мовленнєву активність дітей. Мовленнєві ситуації в закладі дошкільної освіти можуть створюватись як на заняттях із різних розділів програми, так і в повсякденному спілкуванні з дітьми, у процесі режимних моментів, тобто в різних видах діяльності.

Дошкільники люблять спілкуватися з дорослими, прагнучи бути схожими на них. Тому будь-яке цікаве завдання викликає у дитини інтерес і спонукає до активної мовленнєвої взаємодії. Ці завдання завжди приховують у собі щось загадкове, шлях до якого цікавий і непростий, що вимагає від дитини роздумів, критики, доказових суджень.

Проблемні ситуації можуть виникати як самі, так і створюватись за допомогою дорослого. У процесі спілкування з дітьми дорослий часто пропонує пригадати різні життєві пригоди, випадки. Наведені ситуації можуть стати джерелом розвитку у дітей логічного мислення, фантазії. Можна запропонувати придумати різні варіанти виходу з даної проблемної ситуації, обговорити причини її виникнення та можливі наслідки. Головне, щоб діти вільно висловлювали свої думки, аргументували їх.

Проблемні ситуації і завдання до них мають стимулювати в дошкільників прояви активності, ініціативи, самостійності, чуйності, готовності до пошуку правильного розв'язання проблеми. Наприклад, у дитячому садочку гине кімнатна рослина через неправильний догляд за нею; випало багато снігу і не можна вийти на майданчик; захворів помічник вихователя. Перетворенню

складного світу етичних понять на зрозумілі дітям явища сприяє креативний підхід вихователя, його уміння показати зв'язок як доброго у людських проявах (чесність, доброта, чуйність, допомога та ін.), так і негативного, щоб діти розуміли причини помилок і вміли аналізувати їх і виправляти.

Скажімо, проводячи бесіду про чесність, можна запитати, чому люди говорять неправду (бояться покарання; хочуть здаватися кращими, ніж вони є насправді; бажають мати те, на що не заслуговують). Отже, у правди є вороги: страх, заздрість, жадібність. Також дуже ефективним є метод педагогічної провокації, що полягає у створенні педагогом ситуацій, які б провокували зіткнення інтересів, потреб дітей, виникнення певної проблеми, яку не можна ігнорувати.

Зазначимо, що педагогічна провокація має виявлятися не у створенні спеціально конфліктної ситуації, а в правильному педагогічному використанні ситуацій для виховних цілей. Подібні ситуації постійно виникають у групі, проте здебільшого педагоги намагаються зачекати, приховати, за будь-який спосіб ліквідувати проблему. Педагогічна ж провокація навмисне піднімає її, надає дітям змогу опанувати способи виходу з конфлікту, можливі шляхи розв'язання проблеми. Завдяки цій формі роботи дошкільники вчаться оцінювати вчинки літературних персонажів, про які їм читали, один одного та самих себе.

Значну роль мають також бесіди із залученням соціального досвіду дітей: пізнавального та особистісного змісту, які розширюють знання про довкілля, розвивають самосвідомість, уміння вступати в діалог, висловлювати власну думку та зіставляти її з думкою інших людей, враховувати їх побажання. Важливо, щоб діти усвідомлювали, що члени сім'ї пов'язані родинними зв'язками не лише із самою дитиною, а й між собою, незалежно від неї. Слід дати дітям змогу визначати своє місце і право у вирішенні сімейних справ: «Мама вважає так, тато – ось як. А як пропонуєш ти? Давайте порадимося. Порадитися – це означає, що кожен висловлює свою думку, а потім ці думки обговорюються і приймається спільне рішення». Доцільним є залучення дітей

до складання родового дерева, розглядання сімейних фотографій, документів, листів, розповідей про родинні реліквії. Ефективним є використання казкових ігрових технологій («Квітка доброти», «Промінчики людяності», «Острів розуміння», «Дзвіночки совісті») та психотехнологій: гімнастики почуттів, енергетичних вправ «Жива вода», «Серце на долоні». Для їх створення від педагога вимагається здатність до глибоких почуттів і вміння творчого залучення дітей до співпереживання. Для формування вміння встановлювати контакт, отримувати необхідну інформацію у спілкуванні, висловлювати власні думки можуть бути застосовані такі технології як діалогові: моделювання різноманітних життєвих ситуацій (розмова під час зустрічі, прохання про допомогу, знайомство з однолітком); створення ситуацій із невідомим кінцем (незавершене оповідання): «Що було б, якби?», «Як би ти повівся в цій ситуації?» та розігрування епізодів із життєвого досвіду дітей; театралізовані вправи: «Зустріч гостей», «На гостини до друга».

Висновки. Таким чином, розвиток мовленнєвої особистості дошкільника передбачає творче засвоєння знань і способів діяльності вихованцями, а саме: самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію, виокремлення нових проблем у знайомих стандартних умовах, визначення структури об'єкта, що підлягає вивченню, та нових функцій знайомого об'єкта, вміння бачити альтернативу вирішення питання, вміння об'єднувати раніше відомі способи вирішення у новий спосіб, вміння створювати оригінальний спосіб вирішення запропонованих вихователем завдань.

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Починкова Марія Миколаївна,

к. п. н., доцент

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

м. Старобільськ, Україна

Вступ. Сучасна вища освіта перебуває в стані реформ, зокрема і педагогічна. Це зумовлено цілою низкою різних умов: суцільною інформатизацією суспільства, зміною вимог роботодавців до працівників, суттєві реформи в системі дошкільної і початкової освіти України та ін. Тож, професійна підготовка сучасного учителя потребує використання сучасних освітніх технологій і підходів, які б дозволили майбутньому фахівці бути конкурентоспроможним на ринку праці й висококваліфікованим працівником на робочому місці. Однією з таких технологій, яка задовольняє вимогам часу є технологія розвитку критичного мислення. Впровадження цієї технології в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи вимагає використання цілої низки методологічних підходів, один з яких – студентоцентрований.

Мета роботи – здійснити теоретичний аналіз наукових поглядів на студентоцентрований підхід у контексті формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи.

Матеріали і методи. У процесі дослідження автор використовував науково-педагогічні, філософські дослідження з проблеми застосування студентоцентрованого підходу в освіті. Використовувався метод аналізу і синтезу для виявлення основних рис студентоцентрованого підходу та особливості його використання в процесі формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи.

Результати і обговорення. Одним із поштовхів, що сприяв більш активному впровадженню студентоцентрованого підходу в процес навчання в Україні, стало її входження в європейський освітній простір.

Під студентоцентрованим підходом розуміють підхід до навчання, який передбачає розширення прав і можливостей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, навчальних програм, що відбивають практичний бік реалізації компетентнісного підходу у вищій школі [5, с. 108].

Цей підхід передбачає розміщення студента в центрі навчального процесу. В. Кіпень визначає особливості західної системи навчання, що базується на студентоцентрованому підході: кардинально інший стиль викладання; модель університетської освіти є в більшій мірі зорієнтованою на інтереси особистості, а не системи; система освіти є більш інтерактивною, побудованою на активній взаємодії викладача та студентів (ігри, групові дискусії, робота в команді на проектом, написання письмових робіт творчого характеру тощо); стиль навчальної діяльності студентів відзначається більшою активністю, самостійністю у процесі оволодіння знаннями, та водночас, більшою відповідальністю самих студентів за результати власної навчальної діяльності [2].

Важливим для нашого дослідження є також зауваження С. Кожушко про основи суб'єктного підходу, що закладені в змісті студентоцентрованого підходу. „Суб'єктний підхід розглядає педагога та студента як рівноправних суб'єктів освітнього процесу, орієнтованих на творчий, духовний розвиток особистості, міжособистісну взаємодію, діалог, допомогу і підтримку в самоосвіті та самовдосконалення [3, с. 181].

Студентоцентроване навчання і викладання передбачає:

- повагу й увагу до розмаїтості студентів та їхніх потреб, уможливлюючи гнучкі навчальні траєкторії;
- застосування різних способів подачі матеріалу, де це доречно;
- гнучке використання різноманітних педагогічних методів;

– регулярне оцінювання і коригування способів подачі матеріалу та педагогічних методів;

– заохочення в студента почуття незалежності водночас із забезпеченням належного;

– наставництва і підтримки з боку викладача;

– розвиток взаємоповаги у стосунках учня і викладача;

– наявність належних процедур реагування на студентські скарги [1].

Саме при студентоцентрованому навчанні акцентується увага на критичному і аналітичному навчанні та розумінні. І це відповідає дійсності, адже критичне мислення вимагає від людини відповідальності, самостійності, опори на людські цінності, а технологія розвитку критичного мислення базується на інтерактивних методах навчання: ігри, дискусії, диспути, роботи в парах, малих і великих групах тощо. Підтвердження нашої думки знаходимо в роботі В. Кіпеня, який зазначає, що використання західної моделі навчання з використанням активних методів ставить на меті формування у студентів навичок аналітичного, незалежного, критичного і самостійного мислення, а не просто трансляцію певної суми знань від викладача до студенти [2].

Цілком розділяємо думку, Т. Кудярвцевої, яка робить наступні узагальнення щодо можливості, які надає запровадження студентоцентрованого навчання:

– урахування потреб студентів;

– взаємоповага у стосунках „студент-викладач”;

– автономність особистості студента, з одночасним відповідним супроводом і підтримкою з боку викладача;

– гнучка навчальна траєкторія;

– використання різних способів надання освітніх послуг;

– доцільне використання різноманітних технологій, методів, засобів, прийомів;

– систематичний моніторинг якості освітніх послуг тощо [4].

Висновки. Отже, вважаємо, що саме студентоцентрований підхід має стати підґрунтям проектування освітнього середовища у процесі формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи. Такий підхід сприятиме забезпеченню умов для розвитку критичного мислення, самоорганізації та самореалізації студентської особистості, саморозвитку та ін.

Список використаної літератури:

1. Імплементация студентоцентрированного подхода в проектировании та реалізацію освітніх програм. URL : http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/lviv_polytechnic_university_presentation.pdf.

2. Кіпень В. П. Нова філософія освіти та моделі діяльності викладачів вузів. Наука. Релігія. Суспільство. 2002. № 3. URL : <https://megapredmet.ru/1-45906.html>.

3. Кожушко С. П. Підготовка майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії в теоретико-методичний аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. 428 с.

4. Кудрявцева Т. О. Студентоцентроване навчання як сучасна парадигма вищої освіти. URL : http://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/Kudriavtseva_pedagog-chyt-2018.pdf.

5. Купрій Т. Г. Філософія студентоцентрованого навчання приватної вищої освіти України. Грані. 2015. № 4. С. 107–111.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Руденко Юлія Анатоліївна,

д. пед. н., доцент,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського
м. Одеса, Україна

Анотація. У статті розглянуто проблему психолого-педагогічного супроводу формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в теорії і практиці вищої освіти. Подано авторське визначення понять «культуромовна особистість майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти», «психолого-педагогічний супровід формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти».

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, культуромовна особистість, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

Актуальність звернення до проблеми психолого-педагогічного супроводу формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначається реформуванням дошкільної галузі освіти, формуванням компетентної, україномовної, культуромовної особистості майбутніх вихователів, які організують освітню діяльність в закладах дошкільної освіти на засадах національно-патріотичного виховання. Пріоритетні напрями розвитку дошкільної освіти на державному рівні визначають закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту» (2017), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Базовий компонент дошкільної освіти (2012),

Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) та ін.

Наукові розвідки розкривають сутність психологічного (М. Батіянова, І. Бех, В. Зінченко, В. Кузьменко, І. Мамайчук та ін.), науково-методичного (С. Кульневич, В. Лазарєв, І. Ніколаєску, М. Поташнік, Т. Сорочан та ін.), соціально-педагогічного (О. Кононко, І. Печенко, І. Трубавіна та ін.), комунікативно-мовленнєвого, мовленнєво-педагогічного (А. Богуш, О. Кисельова, О. Трифонова та ін.), методичного супроводу (О. Швець та ін.) видів супроводу. Студіювання праць останнього десятиліття підтверджує увагу освітян України до питань етнокультури рідного краю. З метою вивчення етнолінгвістичної ситуації, динаміки етномовних процесів у різних регіонах проводяться соціологічні, соціолінгвістичні, соціально-психологічні, етнопсихологічні та психолінгвістичні дослідження. Наукові технології формування культуромовної особистості розкрито в працях (Л.Мацько, Ю.Руденко О.Семенов та ін.) Зауважимо, що хоча проблема формування мовленнєвої, професійно-мовленнєвої компетенції виступила предметом численних досліджень, звернення до проблеми психолого-педагогічного супроводу формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засвідчили низку суперечностей, як-от: недостатнє наукове вивчення проблеми психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і необхідність розробки методики супроводу формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; відсутність науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з проблеми супроводу формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і нагальна вимога теорії і практики вищої школи в технології психолого-педагогічного супроводу формування їхньої культуромовної особистості.

Розглядаємо поняття культуромовну особистість майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти як носія національно-мовної культури в якого сформовані: когнітивно-мовленнєва, дискурсивно-мовленнєва,

лінгвокультурознавча компетенції; мовна свідомість та самосвідомість; мовленнєвотворчі та лінгвокреативні здібності; чуття мови; здатність до організації національно-спрямованої мовленнєвотворчої діяльності дітей дошкільного віку; здатність до самоорганізації, самоконтролю власного мовленнєвого розвитку та вдосконалення та взаємоконтролю мовлення однокурсників. Поняття «психолого-педагогічний супровід формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» як багатоконпонентний, багатовекторний процес, який обіймає цикл психолого-педагогічних мовознавчих та фахових методичних дисциплін, спрямованих на розвиток і формування професійного українського мовлення майбутніх вихователів з урахуванням мовної специфіки регіону та мовленнєвого середовища; процес спрямований на формування професійно-мовленнєвої компетенції (когнітивно-мовленнєва, дискурсивно-мовленнєва, лінгвокультурознавча компетенції.).

Метою пошуково-розвідувального експерименту було: вивчення стану сформованості культуромовної особистості у вихователів практиків та майбутніх вихователів ЗДО (студентів 1-4 курсів); здійснення аналізу нормативно-правової бази (навчальних планів, нормативних і робочих програм з мовознавчих та фахових дисциплін, методичного забезпечення). В анкетуванні взяли участь вихователів практики та студенти 1-4 курсів факультету психології і педагогіки дошкільної ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

На перше запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «мовна особистість?»» відповіді майбутніх вихователів розподілилися таким чином: «індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним інформації» - відповіді 10% респондентів; «особа з добре розвиненою мовною компетенцією» - 60% респондентів, «літературно розвинена особа» - 30% респондентів. На друге запитання «Дайте визначення поняття «культуромовна особистість?»» було отримано такі відповіді: «креативна особистість, яка відзначається високим рівнем розвитку

лінгвокультурної та мовленнєвої компетенції» - 10% респондентів, «особа, яка добре сформоване культурологічне бачення» - 20% респондентів, «індивід з знаннями традицій, звичаїв країни» - 70% респондентів. На третє питання «Які методи і засоби Ви використовуєте для формування культуромовної особистості дітей дошкільного віку?» відповіді розподілилися таким чином: «розмову, мовленнєві ситуації, дидактичні ігри, запитання» - 10%, респондентів «бесіди та ставлення запитань» - 20% респондентів, «створення бесіди» - 60% респондентів. Зауважимо, що 10% респондентів не дали відповіді на це запитання. На четверте запитання «Які методи, форми, засоби, прийоми, на вашу думку, сприятимуть формуванню культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО» було висловлено такі пропозиції: «проводити заходи, які сприяють формуванню мовленнєвої культури, ознайомлення студентів з народними традиціями, звичаями, обрядами» - 20 % опитаних; «в завданнях для самостійної роботи приділяти особливу увагу мовленнєвим вправам, мовленнєвим тренінгам» - 35% респондентів; «стимулювати студентів до мовного саморозвитку» -45% опитаних. На останнє, п'яте запитання. «Дайте визначення поняття «психолого-педагогічний супровід формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО» 70% респондентів визначили супровід, як «діяльність, спрямовану на покращення процесу навчання студентів», 30% опитаних визначилися із поняттям супровід як із таким, що «дозволяє правильно організувати освітній процес у закладах вищої освіти». Отже, аналіз анкетування вихователів засвідчив, що вони не обізнані з поняттям «культуромовна особистість», «психолого-педагогічний супровід формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО», не можуть визначити методи, форми та прийоми психолого-педагогічного супроводу, який є доцільним в мовленнєвому розвитку майбутніх вихователів ЗДО.

Наступний етап пошуково-розвідувального експерименту передбачав анкетування студентів ОКР «бакалавр», ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». На перше

запитання «Дайте визначення поняття «психолого-педагогічний супровід формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО» більшість респондентів відповіли, що це «викладання фахових дисциплін з урахуванням індивідуального підходу до студентів» - 70% респондентів; 10% опитаних визначили означене поняття як «методичну, педагогічну допомогу під час всього процесу навчання»; 20% опитаних вважають «супровід не обов'язковим в освітньому процесі ЗВО». Друге запитання «Чи задоволені Ви психолого-педагогічним супроводом освітнього процесу під час навчання», 75% респондентів відповіли «так, цілком задоволені», «освітній процес організовано на високому науково-методичному рівні», 20% респондентів відповіли, що «виконання самостійної роботи та ІНДЗ інколи викликає в них певні труднощі, внаслідок браку часу на його виконання», і лише 5% опитаних висловили «бажання у створенні перспективного плану індивідуального мовленнєвого розвитку під час навчання у ЗВО». На третє запитання «Дайте визначення поняття «культуромовна особистість?» 65% студентів визначили її як «особистість, що володіє мовними нормами», «має сформовану мовленнєву компетентність», «таку, що володіє мовними вміннями і навичками»; 35% респондентів визначили «культуромовну особистість як таку, яка володіє культуромовними вміннями і навичками». На останнє четверте запитання «Які шляхи підвищення рівнів формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО ви вбачаєте за необхідне?», студенти визначили «застосування новітніх технологій під час освітнього процесу» - 65% респондентів, «позитивна мотивація» - 25%, 10% - не змогли визначити шляхи ефективного психолого-педагогічного супроводу у формуванні культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО. Отже, як засвідчив аналіз анкетування студентів і вихователів практиків, студенти краще обізнані із поняттями «культуромовна особистість», «психолого-педагогічний супровід», але не повною мірою визначають педагогічні умови, шляхи психолого-педагогічного супроводу їхнього мовленнєвого розвитку.

Наступний етап експерименту передбачав з'ясування стану програмно-методичного забезпечення у формуванні культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, задля цього було здійснено аналіз навчальних планів та програм щодо дисциплін мовознавчого та фахового спрямування. Простежимо, яким чином визначені завдання відображено у змісті мовленнєвої підготовки майбутніх вихователів. Подаємо витяг із навчального плану спеціальності 012 – «Дошкільна освіта» рівня «Бакалавр» (див. таблицю).

Таблиця 1

Витяг з навчального плану спеціальності «Дошкільне виховання»

Назва навчальної дисципліни	Курс	Кількість кредитів (модулів)	Кількість годин			
			Всього годин	Аудиторні години	Самостійна робота	Індивідуальні завдання
Українська мова за професійним спрямуванням	Перший	4	120	60	8	2
Сучасна українська мова з практикумом	Третій	4	120	60	28	
Культура мовлення та виразне читання	Другий	4	120	54	66	
Дитяча література	Перший	4	120	48	72	-
Методика ознайомлення дітей з українським народознавством в дошкільному навчальному закладі	Другий	4	120	38	52	8
Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання рідної мови	Третій	4	120	56	64	
Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних навчальних закладах	Третій	4	120	42	78	
Методика навчання дітей української мови в ЗДО	Четвертий	4	120	48	72	

Як видно з таблиці, до навчальних планів спеціальності «Дошкільне виховання» за спеціальністю 012- «Дошкільна освіта» цикл дисциплін, які спрямовані на мовленнєву підготовку майбутніх вихователів. Так, студенти впродовж навчання (перший-четвертий курси) опановують такі навчальні

дисципліни: на першому курсі – «Українська мова за професійним спрямуванням», «Дитяча література; на другому, «Культура мовлення та виразне читання», «Українська мова за професійним спрямуванням»,»; на третьому курсі – «Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільному навчальному закладі», «Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання рідної мови», «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах». Навчальним планом передбачено достатню кількість нормативних фахових дисциплін мовознавчої спрямованості, водночас кількість кредитів із фахових методик не можна назвати достатньою. У цьому зв'язку проаналізуємо робочі програми з означених курсів. Проте психолого-педагогічний супровід означених дисциплін, на нашу думку потребує оновлення, спрямування на формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО. Як засвідчив аналіз ОКХ та ОПП зі спеціальності «Дошкільна освіта» для закладів вищої освіти, у мовознавчому та фаховому циклах наявні навчальні дисципліни, кінцевий результат вивчення яких передбачає формування культуромовної особистості майбутніх вихователів ЗДО, проте їх зміст потребує уточнення та інтеграції, задля успішної реалізації процесу психолого-педагогічного супроводу їхнього мовленнєвого розвитку (самостійна робота, ІНДЗ, самостійна мовленнєва діяльність тощо). Вважаємо, що інтеграція дисциплін мовознавчого та фахового циклу сприятиме підвищенню методичної, психологічної, педагогічної значущості супроводу мовленнєвого розвитку майбутніх вихователів.

Наступним етапом виступив аналіз Державного стандарту зі спеціальності 012 – «Дошкільна освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Державним стандартом передбачено формування низки компетентностей майбутніх вихователів: загальні компетентності (КЗ-9. Здатність до вільного спілкування і співпраці державною та рідною мовами (усно і письмово). КЗ-10. Здатність до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій); та низки спеціальних

(фахових компетентностей): КС-5. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими. КС-6. Здатність до навчання дітей раннього і дошкільного віку рідної і української (державної) мов. КС-8. Здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього і дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста, поваги до державних символів України). КС-9. Здатність до виховання у дітей інтересу і поваги до національних традицій, звичаїв, свят, обрядів, народних символів, тощо. Визначені фахові компетентності, на нашу думку, становлять ядро культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Як засвідчив докладний аналіз робочих навчальних програм, освітньо-професійної програми, державного стандарту для першого, освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», аналізовані нормативні документи містять значні потенційні можливості задля формування культуромовної особистості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, проте потребує розробки методика психолого-педагогічного супроводу їхнього мовленнєвого розвитку, що значно покращить організацію освітнього процесу.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВНО–ЛІТЕРАТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Чорна Вікторія Володимирівна,

канд. пед. н., ст. викладач

Забарюща Аліна Андріївна

Студентка,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана

Хмельницького,

м. Мелітополь, Україна

Вступ. У країнах Європи (Англії, Франції, Шотландії, Швеції, Фінляндії, Голландії Норвегії, Данії й ін.) молодші учні одержують однакову підготовку в загальноосвітніх школах. Потім учням пропонується два варіанти продовження освіти в основній школі. Академічний – це шлях до вищої освіти, та професійний – навчання за спрощеним планом (прикладні та профільні дисципліни). Багато педагогів країн Європи вважають недоцільною ранню профілізацію в основній школі. Так, вони вважають, що профільне навчання має проходити на останніх трьох роках навчання у школі. Насамперед ураховуються побажання батьків, які планують освіту для своїх дітей. Закордонний досвід виділяє основні риси організації мовно-літературного навчання дітей молодшого шкільного віку: у всіх розвинених країнах мовна освіта має пропедевтичний характер (оскільки, профільне навчання займає є три останні роки навчання у школі); використовуються окремі способи формування формування індивідуального навчального плану учнів. Жорстко фіксований перелік обов'язкових навчальних предметів у Франції та Німеччині. Безліч предметів пропонують Велика Британія, Шотландія.

Мета роботи полягає в уточненні особливостей реалізації мовно-літературного компоненту початкової освіти.

Матеріали та методи. Під час дослідження, використовуючи методи аналізу та синтезу, нами було опрацьовано роботи О. Савченко, М. Вашуленка,

А. Зиммельдінової, М. Проць та ін. стосовно компаративного аналізу викладання мови та літератури у початковій школі.

Результати и обговорення. У початковій школі у Франції вивчають літературу паралельно із мовою. Шкільна програма досить вільна. Вчитель має право вибирати книжки до кінця школи в межах певної тематики. У початковій школі учні пишуть невеликий текст в стилі автора, і характеризують особливості їх мови. Взагалі, урок будується навколо певної теми, такої як «Розкажи про своє Місто», «Опиши себе» [1].

У Німеччині питання літературної програми вирішується не на рівні держави, а на рівні окремих федеральних земель, тож у Баварії та Баден-Вюртемберзі можуть читати різні твори. У початковій школі вивчають літературу із мовою разом, і програму побудовано не як в Україні, хронологічно, а від простого до складного. Серед найпопулярніших – Астрід Ліндгрєн, Жюль Верн, Джек Лондон, Ютта Ріхтер. У підручниках оповідання та вірші наведено цілком, а не уривками. За рік учні вивчають 3–4 романи і ці книжки закупає весь клас.

У США немає єдиної і непорушної шкільної програми. Шкільна програма формується у кожній школі окремо, але там обов'язково повинні бути присутні класики. Рекомендований список книжок оприлюднюють щорічно 31-го серпня, там вказують близько десятих авторів, і їх твори варто прочитати в цьому віці. Також, є цікавим те, що американські школярі не вчать вірші або прозові уривки напам'ять. Ще, в деяких школах є театральний гурток, де літературу не тільки вивчають, а й демонструють на сцені [2].

Головна особливість фінської шкільної програми – акцент на інтердисциплінарності та розмивання меж окремих предметів. Клас вивчає не різні теми на різних уроках, а окрему подію та її осмислення в літературі, історії й культурі [3].

Висновки. Так, взагалі європейський досвід викладання мови та літератури в початкових школах дуже яскравий наповнений барвами оригінальних літературних, культурних і методичних традицій. Вивчаються

твори й не дуже сучасні, не розважальні, важкі для сприйняття – але необхідні для розуміння національних цінностей, історії, традицій. Знайомство з класикою повинно бути обов'язковим. Український досвід викладання мови та літератури у початковій школі має спільні та відмінні риси у порівнянні з міжнародним досвідом.

Список використаних джерел

1. Зимульдінова А. С., Проць М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Дрогобич: ДДПУ, 2007. 70 с.
2. Методика навчання української мови в початковій школі / За ред. М. С. Вашуленка. К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи // Початкова школа. 2012. № 8. С. 1–6.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ З ОСНОВ МЕДСЕСТРИНСТВА НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Шевченко Олександра Теодорівна,
проректор з науково-методичної роботи
Бразалій Людмила Павлівна,
голова циклової комісії
фахових медсестринських дисциплін
Апшай Віра Григорівна
викладач
Черкаська медична академія
Черкаси, Україна

Вступ./Introduction. Результатом навчальної діяльності студента спеціальності Медсестринство є оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками, здатностями та компетентностями, необхідними для успішної діяльності медичної сестри. Визначення результатів навчання є одним із головних питань, що обумовлюють вибір методики викладання основ медсестринства, що представляє собою методичну організацію навчального заняття з планування, організації, стимулювання, контролю та регулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів з обов'язковим аналізом її результатів.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати методичні підходи до організації практичного заняття з навчальної дисципліни «Основи медсестринства» на основі компетентнісного підходу.

З цією метою були поставлені завдання:

- опрацювати літературні джерела стосовно теми дослідження;
- визначити загальні та спеціальні (фахові) компетентності, які можуть бути сформовані чи закріплені на практичному занятті;
- розробити методичний сценарій практичного заняття за темою.

Матеріали і методи. /Materials and methods:

- бібліосемантична оцінка літературних даних;
- метод системного аналізу і логічного узагальнення.

Результати і обговорення./Results and discussion. Питання впровадження компетентнісного підходу при підготовці студентів у вищій школі розглядаються у працях Овчарук О.В. Подковко Х.В., Радзівєвської І.В., Рашкевича Ю. М., Філоненко М. М. Актуальним напрямом подальшого висвітлення порушеної теми є дослідження проблеми навчання медичних сестер у контексті компетентнісного підходу, а також використання найбільш ефективних інноваційних методів для підготовки фахівців.

Процес формування компетентності студента-медика передбачає низку етапів.

Перший етап – можливість відтворювати знання без підказки, розв'язувати поставлені задачі за зразком (алгоритмом). Визначає компетентність студента, як «знати».

Другий етап – розвиток навички на основі засвоєних знань, застосування їх в стандартних, типових ситуаціях. Визначає компетентність студента, як «розвиток навичок».

Третій етап – розвиток умінь, доведення навички до автоматизму в стандартних і нестандартних ситуаціях. Визначає компетентність студента, як «розвиток уміння».

Четвертий етап – розвиток здатності студента застосовувати в діяльності знання, вміння, навички, особистісно значущі та професійно важливі якості в їх сукупності. Визначає компетентність студента, як «здатність застосовувати в діяльності».

Одним з етапів методичної підготовки викладача до практичного заняття з основ медсестринства є визначення переліку компетентностей студентів освітньо-професійної програми Сестринська справа. Для прикладу, при вивченні теми «Виписування, зберігання та застосування лікарських засобів» доцільно запланувати формування наступних компетентностей у вигляді результатів навчання відповідно до таксономії Блума.

Фахові компетентності:

- Знання:

- визначати анатомічні ділянки для ін'єкцій;
- називати правила розведення антибіотиків;
- складати список необхідного оснащення для маніпуляції.

- Розуміння:

- пояснювати особливості введення біциліну;
- передбачати можливі ускладнення та їх профілактику;
- вибирати розчинники для розведення антибіотиків.

- Застосування знань:

- готувати до роботи «маніпуляційний кабінет»;
- показувати миття рук та одягання рукавичок;
- демонструвати збирання шприца, забір ліків тощо.

- Аналіз:

- аналізувати переваги та недоліки ін'єкцій;
- порівнювати розведення антибіотиків для виконання проби на чутливість організму до препарату та для парентерального введення;
- оцінювати правильність вибору місця ін'єкції.

- Синтез:

- пояснювати причини та наслідки недотримання протоколів виконання маніпуляції;
- установлювати зв'язок вибору місця ін'єкції з анатомо-фізіологічними особливостями будови тіла;
- пропонувати заходи профілактики ускладнень.

- Оцінювання:

- аргументувати значення внутрішньом'язової ін'єкції;
- співставляти внутрішньом'язові та підшкірні ін'єкції;
- робити висновок щодо профілактики професійних уразень.

Загальні компетентності:

- Орієнтація на безпеку.

- Уміння застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- Уміння спілкуватися з пацієнтами.
- Уміння приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність бути критичним та самокритичним.
- Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Доцільно використовувати такі методи навчання: пояснення, демонстрація, коментування, показ фільму, самостійна робота по виконанню практичних навичок, метод проектів, «карусель», графологічні структури, «мікрофон», «незакінчені речення», інтегративний метод, робота в малих групах, ділова гра, «дебрифінг», метод «мозкового штурму», тестовий контроль вхідного та вихідного рівня знань.

Нами апробовано використання методів контролю:

- фронтальне опитування «мікрофон», «незакінчені речення», ситуаційні задачі;
- «дебрифінг», метод «ромашка Блума»;
- усні опитування (теоретичні питання, навчальні ситуації, заповнення таблиць);
- групові письмові (питання, тести, проблемні ситуації);
- індивідуальні письмові (домашні завдання – ведення щоденника);
- індивідуальний контроль (з боку викладача);
- самоконтроль та взаємоконтроль (з боку студентів) при формуванні професійних навичок та вмінь.

Сучасними підходами до удосконалення системи вищої медичної освіти є ідеї міждисциплінарної інтеграції. Основне завдання міждисциплінарної інтеграції полягає в тому, щоб при вивченні певної теми актуалізувати раніше засвоєні знання, навички та вміння, необхідні для вивчення цієї теми, враховуючи при цьому інтереси предметів, що будуть вивчатися в подальшому.

Мотивація навчальної діяльності. Важливість мотивації навчальної діяльності в ефективності засвоєння навчальної інформації та подальшого застосування у професійній діяльності не викликає сумнівів.

Приклад мотивації до теми: знання ролі лікарських препаратів у комплексному лікуванні різних захворювань та методики введення ліків дуже важливе для медичної сестри. Спосіб застосування лікарських засобів визначає лікар, а їх введення – обов'язок медичної сестри. Вміння правильно виконувати ін'єкцію, дотримуючись правил асептики та антисептики, з метою профілактики внутрішньолікарняної інфекції та попередження професійних ускладнень – один із головних показників професійності медичної сестри.

Організаційна структура практичного заняття.

Методична підготовка до проведення практичних занять повинна враховувати його три основні етапи: підготовчий, основний, заключний. Кожний з цих етапів має специфічні методичні функції, цілі, систему методів, методичне забезпечення.

З метою перевірки вхідного рівня знань студентів (підготовчий етап заняття) застосовуємо метод незакінчених речень у поєднанні з методом «мікрофон» та «ромашка Блума», тестовий контроль.

Метою основного етапу є формування системи професійних компетентностей студентів відповідно до теми заняття. Основний метод формування результатів навчання – це практичний тренінг, що передбачає багаторазове, систематичне виконання одних і тих же дій, рухів, процедур, вимірювань, розрахунків ін. з метою досягнення стадії автоматизованого виконання з подальшим постійним використанням у різноманітних умовах з метою збереження в активному, діючому стані.

На сучасному етапі вищої медичної освіти професійний тренінг студентів-медиків має відбуватися в умовах клінічного навчання з застосування симуляційних технологій навчання та інтерактивних методів, що дозволить сформувати у них здатності до виконання професійних функцій.

При проведенні основного етапу заняття доцільно застосувати методи «каруселі», «мозкового штурму», професійного тренінгу, дебрифінгу, складання структурно-логічних схем, інтерактивних презентацій, рольові ігри тощо.

На етапі відпрацювання навичок викладач докладно пояснює студентам суть навички, актуальність її застосування. Демонстрування навички може здійснюватися на фантомі або викладач демонструє її виконання у лікувальному відділенні, інколи її може замінити відеодемонстрація.

Після того, як навичка озвучена і наочно показана, студенти повинні отримати можливість по чергово відпрацювати цю навичку. Це можна зробити в парах, трійках чи малих групах, щоб кожен студент міг виконати маніпуляцію та спостерігати її виконання колегами.

У процесі дебрифінгу студенти обговорюють сильні та слабкі моменти, які вони помітили під час відпрацювання навички. Групове обговорення максимально підвищує активність і внесок кожного, допомагає уточнити свої помилки, усвідомити переваги. Обговорення дає змогу більше дізнатися одне про одного, стимулює вільний обмін думками, збільшує ймовірність того, що студенти краще зрозуміють почуття і позиції інших, більше зважатимуть на них. Робота у групах розвиває навички активного слухання, співпереживання, співпраці, впевненої поведінки і толерантності.

При необхідності викладач доповнює та підбадьорює тих, кому не вдалося добре продемонструвати навичку. Для закріплення навички можна рекомендувати відпрацювання в тренажерному кабінеті або (при хороших результатах) у лікувальному відділенні стаціонару.

Методичною функцією заключного етапу є контроль (оцінювання) і корекція рівня професійних умінь, навичок, здатностей та компетентності студентів. На цьому етапі визначається завдання для самостійної роботи студентів, а також даються усні або письмові інструкції щодо її виконання, підводяться підсумки заняття, виставляються оцінки.

Заняття завершується виставленням загальної аргументованої оцінки, що включає оцінку тестових завдань, усної відповіді, вирішення ситуаційних задач, виконання практичних навичок (професійний тренінг), індивідуальних завдань, оцінку активності студента та оцінку за ведення щоденника.

Висновки./Conclusions. Аналіз наукових досліджень та методичної літератури щодо впровадження компетентнісного підходу при підготовці студентів дають підставу розглядати визначення компетентностей майбутнього фахівця як важливий етап зваженого методичного підходу до здійснення освітнього процесу з клінічних дисциплін і необхідну умову формування професійних вмінь, навичок, здатностей, клінічного мислення та загалом професійної компетентності фахівця.

SWOT-АНАЛІЗ СИСТЕМИ АДАПТИВНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ БАСКЕТБОЛУ НА ВІЗКАХ)

Юденко Оксана Вадимівна,
канд. пед. наук; доц. каф. професійного,
неолімпійського та адаптивного спорту
Національного університету фізичного виховання і спорту України;

Юденко Юрій Михайлович,
директор «Центру навчання, здоров'я та розвитку «Мальва»»,
м. Київ; Україна

Дьомін Євгеній Васильович
магістрант; Голова клубу «ГО КМФСКІ «Київські Леви»»

Вступ. Сучасний ритм життя, постійні стреси, які оточують людину навколо в різних аспектах її життя часом не дозволяють сконцентруватися та здійснити детальний аналіз причин окремих успіхів та невдач. Це саме можна сказати і про те, коли ми аналізуємо успіх або невдачі спортивної команди, спортивної Федерації або Клубу. Тому на нашу думку, необхідно як умога доцільніше використовувати сучасні технології менеджменту та маркетингу, які сприяють виявленню сильних та слабких сторін як одного спортсмена, так і організації в цілому. Це питання є дуже актуальним в сучасній Україні крізь призму розвитку окремих видів адаптивного спорту.

В. Богуславська, Ю. Брискін, М. Пітин (2017) [1] у своїх наукових працях розкривають особливості застосування в галузі фізичної культури та спорту новітніх інформаційних технологій; особливості їх впровадження та напрямки розвитку. На необхідності використання та впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій у різних сферах професійної діяльності та в різних галузях наголошується і в навчальному посібнику таких авторів як Г. Г. Швачич, В. В. Толстой, Л. М. Петречук, Ю. С. Іващенко, О. А. Гуляєва та О. В. Соболенко (2017) [9].

Мета роботи полягала у проведенні SWOT-аналізу системи адаптивного спорту в Україні на прикладі баскетболу на візках.

Матеріали та методи: для вирішення означених нами завдань нами було використано такі методи як: 1) Аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та електронних носіїв з мережі Інтернет; 2) SWOT-аналіз [8; 10]; 3) методи математичної статистики.

Результати дослідження, їх обговорення. Дослідження проводилось нами в період з вересня 2019 року по березень 2020 року на базі «ГО КМФСКІ «Київські Леви»», «Центру навчання, здоров'я та розвитку «Мальва»» (м. Київ), за участі фахівців кафедри професійного, неолімпійського та адаптивного спорту НУФВСУ та фахівців КМЦ «Інваспорт». Е.В. Дьомін є координатором в справах осіб з інвалідністю в Україні з баскетболу на візках при Федерації ОРА Укрцентру «Інваспор» та діючим головою «ГО КМФСКІ «Київські Леви»», що обумовило проведення нами на сучасному етапі активного відродження баскетболу на візках в Україні необхідності проведення SWOT-аналізу системи адаптивного спорту в Україні (на прикладі баскетболу на візках).

І. О. Когут та А. Д. Хасая досліджували стан та перспективи розвитку адаптивного спорту в Україні (2012) [3]; у співавторстві з Т.А. Кропивницькою у її працях підкреслюється думку про те, що сьогодні дуже важливою є роль держави у розвитку та популяризації спорту та фізичної культури серед осіб з особливими потребами (2012) [5]; вчена також досліджувала роль держави у розвитку фізичної культури та спорту осіб з особливими потребами та проблеми і перспективи розвитку Паралімпійського спорту в Україні (2003, 2008) [4; 6].

О. В. Коновалова та Т. Андрущакевич [7] вважають, що в умовах сучасного ринку праці, компаніям з різним досвідом професійної діяльності все дедалі стає проблематичним реалізовувати свої задуми, що обумовлено жорсткими умовами конкуренції, надлишком подібних послуг (товарів, пропозицій), перенасиченням рекламно-інформаційних потоків, все дедалі зростають вимоги споживачів цих послуг та продукції, постійно та динамічно змінюється ринок, систематично впроваджуються інновації в різних галузях,

що одним допомагає завойовувати все більші сегменти ринку, а інші, які не пристосувалися та не адаптувалися до цих змін – просто зникають з поля зору.

Визначення «SWOT» походить від початкових літер слів «Strengths» (сильні сторони), «Weaknesses» (слабкі сторони), «Opportunities» (можливості), «Threats» (загрози) – це класична модель чотирикутника в якому і здійснюється розподіл всіх факторів, які впливають на об'єкт дослідження (в нашому випадку на баскетбол на візках, як на вид спорту, що культивується в Україні).

На думку більшості фахівців, «традиційний метод SWOT-аналізу дозволяє провести детальне дослідження зовнішнього й внутрішнього середовища, а результатом раціонального SWOT-аналізу, спрямованого на формування загального інформаційного потенціалу, повинні з'явитися ефективні рішення, що стосуються відповідної реакції (впливу) суб'єкта (слабкої, середньої й сильної) відповідно до сигналу (слабкому, середньому або сильному) зовнішнього середовища» [7; 8; 10].

О. В. Коновалова та Т. Андрущакевич зазначають, що «аналітики в сфері економіки, управління та менеджменту вважають, що технологія SWOT-аналізу дає основу для оцінки ефективних сторін діяльності і можливостей коректування її слабких сторін, тобто визначає як зовнішні, так і внутрішні фактори» [7]. Дослідники констатують [7; 8; 10], що «проведення SWOT-аналізу має важливе значення для здійснення стратегічного планування, оскільки його методика – ефективний, доступний, дешевий засіб оцінки стану проблемної та управлінської ситуації в установі. Він дозволяє систематизувати проблемні ситуації; краще розуміти структуру ресурсів, на які слід опиратися в удосконаленні діяльності та розвитку компанії на перспективу; відстежувати загальний стан зовнішнього бізнес-середовища; виділяти і використовувати нові потенційні можливості швидше, ніж конкуренти; вибрати оптимальну дорогу розвитку і уникнути небезпек; приймати зважені рішення, що стосуються розвитку бізнесу».

Спробу проаналзувати інші причини та аспекти, які б сприяли розвитку баскетболу на візках в Україні та провести SWOT-аналіз здійснено

Е. В. Дьомінім та О. В. Юденко [2] під час виконання автором кваліфікаційної магістрерської роботи за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт». Здійснений нами SWOT-аналіз системи адаптивного спорту в Україні на прикладі баскетболу на візках дозволив нам графічно подати отримані результати на рисунку 1. На нашу думку, така інфографіка допоможе керівництву ГО КМФСКІ «Київські Леви» та фахівцям КМЦ «Інваспорту» зробити оптимальні висновки щодо подальшого розвитку баскетболу на візках, як популярного виду спорту, ефективного засобу фізкультурно-спортивної реабілітації та фізкультурно-оздоровчого впливу для осіб з інвалідністю, зокрема з травматичними ураженнями ОРА, в Україні.

Рис. 1 Підсумкові результати SWOT-аналізу системи адаптивного спорту в Україні (на прикладі баскетболу на візках)

Отже, охарактеризуємо більш детально отримані нами результати SWOT-аналізу, а також підкреслимо, що з цими результатами погоджується більшість спортсменів, тренери українських команд, волонтери-баскетболісти, які співпрацюють з командами в Україні: «S» (Сильними сторонами) баскетболу на

візочках як адаптивного спорту в Україні є те, що цей вид спорту «покращує психо-емоційний стан людини з дисфункціями ОРА» 95,35% опитаних; це «ефективний засіб фізкультурно-спортивної реабілітації» на думку 93,02% респондентів; він «попереджує виникнення контрактур, вторинних ускладнень після травм / хвороби» на думку 88,37% баскетболістів та «якісно покращує при систематичному застосуванні показники всіх основних систем життєзабезпечення» 79,07% спортсменів; «сприяє соціалізації особистості, розширює її комунікативні навички» – зазначили 62,79%; «*W*» (*Слабкими сторонами*) респонденти вважають «відсутність спеціалізованих спортивних візків» 93,02%; «велику залежність на цьому етапі відновлення як виду спорту від соціального транспорту, що унеможлиблює спроби дістатися до місця тренування» 83,72% респондентів; те, що «без систематичних занять погіршується самопочуття осіб з інвалідністю, з дисфункціями ОРА; зростає негативний вплив гіподінамії на організм особистості та всіх її наслідків» вважає 76,74% опитаних, а також «тривалі перерви та відсутність можливості тренуватися в системі відбиває будь-яке бажання до занять руховою активністю» зазначає 69,77% спортсменів;

– «*O*» (*Можливості*) полягають у «забезпеченні мобільним обладнанням для тренування, що надає можливість створення мобільних груп для тренування в межах району» 100%; у «популяризації баскетболу на візках за рахунок використання його як ефективного засобу фізкультурно-спортивної реабілітації учасників АТО» 90,7% респондентів; «створення спеціальних інформаційно-комунікативних додатків, які б інформували щодо користі занять спортивними іграми для осіб з інвалідністю, зокрема з травмами ОРА» 81,4% респондентів; вважають необхідною «підтримку з боку Федерацій Баскетболу України та ОРА, «Інваспорту», Міністерства молоді та спорту і Міністерства соціальної політики» 72,09% спортсменів; приблизно пловина респондентів (51,16%) акцентують увагу на «великій значущості державної підтримки адаптивного спорту в цілому, зокрема, баскетболу на візках»; «*T*» (*Загрози*): 88,37% спортсменів наголошують на тому, що «без підтримки Держави,

фахівців на різних рівнях, волонтерів поступово відбуватиметься руйнування баскетболу на візочках як виду спорту в Україні, що в подальшому унеможливить створення самостійної Федерації» на теренах України; 72,09% респондентів акцентують увагу на тому, що таке ставлення до адаптивних видів спорту в цілому, і до баскетболу зокрема, «знищує бажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю, яка є вкрай необхідним елементом ЗСЖ», особливо для людей після захворювань та перенесених травм; при цьому 67,44% спортсменів вважають що існує реальна загроза «усунення можливості реалізації освітньої та рухової інклюзії в межах родини та найближчого оточення – переважна частина спортсменів приводить на тренування власних практично здорових дітей, формуючи корисні навички».

Отримання подібних результатів дозволить фахівцям галузі на більш «гострі питання», які існують сьогодні у спортсменів та тренерів в такій дисципліні адаптивного спорту, як баскетбол на візках.

Висновки. Отже нами було визначено сильні та слабкі сторони баскетболу на візках в Україні на сучасному етапі, що сподіваємося допоможе керівникам спортивних колективів та іншим відповідальним організаціям якісно та ефективно розвивати баскетбол на візках як ефективний і, без сумніву, видовищний вид спорту, а також як непереоцінений за якістю впливу засіб фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з травматичними ураженнями ОРА, які отримані в тому числі і учасниками військових локальних конфліктів.

Плануєм подільше впровадження технології SWOT-аналіз для виявлення можливостей для розвитку та попередження можливих перешкод для розвитку тих видів спорту, які сьогодні розвиваються в ГО КМФСКІ «Київські Леви». На нашу думку, це дозволить більш ефективно розвивати окремі напрямки адаптивного спорту в сучасній Україні, а також віднайти можливості для якісного впровадження цих видів з метою відновлення стану здоров'я військовослужбовців, які приймали участь в АТО з різним ступенем травматизації та інвалідизації.

Список літератури

1. Богуславська В. Напрями застосування новітніх інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту / В. Богуславська, Ю. Брискін, М. Пітин // *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 2. С. 16–20.
2. Дьомін Е. В. Мотивація осіб з інвалідністю до фізкультурно-оздоровчих занять спортивними іграми (на матеріалі баскетболу на візках) : Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» Київ : НУФВСУ. 2020. 92 с.
3. Когут И. А. Адаптивный спорт: состояние и перспективы развития в Украине / И. А. Когут, А. Д. Хасая // *Материалы Междунар. конф. «Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice»*. Кишинев, 2012. С. 286–292.
4. Когут І. Роль держави у розвитку фізичної культури та спорту осіб з особливими потребами / Ірина Когут // *Оздоровча і спортивна робота з неповносправними : зб. наук. ст. з проблем фізичного виховання і спорту та фізичної реабілітації неповносправних*. Львів : Ахіл, 2003. Вип.1. С. 50–53.
5. Когут І. О. Державна підтримка спорту інвалідів в Україні / І. О. Когут, Т. А. Кропивницька // *Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту*. Львів, 2007. Вип. 11, т. 5. С. 167–172.
6. Когут И. А. Паралимпийский спорт в Украине: проблемы и перспективы развития / И. А. Когут // *Материалы Междунар. науч.-практ. конф. С/ПНИИ «Современные проблемы физической культуры и спорта» : сб. ст.* СПб., 2008. С. 37–39.
7. Коновалова О.В., Андрущакевич Т. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58123.doc.htm
8. Мошенський С. З., Олійник О. В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей ВНЗ/За ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф.Бутинця. 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2007. 704 с.

9. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : Навчальний посібник / Г. Г. Швачич, В. В. Толстой, Л. М. Петречук, Ю. С. Іващенко, О. А. Гуляєва, О. В. Соболєнко Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

10. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: Навчальний посібник / За ред. Л.В.Балабанової. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2005. 301 с. (Вища освіта ХХІ ст.).

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Дунець Лілія Михайлівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Вступ./Introduction. Система вищої освіти змінюється надто стрімко: виникають нові методи, методики і підходи до навчання, розвиваються нові галузі, відкриваються нові спеціальності, зростає престижність одних професій і зменшується інших, змінюються тенденції набуття вищої освіти. Але все такою ж актуальною залишається проблема адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі.

Адаптація посідає істотне місце в змісті соціальної та навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі. Вона характеризує, з одного боку, процес взаємодії студента-першокурсника із соціальним середовищем, а з іншого боку - є відображенням певного результату соціальної та навчально-виховної роботи, яка може виступати критерієм її ефективності. Тому розуміння сутності адаптивних процесів та їхнього механізму є необхідною умовою професіоналізму науково-педагогічного колективу вищого навчального закладу.

Соціальна адаптація – це не лише стан людини, але і процес, протягом якого організм набуває рівноваги і стійкості до впливу соціального середовища. Вона здобуває виняткову актуальність у переломні періоди життєдіяльності людини.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати зміст поняття „адаптація” та результати дослідження адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі.

Матеріали і методи./Materials and methods. Різноманіття способів і видів соціальної адаптації розглядається багатьма науковцями як з точки зору типів спрямованості активності в процесі адаптації, так і з точки зору конкретних видів і способів адаптації, які задаються, з одного боку ієрархією цінностей і цілей, що залежать від загальної спрямованості, а з іншого – психологічними і психофізіологічними особливостями особистості [3].

У роботі використовувалися загальні методи і принципи проведення емпіричного дослідження:

1. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення літературних джерел).
2. Емпіричні методи дослідження – тест „Оцінка емоційно-діяльнісної адаптивності” [4], карта студента, індивідуальні бесіди та спостереження.
3. Математико-статистичні методи (математичне очікування, кореляційний аналіз).

Аналіз наукової літератури вказує на те, що питання адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі посідає одне з провідних місць у дослідженнях щодо проблем формування особистості майбутнього фахівця. Питанням адаптації присвячені наукові дослідження О. Безпалько, Н. Заверико, Л. Коваль, Г. Лактіонової, А. Мудрик. Труднощі початкового етапу навчання і чинники, що впливають на процес адаптації у своїх наукових працях розкривали О. Прудська, А. Андрєєва, С. Гапонова, Ю. Бохонкова.

Проблемі адаптації студентів до навчання в умовах вищого навчального закладу приділяється багато уваги такими науковцями як Т. Алмазова, Ю. Бохонкова, Н. Герасімова, Н. Жигайло, О. Кочерук. Адаптацію як необхідну умову соціалізації людини розглядають М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Пальчевський. Такі вчені, як Л. Красовська, М. Прищак, Л. Гармаш, О. Маріна, О. Стягунова роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання, підкреслюючи те, що успішність перебігу процесу адаптації є запорукою сприятливого розвитку у певному соціумі [1; 3].

У сучасній науковій літературі проблеми адаптації розглядаються в декількох напрямках: біологічному, медичному, педагогічному,

психологічному, соціологічному, кібернетичному. Проте залишається недостатньо дослідженою проблема адаптації студентів-першокурсників в системі вищого навчального закладу в сучасних умовах, що об'єктивно вимагає більш глибокого вивчення.

Під соціальною адаптацією розуміється процес активного пристосування людини до нових для неї соціальних умов життєдіяльності. У процесі адаптації людина виступає об'єктом впливу соціального середовища й активним суб'єктом, що усвідомлює вплив цього середовища. Процес адаптації – це широка поліфонія засвоєння соціальних цінностей через механізми соціалізації. Повна соціальна адаптація людини включає фізіологічну, управлінську, економічну, педагогічну, психологічну і професійну адаптацію [1].

У психології адаптацію розглядають як процес пристосування органів чуття до особливостей діючих на них стимулів з метою їхнього кращого сприйняття і запобігання від зайвого навантаження. Процес психологічної адаптації студентів-першокурсників відбувається безупинно, оскільки постійно змінюються соціально-економічні умови життя, політичні та морально-етичні орієнтації, екологічна обстановка і т. ін. [2].

Успіх адаптації студента-першокурсника залежить від його здібностей до конкретної професійної діяльності, єдності суспільної й особистої мотивації до навчання й праці та інших причин.

Під адаптацією розуміють, як правило, процес взаємодії особистості з навколишнім середовищем із приводу освоєння нової для неї ситуації. Адаптація – це процес входження особистості в конкретну соціальну спільноту через засвоєння соціального досвіду цієї спільноти і використання нагромадженого раніше соціального досвіду [2].

Ігнорування проблеми адаптації студента-першокурсника до навчання у вищому навчальному закладі нерідко призводить до порушень поведінки, психосоматичних захворювань, неврозів. Студент-першокурсник часто переживає, так званий, „загальний синдром адаптації” як комплекс реакцій на тлі стресу, що призводить до поступового виснаження резервів організму, який

намагається пристосуватися до нових умов. Проте за умов розумної технології і стратегії власного життя та при сприянні науково-педагогічного колективу вищого навчального закладу студент-першокурсник здатний постійно нарощувати рівень адаптованості.

Перший курс може стати точкою опори для студента, а може привести до деформацій в поведінці, спілкуванні та навчанні. Саме на першому курсі формується ставлення молодої людини до навчання, до майбутньої професійної діяльності, продовжується „активний пошук себе“. Від успішності адаптації залежить подальший хід професійного життя людини.

Ознаками неуспішної адаптації є зниження працездатності, втома, сонливість, головні болі, домінування пригніченого настрою, зростання рівня тривожності, загальмованість або, навпаки, гіперактивність, що супроводжується порушеннями дисципліни, систематичним невиконанням домашніх завдань, пропусками занять, відсутністю мотивації навчальної діяльності. Від того, як довго за часом відбувається процес адаптації, залежать поточні і майбутні успіхи студентів.

З метою виявлення особливостей адаптації студентів-першокурсників у вересні-жовтні 2019 року в Державному університеті „Житомирська політехніка” автором здійснено моніторинг рівня адаптації до навчання та оцінка емоційно-діяльній адаптивності студентів 1-го курсу факультету публічного управління та права. Дослідженням було охоплено 114 студентів першого курсу. У якості основних методів дослідження було обрано тест „Оцінка емоційно-діяльній адаптивності” [4], карту студента, індивідуальні бесіди та спостереження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження рівня адаптації студентів, що взяли участь у моніторингу, наведено в таблиці 1.

Рівень адаптації до навчання студентів-першокурсників

Рівень адаптації студентів-першокурсників (у %)		
Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
37,7	52,0	10,3

Аналіз отриманих результатів дозволяє констатувати, що високий рівень адаптації мають 37,7% досліджуваних студентів. Середній рівень адаптації – 52,0% студентів-першокурсників. Низький рівень – у 10,3% першокурсників університету.

Враховуючи психологічні труднощі, які виникають у студентів першокурсників з низьким рівнем адаптації, допомога науково-педагогічного колективу університету перш за все спрямована на підвищення психологічної компетенції таких студентів, корекцію шкільних навичок, формування способів пізнавальної діяльності тощо.

Молоді люди в перші тижні навчання відчують задоволення від досягнення важливої мети та покладають серйозні надії на те, що зможуть ефективно навчатися, і тим самим готуватися до важливої професійної діяльності. Однак, уже через 2-3 тижні після вступу значна кількість першокурсників починає відчувати певні дискомфортні переживання.

Адаптаційний період триває протягом усього першого року навчання і для абсолютної більшості студентів завершується, здавалося б, цілком успішно – дискомфортні дезадаптаційні стани минають і студенти починають вчитися більш-менш успішно. Виняток становлять лише окремі особи, які так і не можуть адаптуватися. Вважається, що саме вони потребують допомоги кураторів, викладачів та психологів університету.

Така допомога здійснюється науково-педагогічним колективом університету передусім через індивідуальні консультації, бесіди, групові тренінги та інші форми роботи, основною метою яких є сприяння особистісній інтеграції студентів, узгодженню їхніх особистих, соціальних інтересів.

Завдання науковців, педагогів та психологів університету – визначити причини труднощів, які можуть укорінюватися в пізнавальній або особистісній сфері студента, і які пов'язані з труднощами у навчанні, та надати допомогу, конкретні поради і рекомендації з їх подолання для студентів, педагогів та батьків.

Висновки./Conclusions. На основі проведеного дослідження можливо зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Період навчання в університеті, під час якого здійснюються професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності.

2. Враховуючи психологічні труднощі, які виникають у студентів першокурсників з низьким рівнем адаптації, допомога науково-педагогічного колективу університету перш за все спрямована на підвищення психологічної компетенції таких студентів, корекцію шкільних навичок, формування способів пізнавальної діяльності тощо.

3. Загальною метою науково-педагогічного колективу вищого навчального закладу є сприяння адаптації студентів-першокурсників до навчального процесу, особистісному зростанню та їх професійному становленню.

4. Основні завдання науково-педагогічного колективу вищого навчального закладу тісно пов'язані з підготовкою висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості, котрі дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом, що не зупиняється у своєму розвитку.

5. Потрібно враховувати і той факт, що свідомий вибір професії майбутнім студентом – це його мотивоване навчання, самовиховання професійно важливих якостей і високий рівень адаптації до навчання в університеті.

6. Адаптація студентів-першокурсників у вищому навчальному закладі значною мірою залежить і від рівня поінформованості майбутнього студента про обрану професію. Адже від цього також залежить успішна адаптація до навчання.

7. Процес адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання у вищому навчальному закладі є важливою складовою успішного здійснення навчальної діяльності студента. І тільки той студент, який досяг гарних результатів у навчанні, набув стійкого соціального статусу серед однолітків, здобув певний авторитет у викладачів, вправно і впевнено діє у типових побутових і соціальних ситуаціях, може вважатися таким, що досяг загальної адаптованості.

Список використаних джерел

1. Бохонкова Ю.О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів: монографія / Ю.О. Бохонкова; – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля, 2011. – 199 с.

2. Дунець Л. М. Адаптація особистості майбутнього працівника поліції у середовищі вищого навчального закладу / Л. М. Дунець // Психологія ХХІ століття: теоретичні та практичні дослідження: зб. наук. пр. / гол. ред. Л.Г. Білий. – Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2019. – Вип. 10. – С. 83-91.

3. Кондрашова В.П. Некоторые психологические показатели адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в ВУЗе / В.П.Кондрашова // Вопросы вузовской педагогики, психологии и дидактики. – Воронеж, 1972. – С.111-133

4. Тетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Тетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М., 2002. – С. 467.

ПОВЕСТВОВАНИЕ И ПЕРЕЖИВАНИЕ: ПСИХОЛОГИЯ ВОПРОСА

Папуча Николай Васильевич,
д. психол. н., проф.

Введение. Мы имеем факт: человек рассказывает историю — Ното narratus. Чтобы исследовать психологию этого факта, рассмотрим его в методологических рамках Л. С. Выготского.

Отметим, что не будем употреблять термин «нарратив», хотя знакомы с направлением «нарративная психотерапия». Пересечения, безусловно, будут, но перед нами другая проблема: нас интересует психология повествования, психология повествовательности. Именно это является предметом. Мы не можем здесь поставить задание изучить психологию рассказчика, поскольку это завело бы нас очень глубоко и далеко. Отметим также, что повествование для нас — это процесс и продукт (собственно, произведение) человеческой активности, возникающей без специального побуждения извне. Нас не интересует ответ (реакция). Нас интересует повествование как результат собственной и собственно вызванной активности рассказчика. Конечно, внешние и внутренние факторы имеют влияние на появление и реализацию повествования. Но это не должны быть стимулы или детерминанты, это источники, из которых человек «вычерпывает» (термин Спинозы) ту энергетику и то содержание, которые порождают собственное повествование. Мы специально остановились на этом требовании, поскольку в той же нарративной психотерапии повествование почти всегда вызывается непосредственным стимулом (просьбой, заданием, etc). Есть смысл отметить, что психологическое содержание, динамика и механизмы создания в обоих этих случаях очень отличаются. Будем называть повествованием то, что интересует нас, а не реакцию на стимул-задание. Мы внимательно ознакомились с работами, посвященными нарративной психологии, как

отечественными, так и зарубежными. В частности, очень содержательными являются тексты Н. В. Чепелевой и сотрудников (Чепелева, 2004). Безусловно, они нам много дали. Но, подчеркнём еще раз, нас интересует психология повествования в его генезисе, а это — несколько другой аспект проблемы. Есть еще одна цель: мы стремимся понять, является ли целесообразным и производительным использование общепсихологической методологии Л. С. Выготского для изучения конкретного вопроса?

Цель работы – представить результаты исследования психологии повествования в его генезисе.

Материалы и методы – теоретический анализ, осмысление, рефлексия проблемы психологии повествования и переживания.

Необходимо подчеркнуть также, что внимание будет уделено исключительно устному повествованию, поскольку между устным и письменным повествованием находится настоящая психологическая бездна. Собственно, также, как между устной и письменной речью.

Гипотеза может быть следующая: повествование человека (в том смысле, который мы придаем ему здесь) является своеобразным идеальным артефактом, то есть — созданным человеком искусственным продуктом. Его образование, выражение для другого человека является необходимым шагом развития высшей психики как рассказчика, так и слушателя. Как продукт, повествование является воплощением всех психологических составляющих рассказчика (см. также: Чепелева, 2004). Повествование — фундаментальный и абсолютно необходимый продукт. При экспликации повествования осуществляется влияние как на слушателя, так и рассказчика (обратное влияние), и это является кардинально важным, поскольку благодаря ему создаются и изменяются смысловые системы сознания. И еще одно: мы не считаем рассказ единственным артефактом, а повествовательность — единственным средством развития человека как в фило-, так и в онтогенезе. Они — лишь один из факторов.

Результаты и обсуждение. Наш интерес к повествованию, истории (в этом смысле подобные слова воспринимаются как синонимы) вызван тем, что рассказ является той фундаментально-содержательной единицей, через которую устанавливается психологическая связь между развитием человечества (культурой) и развитием отдельного человека. Это и есть история в ее действительном существовании.

Соблюдение положений методологии Л. С. Выготского вызывает необходимость обратиться к истории возникновения рассказа как в фило-, так и в онтогенезе. Определимся с терминологией. Повествование мы отличаем от рассказа, и данные лингвистов позволяют нам это сделать. Отличие здесь является не столько языковым и речевым, сколько психологическим. Мы допускаем, что повествование развивается у человека очень рано, раньше, чем появляется действительная устная речь. Именно здесь, в раннем онтогенезе, можно рассчитывать на получение интересных и, скорее всего, неожиданных результатов. Но, переходя к систематическому обзору, мы должны ещё раз определиться относительно условий эмпирического исследования, в то же время это — условия возникновения и существования повествования. Изучение данного вопроса позволяет допустить, что повествование является отдельной, абсолютно своеобразной формой речи, рядом с такими формами, как ответ, беседа, пересказ, речь как средство решения задачи, etc.

Отличие заключается в свободе. Л. С. Выготский отмечал, что «центральная проблема всей психологии – свобода» (Записные книжки..., 2017, с. 256). Ребенок, как и взрослый человек, переходит к повествованию, когда он свободен от «давления» дефицитарных потребностей (по А.Маслоу), когда нет «давления» и побуждений от среды, когда он здоров и потому чувствует себя свободным. Здесь возникает проблема ситуации и дискретности: человек не всегда способен и склонен к повествованию. В исследовании надо ожидать и использовать так называемую «репортёрскую» методику с диктофоном (это сделала в свое время М. В. Осорина, написав по результатам замечательную книгу (Осорина, 2004)). Вторым вариантом является специальное создание

условий для повествования, и это, как мы поняли, очень непросто. В обоих случаях необходимым является присутствие слушателя. Но это должен быть особенный слушатель, искренне и по-настоящему заинтересованный, эмпатичный, любящий, настроенный на диалог. Особенно такие условия актуальны для детей: здесь слушатель должен создать то, что называется общим дискурсом (Осорина, 2004). Лишь в совместно-распределённом повествовании уточняются, «проигрываются» и развиваются значения и смыслы, то есть сама психологическая канва повествования. Именно по этой причине мы не соглашаемся с тем, что повествование изначально является завершённым и закрытым. Напротив, оно всё время является именно незавершённым и открытым, и только в таком виде может рассматриваться как артефакт, культурно-психологический способ овладения собой. Анализируя эмпирические данные, М. Коул показал, что рассказ становится намного более богатым и развёрнутым в ситуациях, когда он ничем не побуждается. Показано это как на детях, так и на взрослых (Коул, 1997). Определимся: онтогенез речи во многом направлен на свёртывание внешнего социального повествования и образование повествования внутреннего. Этот процесс очень тщательным образом и деликатно изучен Л. С. Выготским (Выготский, 1982). Нас же интересует обратное: психология превращения внутреннего, свёрнутого процесса в повествование: эмоционально насыщенное, незавершенное, нюансирующее, то есть, в определенной степени развернутое. Иначе говоря, нас интересует развёрнутое событие, которое создает ребенок в рассказе и с помощью повествования.

Повествование не является сопровождением. Это — самостоятельная мелодия, самостоятельная функция, которая подчинена цели переживания внешних и внутренних факторов, преодолению осложнений, осознанию, саморегуляции и, в целом, структуризации внутреннего мира, а значит — овладению собой и своим поведением. Она не затухает в своем движении в онтогенезе, а развивается, и её судьба — не в отмирании, а в переходе в творчество и мудрость. Хотя последнее происходит не у всех людей. В

процессе развития человека совершенствуется структура повествования, она становится более развернутой, нюансирующей, эмоционально-насыщенной, авторской.

Повествование создается как для других, так и для себя самого.

Существует новое противоречие — вокализация у большинства людей сокращается, поскольку возникает внутренняя речь, а повествование остаётся, и даже разворачивается, хотя это происходит нечасто.

Выводы. Все указанные черты позволяют нам говорить об повествовательности как уникальном свойстве речи человека, которое заключается в достижении потребности выразить, изначально понять самого себя. Поэтому повествовательность мы понимаем как создание человеком с помощью знаковых систем (не только, собственно, языка) своеобразной текучести, потока, который всё время перестраивается и дотраивается, отображая тем самым течение и динамическую структуризацию внутреннего мира. В то же время, повествовательность рядом с отображением создаёт новые формы этого внутреннего мира (Eigenwelt). Повествование — не художественное произведение, но механизм, мотивы и средства художественного (и не только такого) творчества одинаковы с механизмами повествования. Здесь создается новая осмысленная форма, которая отображает переживание творца.

Литература

Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч.: В 6-ти т. Т. 2. — М.: Педагогика, 1982. — С. 5-361.

Записные книжки Л.С. Выготского. Избранное / под. общей редакцией Е. Завершневой и Р. Ван дер Веера. М.: Канон, 2017. — 608 с.

Коул М. Культурно-историческая психология. Наука будущего. — М.: Когито-Центр, 1997. — 392 с.

Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. – СПб.: Речь, 2004. – 276 с.

Чепелева Н.В. Вихідні теоретичні положення і поняття психологічної герменевтики // Проблеми психологічної герменевтики. Монографія / за ред. Н.В.Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.– С. 7-19.

ART

МЕТОДИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СКРИПАЛЯ БОГОДАРА КОТОРОВИЧА

Волощук Юрій Іванович,
кандидат мистецтвознавства, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Протягом останніх десятиліть в українській музичній науці активно вивчається історія вітчизняних виконавсько-педагогічних шкіл, досліджуються історичні джерела їхнього формування та розвитку, розглядається їхнє місце і роль в культурі суспільства. Якісні зміни, які відбулися в суспільно-політичному та культурному житті України за останні десятиліття, спонукають українську педагогіку до пошуку інноваційних педагогічних технологій, адекватних завданням демократизації освіти, зміни особистісного статусу студента у процесі навчання, розвитку його творчих якостей, загальних та професійно орієнтованих здібностей. Активна робота з удосконалення теорії та методики навчання, розробки нових засобів педагогічного впливу ведеться сьогодні і в галузі музичної педагогіки. Разом з тим, подальше удосконалення процесів навчання та виховання молодих музикантів, оптимізація практики викладання фахових дисциплін не можуть бути ефективними без органічного засвоєння теоретичних напрацювань та педагогічного досвіду видатних музикантів-педагогів минулого та сучасності, творчий доробок яких містить у собі ще недостатньо актуалізований теоретичний та практичний педагогічний потенціал.

Мета роботи – дослідити творчу постать Б. Которовича та узагальнити його здобутки у виконавській, освітній сферах діяльності; визначити роль авторської школи Б. Которовича у формуванні національних рис українського

скрипкового виконавського мистецтва та розкрити її головні методико-педагогічні засади.

Матеріали і методи. Наукова розвідка ґрунтується на методологічних принципах історико-системного підходу до аналізу та оцінки явищ. В основу покладено комплексний підхід у розгляді культурологічних процесів, які охоплюють як історико-культурний, так і художньо-естетичний аспекти. На різних етапах дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюваних методів, зокрема: теоретичного пошуку – аналіз, синтез, систематизація теоретичних даних; методи емпіричного дослідження: спостереження, інтерв'ю, бесіди, узагальнення педагогічного досвіду.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці та розвідки українського музикознавства, архівні та публіцистичні матеріали стосовно життєвого та творчого шляху Б. Которовича, спогади сучасників, інтерв'ю зі скрипалем.

Результати та обговорення. На початку 60-х років в Київській державній консерваторії на кафедрі скрипки працювала група видатних педагогів та виконавців, творча діяльність яких знаменувала собою водночас розквіт і вершину скрипкового мистецтва в Україні. Це такі імена як В. Стеценко, П. Макаренко, О. Горохов, О. Манілов, О. Пархоменко і трохи пізніше О. Криса, Ю. Мазуркевич, О. Панов, А. Мельников, Е. Деменюк та інші. Наприкінці 60-х ХХ століття в це сузір'я талановитих майстрів та викладачів органічно вписався ще тоді молодий Б. Которович, що недавно повернувся з Москви, вже маючи за плечима перемоги на міжнародних конкурсах та репутацію «нової зірки» на скрипковому небосхилі.

Треба підкреслити, що Б. Которович як викладач не тільки почав працювати на рівних з усіма, але й незабаром показав себе талановитим викладачем з великим майбутнім. На той час в класі Б. Которовича навчалось близько 100 студентів та аспірантів [6, с. 6].

Завдяки прекрасній «школі», яку отримав молодий Богодар Которович під час навчання у Ю. Янкелевича, у нього викристалізувалися самотутні

педагогічні принципи, які давали вагомий практичний результат. Звичайно, будь-яка система поглядів, а особливо у творчо-художній діяльності, завжди еволюціонує в тій чи іншій мірі і частіше всього не буває жорстокою чи статичною. Теоретичні засади системи Б. Которовича можна сформулювати таким чином:

- глибина проникнення в художньо-образний зміст музики;
- виразність та точність виконавських намірів;
- розкутість та природність кожного технічного прийому.

Проте, головне положення педагогічної системи Которовича – всебічний розвиток та збереження творчої індивідуальності студента (аспіранта).

Проте будь-який метод, чи доктрина – це «палиця з двома кінцями». Найчастіше трапляється так, що охоплений благородною ідеєю навчити студента всьому, що знає сам, та ще й в найкоротші терміни отримати найкращі результати, викладач буквально «завалює» студента інформацією і великою кількістю професійних вимог. В результаті студент дезорієнтований кількістю проблем та їх вирішенням, втрачає свою, хоча й незрілу, концепцію твору, яка була змістовим стрижнем його власної інтерпретації.

Все це може негативно вплинути на професійний розвиток молодого музиканта, заглушити паростки індивідуального стилю. До речі, на думку аспіранта Богородара Антоновича О. Спренціса, «звідси бере початок найпоширеніша «хвороба» ХХ століття у виконавстві – це уніфікованість гри різних виконавців. Цьому явищу сприяв технічний прогрес у сфері звукозапису. Фірми почали вимагати від виконавців досконалості у всіх відношеннях» [6, с. 8].

У педагогічній майстерні Б. Которовича розвиток особистісних, індивідуальних якостей студента стояв на першому місці. В своїй роботі він намагався дати студенту максимальну свободу, зняти з нього зайву напругу, психофізично його розслабити. Також студент класу Которовича не відчував зайвої педантичності, нав'язування особистої концепції та інших проявів авторитарності педагога.

Зрозуміло, що при такому відношенні студент відчував себе комфортно, невимушено, і, таким чином, давав бажаний результат:

- а) його гра набувала легкості;
- б) ставала в плані змістовності більш цікавою.

Треба підкреслити, що критичні зауваження Б. Которовича під час уроку були спрямовані на виявлення головних проблем у грі студента, знаходження і вирішення яких, значно поліпшували гру студента і його виконавське самопочуття. Це можна порівняти з пошуками лікарем «акупунктурних» точок – вплив на них дає ефективний результат в лікуванні. Крім того студент отримував чіткий план домашньої роботи, в якому не було нічого зайвого.

Особисто Б. Которович був проти «натаскування» студента. «Натаскування», за словами видатного педагога, негативно впливає на творчу фантазію студента, гальмує його професійне зростання. Перед конкурсом, або концертом це ще може бути доцільним, але як система, щось на зразок «репетиторства» - «Ні! Я особисто проти!» [Цит. за: 6, с. 9].

Не зайвим буде підкреслити, що легкість та артистичність, які були притаманні Б. Которовичу як викладачу, зовні оманливі. Щоб досягти такого рівня майстерності ведення уроку потрібне успішне поєднання багатьох складових – таланту, інтелекту і традиції, тобто школи. Органічне поєднання цих складових в особі Б. Которовича і дало такі прекрасні результати в сфері педагогіки. За роки роботи у Київській державній консерваторії (тепер Національна музична академія України імені П. І. Чайковського) Б. Которович розвинув всі найкращі положення школи, яку отримав і творчо реалізував їх як у виконавській так і педагогічній практиці.

Богодар Антонович зауважував, що в консерваторії важко виправляти недоліки постановки скрипаля. Він вважав, що «це треба, по-перше, вміти. По-друге, є небезпека, що студент зовсім перестане грати – «скисне» на вправах, бо є різні темпераменти. По-третє, якщо студент грає і в нього виходить, то значить він пристосовувався і краще його ігровий апарат не чіпати» [7].

У педагогічному та методичному арсеналі Богодара Антоновича завжди були засоби для усунення певних ігрових недоліків. Наприклад, коли під час гри смичок чіпляє сусідні струни, то на його думку, цю проблему можна усунути завдяки постійному зоровому контролю [6, с. 72].

Цікавими є судження професора щодо виконання подвійних нот. Навчаючи студентів він говорив, що подвійні ноти та акорди на грифі бажано не грати. Адже на грифі подвійна та акордова техніка звучить погано, хоча чисто фізично грати легше. Біля підставки грати важче, але звучання, «озвучення» вищезгаданої техніки набагато краще. Звичайно ж є й виключення. Це, наприклад, твори імпресіоністів, де переважають колористичні прийоми [6, с.72].

Працюючи над виразністю звучання маестро зауважував, що іноді під час гри на відкритих струнах скрипка починає свистіти чи звучати з окремими призвуками. Появу цієї проблеми він пов'язував з порушенням паралелізму ведення смичка або в напрямку підставки (руху «до себе»), або в сторону грифа – («від себе»). Віртуозні пасажі, на його думку, не повинні виконуватися занадто стрімко. Адже в цьому випадку зникають чіткість і виразність. Тому в пасажах треба зберігати стриманість.

Достатньо цінними для розвитку сучасної методичної думки є погляди Богодара Которовича щодо роботи над музичним твором та організацією репетиційного часу.

Він був переконаний, що віртуозним творам бажано надавати театрального аспекту. Виконавець у віртуозних творах повинен дивувати слухача (звичайно у найкращому розумінні цього слова). Велика масштабна фактура твору вимагає від виконавця рішучості в грі. Взагалі виконавцю бажано не вступати в протиріччя з характером музики, яка виконується. Іноді скрипалі нехтують авторську вказівку грати *con surdino*. Це помилка, бо гра з сурдинкою вимагає іншого проведення смичка і, частіше за все, більш щільного [6, с. 74].

Щодо послідовності вивчення скрипкових концертів, Богодар Которович радив студентам для опанування таку їх послідовність: Гольмарк, Шпор №7 або №8, Конюс або Венявський №2, В'єтан №4 та №5, Ернст [3, с. 122].

Методика проведення уроків Б. Которовичем є яскравим прикладом раціонального використання репетиційного часу. Спочатку педагог прослуховував твір без зупинок до перших «помилочок» студента. Тоді він починав в повільному темпі «шліфувати» певну частину тексту до її повного виправлення. І після того знову рекомендував виконання твору в *а tempo*. І в такому ритмі продовжувалась вся репетиція.

Неординарними, як на нашу думку, були думки Б. Которовича щодо використання засобів виразності. Він вважав, що на першому місці – динаміка, на другому – артикуляція, на третьому – характер твору. Щодо тембру, то цей засіб виразності для педагога був менш важливим.

У класі Б. Которовича в концертно-педагогічному репертуарі студентів завжди були концерти В. Моцарта та сонати і партити для скрипки соло Й. Баха. Тому досвід маестро у процесі вивчення цих композицій є досвід вагомим і корисним для молодих педагогів. Він, зокрема, вважав, що для творів В. А. Моцарта характерна зміна (навіть декількох) настроїв в межах одного такту. Звідси необхідність в більш чітких показах цих змін і звичайно, зростанні ролі артикуляції. Він говорив: «У Моцарта дуже важливі деталі. Тому я, особисто, за помірні темпи. Наприклад: Рондо До-мажор» [6, с. 76].

Висновки. Педагогічна діяльність Богодара Которовича – свідчення яскравості творчого обдарування музиканта і його високого професіоналізму. Під час роботи зі студентами у класі скрипки Київської консерваторії (Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського) він притримувався таких засадничих і тактичних принципів:

- всебічний розвиток та збереження творчої індивідуальності студента;
- надання питанням інтонації першочергового значення;
- систематичне вивчення гам та етюдів;

- початок роботи над твором з усвідомлення його образно-художнього змісту;
- розкутість та природність кожного технічного прийому;
- надання великого значення вивченню сучасної музики та підбору матеріалу в цілому;
- у процесі роботи над художнім твором – всебічне спрямування на формування інтерпретаційного досвіду, досягнення культури звуку, синтезу художньої і технічної сторін виконавства, жанрово-стилістичної своєрідності, здатності до власних виконавських інтерпретацій.

Богодар Которович – непересічна постать у скрипковій культурі. Своєю діяльністю він зробила вагомий внесок у розвиток світового скрипкового мистецтва. Життєздатність і перспективність педагогічної системи Б.Которовича доводить успішна практика концертування і викладання його учнів та послідовників.

Список використаних джерел

1. Волощук Ю.І. Київська скрипкова школа в контексті розвитку європейського виконавського мистецтва // *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. Вип. ІХ. Івано-Франківськ, 2006. С. 109-119.
2. Волощук Ю.І. Львівська скрипкова виконавсько-педагогічна школа: регіональні традиції та мистецькі інтеграційні процеси // *Мистецтвознавчі записки*. К., 2004. Вип. 5. С. 9-15.
3. Землянська Ю. Богодар Которович – спадкоємець традицій Юрія Янкелевича / Електронний ресурс – доступ до інформації: http://knmau.com.ua/naukoviy_visnik/086/pdf/11.pdf.
4. Павлій Г. Богодар Которович // *Сов. музыка*. 1987. № 5. С. 12-13.
5. Слюняєв О.І. Богодар Антонович Которович: характеристика творчої особистості митця // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і

психологія, випуск 36. Вінниця, 2012. С. 377-380.

6. Спренціс О. Педагогічні принципи Б. А. Которовича. К., 2012. 137 с.

7. Юсипей Р. Радісне і сумне. Богодар Которович: «П'ятнадцять відсотків учнів нашої консерваторії варто було б вигнати» // Дзеркало тижня. 2006. № 27 (606). 15-21 липня.

ДИЗАЙН-АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ФЕНОМЕНІВ ТРАДИЦІЙНОЇ ЗАЧІСКИ І СУЧАСНОЇ МОДИ

Костюк Ольга Петрівна

к.філос.н., ст. викладач

Гнездилова Наталія Ігоревна

магістрантка

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Вступ. В процесі історичного розвитку суспільства змінювалося ставлення як до моди в цілому, її загальних функцій та значення, так й до взаємодії окремих елементів в цьому контексті. Розкриття поняття моди потребує ретельного осмислення. Зацікавленість до даного феномену зумовлено тим, що сучасна мода різниться від моди дотеперішніх культурних епох шаблоном її впливу на людей, її активним, різким та стрімким проникненням у нові, досі невідомі їй галузі культури, науки, техніки, що стає новітньою рисою часу. Мода актуалізує переломлення традиційних культурних форм сучасністю, модифікує їх та відбудовує на підґрунті нове оточення зміненої людини. Своєю суттю мода являє собою прояв людського існування в суспільстві, впливаючи на процеси культурної та соціальної динаміки, адаптації, глобалізації людей до культурних новинок, технологічних змін, впроваджуючи новий хід суспільного життя у повсякденності. В своєму природному постанні мода породжує нове. Такі принципи новизни залежать не стільки від об'єктивного часу створення предмета, скільки від моменту його входження в систему обраних цінностей, визнання в суспільстві. Нові модні елементи, як правило, мають прямі аналоги в минулому. Втрачаючи новизну в очах оточуючих предмет стає старомодним. Одним з дизайн-аспектів взаємодії, крім загально-прийнятих: архітектура, декор, костюм, аксесуари та інше, є феномен зачіски, що впливає на сучасну моду з позиції традиційної культури.

Мета роботи. Мета полягає у комплексному аналізі дизайн-аспектів взаємодії феноменів традиційної зачіски і сучасної моди, розкриття еволюційних особливостей та вплив на життя суспільства у цілому.

Матеріали і методи. За умов швидкості ритму розвитку суспільства відбувається переоцінка цінностей, змінення одних зразків культури іншими, новими і в цьому змісті не може не розвиватися значення моди, як показника на рівні глобалізації, одного з найважливіших каталізаторів людських змін. В цьому випадку мода може відіграти роль механізму трансформації одних зразків культури і стандартів суспільної поведінки на інші. Основними методами вивчення даної теми стали принципи соціологічного, системного, порівняльно-історичного, соціально-психологічного, культурно-філософського аналізів, за допомогою яких розглядалися поставлені завдання дослідження. Для визначення теоретичної суті даної проблеми також були використані загальнологічні методи (аналіз, синтез і узагальнення).

Результати та обговорення. Важливість дослідження обумовлюється його актуальністю, дизайн-аспекти взаємодії феноменів традиційної зачіски і сучасної моди до нинішнього часу у нашій країні не піддавалися спеціальному теоретичному вивченню, оскільки було прийнято відносити їх до другорядних, «периферійних» явищ культури. Мода досліджувалася взагалі, без акцентування на означеній проблематиці. Відсутні також постійні систематичні дослідження в цьому напрямку в культурно-філософській, соціологічній, семіотичній та інших сферах, котрі завжди необхідні з поточним розглядом умов становлення і актуальності, а також дослідження особливостей функціональності у сучасному суспільстві.

Це явище потребує уваги й всебічного аналізу, що зможе дати глибшу думку щодо соціально-психологічної й культурно-філософської природи дизайн-аспектів взаємодії феноменів традиційної зачіски і сучасної моди, суспільну обумовленість та характер їх короткочасності, виявити динаміку тенденції у цій сфері, що дуже важливо для наукового прогнозування і

практичного застосування в здобутих знань про індустрію моди, яка переживає у сучасному суспільстві період активного становлення.

У дослідженні теорії моди акцентується увага першочергово на ідеологічну й соціальну її форму. До основних напрямлень теорії моди належать: аналітика аксіологічних форм, дослідження традиційних й актуальних систем, вивчення принципів соціальної поведінки, дослідження феномену символіки, як семіотичної системи (М. Вебер, Г. Зіммер, П. Бурд'є, Ж. Бодрійяр та інші).

У свідомості сучасного суспільства сформувався певний стереотип щодо феномена моди. Як зазначають фахівці з теорії моди, що це явище є дуалістичним, оскільки, з одного боку, це розвиток у людини індивідуальності, прагнення до творчого процесу та бажання виділитися з маси, привернути до себе увагу. З іншого боку, феномен моди є наслідком наслідування, прагнення бути прийнятим до своєї референтної групи, даного суспільного групування, підкреслення своєї приналежності до тієї або іншої спільноти, бажання бути разом, бути єдиними.

У сьогоденному моделюванні та модних спробах виділитися велика увага приділяється зачіскам. Мистецтво виконання зачісок швидко та стрімко розвивається, і зачіски, що нагадують силуети традиційних історичних зачісок з окремими чітко визначеними елементами, видозмінились зі зміною сучасних напрямків моди. Щоб надати зачісці сучасності і актуальності, але у відповідності до традиційного оформлення, використовують сучасні елементи, оновлені декоративні прикраси, вирішення законів колористики, інноваційні техніки і методики фіксації й стайлінгу.

Сучасній моді властиво неймовірне розмаїття стилів зачісок. За варіантами моделювання розрізняють декілька основних стилів сучасних зачісок на онові дизайн-аспектів взаємодії традиції і сучасної моди: подіумна мода з елементами етнічного стилю, висока мода з елементами національної символіки, авангардна мода з використанням афростилу, весільна мода з елементами фольклору, модний образ з елементами історичного стилю та інше.

Традиційні стилі формувались протягом великого історичного періоду з розкриттям еволюційних особливостей та впливу на життя суспільства у цілому, а елементи цих зачісок знаходять своє місце серед сучасної модної індустрії краси.

Висновки. Поняття сутності феномену мода, його основних ознак та ролі в житті як окремої особистості, так і всього суспільства в цілому, з часом набуває все більшого інтересу та актуальності. Інтерпретуючи дизайн-аспекти взаємодії феноменів традиційної зачіски і сучасної моди, стає зрозуміло, що це явище можна розглядати як соціально-психологічний й культурно-філософський механізм. Також цей феномен впливає на окремі сфери суспільної життєдіяльності у якості модних тенденцій на основі традиційних у прояві загальних трендів і напрямів розвитку fashion-індустрії. Таким чином мода актуалізує переломлення традиційних культурних форм сучасністю, модифікує їх та відбудовує на підґрунті нове оточення зміненої людини. Тому за своєю суттю мода являє собою прояв людського існування в суспільстві, впливаючи на процеси культурної та соціальної динаміки, адаптації, глобалізації людей до культурних новинок, технологічних змін, впроваджуючи новий хід суспільного життя у повсякденності.

HISTORICAL SCIENCES

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЛЬВІВСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО УЧИЛИЩА В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1962-1991 РОКИ)

Кмін Анастасія Олександрівна
ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Україна, Львів

Вступ. Нині проблема особливостей підготовки військових фахівців у Львівському військово-політичному училищі протягом 1962-1991 років в історіографії є малодосліджена. Однак, історія та розвиток військового навчального закладу міста Львова стали тематикою дослідження П.Ткачука, А. Члиянца, А. Шестакова, А. Докучаєва, В. Ларченкова та В. Лушнова, які у своїх роботах описують життя і діяльність колективу, реформування та трансформацію навчального закладу, а також проводять аналіз основних етапів шляху розвитку училища.

Мета роботи – провести аналіз підготовки культпросвітпрацівників у Львівському вищому військово-політичному училищі Радянської армії та Військово-Морського флоту в період 1962-1991 років.

Матеріали і методи. У роботі було використано аналітичний та діалектичний методи дослідження. Під час дослідження було проаналізовано вітчизняні літературні джерела, а також архівні дані Львівського територіального архівного відділу Галузевого державного архіву Міністерства оборони України. В свою чергу, діалектичний метод був використаний для з'ясування суті курсантського життя в училищі.

Результати і обговорення З 7 лютого 1962 року Вище військово-політичне училище Радянської Армії та Військово-Морського флоту (з 1978 – Львівське вище військово-політичне ордену Червоної зірки училище) отримало

статус вищого, саме після цього були створені два факультети очного навчання – культурно-просвітницький та журналістики, а також заочного навчання.

Проаналізувавши архівні дані, можна зробити висновок, що відбір кандидатів на навчання проводився на основі вступних екзаменів (література, російська мова, географія та історія), однак вагому роль при вступі відіграла спеціалізація. Так абітурієнт повинен був мати творчий потенціал, наприклад, гра на музичному інструменті, фотографування, акторська гра тощо.

Варто зауважити, що починаючи із 1971 року, на базі училища був створений Спеціальний факультет, який приймав на навчання курсантів представників Збройних Сил 25 країн світу, такі як Азії, Африки, Латинської Америки та інших країн-сателітів СРСР.

Навчальний процес складався із дисциплін такі як: культурно-просвітницька робота у Збройних Силах, бібліотечна справа, основи естетики, тактика, вогнева підготовка та інші, які здебільшого ґрунтувались на досвіді військовослужбовців, що брали участь в інтернаціональній допомозі республіці Афганістан. Саме під час подачі навчального матеріалу викладачі акцентували увагу на поглибленому осмисленні і розумінні психолого-педагогічних аспектів підвищення ролі людського фактору в досягненні перемоги у війні, вчили характеризувати багатонаціональні військові колективи з урахуванням національної психології, а також ділились власним досвідом в організації культурно-просвітницької роботи серед військовослужбовців у бою. Обов'язковою складовою освітнього процесу були факультативні заняття (кінофотосправа, наочна агітація, гра на музичному інструменті, танцювальний гурток і т.д.), які власне курсант обирав самостійно та після завершення здавав екзамен.

Також, варто звернути увагу й на те, що під час викладання дисциплін, викладачі навчали тільки власну вузьку спеціалізацію. Так наприклад, дисципліна культурно-просвітницька робота поділялась на декілька тем: форми культурно-просвітницької роботи викладав один викладач, методи – другий, а методика – третій.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що заклад вищої освіти Вище військово-політичне училище Радянської Армії та Військово-Морського флоту, з 1978 року Львівське вище військово-політичне ордену Червоної Зірки училище, під час навчання приділяв увагу не тільки теоретичним знанням, а й всесторонньо розвивав творчі здібності майбутніх офіцерів культпросвітпрацівників.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ЛІКВІДАЦІЇ НЕПИСЬМЕННОСТІ В 20-Х РР. ХХ СТ.: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ

Петренко Наталія Миколаївна

аспірантка кафедри історії правознавства та методики навчання
Глухівський національний педагогічний університет ім. О.Довженка
м. Глухів, Україна

Вступ. Зі створенням Радянського Союзу змінилися умови розвитку усіх сфер у СРСР загалом, в Україні зокрема. Неграмотність основної маси населення в той час була великою соціальною проблемою, вирішення якої стало нагальною умовою для подальшого розвитку суспільства.

У післяжовтневий період необхідність ліквідації неписьменності в країні мірою обумовлювалася як політичними, так і економічними причинами. Індустріалізація країни вимагала величезного числа грамотних робітників, які наймалися з багатомільйонної маси неграмотного селянства. Створення численної і боєздатної армії вимагало навчання грамоті всього населення призовного віку.

Ліквідація неписьменності обумовлювалася також педагогічною доктриною більшовиків, яка була більше політичною метою – створення товариства нового типу на основі утвореного робітничо-селянського населення зі стійкою соціалістичною свідомістю. На той час перед керівництвом постало завдання організувати і провести у життя суспільні зміни згідно з комуністичним вченням. З перших кроків Радянська влада особливе місце в перевихованні особистості відводила політичній освіті, яка поряд із засобами інформації мала можливість постійно впливати на дорослу масову аудиторію. Особливістю ідеологічного життя країни був партійно-державний характер впровадження ідей соціалізму.

Тож, по відношенню до дорослого населення завдання Народного комісаріату освіти полягало у політичній освіті і вихованні громадян

радянської республіки у дусі комунізму, у всебічній самоосвіті і втягненні в активне радянське будівництво.

Мета роботи. Розкрити причини та передумови запровадження політики ліквідації неписьменності в Україні в 20-х рр. ХХ ст.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано методи теоретичного аналізу, синтезу, абстрагування й узагальнення, історичний та хронологічний методи.

Результати та обговорення. Задля швидкого впровадження системи навчання та всіх необхідних заходів для ліквідації неписьменності керівництво прийняло декілька важливих кроків. Від листопада 1917 р. до червня 1918 р. радянський уряд ухвалив низку документів, які заклали підвалини розвитку освіти в Україні: декрет ВЦВК і СНК від 9 листопада 1917 р. «Про устанovu Державної комісії з освіти», декрет СНК від 20 листопада 1917 р. «Про розпуск Державного комітету з народної освіти», декрет Ради народних комісарів РРФСР від 20 січня 1918 р. «Про свободу совісті, церковних і релігійних організацій», декрет Ради народних комісарів від 5 червня 1918 р. «Про передачу у відання Народного комісаріату з освіти навчальних і освітніх установ і закладів всіх відомств», положення СНК РРФСР «Про організацію справи народної освіти в Російській Соціалістичній Радянській Республіці» (18 червня 1918 р.). На підставі цих документів Народний комісаріат освіти активно здійснював роботу щодо докорінної реорганізації системи народної освіти в радянській країні.

У 1918-1920 рр. уряд УСРР і далі видає декрети, які стосувалися питань народної освіти й школи: «Про створення Наркомосу і губернських, повітових відділів народної освіти» (1918 р.); «Про передачу всіх навчальних закладів у відання Наркомосу» (1919 р.); «Про скасування платні за навчання» (1919 р.) та ін. У квітні 1919 р. було затверджено «Положення про єдину трудову школу Української РСР».

Перший декрет радянського уряду «Про ліквідацію неписьменності серед населення» (грудень 1919 р.) зобов'язував усіх громадян віком від восьми до 50

років навчатися грамоти. Причому ліквідувати неписьменність планувалося до 10-ї річниці Жовтневої революції – 1927 року. Цим же документом передбачалося залучення до кампанії з ліквідації неписьменності не тільки вчителів, а й усіх письменних. Координаційні функції цієї важливої роботи перейшли до товариства «Геть неписьменність», яке очолював голова ВУЦВК Г. Петровський. Було проведено з'їзди та конференції з проблем освіти дорослих.

Значну роль у розвитку освіти відіграв ухвалений Президією ВУЦВК «Кодекс законів про народну освіту в УРСР» (2 листопада 1922 р.). Кодекс визначив систему навчально-виховних установ для дітей: дитячий садок для дітей від 4-х до 8 років; дитячий будинок-інтернат для дітей від 8-ми до 15–17 років; денний дитячий будинок для дітей до 15 років; трудова школа для дітей від 8-ми до 15 років. З 1919 р. запроваджено нові правила вступу до вищих навчальних закладів, які надавали пільги вихідцям із робітників і селян: не потрібно було складати вступні іспити, не вимагали свідоцтва про середню освіту, відкривалися тримісячні підготовчі курси.

Декрет від 29 грудня 1919 року починався словами: «В целях предоставления всему населению Республики возможности сознательного участия в политической жизни страны СНК постановил..». Саме ця фраза розкриває всі наміри влади щодо проведення кампанії ліквідації неписьменності.

Висновки. Від якнайшвидшого вирішення проблеми неписьменності залежав не тільки культурний рівень населення, а й економічні перспективи держави, її конкурентоспроможність на міжнародній арені. Все це чітко розумілося керівниками країни. Тому на рішення даного питання були кинуті великі фінансові кошти, задіяні значні людські ресурси. Мала відбутися величезна робота, яка не мала раніше прецедентів в історії. Завдання, що ставилися партією і урядом в кампанії по ліквідації неписьменності, були глобальними – ліквідувати неписьменність і малограмотність серед багатомільйонного безграмотного населення всього Радянського Союзу.

Як бачимо, основними причинами впровадження політики ліквідації неписьменності в 20-х рр. ХХ ст. в Радянській Росії та Україні стали не скільки соціальні, а стільки політичні. Загальна неграмотність стала перешкодою не тільки для модернізації життя і масової індустріалізації, але також і для насадження державної ідеології, покликаної легітимізувати і зміцнити владу більшовиків. У цьому полягає принципова відмінність між радянською освітньою політикою подолання неписьменності і аналогічними європейськими програмами, які були більш довгостроковими, менш масштабними і не залучали таку кількість ресурсів і сил.

CULTUROLOGY

«ГЕРЦЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЦЬКІЙ ЕТНОКУЛЬТУРІ

Бакланова Наталія Михайлівна

к.пол.н.,доц.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», м. Одеса, Україна

Вступ. Героїчне минуле слов'янських народів має безліч аспектів: міжусобні битви, походи на землі ближніх і дальніх народів, захист Вітчизни і її рубежів. Протягом століть формувалася особлива військова культура, яка спиралася на уявлення про героїку. Одним з елементів цієї культури були правила єдиноборства, поєдинку.

Витоки подібного явища ми знайдемо ще в далекій давнині. Розглянемо тему поєдинку у військовій культурі українського козацтва, яка в хронологічному плані локалізована періодом визвольної війни 1648-1657 років.

Метою є дослідити особливості поєдинку в військовій культурі українських козаків часів Богдана Хмельницького.

Виклад матеріалу. В сил історичних обставин, на українських землях боротьба з кочовими народами в часи Київської Русі отримала певну «спадкоємність» в протистоянні войовничим кочівникам – набігам «кримців». Цю спадкоємність відчувала і козацька еліта. Не випадково згідно з літописом Г.Грабянки Б.Хмельницький перед першою битвою з поляками на Жовтих Водах, звертаючись до свого воїнству, говорив: «...Згадайте давніх воїнів українських, які хоча і невірними були, але все ж своєю сміливістю на всіх страх наганяли. З того ж тіста і ви зліплені» [5, с.41]. У наведеному висловлюванні необхідність захисту «прадідівської» землі, политою кров'ю предків, постає більш значимою ніж ідея релігійного християнського світу. Слов'янські предки українських козаків були «невірними», тобто язичниками, але даний фактор не принижує їх мужності в боротьбі з

ворогами,що зазіхали на межі рідної землі, і Б.Хмельницький закликає козаків-християн рівнятися на предків-язичників,не по релігії,але за силою духу і спорідненої «крові».

Військова культура козаків включала елементи і західноєвропейських,і слов'янських,і тюркських народів. Тож не дивно,що тема поєдинку отримала нову актуалізацію в зв'язку з процесом формування козацтва. З'являється новий особливий термін,що означає виклик на бій:козацький «герць» або запорозький «герць». Слово це присутнє в німецькому,польському, угорському лексиконі і позначає сутичку,військовий поєдинок. Перед великою битвою або під час тривалої облоги фортеці найбільш сміливі й відчайдушні вояки кличуть зі стану ворогів таких же відчайдухів, які прагнули зійтися з супротивником в особистій сутичці. Особливістю козацького «герця» була його глузлива,сатирична і в той же час загрозлива форма виклику на бій. Крім психологічно зрозумілого зовнішнього впливу, бажання вивести супротивника з рівноваги, «розгойдати», викликати на необережні вчинки, тут бачиться і внутрішня психологія – презирливе ставлення до смерті, як показник сміливості й готовності воїна в будь-який момент пожертвувати життям заради великої спільної справи. Згаданий вище козацький літописець Г.Грабянка наводить різні епізоди,пов'язані з козацьким «герцем». Так,в описі протистояння козацької і шляхетської армій під Пилявцями, згадуються уїдливі жарти,якими козаки кличуть поляків,що не бажали виступати з добре укріпленого табору. Особливо відзначився уманський полковник Ганжа,який «кучеряво лаючись,скільких-то супротивників польських на вічний сон поклав,а потім і сам,коли був п'яний і до нахабства недбалий,від руки волошина загинув» [5,с.47]. Ще один з козацьких літописців,відомий під псевдонімом Самовидець, повідомляє про популярного в народі ніжинського полковника Івана Золотаренка,який помер від рани,отриманої під час «герця»[6]. Викликаючи на поєдинок,не тільки українці,а й поляки вдавалися до сатиричних випадів,в результаті зав'язувалися цілі змагання в дотепності. Так було,наприклад, під час облоги Збаража,коли воїни сварилися з обох сторін,і хоча козаки

«нападали» першими,ляхи не менш вдало «відбивалися»: «Коли ви,панство чинш на Україні збирати будете? Ось вже рік,як ми вам нічого не платили. А може,не згадасте якої панщини? Ось і з бидла не брали десятини,коні іржуть,бидло очманіло,на ярмарок до Вроцлава хоче. – Тепер вам пільга,а скоро підете на панщину будувати греблю через Дніпро. А чиниш збере литовське військо,як прийде зимувати в Україні. А десятину візьмуть татари,коли поженуть до Криму ваших дружин і дітей» [3].

У той же час українська козацька старшина переймала у польських дворян правила так званого «шляхетського поєдинку»,зокрема письмовий виклик на поєдинок,який зазвичай складався в підкреслено офіційній і частково галантній формі. Однак для козаків порожня,нічого не значуща «галантність»,виглядала порожнім базіканням,абсолютно не придатною формою для такої важливої справи,як поєдинок між двома смертельними ворогами. Тому дотримання правил,чужих українській культурі,мало всю ту ж сатиричну забарвленість і застосовувалося для витонченого,але вельми зрозумілого адресату знуцання. Вельми цікавими і показовими в цьому плані є листи видатного ватажка народних загонів,соратника Б.Хмельницького козацького полковника Максима Кривоноса,який намагався особисто зійтися в сутичці з одним з найбільш непримиренних керівників польського війська – Єремією (Яремою) Вишневецьким. Два послання,датовані червнем 1648 року біли спрямовані шляхтичу,полковнику К.Корицькому,який намагався за наказом Вишневецького обороняти його землі і маєтки від народних повстанських загонів,загальну координацію яких здійснював М.Кривонос. Початок цих послань витримано в дусі вірнопідданих «епістол»,але фактично пародіює їх,оскільки форма не збігається з загрозливо-глузливым тоном. «Якщо ти хочеш так,як Вишневецький дати бій,то ми тобі в цьому не перешкоджаємо. Але якщо ти і в друге не влучиш,то не ображайся,оскільки ми іншим шляхом не йдемо,тільки за ... Вишневецьким,який ставить себе вище інших панів. І йому буде надана та ж честь,що і пану Потоцькому, і пану Калиновському,так як

скрізь по дорогах шибениці і коли,а на колах люди невинні живі терплять муки від його рук...» [1, с.70].

Другий лист за структурою схожий з першим,але в ньому наводиться «наказ» Кривоноса пану Корицькому добре зберегти господарську власність,оскільки вона може знадобитися,але не Вишневецькому,а козацькому війську [1, с.94].

Ще одне послання Кривоноса призначене вже іншому, не менш відомому адресату, - начальнику шляхетського ополчення князю Домініку Заславському. Як і в попередньому випадку, сарказм ховається під маскою звернення «нижчого» до «вищого» і розкривається не відразу, а поступово. Спочатку Кривонос говорить про замирення з польською владою, але за однієї умови - повернути посланих до них - ляхів козаків, і несподівано з офіційної фразеології переходить на простонародну мову: «... не знаємо, де вони знаходяться, вірно сплять і досі не прокинулися?». Ясно, що мається на увазі «смертний сон», тобто Кривонос вважає, що його посланці зрадницьки вбиті ляхами. Тому в фіналі послання він вже відкрито переходить до погроз, але не змінює загального «спокійного» тону послання, від чого загрози виглядають ще більш страхотливо: «... а орда (татари, на той момент союзники Хмельницького), сподіваюся, вже цими днями перекрила вам дороги, якими ви повинні були бігти». Після такого «попередження» звичайна канцелярська форма «з моїми найнижчими послугами», яка завершує послання, читається як відверте знуцання [1, с.14].

Подібні знуцальні послання писалися (або приписувалися йому народною фантазією) і самим Богданом Хмельницьким. Так М. Костомаров наводить фрагменти з листування гетьмана все з тим же ненависним Яремою Вишневецьким. Як і в описаних вище випадках, тут є форма псевдо дружнього звернення «приятель мій, хоча і недоброзичливий», після чого звучить саркастичне запитування: «Ваша милість сподівається на допомогу короля, чому ж Ви самі не виходите з нір і не об'єднуєтеся з королем» [3,с.341].

Зрозуміло, що послання в дусі народної карнавальної культури навряд чи було написано особисто Богданом Хмельницьким, швидше за все в той момент його зовсім не було в козацькому таборі у Збаража, оскільки все вирішувалося під Зборовом, біля якого знаходилися основні ворожі сили на чолі з польським королем. В такому випадку письмовий «герць» міг бути в якійсь мірі військовою хитрістю, метою якої було показати особисту присутність Б. Хмельницького під Збаражем. Одне ім'я українського гетьмана повинно було вселяти страх ворогам і підтримувати бойовий дух казацько-селянського війська. Реальні і вигадані послання-загрози перепліталися в народній свідомості, стаючи частиною українського фольклору. Народна дума, яка оспівувала так званий Молдавський похід Богдана Хмельницького, також подає реальну переписку гетьмана з молдавським господарем Василем Лупулом в дусі сатиричного виклику на поєдинок: «Будеш зі мною битися? Або миритися? Або містами своїми Волоські поступатися? Або червінцями полумиски наповнювати? Або будеш гетьмана Хмельницького благати?» [2].

Безсумнівно, фольклорним є ще один лист-виклик, який приписувався Данилі Нечаю, козацькому полковнику, улюбленцеві українського народу. Його адресатом виступає також відомий польський діяч і полководець – М. Калиновський. Форма послання цікава не тільки своєрідним народним гумором, але і його глибокими архаїчними коріннями, що йдуть в образність Київської Русі ще дохристиянської доби: «Прошу в Брацлав, в будинок мій на добрий мед, на бочку одну-другу вина. Маю на цей бенкет і кілька штук гармат і пороху кілька бочок - будемо собі стріляти на здоров'я» [4].

Семіотика битви як останнього бенкету зустрічається у багатьох народів з глибокої давнини. Велике поширення вона набула і в билинах так званого Київського циклу. Як зазначалося вище, подібні послання були розраховані навіть не стільки на реакцію ворога, скільки повинні були піднімати власний бойовий дух, і були важливим елементом героїки тієї епохи.

Шляхтич В.Коховський в своїх щоденниках, описуючи бій під Монастирищем в березні 1653р. та осаді Вінницькій фортеці, згадує Івана

Богуна як видатного поєдинщика, захоплюючись його мужністю, відчайдушністю і вдачею.

Висновки. Подібні історії наповнені епічним духом, нагадуючи розповіді про богатирів билинних часів. Серед них зустрічаємо окремі випадки, трагічні і одночасно величні, що описують нерівний поєдинок, в якому один герой протистоїть численним ворогам, і вони навіть віддають данину поваги подібним проявам мужності і стійкості.

Таким чином, поєдинок, поширений в європейській військовій культурі, знайшов своє продовження в козацькому співтоваристві і навіть в народних масах, що вступали до ополчення під прапори Богдана Хмельницького і його сподвижників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Документы об освободительной войне украинского народа. 1648-1654 гг. – Київ: Наукова думка, 1965. – 826 с.

2. Исторические песни малорусского народа с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова: в 2т. – Т. 2: Песни о борьбе с поляками при Богдане Хмельницком. – Киев: Типограф. М. П. Фрица, 1875. – 166 с.

3. Костомаров Н. Материалы и исследования. Богдан Хмельницкий/ Н. Костомаров. – Москва: Чарли, 1994. – 766 с.

4. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький/ І. П. Крип'якевич. – 2-ге вид, випр. і доп. – Львів: Світ, 1990. – 406 с.

5. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки/ Пер. із староукр. – Київ: Знання, 1992. – 185 с.

6. Літопис Самовидця/ Вид. підг. Я. І. Дзига. – Київ: Наукова думка, 1971. – 208 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ КУЛЬТУРОЛОГІВ

Єпик Лариса Іванівна

к.і.н., доцент

Коваленко Олександр Вікторович

к.п.н., доцент

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка

м. Суми, Україна

Вступ. В умовах глобалізації, що супроводжується уніфікацією духовних процесів, актуальною стає проблема поліпшення якості саме культурної освіти. Організація соціальних і культурних процесів в українському соціумі є однією із складових роботи культурологів і спрямована на задоволення потреб людей у культурному розвитку, саморозвитку і творчості.

Звісно ж, що в такій ситуації особистість культуролога, його рівень теоретичної підготовки і практичний досвід набувають надзвичайного значення, що наразі виражається у категорії «професійна компетентність». Одним із визначень цього поняття є розуміння компетентності як якості спеціаліста, що ґрунтується на теоретичних знаннях, уміннях і навичках, засобах діяльності та ціннісно-суттєвих орієнтаціях, єдність когнітивної і діяльнісної складових, соціокультурних, особистісних характеристик та досвіду. Професійна компетентність відображає наявний у спеціаліста духовний та інтелектуальний потенціал і уміння його використовувати при вирішенні практичних завдань.

Мета роботи – проаналізувати і узагальнити вплив інноваційних методів викладання у підготовці спеціалістів культурологів.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс науково-дослідницьких методів (аналітичних, узагальнюючих, інтерпретаційних): вивчення та аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо

вивчення проблем навчання майбутніх культурологів, спостереження за навчальним процесом.

Результати та обговорення. Сучасний культуролог повинен вміти формувати цілісне уявлення про світову художню культуру, враховуючи національну специфіку будь-якого етнокультурного утворення, в тому числі й культури України, та принципи державної політики в галузі культури та мистецтва, мати базові навички створення текстів документів, які використовуються у сфері зв'язків із громадськістю, володіти навичками літературного редагування, копірайтингу, мати базові навички медіа планування, базові навички спілкування, вміння встановлювати, підтримувати і розвивати міжособистісні відносини, ділові стосунки з представниками різних державних, фінансових, громадських структур, ЗМІ, інформаційними, рекламними агенціями, обговорювати професійні проблеми, відстоювати свою точку зору, пояснювати сутність явищ, подій, процесів, робити висновки, надавати аргументовані відповіді.

Тому покращення якості підготовки фахівців культурологів стає першочерговим завданням вищої школи, для ефективного вирішення якого необхідно вдосконалення форм, методів і технологій організації навчального процесу і, безумовно, впровадження інноваційних технологій навчання. На сьогодні ефективними інноваційними методами у системі підготовки спеціалістів культурологів, на нашу думку, мають стати наступні:

1) інтерактивні форми навчання (ділові ігри, рольові ігри, вирішення проблемних ситуацій, кейс-стаді, дискусії);

2) проблемно-орієнтований та ситуаційний підхід до навчання;

3) створення активних форм співпраці з роботодавцями та залучення студентів до виконання науково-дослідних проектів «під замовлення» та під потреби роботодавця;

4) створення умов для творчої роботи студентів, допомога і стимулювання індивідуальної та самостійної навчальної діяльності;

5) напрацювання теоретичних методик і практичних кейсів задля створення ефективного діалогу між викладачем і студентами, студентом і викладачем, студентом і колективом;

6) урахування тенденцій розвитку середовища ринку праці та ринку освітніх послуг при створенні і зміні навчальних планів, планів підготовки та перепідготовки кадрів;

7) активне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (організація веб-конференцій, вебінарів, створення віртуальних колективів, працюючих над проектами, інтернетівських форумів);

8) перехід до системи навчання, яка має на меті не накопичення сукупності знань, а формування здатності аналітичного осмислення інформації та її критичної оцінки;

9) орієнтація на формування навичок самоорганізації, самопідготовки, самонавчання;

Саме комплекс таких заходів, на думку науковців, дозволить підготувати спеціалістів, затребуваних на ринку праці.

Вважаємо, що навчальний процес має бути організований таким чином, щоб всі його учасники були залучені у його впровадження, отримуючи як навчальний, так і співробітницький досвід. У процесі інтерактивного навчання викладач поступається своєю активною позицією саме на користь студентів. Роль викладача – створити умови для реалізації ініціативи учнів. Використання інтерактивних методів навчання включає в себе моделі життєвих ситуацій, використання рольових, ділових ігор, тренінгів, методу *case-study* (аналіз конкретних і практичних ситуацій), створення навчальних проектів, навчальні дискусії і таке інше».

У 2017 році в Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С. Макаренка було відкрито нову спеціальність «Культурологія». На практиці впровадження *case-study* під час проведення лекцій і практичних занять, ми пропонуємо студентам обговорити конкретні професійні ситуації, наголошуючи на тому, що довготривалими є знання, які отримані в результаті

власних роздумів і умовиводів. Кейс-стаді як метод навчання сприяє формуванню у студентів здатності вирішувати певні проблеми спочатку в аналогічних, а потім у нестандартних конкретних соціокультурних ситуаціях. Сутність методу кейсів полягає у самостійній роботі майбутніх культурологів у спеціально створеній професійній ситуації, що дає можливість поєднати теоретичну підготовку і напрацювання практичних навичок для майбутньої професійної діяльності.

Кейс можна використовувати в групі, що має єдине проблемне поле, він дає можливість не тільки зекономити навчальний час, а й отримати студентами цікаву соціальну інформацію, глибоко її осмислити, зрозуміти, обговорити, поділитися враження, подискутувати і отримати позитивний навчальний досвід. Запроваджуючи метод кейс-стаді, викладач повинен створити творчу атмосферу навчання, під час якого має значення пошук істини в конкретній практичній ситуації і це максимально розкриває креативні здібності студента, його творче мислення, підвищує відповідальність за прийняті рішення, навчає працювати в команді, вести дискусію, аргументувати свою точку зору, навчає максимально ефективно виконувати свої професійні функції в соціумі.

Враховуючи особливості підготовки сучасних культурологів-практиків, в якості додаткового інструменту під час опрацювання кейсів, застосовуємо метод «людина-монітор», який пропонуємо студентам під час вивчення таких дисциплін як «Практична культурологія», «Паблік рілейшенз» та інших. Цей метод ми активно використовуємо, залучаючи студентів до участі у реальних культурологічних практиках, які стають основою їх професійного досвіду. Ми підбираємо і розглядаємо кейси, які типові для роботи культуролога, використовуємо їх як під час роботи в аудиторії, так і безпосередньо на практиці, орієнтованій на дієве рішення конкретних соціально-культурних проблем.

Розглянемо кілька кейсів, які ми використовуємо під час вивчення дисциплін із студентами культурологами.

Кейс-стаді 1 – навчальна дисципліна «Прикладна культурологія».

Визначте мету, завдання, методи організації «Дня відкритих дверей ННі культури та мистецтв».

Цей кейс ґрунтується на реальному досвіді всіх учасників навчального процесу, тому що вони в тій, або іншій якості були присутні реальному заході, або на подібних заходах. Досвід викладача – організатор, досвід студентів – спостерігачі, або активні учасники.

Виходячи із теоретичних знань, набутих під час вивчення дисципліни «Прикладна культурологія» студенти обговорюють завдання, діляться власним досвідом і враженнями, висловлюють думки щодо якості бачених ними заходів/заходу. По мірі формулювання певного загального висновку викладач спрямовує дискусію у напрямі вирішення питання «що необхідно змінити/вдосконалити під час проведення такого івенту?». Суть питання в тому, що теоретичні знання і досвід, набутий в якості «людини-монітора» повинні мати реальне значення і реалізацію. Студенти, які вносять пропозиції щодо зміни формату заходу, його змістовного навантаження аргументують свою позицію власними спостереженнями, досвідом від інших, подібних івентів.

Цей кейс не має конкретного рішення, тим не менше всі пропозиції викладача/студентів чітко фіксуються і надаються для додаткового аналізу на самостійну роботу групі. Протягом роботи над кейсом викладач підкреслює що думка кожного студента, його бачення ситуації мають значення для спільної роботи.

Кейс 2 – навчальна дисципліна «Паблік рілейшенз». Розробити засади інформаційної кампанії для популяризації спеціальності «Культурологія».

Цей кейс ґрунтується на власному досвіді і реальних надбаннях викладачів, але не має остаточної завершеності. Студенти культурологи на основі отриманих знань, досвіду вступної кампанії, моніторингу соціальних мереж проводять аналіз найефективніших методів інфокампаній. Роботу над кейсом проводимо всією групою, або ділимо студентів в бажанням на мікрогрупи із різними завданнями. Цей кейс надаємо в якості самостійної

роботи, розбиваючи його на окремі завдання, які обговорюємо по мірі реалізації. Додатковим моментом до цієї роботи є створення промо-ролика про спеціальність «Культурологія» і викладення його до соціальних мереж.

Особливістю цього кейсу є те, що питома більшість студентів активно включаються у роботу через свій свідомий вибір напряму навчання, зацікавленість у роботі із соціальними мережами, можливість проявити творчість під час створення промо-ролика.

Кейс 3 – дисципліна «Основи екскурсійної та музейної діяльності». Розробити теоретичні засади віртуальної екскурсії по навчальному закладу. Це досить складне завдання і воно вимагає досить довгого часу і ґрунтовного осмислення. Завдання надається на самостійну роботу студентам, але із визначеними дедлайнами на виконання окремих стадій. Кейс має теоретичну частину, яка передбачає собою узагальнення знань щодо методів створення екскурсій, основ інформаційної кампанії, визначення мети, завдань і результатів роботи.

Ця частина кейсу проводиться для всієї групи, далі, в залежності від визначених напрямів роботи, працюють мікрогрупи у своїх напрямках. Зауважимо, що викладачі привносять своє бачення рішення окремих питань кейсу, не наполягаючи на прийнятті їх за основу. З метою активізації творчого потенціалу студентів, проводяться додаткові (між дедлайнами) обговорення ідей, напрацювань, до яких залучають як всіх студентів, так і окремі мікрогрупи.

Для підтримання інтерактивного зв'язку між учасниками навчального процесу ми періодично (один раз на семестр – письмово, три рази на семестр – усно) проводимо опитування серед студентів про форми навчання, в тому числі і про використання кейс-методу. Усні опитування відбуваються у формі вільного обміну думками, узагальнення наявних напрацювань, осмислення набутих навичок і побажань щодо наступної навчальної діяльності. Студенти під час обговорення пропонують власні кейси, заздалегідь підготовані, з метою вирішення і отримання одного/кількох варіантів розв'язання проблеми.

Для проведення письмового опитування ми розробили низку питань, які студенти опрацьовують анонімно (за бажанням), висловлюючи максимально відверто своє ставлення до кейс-методу, або інших, запропонованих їм методів навчання.

Питання для відповідей формуємо наступні:

1. Вважаєте ви кейс-стаді необхідним, цікавим, корисним для формування умінь, навичок для практичної діяльності сучасного культуролога?
2. Кейс-метод сприяє формуванню креативного мислення?
3. Кейс-метод активізує пізнавальну діяльність, навчає приймати рішення, формує вміння складати план дій від ідеї до реалізації проекту?
4. Кейс-метод формує вміння працювати в команді?
5. Які опрацьовані за останній період кейси ви вважаєте найбільш потужними з навчальної і практичної точки зору?

Висновки. Аналізуючи відповіді студентів можемо зробити висновок, що кейс-стаді – один із найрезультативніших інтерактивних методів, тому що, на їх думку, створює дійсну можливість творчо осмислювати і застосовувати на практиці навчальний теоретичний матеріал, вирішувати стандартні і неординарні проблеми в культурологічній сфері, накопичувати досвід прийняття креативних рішень, працювати в команді і вчитися брати на себе відповідальність за виконання окремих видів роботи, або всього проекту в цілому, що є виявом не тільки творчої, але й сформованої особистості.

Загалом, галузь культури потребує креативних, мислячих, теоретично і практично підготовлених спеціалістів, готових вирішувати завдання різного ступеню складності, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, співпрацювати у команді, швидко і якісно знаходити шляхи вирішення проблеми. Тому ми віддаємо перевагу і наголошуємо саме на інтерактивних методах навчання студентів культурологів, що дасть можливість сформувати ключову компетентність, яка б сприяла досягненню життєвого успіху і відповідала багатоманітним сферам життя.

Враховуючи, що спеціалізацією бакалавра культурології є медіа-культура, створення і керування соціальними і культурними проектами, налагодження соціальних комунікацій, практична складова підготовки повинна бути на високому рівні.

MEMORABILIA КАК ОБЪЕКТ ИНВЕСТИЦИЙ

Зайцева Марина Леонидовна,
доктор искусствоведения, член-корреспондент РАЕ
профессор кафедры музыковедения, дирижирования и аналитической
методологии факультета мировой музыкальной культуры
ФГБОУ ВО «Российский государственный университет им. А.Н. Косыгина
(Технологии. Дизайн. Искусство)»

г. Москва, Россия

Мельник Максим Петрович,
Директор Музея Научных Открытий
г. Харьков, Украина

Пакулин Сергей Леонидович,
доктор экономических наук, академик УАННП
профессор кафедры маркетинга
Государственный университет по землеустройству

г. Москва, Россия

Феклистова Инесса Сергеевна
кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры политологии и государственной политики
факультет государственного и муниципального управления и
экономики народного хозяйства
Среднерусский институт управления –
филиал ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства
и государственной службы при Президенте РФ»

г. Орел, Россия

Введение / Introductions. В современных словарях и источниках Memorabilia переводится как «собрание, ценная коллекция (вещей), достопамятность, нечто достопамятное, памятные вещи, сувениры».

Мы специально не стали пытаться свести этот термин к одному значению, так как множество синонимов лучше раскрывают суть явления.

Отметим, что Memorabilia в современной жизни является суперпривлекательным объектом инвестиций [1]. Можно привести множество доказательных факторов о показателях ликвидности, окупаемости и других. У

нас это не вызывает сомнения, как и у наших читателей и инвесторов. Существует достаточное количество научных публикаций, подтверждающий этот тезис. Под инвестициями авторами понимается вложение капитала во всех его формах в различные объекты (инструменты) с целью получения дохода и достижения иного полезного эффекта.

Цель работы / Aim – обоснование положения о том, что Memorabilia-инвестирование является важным фактором успешного бизнеса и способствует лучшему пониманию окружающей действительности и процессов, происходящих в современном обществе, синестезийному восприятию произведений искусства и культурных объектов.

Материалы и методы / Materials and methods. Методологической основой проведенного исследования является теория систем. С целью достижения целей и решения поставленных задач были использованы следующие общенаучные методы: метод теоретических обобщений и сравнений; метод логического моделирования; диалектический метод: конкретно исторический метод; системный подход. Синергетический подход к моделированию феноменов сознания позволил нам определить особенности восприятия, работу интуиции, процессы смыслопорождения на уровне индивидуального и общественного сознания при исследовании Memorabilia-объектов.

Результаты и обсуждение /Results and discussion. Произведения киноискусства и музыкальные памятные вещи занимают видное место в поп-культуре. Исследование различных костюмов и реквизитов, используемых в фильмах способствует лучшему пониманию произведений и определенной эпохи. Вместе с этим, например, чтобы узнать больше об истории различных рок-легенд, чью музыку мы слушаем, необходимо исследовать Memorabilia-объекты. Они отправляют нас в тур по различным реквизитам и костюмам, потрясающим памятным вещам, используемых в киноискусстве при создании фильмов.

В какое время тогда жили люди, каковы были их интересы, как можно

заработать на Memorabilia-объектах? Конечно, студии могут продавать вещи коллекционерам за небольшие деньги, но как средний человек зарабатывает деньги от использования Memorabilia-объектов?

Исследование Memorabilia-объектов способствует более глубокому, синестезийному восприятию эпохи и создаваемых в определенное время объектов культуры и быта.

В современной культуре заметно возрос интерес к поиску новых форм эстетического восприятия и художественного мышления, основывающихся на синестезии. Деятелями искусства ведутся интенсивные эксперименты по синтезированию жанров и видов искусства на основе современных аудиовизуальных, компьютерных средств [2, с. 80]. Художественный объект, содержащий в себе синестезийные идеи, обладает не только повышенной прагматической значимостью, он становится средством изменения сознания, обретения им соборной полноты. Проблематика, связанная с синестезией, требует неоднократного обращения к ней и является перспективной и многообещающей исследовательской областью, позволяющей выявить способы гармонизации как восприятия, так и познания художественных объектов и мироздания в целом.

Одно из наиболее распространенных определений человека – человек разумный (лат. – *Homo sapiens*), общественное существо, обладающее сознанием, разумом, субъект общественно-исторической деятельности и культуры. В науке еще не сложилось единого мнения о времени, месте возникновения и формирования «человека разумного» (т.н. сапиентации). Тем не менее, ученые сходятся в предположении, что уже около 40 тыс. лет назад, на рубеже верхнего палеолита, «человек разумный» стал единственным представителем семейства гоминидов и заселил практически всю Землю.

Современные революционные сдвиги в информационных технологиях, обучающих методах, превращают *Homo sapiens* в *Homo synaesthesia*, в человека, обладающего способностью воспринимать реальный мир и искусство целостно, синергетически. Решение многих проблем современности нам видится в

сохранении и развитии тех тенденций, способствующих гармонизации познания и мироустройства. Именно такими свойствами обладает синестезия, позволяющая улучшить восприятие и обрести полноту познания. Синестезия является важнейшей составляющей чувствознания как основания, на базе которого формируются когнитивные потенции эстетического опыта, отличающегося органичностью, цельностью, нераздельностью [3, с. 74].

Homo synaesthesia, по нашему мнению, – это ступень развития современного человека, его способностей целостного восприятия, позволяющих преодолеть негативные последствия развития современной техногенной цивилизации. *Homo synaesthesia* – это уже не миф, а реальность. Синестезия как специфическая форма взаимодействия в целостной системе чувственного отражения есть проявление сущностных сил человека, как концентрированная и симультанная актуализация чувственного в широком спектре его проявлений способствует восприятию целостности мира.

Синестезирующая функция эмоций – одна из основных функций, которая позволяет рассматривать эмоции как способ категоризации, являющийся универсальным для людей различных культур, пола и возраста [4, с. 90]. То есть, воспринимаемый объект первоначально подвергается эмоциональной оценке и встраивается на ее основании в «глубинное» семантическое пространство субъекта на основании не физических, а некоторых синестезийных характеристик, проходит синестезийное преобразование.

Синестезия играет важную роль в чувственном познании мира за счет существенного обогащения ощущений человека. Ощущения, несмотря на простоту и подчиненное, вспомогательное положение по отношению к более сложным психическим познавательным процессам, оказывают значительное влияние не только на особенности протекания познания, но и на развитие личности в целом.

Синестезия обладает такой особенностью как индивидуальность, в отличие от других характеристик, не обязательна для каждого человека и может представлять собой неповторимое сочетание ощущений. Исследователи

отмечают зрительно-слуховую синестезию, но она может быть и зрительно-вкусовой, и обонятельно-зрительной и т.п. Такое необычное отражение свойств окружающей действительности не может не влиять на особенности личности.

Многие современные методы воздействия на людей опираются на особенности их сенсомоторной организации. Однако не только ощущение и восприятие влияют на развитие и существование личности, имеет место и обратный процесс. Это подтверждают исследования синестетических переживаний в измененных (холотропных) состояниях сознания. Холотропные состояния характеризуются особыми трансформациями сознания, связанными с изменениями во всех сферах восприятия, с сильными и зачастую необычными эмоциями, а также с глубокими переменами в мыслительных процессах.

Для абстрактно-эстетических переживаний, возникающих в холотропных состояниях сознания, характерен эффект синестезии, т. е. распространения восприятия сенсорного сигнала на несколько сенсорных зон. Импульсы, приходящие в одну сенсорную область, вызывают очень ясную и отчетливую реакцию других чувств. Это способствует лучшему пониманию времени, когда создавались объекты Memorabilia-инвестиций.

Наиболее важными и существенными признаками Memorabilia-инвестиций являются: осуществление вложений лицами, называемыми инвесторами, которые имеют собственные цели (память, общение единомышленников, не всегда совпадающие с общеэкономической выгодой); потенциальная способность Memorabilia-инвестиций приносить существенный доход; наличие срока вложения средств (всегда индивидуального); целенаправленный характер вложения капитала в объекты и инструменты Memorabilia-инвестирования; использование разных инвестиционных ресурсов, характеризующихся устойчивым и увеличивающимся спросом, предложением и ценой, в процессе осуществления инвестиций; – наличие риска вложения капитала при том, что объекты Memorabilia-инвестиций могут получить преференции за счет одобрения единомышленников, вхождения в определенные круги общества, да и просто приятных воспоминаний.

Проведенный нами опрос представителей бизнеса выявил, что Memorabilia-инвестиции являются привлекательными:

- 1) с коммерческой точки зрения (113 из 163 опрошенных, т.е. 69,3%);
- 2) с точки зрения завязывания контактов в определенных кругах бизнес-сообщества (98 из 163 опрошенных, т.е. 60,1%);
- 3) с точки зрения улучшения индивидуального имиджа или имиджа компании (122 из 163 опрошенных, т.е. 74,8%).

Очень интересный факт выявил опрос искусствоведов. Выяснилось, что Memorabilia-инвестирование способствует улучшению восприятия искусства (24 из 47 опрошенных, т.е. 51,1%), окружающей действительности (29 из 47 опрошенных, т.е. 61,7%), качества межличностного общения (32 из 47 опрошенных, т.е. 68,1%).

Memorabilia-инвестирование в автографы знаменитостей, предметы, им принадлежащие является не только выгодным делом, но и способствует лучшему пониманию себя, эпохи, окружающей действительности, повышению качества межличностного общения. Memorabilia-инвестирование – это выгодные вложения в самого себя. Это косвенный способ донесения окружающим информации о том, что вас волнует, спектра ваших интересов, того уровня финансовых возможностей и общения, которого вы хотите достигнуть.

При выборе надежных партнеров Memorabilia-инвестирования необходимо руководствоваться уровнем качества проверки объектов на подлинность. Если партнер предоставляет надежные и объективно измеряемые гарантии подлинности, это существенно снижает риски инвестиций.

Выводы / Conclusions.

1. Memorabilia-инвестирование способствует лучшему пониманию окружающей действительности и процессов, происходящих в современном обществе, синестезийному восприятию произведений искусства и культурных объектов. Одновременно оно является важным фактором успешного бизнеса.

2. Memorabilia в современной жизни является привлекательным объектом

инвестиций

3. Memorabilia-инвестирование – сильное оружие успешного бизнеса. Мы все понимаем, что имидж бизнеса становится привлекательнее, когда общество понимает, что организация или бизнесмен главной целью ставит не только получение прибыли любой ценой, но и имеет другие, благородные интересы, интересуется искусством, спортом (даже расходует свои ресурсы на автографы и личные вещи выдающихся спортсменов), поддерживает позитивные для развития гражданского общества инициативы.

Список литературы

1. Коллекции Memorabilia = больше денег в кармане. URL.: <https://rus.earnmoneyhelp.com/make-money-side-gigs-memorabilia-collections-more-money-in-your-pocket-id6801>.

2. Zaytseva, M.L. The return of art to the traditional synthesis with an axiology and ethics as an alternative to industrial civilization / M.L. Zaytseva, S.L. Pakulin // Материалы международной научно-практической конференции «Universum View 14» (3 февраля 2019 г., г. Ровно, Украина). – Винница: ООО «Нилан-ЛТД», 2019. – С. 79–80.

3. Pakulin, S.L. & Zaytseva, M.L. (2019), “Homo synaesthesia: peculiarities of artistic thinking and aesthetic perception”, Proceedings of IX International scientific conference “Scientific achievements of Europe”, Edinburgh, Mar 9, 2019. London, SI Universum, 2019. pp. 67–76.

4. Pakulin, S.L. & Zaytseva, M.L. (2019), “Cognitive potential of synesthesia”, Proceedings of II International scientific conference “New scientific achievements”, Berlin, Germany, Mar 2, 2019. Hamburg, tredition GmbH, 2019. pp. 81–92.

POLITICAL SCIENCES

СПІВРОБІТНИЦТВО США ТА ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО ЄС: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Панасенко Ганна Сергіївна
кандидат політичних наук, доцент

Прилуцька Дар'я Андріївна
студентка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Вступ. Сполучені Штати Америки залишаються одним із найвпливовіших акторів на світовій арені. Із розпадом Радянського Союзу вони здобули значну перевагу в озброєнні, політичному авторитеті та економічній потужності. Держава має вплив майже на всі регіони планети і бере безпосередню участь у розбудові сучасної постбіполярної системи міжнародних відносин.

Міжнародний статус Польщі після розпаду соціалістичного блоку також змінився. Колишній сателіт Радянського Союзу одразу засвідчив своє прагнення долучитися до процесу євроатлантичної інтеграції. У цьому процесі США стали важливим партнером Третьої Речі Посполитої, надаючи фінансову та політичну підтримку демократичним перетворенням і ринковим реформам всередині країни. Як наслідок, в останні тридцять років Польща стала стратегічним плацдармом для поширення впливу Сполучених Штатів на регіон Центрально-Східної Європи.

Мета роботи: дослідити особливості політичного співробітництва США та Польщі після вступу до ЄС.

Матеріали і методи. У ході дослідження були використані роботи науковців: Л. Кондратюк та Л. Шишеліна; електронні видання, а також офіційні

веб-сайти американських зовнішньополітичних служб. Методи, які використані в роботі – аналіз та опис.

Результати та обговорення. Ще на зорі незалежності Польща обрала євроінтеграційний курс, якому в подальшому було підпорядковано чимало завдань польського керівництва. На шляху до вступу в ЄС Польща пройшла через низку економічних, соціальних та політичних перетворень. Попри те, що Польщі не вдалося виконати всі вимоги Європейської комісії в повному обсязі, у травні 2004 р. країна була прийнята до лав Європейського Союзу. З цього моменту розпочався новий етап зовнішньополітичної діяльності країни, яка певним чином стала підпорядкованою загальноєвропейським інтересам. Тим не менш, політична співпраця Польщі з такими важливими неєвропейськими партнерами як США й надалі плідно розвивалась.

Так, у лютому 2005 р. у США відбулася нова зустріч між очільниками обох держав, під час якої знову обговорювалося візове питання. Дж. Буш запропонував ввести дорожню карту, що мала відображати основні пріоритети міждержавного діалогу. У центрі уваги також була ситуація в Україні, пов'язана з Помаранчевою революцією (Польща виступала в ролі арбітра).

Новообраний тоді президент Польщі Лех Качинський відвідав Сполучені Штати в лютому 2006 р. Обговорювалося науково-технічне співробітництво між державами, була підписана п'ятирічна угода щодо подальшої співпраці у цій сфері. Восени того ж року Польща отримала американський військовий літак F-16, що підвищило рівень оснащення польських повітряних сил.

У січні 2007 р. США запропонували Польщі встановити на її території систему протиракетної оборони у кількості 10 ракет-перехоплювачів. Республіка Польща бачила цю пропозицію як спосіб зміцнення відносин зі своїм важливим політичним партнером. Переговори з цього питання розпочалися у квітні 2007 р. та завершилися підписанням 20 серпня 2008 р. Угоди про стратегічне партнерство, яка дала змогу значно розширити співпрацю у сфері безпеки та оборони [4, с. 55]. Вже наступного року на території Польщі були розміщені елементи системи протиракетної оборони.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що відносини США та Польщі на даному етапі розвивалися переважно у воєнній сфері та характеризувалися зростанням американської присутності і впливу в Польщі. У 2010-х рр. вона набула статусу ключового провідника інтересів НАТО (а отже – й Сполучених Штатів) на східних кордонах альянсу.

Співробітництво ще більше поживалося після початку російської агресії в Україні. У 2014 р. Польща знову підтвердила рішуче прагнення збільшити американську присутність в регіоні для забезпечення миру [1, р. 14].

Влітку 2017 р. американський президент Дональд Трамп відвідав саміт польської регіональної ініціативи «Тримаріум», яка передбачає поширення регіонального співробітництва на всю територію між Середземним та Чорним морями, та пообіцяв допомогу в розбудові необхідної логістики для цього проекту. Візит американського президента до Польщі викликав незадоволення в Німеччині, яка розцінила його участь у саміті як загрозу німецькому впливу в Європі [5, с. 86].

Під час зустрічі Д. Трампа та А. Дуди в 2018 р. обговорювалося питання створення в Польщі американської бази. За словами Трампа, польський президент запропонував виділити 2 мільярди доларів на будівництво, а також назвати майбутню базу на честь американського лідера – Форт Трамп [3].

Хоча загалом відносини між Польщею та США є дружніми та безконфліктними, в останні роки мали місце ситуації, в яких Сполучені Штати висловлювали своє невдоволення діями польського уряду. Одним із прикладів є заява Державного департаменту США, оприлюднена в лютому 2016 р. У ній висловлюється занепокоєння щодо неправомірності польських реформ у судовій та медійній галузях, які обмежували такі основні принципи міжнародного права як повага до прав людини, верховенство права й демократії [Reuters]. Варто зазначити, що польська судова реформа й сьогодні викликає критику як у межах ЄС, так і поза ними.

Висновки. Отже, вступ Республіки Польща до Європейського Союзу сприяв зростанню її міжнародного авторитету та надав можливість долучитися

до кола розвинених європейських держав. Новий статус Польщі не мав значного негативного впливу на розвиток відносин зі Сполученими Штатами, незважаючи на занепокоєність деяких європейських держав таким тісним співробітництвом. Політична взаємодія двох держав головним чином спрямована на розбудову системи колективної безпеки, зростання ролі НАТО в європейському просторі та забезпечення боєздатності польської армії через участь у спільних навчаннях, а також воєнних операціях НАТО. Водночас варто зазначити, що американсько-польське співробітництво має асиметричний характер з чітко вираженою перевагою США у розбудові відносин. Саме Сполучені Штати отримують максимальну вигоду від двосторонньої співпраці, у той час як Польща виступає в якості «молодшого партнера», який послідовно виявляє велику лояльність до США та є їхнім провідником у континентальній Європі.

Список використаних джерел

1. Poland : Background and U.S. Relations. *Congressional Research Service Report*. 2019. 21 p. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R45784.pdf> (Last accessed: 12.04.2020).
2. U.S. senators urge Poland to respect democracy, rule of law. *Reuters* : веб-сайт. 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-poland-usa-idUSKCN0VN0ZG> (Last accessed: 12.04.2020).
3. U.S.-Polish Relations. *GlobalSecurity.org* : веб-сайт. 2019. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/pl-forrel-us.htm> (Last accessed: 12.04.2020).
4. Кондратюк Л. Польща в східноєвропейській політиці Джорджа Буша молодшого. *Україна та Польща : минуле, сьогодення, перспективи : наук. зб. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2013. Т. 2. С. 53–57.

5. Шишелина Л. Н. Вишеградский регион в современной американской стратегии. *Научно-аналитический Вестник Института Европы РАН*. 2019. №1. С. 84–89.

ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ: ДОСВІД ПЕРШИХ ДВАДЦЯТИ РОКІВ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Панасенко Ганна Сергіївна

к.пол.н., доцент

кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Шманатов Микита Сергійович

студент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Процеси глобалізації в сучасному світі, транскордонне співробітництво, боротьба країн за вигідне та безпечне положення в системі міжнародних відносин, постійна конкуренція між країнами та претензії різних держав одна до одної створюють багато загроз не тільки для окремих держав, а й для міжнародної спільноти в цілому. Світ став глобальним настільки, що будь-яка політична напруга, криза в країні або регіоні, відбивається на відносинах багатьох держав, що має наслідки для всього світу.

Мета роботи. В ХХІ сторіччі проблеми безпеки держав та суспільства трансформувалися з урахуванням всього, що саме ж людство творить в процесі життєдіяльності. Після розпаду СРСР та біполярної системи постало питання: яким буде світ тепер? Проаналізувавши деякі проблеми, що найбільше і найдовше дестабілізують безпекову ситуацію на Євразійському континенті, можна зробити певні висновки щодо стану та перспективи розвитку військової і міжнародної безпеки на континенті.

Матеріали та методи. Ще наприкінці ХХ сторіччя війна в Югославії показала, що попри закінчення блокового протистояння, це не означає припинення протиріч між іншими країнами, а, можливо, навпаки ускладнює і несе нові виклики, для вирішення яких людство повинно шукати діючі механізми. З іншого, боку Югославські війни та конфлікт у Косово продемонстрували, який вплив має США та НАТО на всю міжнародну спільноту, що виявилось у застосування військ проти Сербії та невизнаних

сербських автономних утворень. При прямій підтримці США та НАТО, Хорватії та Боснії вдалося здолати сербські та Югославські війська, отримати незалежність. У 1998 році конфлікт у автономному утворенні в складі СР Югославії досяг піку своєї кризи та переріс у партизанську війну, що змусило втрутитися ООН в ці події. НАТО не залишилася осторонь, та, незважаючи на відсутність санкцій ООН на введення військового контингенту, була проведена операція «Союзницька сила». Застосування авіації НАТО проти СРЮ змусило С. Мілошевіча піти на поступки. Влітку 1999 року були підписані домовленості про припинення вогню та введення в Косово миротворчого контингенту, більшість якого складала військовослужбовці НАТО [1, с. 10]. Фактично, в результаті Югославських воєн і виникнення незалежних держав, на фоні подальшого розпаду Югославії, НАТО створила дві військові бази – в БіГ та Косово, чим значно укріпила своє становище і в регіоні, і на міжнародній арені. США продемонстрували своє домінантне положення, після розпаду основного конкурента – СРСР.

В XXI сторіччі конфліктогенним регіоном залишається Близький Схід. Серія арабо-ізраїльських конфліктів фіксує на собі увагу світових центрів сили. Це утворює складний вузол протиріч і інтересів, що десятками років призводить до періодичного порушення миру в регіоні та безпеку держав, наближених до епіцентру подій. Ситуація ускладнена тим, що кожна із сторін – правляча партія «Хамас» в Палестинській Національній Автономії та керівництво Ізраїлю є непримиренними ворогами, та вважають спірні території виключно своїми. Протягом 2000–2010 років, відбулося декілька спроб мирного врегулювання конфлікту: Ініціатива Арабських Країн запропонована Ізраїлю як вимоги що допоможуть стабілізувати відносини; «Дорожня карта» – запропонована, як план по врегулюванню конфлікту такими країнами і організаціями, як США, Росія, ЄС, ООН; ініціатива Ізраїлю «план одностороннього розмежування», як передумова початку переговорного процесу; міжнародна конференція з близькосхідного врегулювання 2007 року, що фактично зазнала провалу, і була проведена без представників влади

палестинської автономії [2]. Жодна з цих ініціатив критично не змінила ситуації, тому що бойові дії продовжуються і по сьогодні. В 2012 році Ізраїлем була проведена військова операція «Хмарний стовп» з метою атаки на інфраструктуру в Секторі Газа та протидії радикальному руху ХАМАС, що причетний до багатьох терористичних актів. Сторони обмінялися взаємними ракетними обстрілами по Сектору Газа з одного боку, та по містам Ізраїлю з іншого. В тому числі, операція була демонстрацією сили в регіоні, готовності до ведення бойових дій зі сторони Єрусалиму.

Важливим фактором протистояння завжди була релігія. Безумовно, ісламський радикалізм терористичних угруповань суттєво впливає на взаємовідносини держав. Ускладнює ситуацію те, що іудейський Ізраїль оточений ісламськими країнами, як Єгипет, Сирія, Йорданія з якими він постійно балансує на грані війни. Перспективу успіху мирного вирішення арабо-ізраїльського протистояння і територіальних спорів палестинської і єврейської сторін, на жаль, сьогодні важко сформулювати.

«Проблемною» країною, на якій стикаються, як і в попередньому сторіччі, інтереси різних полюсів сил, залишається Афганістан. З початку XXI сторіччя США ведуть боротьбу в регіоні з глобальним тероризмом, що став однією з ключових проблем міжнародної та державної безпеки. Фактично, Сполучені Штати, перебуваючи в статусі «єдиного полюсу сили» на початку століття, вели боротьбу за укріплення своєї позиції в регіоні. З осені 2001 року в рамках заявленої боротьби з «глобальним тероризмом» адміністрацією Дж. Буша-молодшого почалася військова кампанія в Афганістані [3, с. 73-74]. На початковому етапі успішна кампанія проти «Аль-Каїди» та «Талібану» дозволила побудувати місцеву владу з опорою на підтримку Західних країн та Сполучених Штатів, зокрема. Але терористи змогли утримати свої позиції в важкодоступних районах Афганістану та на кордоні з Пакистаном, що дозволяло останнім постійно поповнювати свої сили, протидіяти міжнародним силам, НАТО. Афганська кампанія триває по сьогоднішній день. Кожна з нових адміністрацій президента США вибудовує свій формат політики щодо питання

боротьби з тероризмом. Жорстка політика Дж. Буша-молодшого орієнтована виключно на військову міць, змінювалась більш виваженою політикою «м'якої сили» та зміни іміджа США і НАТО в очах місцевого населення Б. Обами [4]. В будь-якому разі, остаточно сили радикальних ісламістів знищено не було. Після підписання Американо-афганських домовленостей в 2014 році була залишена лише частина контингенту НАТО для допомоги Афганським збройним силам та поліції у боротьбі з бойовиками. Незважаючи на величезні кошти і зусилля витрачені на знищення бойовиків, теракти і спалахи бойових дій тривають і в 2020 році.

Важливою проблемою залишається те, що встановлення Нової влади в Афганістані та введення військ НАТО призвело до колосального збільшення виробництва опіумного маку. У порівнянні з 90-ми роками, коли вирощування сягало площі 90 га, в 2010 році площа збільшилася до 123 000 Га [5, с. 75]. Це стає причиною розвитку наркобізнесу та міжнародної злочинності, що загрожує безпеці, в першу чергу, оточуючим країнам Центральної Азії, Китаю, Ірану, Російській Федерації, а загалом створює небезпеку для всього світу.

Територія Афганістану та Пакистану є найбільшим «лігвом» терористичних угруповань, діяльність яких сьогодні формує одну з ключових проблем безпеки – глобальний тероризм. Велика кількість релігійних, радикальних організацій методом партизанського ведення війни, терористичної діяльності, актів саботажу та підривної діяльності ведуть асиметричні конфлікти із збройними силами держав та коаліцій. Найбільш впливовою організацією залишається «Талібан», яку так і не вдалось знищити за роки війни з тероризмом [5, с. 76]. Більше того, діяльність і координація терористичних релігійних груп призводить до розвитку «розширення меж» тероризму – поширенні загрози й на інших територіях.

Країни Центральної Азії, Китай та Російська Федерація для координації дій і розробки спільної стратегії, механізмів захисту від безпекових загроз в регіоні, створили в 2001 році «Шанхайську організація співробітництва» - ШОС. На сьогоднішній день кількість країн учасниць та спостерігачів,

збільшилася, що говорить про зацікавленість країн у даному форматі співробітництва. Однією із головних цілей організації – співпраця та протидія тероризму, екстремізму, сепаратизму, міжнародній злочинності, будь-яким видам транскордонної злочинності і незаконній міграції [6]. Цікаво те, що США та НАТО з одного боку і Шанхайська організація мають на меті боротьбу з тероризмом в регіоні та в Світі, але тісної співпраці між ними не спостерігається. Певною мірою, Шанхайську організацію співробітництва можна розглядати як протидію потужному геополітичному впливу НАТО в регіоні, в першу чергу, з боку Російської Федерації та Китаю. Чого тільки варте прийняття до ШОС Ірану та значне занепокоєння цим фактом США.

Проблеми тероризму створюють потенційну загрозу для сусіднього регіону – Європи. Особливість цієї проблеми в тому, що вона тісно пов'язана з процесами міграції та цивілізаційним контекстом [7]. У 20-ті роки ХХІ сторіччя масштаби тероризму в Європі набрали небувалого розмаху [8, с. 17-23]. Країни – жертви терористичних атак – це країни Західної Європи. Акти вбивств і насилля мають радикальний ісламістський окрас та часто здійснюються з ідеологічним обґрунтуванням помсти за хрестові походи Середньовіччя, колонізацію Європейськими державами територій Сходу, за розв'язану війну в Іраку та Афганістані, ряді інших країн, де США при підтримці Європейських країн проводили інтервенції або підтримували опозиційні режими. Створення хаосу на територіях цих країн мали і негативні наслідки для Європейських країн та США, що виявилися у великих міграційних потоках, популяризації антизахідних настроїв, збільшенні прихильників ісламістських радикальних організацій за рахунок молоді. В своїй діяльності терористичні угруповання такі як, ІДІЛ – «Ісламська Держава», «Аль-Каїда», «Талібан» та інші спираються на своїх прихильників, і що особливо – на молоді покоління мігрантів, яким через складну соціально-економічну ситуацію складно реалізувати себе в Європі. Вони підтримують ідеї священної війни проти невірних – «джихаду», які проповідуються лідерами терористичних організацій та спонукають прихильників до радикальних дій.

Міграційні процеси, діяльність злочинних організацій це не єдина проблема на Європейському континенті сьогодні. Злочин Російської Федерації проти міжнародного права та територіальної цілісності Української держави, створює черговий прецедент та є тривожним викликом для військової безпеки як держав регіону, так і всього світу. Російсько-українська війна, що була розв'язана Росією із використанням механізмів ведення гібридної війни в 2014 році створила нову загрозу регіональній безпеці [9]. Україна, яку підтримали, в першу чергу, країни ЄС та США, захищає свою територіальну цілісність від створених за всебічної підтримки Росії, з опорою на місцевий проросійський контингент, псевдореспублік «ДНР», «ЛНР», які заявляють про своє право на самовизначення. Причини цього військового конфлікту комплексні. Але найвагомим є те, що через Україну проходить цивілізаційний стик між «Західним демократичним Світом» та «Російською авторитарною державою», що спирається на історичну концепцію «Руського мира». В даному випадку війна що почалася на Донбасі в 2014 році і триває по сьогодні означає наступне: продовження протистояння між основними гравцями за геополітичний вплив на більш слабкі держави; ефективність застосування новітніх методів ведення війни та реальність порушення міжнародного права в ХХІ сторіччі; продовження серії Європейських конфліктів в Східній та Південній Європі, які виникають внаслідок розпаду біполярної системи, та пов'язанні з комплексом історичних особливостей і питанням нового зовнішньополітичного вектору, цивілізаційної приналежності.

Тож незважаючи на створення платформ пошуку механізмів вирішення воєнної проблеми, це не призвело до знаходження рішення. Існуючі Нормандський формат та підписані Мінські домовленості не забезпечили очікуваних результатів, тому хоча на лінію вогню в 2020 порівняно до 2014-2016 й спала активність, Україна продовжує захищати територіальну цілісність, на жаль, цінною життям власних захисників. У будь-якому випадку війна в Україні є ще одним доказом не універсальності міжнародного права, прикладом

його зневажання і геополітичного протистояння центрів сили та цивілізаційних просторів.

Результати і обговорення. Таким чином, частково проаналізувавши найхарактерніші приклади конфліктних ситуацій в Євразійському регіоні, ми дійшли наступних висновків щодо існуючих тут проблем військової безпеки в ХХІ сторіччі: зникнення біполярної системи не призвело до зникнення протистояння між центрами сили; США, як колишня наддержава та ключовий гравець міжнародних відносин, має величезний вплив на весь євразійський регіон. Війська НАТО дислокуються поблизу місць потенційної небезпеки, чим посилює позиції держав-учасниць Альянсу та Сполучених Штатів; в регіоні однією з головних загроз військовій безпеці є тероризм, який став глобальним. Ряд терористичних організацій продовжує свою боротьбу, незважаючи на протидію тероризму багатьох держав; Їх діяльність і вплив призводить до розвитку міжнародної злочинності, що тільки посилює загрозу для багатьох держав; боротьба між впливовими державами (центрами сили) призводить до виникнення жорстоких регіональних, локальних воєн. На територіях де ведуться війни переплітаються інтереси багатьох держав, блоків, коаліцій, що намагаються використати ситуацію на свою користь. Ці війни призводять до глибокої кризи в державах з меншим впливом; в ХХІ сторіччі міжнародне право не є універсальним механізмом, який би захистив слабші держави від держав-лідерів; комплекс перерахованих проблем має свої наслідки для всього євразійського континенту. Регіональні війни та геополітична боротьба в одній точці можуть призвести до дестабілізації безпеки в іншій. Як приклад, сплеск тероризму в Європі внаслідок війн на Близькому і Середньому Сході, боротьби з терористичними організаціями, збільшення міграційних потоків, загострення соціальної кризи.

Висновки. Отже, станом на 20-ті роки ХХІ сторіччя існує багато викликів і загроз для безпеки країн Європи та Азії. Держави, політичні блоки та міждержавні формування повинні їх враховувати, досліджувати та виробляти механізми протидії для власної безпеки. Боротьба за лідерство та вплив

протилежних сил тільки підсилюють, а часто і створюють ці загрози. Можливо, такий розвиток подій «вписується» в концепцію Цивілізаційного протистояння, але, очевидно, що без міжнародної співпраці, розвитку діалогу, спільних стратегій боротьби навряд чи буде можливе зниження рівню та масштабу загроз міжнародній, а отже й суспільній безпеці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. О. В. Валецький – «Партизанська війна в Косово і Метохії в 1999 році» – Пушкіно: Центр стратегічної кон'юнктури, 2013. 70 с.

2. І. В. Рижов, М. Ю. Бородіна – «Арабо-ізраїльський конфлікт: історична ретроспектива, сучасний стан і тенденції» [Електронний ресурс] / І. В. Рижов, М. Ю. Бородіна // Журнал – Вестник нижегородского университета им. М. И. Лобачевскогго. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/arabo-izrailskiy-konflikt-istoricheskaya-retrospektiva-sovremennoe-sostoyanie-i-tendentsii/viewer>

3. О. В. Глазов – «Афганський вектор політики США в контексті глобальної антитерористичної стратегії» [Електронний ресурс] / О. В. Глазов // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 107(2). С. 78-85. Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_107\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2012_107(2)_14)

4. В. Ю. Журавлева – «Эволюция подходов администрации Обамы к обеспечению национальной безопасности» [Электронный ресурс] / В. Ю. Журавлева // Институт мировой экономики и международных отношений имени Е. М. Примакова. Режим доступа: http://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=1602&ret=640

5. Д. Мухаммад – «Новая геополитическая ситуация вокруг Афганистана и ее влияние на безопасность Ирана» [Электронный ресурс] / Д. Мухаммад // Журнал – Центральная Азия и Кавказ. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-geopoliticheskaya-situatsiya-vokrug-afganistana-i-ee-vliyanie-na-natsionalnuyu-bezopasnost-irana/viewer>

6. Шанхайська організація співробітництва. Електронний ресурс: <http://eng.sectesco.org/>.

7. С. Хантингтон – «Столкновение цивилизаций» / Самюэль Хантингтон // [пер. с англ. Т. Велимеева]. Москва: Издательство АСТ, 2015. 571 с.

8. Б. В. Долгов – Тероризм в Європі: причини виникнення, практика і глобальний аспект, [Електронний ресурс] / Б. В. Долгов // Журнал – Актуальные проблемы Европы. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/terrorizm-v-evrope-prichiny-vozniknoveniya-praktika-i-globalnyu-aspekt/viewer>

9. Т. Кузьо – «Війна Путіна проти України» / Наук. ред.: В. Ліхачов, І. Винокуров; Пер. з англ. А. Павлишина. Національний університет "Києво-Могилянська академія"; Центр європейських гуманітарних досліджень. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 560 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES

СЛЕНГОВІ НАЙМЕНУВАННЯ ЛЮДИНИ ЗА ВІКОВИМИ Й ГЕНДЕРНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Босва Евеліна Володимирівна,
канд.філол.наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
м.Одеса, Україна

Вступ. Останні кілька десятиліть спостерігається серйозне поживлення в дослідженні розмовного мовлення – як його «літературної» частини, так і позалітературних явищ. Активізація та розширення стилістичних функцій розмовної лексики, серед якої провідну роль відіграє сленг, експліцитно виявляє основні пріоритети сучасного мовного розвитку. Ставлення до сленгу, експресивно-емоційної лексики усного розмовного мовлення, неоднозначне – особливо серед науковців. Одні оцінюють його прихильно, визнаючи у ньому невичерпний мовотворчий потенціал, інші заперечують, вказуючи на негативну конотацію сленгізмів. Але завданням лінгвіста є не затаврувати будь-який мовний феномен як негатив, а зрозуміти його витоки, проаналізувати, що стоїть за мовним знаком і з якою метою він використовується у мовленні. Усі ці фактори визначають **актуальність** представленої розвідки, яка у певній мірі пов'язана з необхідністю ґрунтовного аналізу причин сучасного посилення ролі маргінальних елементів у мові, адже на основі функціонально-стилістичного аналізу нелітературної лексики у різних мовностилістичних сферах можна говорити про лінгвокультурні орієнтації в сучасному періоді розвитку мови.

Мета роботи. Метою дослідження є аналіз українських сленгових найменувань людини, дослідження особливостей функціонування цих номінацій у молодіжному середовищі.

На думку відомої дослідниці соціолектів Л.Ставицької, «жаргонний лексикон в усьому своєму соціосемантичному розмаїтті – це не просто «холодини» словникових значень, а своєрідна картина світу, потужна семіосфера певного часового зрізу культури, що відкриває у слові смислову перспективу як концентрат соціокультурного, духовного, психологічного клімату епохи. У лінгвокультурному просторі жаргонної лексики екзистує окрема людина, покоління, етнос» [2, 12].

Матеріали та методи роботи. Матеріалом аналізу стали: понад 450 слів на позначення людини, взяті шляхом суцільної вибірки зі «Словника сучасного українського сленгу», виданого у Харкові 2006 року, а також окремі жаргонізми, не зафіксовані цим словником, але виявлені нами шляхом польових досліджень. Застосовувалися описовий та зіставний методи, прийоми класифікації й систематики, кількісної інтерпретації мовних фактів.

Результати та обговорення проблеми. Людина – один із найпопулярніших об'єктів метафоричної номінації у жаргонах. Мовна опозиційність, корпоративна відокремленість членів соціальних та соціально-професійних угруповань часто характеризуються вираженням оцінної експресії особистості залежно від того, до «своїх» чи до «чужих» вона належить. Номінації за віковими й гендерними особливостями передбачають розмежування назв чоловіка й жінки, а також розмежування назв людини за віком та статтю – номінації молодої людини чоловічої (хлопець) чи жіночої (дівчина) статі, номінації дитини, літньої людини. В українському жаргоні існує чимало назв чоловіка, людини: *арік* [1, 48], *дяпчик* [1, 120], *кадр* [1, 153], *кекс* [1, 158], *козел* [1, 164], *мен* «будь-який мужчина» [1, 192], *мучачік* [1, 201], *тип*, *типок*, *типоша*, *типчик* [1, 289], *чинарик* [1, 326], *чувак*, *чувачок*, *чувань*, *чувирло* [1, 328], *чувіло* [1, 329]. Деякі з цих назв відверто зневажливі (*козел*), інші не містять негативної оцінки іменованої людини (*кадр*, *мен*). Назви

розглядуваної семантичної групи різні за способом творення. Деякі з них утворені семантичним способом – шляхом розвитку значення слів, що здавна існували в загальнонародній мові (*козел* – від назви тварини, *кадр* – від *кадри* «основний склад працівників організації, установи»), інші запозичені (*мен* – з англійської мови, *мучачік* – з іспанської, з долученням українського суфікса) чи утворені морфологічним способом (*чувачок, чувань, чувирло, чувіло* утворені суфіксацією від жаргонізму *чувак*). Назви людини чоловічої статі можуть містити оцінку іменованого. Погана людина (чоловік) – *поц, поцюк* [1, 248], *покруч* [1, 242]. Людина, до якої ставляться зневажливо, в жаргоні називається *бобик, бобік* [1, 63], принижений, зневажений чоловік, опущений «петух» іменується *бікс* [1, 60]. Негативна характеристика людини міститься в жаргонізмі *вилупок* [1, 77], зневажлива назва людини – *кінь* [1, 160]. Позитивно оцінних назв людини значно менше. Так, *пацан* – хлопець, що відповідає вимогам, до нього поставленим: дотримується свого слова, може боронити свою честь та честь своїх друзів, товариський тощо [1, 224].

Чимало слів у жаргоні використовуються як звертання до чоловіка чи особи чоловічої статі. Такі слова можуть бути утворені від слів, у семантиці яких містився семантичний компонент позитивної оцінки. Наприклад, *док* – звертання до друга, старшого чоловіка [1, 114] – утворене, очевидно, від *доктор*. Низка звертань утворена від *брат*: *братуха, братухан* – звертання до друга або доброго знайомого [1, 67], *братан* – дружнє звертання, зазвичай до ровесника [1, 66], *брателло, братела* – звертання до чоловіка [1, 66], *браток* – звертання до свого в злочинному угрупованні [1, 66]. Нейтральним і в цілому доброзичливим є звертання до чоловіка *мужик* [1, 199], дружнє звертання до чоловіка – *старичок* [1, 280]. Звертання *потвора* [1, 247] вживається, судячи з мотивації, в конфліктних ситуаціях. Назв жінки (особи жіночої статі) в українському жаргоні також чимало. Просто жінка іменується *баба, бабенція, бабисько* [1, 50], *кобіта* [1, 163] – запозичення з польської мови. Жінка у віці – *маман* [1, 189]. Цікавою є назва дорослої жінки – *тридцятка* [1, 294], що явно виникла в молодіжному жаргоні: тридцятирічна жінка протиставлена молодим

дівчатам. Але є й назви, що іменують як дівчину, так і жінку: *тьола*, *тьолка* [1, 298], *чувіха* [1, 329]. Позитивна характеристика жінки міститься у жаргонізмі *вумен* «статечна жінка» [1, 91]. Проте набагато більше жаргонізмів містять негативну чи стримано негативну характеристику жінки: *grimза* – це неприємна, лайлива жінка [1, 101], *карга* – жінка неприємна, неприваблива [1, 156], *клізма* – жінка, яка постійно ниє, набридає проблемами [1, 162], *підошва* – неприємна жінка [1, 234]. Зневажливими є назви жінки *лярва* [1, 185], *суходрочка* [1, 285]. Стримано негативна характеристика жінки міститься в жаргонізмі *вівця* «недалека й сумирна жінка» [1, 80].

Групи назв хлопця й дівчини так само репрезентативні. Деякі назви можуть бути використані на позначення як чоловіка, так і хлопця: *кекс* [1, 158], *тип*, *типок*, *типоша*, *типчик* [1, 289]. Крім того, в жаргоні представлені ще такі назви хлопця: *кецик*, *кецик* [1, 158], *штемп* [1, 337], *крендель* [1, 172], *парняга* [1, 223], *пацан* [1, 224], *пацик* [1, 224], *перець* [1, 227], *сперматозоїд* [1, 278], *хлопак*, *хлопака* [1, 317].

Назви дівчини у жаргоні, за нашими спостереженнями, численні. Чимало серед них нейтральних, позбавлених виразної негативної оцінки: *бамбіна* [1, 53], *баршшня* [1, 55], *бейба*, *бейбі* [1, 57], *бікса* [1, 60], *бризкавка* [1, 67], *василіса* [1, 73], *герлушка*, *гьорлушка* [1, 95], *гьорла* [1, 103], *діваха* [1, 112], *квіточка* [1, 157], *кікса* [1, 159], *клюшка* [1, 163], *кряля* [1, 171], *мала* [1, 186], *подруга* [1, 241], *тьола*, *тьолка* [1, 298], *хільда* [1, 316], *чікса* [1, 326], *чувіха* [1, 329]. Низка назв дівчат може мати вужче значення. Наприклад, *бірка* – постійна дівчина певного хлопця [1, 60], кохана дівчина може називатися також *буся* [1, 69], *гьорла* [1, 103], *подруга* [1, 241]. Оскільки традиційна вимога до дівчини, жінки – наявність у неї краси, то в жаргоні є дуже багато назв негарної дівчини і кілька назв гарної. Гарна дівчина називається *кряля* [1, 171], *красанета* (зібрано польовим методом), гарненька дівчина – *лялька* [1, 184]. Назви, що негативно характеризують зовнішність дівчини, можуть містити в собі семантичні компоненти, які негативно оцінюють не лише зовнішність, а й психічні особливості («погана», «вульгарна», «нерозумна») або конкретні фізичні

особливості її зовнішності (*колода*). Наводимо низку таких назв: *гнипа* – негарна дівчина [1, 97], пор. діалектне *гнипѣти* – гнобити, утискати, *жаба* – потворна дівчина [1, 124], іронічне *звезда* – негарна, вульгарна дівчина [1, 144], *колода* – 1) неповоротка дівчина; 2) дівчина без фігури, вайлувата [1, 165], *лякачка* – негарна дівчина [1, 184], *мавна* – 1) негарна дівчина; 2) пришелепувата дівчина [1, 186], *обізяна* – потворна дівчина [1, 214], *паця* «негарна дівчина» < паця «свиня» [1, 225], *поторочка* – погана, негарна дівчина [1, 247], пор. *потороча* «опудало», *чувирла* – негарна дівчина [1, 328], *чума* – негарна, огидна дівчина [1, 329], *шмакодявка*, *шмакадявка*, *шмаркадявка* – малолітня або малопримітна дівчина [1, 334], *шмара* – негарна, вульгарна дівчина [1, 335]. Грубість, зниженість номінації гарантована, якщо відбулося перенесення назви з тварини на людину (*мавна*, *обізяна*, *паця*).

Традиційно важливою вимогою соціуму до дівчини була стриманість її сексуальної поведінки. Тому легкодоступна дівчина, нерозбірлива у статевих зв'язках, отримує в жаргоні різноманітні негативно оцінні назви: *давалка* – легкодоступна дівчина [1, 105], *кошолка* – дівчина легкої поведінки [1, 171], *ксюша* – легкодоступна дівчина [1, 174], *курка*, *куриця* – дурна, легкодоступна дівчина [1, 175], *мочалка* – 1) дешева повія; 2) дівчина легкої поведінки [1, 197], *підстилка* – дівчина, якою всі користуються [1, 235]. Соціум засуджує заняття проституцією. Тому традиційно великий у жаргоні список назв жінки, що займається проституцією, повії. Пор.: *кікса* – повія [1, 159], *злоїбучка* – проститутка [1, 145], *клава* – проститутка [1, 161], *лахудра* – дешева проститутка [1, 179], *лярва* – проститутка [1, 185], *мандрьоха* – хвойда [1, 189], *маруха* – повія [1, 190], *прошмандовка*, *прошмандівка* – повія [1, 258], *путана* – проститутка [1, 259], *центрова* – гарна, успішна проститутка [1, 322], *чікса* – повія [1, 326], *шалава* – проститутка, продажна дівчина [1, 330], *шмара* – повія [1, 335].

Низка жаргонізмів – це назви нерозумної дівчини: *дуся* – недотепкувата, простувата дівчина [1, 119], *кацка* – дурненька дівчина [1, 156], *клава* – дурепа [1, 161], *параска* – дурепа [1, 222]. Дівчина може бути нерозумна й негарна.

Ганька, ганюра – повний негативний образ дівчини: і дурнувата, і негарна [1, 94]. Інші негативно-оцінні назви дівчини пов'язані з особливостями її характеру: *бичка* – дівчина, яка всім набридає і дратує [1, 59], *гівнючка* – вередлива дівчина, частіше недоліток [1, 96], *звезда* – самовпевнена, самозакохана дівчина [1, 144], *коза* – причіплива, занудлива дівчина [1, 164], *оторва* – дівчина, найчастіше підліток, яка зухвало і виключно себе поводить, чіпляється до чоловіків, інколи вживає нецензурну лексику [1, 218], *пацанка* – хуліганіста дівчина, підліток [1, 224]. Стримано-негативні назви дівчат, пов'язані з особливостями їхньої поведінки чи зовнішності: *барбі* – гарненька, але дурна, схожа на ляльку Барбі дівчина [1, 55], *віра* – занадто довірлива, наївна дівчина [1, 85], *галя* – простакувата дівчина; частіше так називають дівчат, які всіляко намагаються сподобатися особам протилежної статі [1, 93], *швабра* – довга, худа дівчина [1, 332], *вівця штопана* – маленька, непримітна дівчина, сіра миша [1, 80]. Інші назви дівчини з вужчою семантикою: *крутилка* – успішна, впевнена, модно вдягнена дівчина [1, 173], *хіпушка* – дівчина-хіпі [1, 317], *грелка, целочка* – незаймана дівчина [1, 322].

Розгорнутий синонімічний ряд у жаргоні становлять іменування дитини. Одне із значень слова *бейбі* – маленька дитина [1, 57]. Дитина ще називається *мальок* [1, 188], *спиногриз* [1, 278], *чілдрен* [1, 326]; малий хлопець – *песик, песик* [1, 229]. Виразніша негативна оцінка дитини представлена у назвах *вилупок* [1, 77], *шкет* [1, 334], *малолетка, малолетка* – дівчина / хлопець, набагато молодші за мовця. Найчастіше так називають неповнолітніх [1, 188]. Назв літньої людини в жаргоні менше, ніж назв дитини: *антикваріат* – літня людина [1, 47], *ветеран* – пенсіонер [1, 75], *прах* – літня людина [1, 249], *панік* – чоловік поважного віку [1, 222]. Назви коханця, залицяльника в жаргоні представлені ширше, ніж назви офіційного чоловіка. Пор.: *бойфренд, бойфренд* – коханець [1, 64], *зайчик* – коханий / кохана [1, 135], *кадр* – залицяльник [1, 153], *пихар* – коханець [1, 231], *панік* – коханець (як правило, старшого віку) [1, 222], лайливе запозичення з англійської *факер* [1, 303], *хахаль* – чоловік, наречений, коханий [1, 314], і лише одна назва чоловіка – *чортяка* [1, 328].

Товариш має в українському жаргоні багато назв: *аміго* [1, 47], *битяй* [1, 59], *друган* [1, 116], *кент* [1, 158], *корєфан*, *корєш* [1, 169], *пацан* [1, 224]. Іронічною є назва друга, доброго знайомого *бандит* [1, 54]. У значенні «друг» можуть вживатися також деякі назви чоловіка – *чувак*, *чувачок*, *чувань*, *чувирло* [1, 328], *чувіло* [1, 328]. Назва особи жіночої статі, симетрична за своєю семантикою назві товариша, зафіксована лише одна: *товарка* – товаришка, подруга [1, 290]. У цьому випадку йдеться про дружні стосунки між жінками, бо на позначення дівчини, яку пов'язують із хлопцем / чоловіком сексуальні (любовні) стосунки, назв існує більше. Пор. розглянуті вище *бірка* – постійна дівчина певного хлопця [1, 60] та назви з семантикою «кохана дівчина»: *буся* [1, 69], *гьорла* [1, 103], *подруга* [1, 241].

Висновки. Значну кількість назв у сленгу отримують ті поняття, які для носіїв сленгу є найбільш важливими. Так, оскільки сленг функціонує переважно у молодіжному середовищі, то закономірно, що слів на позначення дівчини більше. Сленгові найменування людини утворюються тими самими шляхами, що й усі інші слова: а) морфологічним шляхом (*крутилка* «успішна, впевнена, модно вдягнена дівчина», *журік* «журналіст»), б) шляхом семантичного розвитку вже існуючого у мові слова (*швабра* «довга, худа дівчина», *баклажан* «алкоголік»), в) шляхом запозичення з іншої мови (*бейбі* «маленька дитина» < англ. *baby*, *воркер* «робітник» < англ. *worker*). Проте можна говорити про ще один шлях творення жаргонізмів, специфічний саме для цього різновиду мови. Йдеться про номінації каламбурного характеру, зближені зі співзвучними словами (наприклад, номінація наркомана, що вводить наркотик у вену – *коля* від *колотися* + зближення з ім'ям *Коля*; номінація батька в російському сленгу *бадиноч* / *ботиноч* – від просторічного рос. *батя* «батько» + зближення зі співзвучним *ботиноч*).

Отже, іменування людини за різними її соціальними, віковими та гендерними особливостями, представлені у сленгу та відсутні в загальнонародній мові, відбивають особливості системи цінностей у свідомості носіїв сленгу та відповідно особливості їхньої ментальності.

Список літератури

1. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т.М.Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
2. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ: Критика, 2003. 336 с.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОНЕТИЧНОЇ АСИМІЛЯЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Золотницька Анна Валеріївна

викладач

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Анотація: статтю присвячено вивченню основних тенденцій асимільованості українських і російських запозичень у фонетичній системі англійської мови. Перспектива нашого подальшого дослідження полягатиме в вивченні і більш детальному аналізі фонетичної структури слов'янських запозичень, які не є частотними, що мають неслов'янське коріння, а також дослідженні загальних тенденцій в асиміляції одиниць, похідних від запозичених, у мові-реципієнті. Крім того, необхідне вивчення структури запозичень з точки зору діячності.

Ключові слова: запозичення, асиміляція запозичень, фонетична система, фонетичні варіанти, українізми та русизми.

Вступ. У сучасному мовознавстві однією з найактуальніших, складних і цікавих проблем залишається проблема запозичення слів через мовні контакти. В умовах сучасної соціолінгвістичної ситуації в світі, яка характеризується стрімким розвитком міжкультурної комунікації в різних сферах людської діяльності, особливо важливим стає вивчення вимовного аспекту слів, що використовуються в комунікації. Дуже часто такими словами є запозичення. Услід за І.В. Арнольд, ми тлумачимо запозичення як спільний елемент для двох або більше мов, при контакті яких неминуче відбувається взаємодія і їх мовних систем.

В останні роки зростає інтерес до проблем «правильної» вимови не тільки слів рідної мови, але й іншомовних слів. Це можна пов'язати з тим, що в суспільстві поступово зростає усвідомлення необхідності володіння нормами літературної вимови. Коректне фонетичне оформлення слова з іншої мови є

важливим фактором в успішному міжкультурному спілкуванні, а отже, актуальним є з'ясування особливостей фонетичної асиміляції українських і російських запозичень в англійській мові.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою виявлення особливостей адаптації іншомовних слів до фонетичної системи мови, що їх приймає в умовах ущільнення мовних контактів у світі, що глобалізується, і посиленням уваги до різних аспектів міжкультурної комунікації.

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій асимільованості українських та російських запозичень у фонетичній системі англійської мови.

Матеріали і методи. Матеріалом слугують 248 лексичних одиниць, відібраних у результаті дослідження 18-го видання Вимовного словника Д. Джоунза 2011 р. Питання запозичень досліджували такі вчені, як І.В. Арнольд, У. Вайнрайх, С.О. Карцевський, Л. Блумфільд, Л.П. Крисін, Е.Ф. Володарська, Н.Б. Шаріпова, В.П. Секірін, Е. Хауген, Г. І. Каданцева, В.М. Арістова, Л.П. Єфремов, Р.С. Гінзбург, Б.Шулан та інші.

У роботах вітчизняних і зарубіжних лінгвістів очевидними є відмінності в термінології на позначення поняття «запозичення». Більшістю авторів синонімічно використовуються три англійських терміни – «borrowing», «borrowed word» і «loan word». У. Вайнрайх, крім «borrowing» використовує також термін «transfer».

У 5-му виданні «Словника сучасної англійської мови» видавництва Лонгман поняття «borrowing» і «loanword» розглядаються як синоніми, однак аналіз словникових визначень цих понять показує, що термін «borrowing» має більш широкий зміст, ніж «loanword», позначаючи як процес запозичення, так і результат цього процесу; крім того, ця відмінність визначається широтою сфер вживання поняття «borrowing». У якості прикладу можна навести визначення, взяте зі словника редакції Оксфорд: «a word or idea taken from another language, person, or source and used in one's own language or work».

На відміну від «borrowing», термін «loanword» позначає безпосередньо запозичене слово (лексичну одиницю), словникове запозичення.

У лінгвістичній літературі немає єдності і в розумінні терміну «запозичення», оскільки часто в нього вкладається зміст, обумовлений завданнями та методологією конкретного дослідження. Крім того, суперечливі погляди на поняття, що нас цікавить, пояснюються різними методологічними установками представників найрізноманітніших шкіл і напрямків у мовознавстві. Так, У. Вайнрайх, один із основоположників теорії мовних контактів, вважав запозичення початковою стадією інтерференції при білінгвізмі, де воно слугує як: 1) перенесення мовних елементів однієї мовної системи в іншу, в результаті чого відбувається; 2) міжмовне ототожнення елементів двох мов і мовне змішання, мовні відхилення в мові білінгва.

Окремі автори розглядають запозичення як щабель змішання мов у результаті мовних контактів.

Л. Блумфільд виокремлював: 1) запозичення понять культури; 2) внутрішнє запозичення, що відбувається в результаті безпосередніх мовних контактів, обумовлених територіальною або політичною близькістю; 3) діалектні запозичення, що проникають до літературної мови з діалектів.

З точки зору структурної лінгвістики, запозичення є відтворенням моделей однієї мови в іншій, причому характер цього відтворення може бути різним на різних рівнях мови.

Р.С. Гінзбург визначає *запозичення* як процес засвоєння слів з інших мов, а також результат цього процесу.

Словники з мовознавства дають як вузький, так і широкий опис терміна. «Великий енциклопедичний словник» під редакцією В.М. Ярцевої описує запозичення як «... елемент чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція і т. п.), перенесений з однієї мови до іншої внаслідок мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови до іншої». Л.П. Крисін, один із провідних фахівців із теорії мовних запозичень у російській мові, дотримується широкого розуміння цього терміна й називає запозиченням «процес переміщення різноманітних елементів з однієї мови до іншої». Е.Ф. Володарська описує запозичення як «універсальне мовне явище,

що полягає в акцепції однією мовою лінгвістичного матеріалу з іншої мови внаслідок екстралінгвістичних контактів між ними, що розрізняються за рівнем і формами». У цілому, запозичення постає як матеріальний, конкретний результат мовних контактів на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівні.

Незважаючи на різноманітність елементів, які переносяться з однієї мови до іншої, слово, як мовний знак, залишається основним об'єктом запозичення. Слово, володіючи номінативною функцією, несе в собі інформацію про предмет, явище або індивідуум, який воно називає. Отже, з точки зору семантики, запозичуватися можуть як загальні, так і власні назви.

Незважаючи на велику кількість класифікацій, що існують (таких учених, як І.В. Арнольд, Л.М. Баш, Р.А. Будагов, Є.І. Діброва, В. І. Заботкіна, Л.П. Крисін, Е.В. Кузнєцова, Е. Хауген, Н.М. Шанський, О.Б. Шахрай та ін.), у сучасній лексикології відсутня єдина загально визнана типологія іншомовної лексики. Деякими авторами поняття «класифікація запозичень» і «освоєння запозичень» ототожнюються.

Більшість класифікацій іншомовної лексики будуються на основі таких принципів, як: 1) джерело запозичення (етимологічний аспект); 2) характер запозичення; 3) час запозичення; 4) функціональний статус іншомовного слова в мові, що запозичує (стилістичні особливості вживання); 5) структурні особливості запозичення; 6) ступінь адаптації запозичення до системи мови-реципієнта та ін.

Результати та обговорення. Основна мета нашого дослідження полягала у виявленні ступеня асимільованості слов'янських запозичень у фонетичній системі англійської мови.

Асиміляція слова – це процес, під час якого відбувається освоєння слова в нових мовних умовах та його видозміна, щоб воно відповідало внутрішнім вимогам мовного середовища. Проведений аналіз досліджень з проблем запозичень виявив, що найбільші суперечності викликає питання адаптації іноземної лексики, а саме, питання про те, що ж вважати вирішальним

фактором лексико-семантичного освоєння запозиченого елемента. Услід за І.В. Арнольд, було виявлено, що під терміном «асиміляція запозичень» найчастіше розуміють часткову або повну відповідність фонетичним, графічним і морфологічним нормам мови, що запозичує та її семантичній системі.

Під час дослідження було з'ясовано, що англійський наголос має змішаний характер, що поєднує в собі силові, кількісні, музичні характеристики, з переважанням у ньому динамічного принципу. Український і російський словесний наголос, що також має змішаний характер, визначається лінгвістами в своїй основі як динамічний. Порівнюючи природу наголосу в досліджуваних мовах, можна сказати, що повного збігу їх словесного наголосу за способами виокремлення наголошеного складу немає. Відмінності в системах словесного наголосу в слов'янських і англійській мовах формують передумови до варіантності акцентних моделей українізмів та русизмів, набуття ними наголосу, відмінного від оригіналу, а також невластивого слов'янським словам другорядного наголосу.

Під час здійснення синхронного аналізу акцентних моделей слов'янських запозичень було встановлено, що більшість слів мають невисокий ступінь варіантності; найменший відсоток варіантності виявлено в групах чотирьох-, п'яти- і шестискладових слів (наприклад, *presidium*, *Eugene Onegin*, *intelligentsia*). Проаналізувавши групу загальних та групу власних назв, було виявлено, що найбільшою відповідністю типовим акцентним моделям англійської мови відзначаються групи двоскладових загальних назв (67,8%) (наприклад, *dacha*) та дво- і трискладових власних назв (31,9% і 36,7% відповідно) (наприклад, *Chekov*, *Medvedev*). Ці результати підтверджують, що коротші та простіші слова швидше проходять процес адаптації в мові-реципієнті.

Для виявлення ознак відповідності фонологічній системі мови-реципієнта було виокремлено 4 критерії оцінки багатоскладових слів: відповідність системі акцентуації, відповідність системі наголошеного вокалізму, відповідність

системі ненаголошеного вокалізму та відповідність системі консонантизму. Для односкладових слів було виокремлено 2 критерії: відповідність системі вокалізму та відповідність системі консонантизму. Така система оцінки дозволить позначити певний ступінь адаптованості окремих одиниць, а також простежити динаміку процесу адаптації українців та русизмів у системі англійської мови. Аналіз був проведений у групі загальних та власних назв на матеріалі 18-го видання вимовного словника Д. Джоунза (2011р). За результатами аналізу в групі загальних назв виявлено приблизно 52,5% слів з майже повною мірою адаптації (наприклад, *shashlik*, *czarevna*). У групі власних назв приблизно у 45% слів виявлено повну відповідність ознакам асиміляції (наприклад, *Molotov*, *Karpov*).

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що ступінь асимільованості запозичених слів можна представити у вигляді умовної відповідності чотирьом основним критеріям: відповідність системі акцентуації; відповідність системі наголошеного вокалізму; відповідність системі ненаголошеного вокалізму; відповідність системі консонантизму. Такий підхід дає можливість позначити певний ступінь адаптованості окремих одиниць, а також дозволяє простежити динаміку процесу адаптації слів у системі мови-реципієнта. Результати аналізу словникового матеріалу дозволили зробити висновок про те, що процес асиміляції досить рівномірно проходить відносно всіх чотирьох виокремлених фонетичних ознак як у групі загальних назв, так і в групі власних назв. Було також встановлено, що асимілятивні процеси проходять повільніше в групі власних назв у порівнянні з групою загальних назв. Це можна пов'язати з тенденцією закріплення автентичної вимови за власними назвами у зв'язку з вищою частотністю вживання в усному та писемному мовленні.

КОНЦЕПТ «ДЕПУТАТ» В МОВНІЙ КАРТИНІ МЕШКАНЦІВ М.ОДЕСА

Крупеньова Тетяна Іванівна,
канд. філол.наук, доцент,
доцент кафедри української філології і МНФД
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
м.Одеса, Україна

Вступ. Поновлення інтересу до пізнання людини, її духовного світу і культури в лінгвістиці знайшло вираження в антропоцентричній парадигми, ознакою якої є осягнення мови в тісному взаємозв'язку зі світорозумінням людини, її духовної та практичної діяльності.

Актуальність проведеного дослідження полягає в тому, що воно виконане в руслі сучасних досліджень когнітивної лінгвістики, присвячених мовній репрезентації найважливіших ментальних феноменів – понять та концептів з їх національно-соціокультурною обумовленістю (Д.С.Лихачов, Ю. С.Степанов, О. С.Кубрякова, В. М.Телія, А. Г.Бабушкін, С. Г.Воркачов, С. Х.Ляпін, В. І.Карасик та ін.). Коло інтересів філологів, що працюють у межах вивчення картин світу та ранжирування концептів та понять, достатньо широке, проте іноді за порогом їхньої уваги залишаються значущі феномени та великі лексичні множини. Саме так відбулося з поняттям «депутат», яке є частиною найважливіших соціокультурних концептів *влада* та *політика*. Концепти мають давнє походження і займають значне місце в сучасній мовній картині світу, наочно відображають суспільні процеси, що відбуваються в країні, експлікуючи в той же час ціннісно-емоційне ставлення до них носіїв мови, а також мають соціолінгвістичну специфіку, характерну для розуміння влади та політики.

Мета роботи. Метою дослідження є визначити роль та місце концепту «депутат» у мовній картині світу мешканців м. Одеси, виявити його вербальну актуалізацію.

Матеріал та методи. Матеріалом для вивчення стала дефініція «Депутат» з різних лексикографічних джерел (10 словників) та результати вільного асоціативного експерименту, який був проведений у 2019 р. та спрямований на виявлення асоціативного значення понять «депутат». В експерименті брали участь 100 осіб – чоловіки і жінки у віці 18-65 років, російськомовні та україномовні мешканці м. Одеси. Поставлена мета зумовила використання методологічного підґрунтя: загальнологічних операцій аналізу та синтезу, індукції та дедукції; загальнонаукових: аксіоматичного, описового, кількісного; спеціально наукових: лексико-семантичного та компонентного аналізу, асоціативного експерименту.

Результати та обговорення. Ми проаналізували виникнення та походження слова *депутат* у різних етимологічних словниках: у словнику Макса Фасмера зазначено, що слово було запозичене російською мовою з латини через німецьке *Deputat* в значенні ‘частка’; ‘те, що виділено’; П. Я.Черних в «Історико-етимологічному словнику сучасної російської мови» вказує, що *депутат* має походження від *dēputātus*, яке в свою чергу від *deputare* «оцінювати, призначати, приписувати», де *de* «з, від», з праїндоевропейського **de-* + *putāre* «обмірковувати, зважувати», пізніше із праїндоевропейського **rau-* «бити». Існує думка, що в російській мові це новоутворення має дату – 1618 року від *депутация*; аналогічно з *делегат* – *делегация*. «Шкільний етимологічний словник російської мови» наголошує, що, слово було запозичене в 17 столітті через польську із німецької мови, в якій *dēputāt* є похідним від *dēputātus*. Депутат буквально – «той, що призначений». Енциклопедичні, тлумачні та інші словники надають багато визначень лексичної одиниці *депутат*. Наприклад, словник В. І. Даля подає таке визначення: «ДЕПУТА́Т, м. – *выборный, поверенный от правительства или от общества, для наблюдения за ходом дела, или для принесения просьбы, поздравления, благодарности и пр.*» [2, 98]. Словник С. Ожегова тлумачить слово іншим чином: «ДЕПУТА́Т, -а, м. 1. *Выборный представитель, член выборного государственного учреждения. Народный д. России.*

2. Уполномоченное лицо, направленное куда-н. для выполнения какого-н. поручения» [5, 103]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» надає таку дефініцію «депутат»: «1) Член органу державної влади, обраний виборцями. 2) Обрана або визначена особа, уповноважена для виконання якого-небудь доручення» [1, 215]. Для подальшого поглиблення змістовного простору аналізованого поняття ми звернулись до методики аналізу словникових дефініцій, що була запропонована Ю.М.Карауловим [3, 196–202] і розроблена М.С.Новіковою [4]. Методика дозволяє визначити змістовну сторону «депутат» більш детально. Із визначень лексеми «депутат» ми видалили нульові семи, тому що вони потрібні лише для зв'язку семантично значущих компонентів дефініції. Після видалення нульових семантичних ознак були отримані смислові основи *депутат*. Це надало змогу знайти смислову базу лексеми «депутат» в кожному зі словників, потім були виписані ознаки та проаналізовано їх вживання: *обраний, особа, представник, представництво, орган, законодавчий, представницький, член, влада, місцевий, інший, державний, самоврядування, виборці, округ, установа, доручення, населення, уповноважений, певний, свій, суспільство, стан, частина, нація, справа, держава, Конституція, збори, громадяни, право, закон, спеціальний, весь, працювати, уряд, партія, виконання, основа, виборчий, призначений, професійний, непрофесійний, який-небудь, недоторканність, обирати, обиратися, статус, народ, держава, голосування, принесення, привітання, прохання, група, парламент, інтереси, переговори, місто, спостереження, подяка, отримати, бути представником, захищати, непрофесійний, повірений, народний, громадський, таємний, відповідний, рівний, різний, загальний, напрямок, повноваження, палата, патріарх, кандидат, купецтво, колектив, гурток, захист, законодавство, запит, вибори, ведення, структура, список, термін, обов'язки, місце, справа, інтереси, честь, територія, ініціатива, хід, дорога, один, попереду, йти, очищати, посилати, визначати, клопотати, володіти, направити, загальний, спрямований, відомий, особливий, владний, закріплений, партійний, нижній, 4 роки, 5 років, багатоступінчастий,*

депутатський, постійно, діючий, центральний, політичний, урядовий, Дельфа, Олімп. Із семних маркерів були виділені маркери узагальненого сумарного визначення лексеми та ті, що забезпечують когезію, наприклад: *інший, свій, весь, який-небудь, куди-небудь, різний, відповідний, визначений, принесення, частина.* Було виявлено імпліцитний пласт та структуровано змістовну сторону слова *депутат*, яка має польову структуру, організовану за сегментним принципом. Її елементи універсальні і є репрезентаціями уявлень про форми та учасників концепту ДЕПУТАТ. На лінгвістичному рівні ці універсалії знаходять відображення в фразеосемантичних групах, які і є кінцевим набором семантичних ознак: *особа, орган, виборці, Конституція, обраний, законодавчий, представницький.*

Депутат є достатньо конкретною одиницею, в її змісті невелика частина оцінного компоненту і ситуативного фактору. Універсальною основою суперечливості сприйняття і оцінки *депутат* є внутрішній конфлікт, що обумовлює різноманіття зв'язків імен влади з іншими лінгвістичними одиницями. Треба зазначити, що в деяких словниках одиниця *депутат* визначається, в першу чергу, через поняття «Депутат Верховної Ради» чи «Депутат міської Ради». *Депутат* виступає гіперонімом щодо «Депутат Верховної Ради» чи «Депутат міської Ради», утримуючи в собі багато різних значень.

Як метод дослідження був обраний вільний асоціативний експеримент. Респондентами стали службовці, що працюють в Одеській облдержадміністрації (25 осіб) і студенти та викладачі Університету Ушинського (75 осіб). Кожному респонденту було надано завдання записати свої асоціації на слово-стимул: *депутат*. Експеримент проводився в 2019 році. Було визначено значення лексичної одиниці «депутат» за етимологічними та лексикографічними словниками. Для нас важливим є те, що суб'єкт влади *депутат* згідно з Законом України не входить до категорії державних службовців, а є виборним представником в органах влади, є особою, яка обрана в законодавчий чи інший представницький орган держави або місцевого

самоврядування, є представником (в цьому органі) певної частини населення – виборців свого округу чи всієї нації. Депутат працює на професійній або непрофесійній основі. Але пересічні громадяни України майже завжди асоціюють слово *депутат* з категорією ‘суб’єкт влади’. На слово-стимул були отримані асоціації, які є відгуками певної національної картини світу. Проаналізуємо асоціації інформантів – окремо групи держслужбовців, окремо – групи студентів та викладачів Університету Ушинського.

У студентів слово-стимул *депутат* викликало наступні реакції: *Верховна Рада – 8, слуга народу – 7, слуга – 4, представник народу – 4, представник – 2, влада – 3, виборча кампанія – 3, чиновник – 3, довірена особа – 2, годівниця – 2, нахлібник – 2, ангел, базика, важливість, висуванець, вискочка, для себе, законник, завжди зачинені двері, захребетник, і нашим і вашим, корупціонер, людина справи, людина влади, надія, начальник, відповідальність, порядність, зв’язок*. Домінантою в цій групі стали асоціати: *Верховна Рада – 8, слуга народу – 7, слуга – 4, представник народу – 4, представник – 2*. Депутат для студентів – це *представник, довірена особа народу, людина справи, має зв’язки і влада, що висувається в результаті виборчої кампанії*. Поряд з цим присутні семи ‘жити за чужий рахунок’, ‘захребетник’ (устар. дармоїд, що живе за чужий рахунок), ‘нахлібник’, а так само сема ‘робити, здійснювати що-небудь незаконним способом’: ‘годовниця’ (розм. місце, де можна, користуючись безконтрольністю, придбати що-небудь для себе незаконним способом), ‘корупціонер’.

У групі службовців представлені наступні асоціати до слова *депутат*: *Верховна Рада – 5, Рада – 5, представник народу – 3, слуга народу – 2, чиновник – 2, захищений чиновник, голосування – 3, обраний голосуванням – 2, недоторканість – 2, бездіяльність, дрес-код, закордон, закон, народ, розмови, відірваній від реальності, шум*. Передують асоціації, які викликані професійним досвідом службовця, його знанням законів: *Рада, Верховна Рада, обраний голосуванням* (а не призначений як чиновник). Значна кількість повторів асоціацій і відсутність протиріч між одиничними реакціями в порівнянні з

результатами, отриманими в групі студентів, на наш погляд, обумовлено кращим знайомством респондентів з обов'язками і діяльністю депутатів, із законами України. Привалює позитивна оцінка поняття.

На слово-стимул депутат в групі студентів переважають асоціації з семами 'жити за чужий рахунок', 'робити, здійснювати що-небудь незаконним способом'. А в групі держслужбовців на перший план виступають асоціації, що демонструють професійний досвід службовця, його обізнаність темою. Аналізований матеріал показав, що лексична одиниця *депутат* є номінацією високопоставленої фігури влади незважаючи на те, що згідно з Законом України, депутат не є держслужбовцем. Це когнітивне протиріччя в сприйнятті депутатів підштовхнуло нас на першому етапі роботи на проведення асоціативного експерименту, де словом-стимулом стало слово *депутат*, тобто суб'єкт влади. Асоціативний експеримент проходив паралельно в двох групах – держслужбовців та тих, хто не є держслужбовцями (студенти та викладачі Університету Ушинського). Результати експерименту були очікуваними: семантична та аксіологічна складова понять не збіглися.

На другому етапі роботи було детально проаналізовано лексичну одиницю *депутат* за даними словників та асоціативного експерименту. Ми побудували лексико-семантичне поле «Депутат», тому що саме така структура демонструє особливості мовної картини світу. Було встановлено, що у розгорнутому вигляді лексико-семантичне поле «Депутат» є цілісною системою дифузного характеру. Розмитий характер даної системи виявляється в різних ступенях близькості між конститuentами: парадигматичними, синтагматичними, дериваційними та фонетичними асоціаціями. Така широка репрезентація відображає текстотвірну спрямованість всіх асоціативних реакцій: інформанти репрезентують індивідуальні, вибіркові, свідомі зв'язки особи з різними сторонами об'єктивної дійсності.

Висновки. Було встановлено, що ядро поля – це поняття «гроші», «Верховна Рада», «корупція», «брехня», влада». В центральній частині лексико-семантичного поля «депутат» перетинаються поняття «чиновник», «політик», а

також знаходять своє місце семні маркери «вибори», «мандат», «зłodий», «костюм», «краватка». Крім ядра, центру та периферії, структура асоціативного поля складається з тематичних (понятійних) мікрополів: оцінка діяльності: *брехун, лицемір, базіка, хапуга, зłodий, зłodюжка, продажний, пустодзвін, егоїст, мільйонер, псевдоосвічений, вседозволеність, бандит, жадібний, олігарх, як бульдог, п'ята колона, сила* та ін.; зовнішність: *чоловік, товстий, пузо, товсте пузо, товсте обличчя, товсті щоки, лиса голова, старий, харя* та ін.; атрибути: *Конституція, кнопка, трибуна, крісло, костюм, краватка, діловий чемодан, піджак, дорогий годинник, машина, зброя*; дії: *бійки, мовлення, хабар, живе, корупція, обіцянка, накази, виступи, зомбування, поїздки, курс на Євро, пропаганда* та ін.; локації: *Київ, мітинг, ресторан, дитячий майданчик* та ін.; актанти: *Тимошенко, Труханов, Ляшко, Партія «Слуга Народу», народ* та ін.; матеріальні цінності, предмети: *іномарки, машини, Мерседес, джип, гроші, земля* та ін.; сфера діяльності: *Верховна Рада, бюджет, закон, вибори, Кабмін, передвиборча кампанія* та ін.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т.Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т., Москва: Рус. яз., 1980. Т. 1., 699 с.
3. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. Москва : Наука, 1976, 355 с.
4. Новикова Н.С. Инвариантное значение имени поля и внутренняя структура ядра: на материале семантического поля воля в русском языке. *Филологические науки*. 1985. № 4. С. 73–78.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка : словарь /под. ред.чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. 18-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 1887. 797 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ТРАНСГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС О СВОБОДЕ ПОСТЧЕЛОВЕКА

**Мелякова Юлія Василівна,
Жданенко Світлана Борисівна**

к. ф. н., доценты
Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого
г. Харьков, Украина

Введение./Introduction. Человек пребывает в непрерывном становлении и развитии на каждом этапе культурной, социальной и технической эволюции общества. Он всесторонне обновляется, переоценивает свои идеалы, цели, перспективы и возможности, переформатирует пространство собственного творчества, потребления, познания, самореализации и самоопределения, пространство социально-правовой регуляции, удовольствия и свободы. В современном, и особенно футурологическом, дискурсе понятие человеческой свободы всё более и более расширяет своё содержание, включая в себя интеллектуальные, физиологические, духовные, реальные и виртуальные ресурсы.

Цель работы./Aim. Постановка актуальной проблемы пределов возможностей человека, в частности в области его интеллектуальной деятельности, физиологии и психики. Обращение к дискурсу современных теоретиков трансгуманизма относительно моральной, правовой и физической свободы в условиях перехода человека от сущности к присутствию, от тела к телесности, от бытия материального к бытию виртуальному.

Материалы и методы./Materials and methods. Данное исследование содержит анализ онтологической свободы человека в её крайних, на сегодняшний день, пределах. Философско-антропологический ракурс в

парадигме метамодерна представляет человека как существо интеллектуальное, моральное и биофизическое, склонное к телесной свободе и свободе телесности. При изучении вопроса постгуманистической свободы человека используется метод критического анализа теорий; методы философской компаративистики и дискурса – при сравнении антропологических позиций различных культурных, философских и научных парадигм; герменевтический метод – при интерпретации и понимании футурологии личных прав; а также рефлексия способов позиционирования человека и типов прочтения им мира.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Для выхода на проблему свободы в постсовременном её понимании и трансгуманистическом контексте необходим небольшой предварительный методологический экскурс в историю и генезис философско-культурной парадигмы бытия человека. Становление данной парадигмы на протяжении последних двух веков демонстрируется преемственностью трёх последовательных традиций – модерна, постмодерна и постпостмодерна (именуемого также метамодерном, гипермодерном или ультрамодерном). Каждый из феноменов (М, пост-М и постпост-М) истолковывается в том числе как особый способ прочтения (осмысления, понимания) мира, а также бытия человека в мире на определённом этапе развития общества, культуры, государственности и самого *homo sapiens* как биологического вида.

Таким образом, модерн, постмодерн и метамодерн, каждый в отдельности, сформировали не только специфические методологические парадигмы в гносеологии и герменевтике, особые онтологические модели конечности (либо бесконечности) развития мира, своеобразные традиции выразительности в искусстве и тенденции регуляции в социально-политической и правовой практике. Они также продемонстрировали неповторимые аутентичные стили самореализации и способы бытия субъекта конкретной эпохи, особенности его символической культуры и характерные вербальные формы самовыражения.

Так, постмодернизм, пришедший в 60-е годы XX века на смену модернизму как его альтернатива, имел следующие теоретические и практические мировоззренческие установки: антидиалектизм, антиисторизм, теория конца истории, забвение традиции, автономия индивида, развитие экономических прав человека в потребительском обществе, ценность удовольствия и комфорта, человек, “скользящий по поверхности”, культура симулякров, анонимности и безответственности, “смерть автора” в драме и публицистике, иронизм в стилистике и искусстве, логика нарратива в истории и практике, многослойность центонного интертекста в структурализме, метафора “мир как текст”, интересубъективизм в философии и праве, феномен интерактивности субъекта в вербальных символических структурах, гуманитарная теория коммуникативного общества, принцип дискурсивности в социальной, политической и экономической реальности.

В середине 90-х годов XX века теоретики заговорили о постпостмодернизме как новом способе прочтения мира, причиной чего признано “разочарование в постмодернизме”, его “преодоление”. Хотя более убедительным представляется мнение о постпостмодерне как о новом этапе развития постмодерна, или даже как о возвращении к модерну.

Какие же теории, метафоры и методологические принципы можно считать концептуальными характеристиками метамодерна? Так, его методологическая парадигма развития окончательно отказывается от эсхатологизма и апокалиптических сценариев, заменяя их принципом бесконечности, глобальности, самогенерирования и самоорганизации открытых синергийных систем. Принципы и категории синергетики экстраполируются во все области и сферы. Человек по-прежнему симулирует в пространстве вербальных знаков, интерактивный и деконструктивный, однако радикальные изменения претерпевает сама природа знака, знаковых структур. Изменяется качество симулятивной реальности, в которой пребывает и действует человек. Из интертекстуальной – реальность становится цифровой, виртуальной гиперреальностью – дигитальной культурой. Мир больше не “текст”, он –

“спектакль” – перформанс (представление, действие, инсталляция) – пространство имманентного тотального присутствия и участия (со-участия). Тот же перформанс признан актуальным методом понимания, способом самореализации современного человека, техникой его интегрирования в динамичную виртуализированную метареальность, и, в целом, способом его бытия в мире [1].

Постпостмодерн, он же метамодерн, повсеместно констатирует дефицит реальности, подлинности, природности. Сверхэффектными заменителями этого становятся виртуальные образы, интерфейсы (текстовые, графические, жестовые, визуальные), а также модифицированная телесность объектов. В условиях полиреальности и радикального расширения границ человеческого влияния, особую популярность обретает дискурс соматических прав человека, среди которых продление жизни, половая самоидентификация, гуманная смерть, коммодификация органов и тканей, криоконтракты, употребление ноотропов и т. п. Среди теоретиков постпостмодернизма популярны яркие бодрийеровские эпитеты: “гиперреализм”, “гиперэстетика”, “имплозия”, “культура экскрементов, испражнений и отходов”.

Российский философ и юрист А. Павлов, ссылаясь на опыт канадских политических теоретиков А. Крокера и Д. Кука, критично отмечает, что новое сознание “в сумеречное время ультрамодернизма и гиперпримитивизма раскрывает великую дугу распада и разложения на фоне радиации пародии, китча и выгорания” [2, 22]. А. Павлов также поддерживает тезис французского философа 80-х Ж. Липовецкого о гипермодернизме как втором модерне, точнее “модерне наоборот”. Если эпоха Просвещения является синонимом взросления, то эпоха гипермодерна, напротив, – синонимом возвращения в детство, что, по сути, означает инфантилизацию общества. Гипермодерн структурирует парадоксальное настоящее, которое, в свою очередь, непрестанно эксгумирует и “перезагружает” прошлое. В целом, рассуждения о гипермодерне строятся вокруг возможностей капитализма, порождающего феномен гиперпотребления. Если потребление было ещё главной чертой постмодерна, то гипермодернизм

сохраняет некоторые черты предыдущей эпохи, в частности потребительство, но в гипермасштабах. Префикс “гипер” вообще символичен для гипермодерна: “гипериндивидуализм”, “гиперпримитивизм”, “гиперконсюмеризм” – являются разными аспектами единой логики гипермодернизма. Как правило, его описывают через опыт интенсивности, мгновенности, срочного и моментального удовлетворения, через рассуждения о телесности и манипуляций с телом, а также о возникновении таких расстройств, как анорексия, булимия, нарушение психической стабильности, что демонстрирует повсеместный эффект избытка (то есть “гипер”) [2, 28-29].

В контексте сравнения модерна, постмодерна и метамодерна особого внимания заслуживает анализ социального позиционирования в них человеком самого себя. Для каждой из указанных эпох и культурных традиций характерен свой принцип самооценки человека. Популярный сегодня в аксиологии термин “позиционирование” заимствован из экономической лексики и в буквальном смысле означает маркетинговые и рекламные мероприятия по обеспечению товара (компании, или услуги) определённым достойным местом (нишей) на рынке товаров и услуг, расширению клиентуры, рынка потребителей для данного товара (компании, услуги). Иными словами, “позиционирование” – от латинского “положение” – означает определение либо самоопределение человека, обозначение его статуса, формирование выгодного для него образа, комфортного места, а также привлекательности в условиях рынка социальных отношений.

Так, человек модерна, в своё время, открыто заявлял о своей позиции инаковости: Я не такой, как все! Я не хочу никому нравиться! Я не нуждаюсь во всеобщем одобрении и признании! Ценностно-антропологическая и социальная позиция модерниста – протест, противостояние толпе.

Человеку постмодерна, в свою очередь, была характерна позиция скептического равнодушия и социального безразличия. Его автономность публично выражалась в ироничной самодостаточности: Меня вовсе не беспокоит, нравлюсь я кому-то, или нет! Мне это безразлично!

Постмодернистский интерсубъект дрейфовал в бескрайнем поле метанарратива, никем не признанный, анонимный, несентиментальный, бесчувственный и независимый.

Человек постпостмодерна (он же трансчеловек, или даже постчеловек) серьёзно обеспокоен формированием своего образа и статуса: Я хочу нравиться всем! Мне это необходимо, потому что от моей привлекательности зависит моя конкурентоспособность на глобальном рынке способностей, возможностей, товаров и услуг. Участники потребительского виртуального метaprостранства должны иметь взаимную свободу воспользоваться друг другом для собственной выгоды. Для того, чтобы быть ангажированным на социальные роли, быть востребованным и, тем более, быть “купленным дорого”, субъект рынка стремится быть максимально привлекательным для партнёра, клиента. Стремление заинтересовать другого основывается на антропологической потребности человека нравиться. Именно эта потребность лежит в основе любой продуктивной социальной человеческой активности: предпринимательства, правовой деятельности, политической демократии, искусства.

Исходный принцип тотального равенства оставляет для построения неизбежной социальной иерархии только один шанс – конкуренцию качества и рационально-утилитарный естественный отбор. Неслучайно, в дискурсе любой сферы жизнедеятельности человека сегодня приобрели популярность категории “топовый”, “трендовый”, “рейтинговый”, “высокорейтинговый”. Конкурентоспособность субъекта потребительского общества не терпит модернистского нигилизма и постмодернистского безразличия. В её основе – потребность нравиться, однако нравиться не сентиментально, на глубинном, духовном уровне, но на чисто поверхностном, прагматичном, на уровне рыночной привлекательности. Утилитарная потребность метамодернистского человека в социальной ангажированности обусловлена его главной персональной целью и ценностью – получением *удовольствия*. Кем бы ни был субъект постпострыночного пространства – продавцом, менеджером,

потребителем – независимо от ролевых нюансов, пределы его личной свободы и счастья определяются возможностями телесного удовольствия.

Итак, лишённый подлинного новаторства и смелости, постпостмодернизм всего лишь демократизировал гедонизм – ценность удовольствия. “Удовольствие” включает в себя философию ноотропов, пластической хирургии, интерфейса мозг-компьютер, крионику, геномику, иммортализм наконец []. Главное значение для реципиента удовольствия приобретает *тело*, его здоровье, привлекательность, долголетие, чувствительность, эффективность психических и когнитивных функций. Этим объясняется нарастание популярности соматических прав человека и их бурное развитие. Они находятся в этической гармонии с тотальным индивидуализмом. Так, “Всеобщая декларация ООН о биоэтике и правах человека” подчёркивает: “Следует уделять должное внимание воздействию наук о жизни на будущее поколения, в том числе на их генетические характеристики [4, Ст.16]. Интересы и благосостояние отдельного человека должны главенствовать над интересами собственно науки или общества” [4, Ст.3].

По мнению А. Павлова, в эпоху поздней современности тело исчезает в качестве материального. Оно достигло “чисто риторического существования”, перейдя в виртуальную телесность – симулякр. В качестве примера “захвата тела в гипермодерне” философ приводит, как в 1985 году неслучайно появилась линейка духов Christian Dior «Poison»: косметическая компания предложила буквально «Яд», чтобы женщины могли добровольно наносить его на свои тела – “проекция зла” [2, 23]. Технологии позволяют осуществлять с телом доселе невиданные манипуляции – операции в области геномики и косметологии, выбирать пол, получать детей, “сделанных на заказ”. Виртуальная реальность тоже по-своему “разрушает” тело, и не только в психическом отношении. Так, порнография и “виртуальный секс” уменьшают частоту повседневных интимных взаимодействий. Объект либидо превращается в образ, поскольку в Сети можно представить и воспроизвести любую картинку – по желанию того, кто её получает. В ситуации гипермодерна сакральным становится не

индивидуум, но тело. Поэтому неудивительно, что человек, который существует под давлением консюмеризма повседневной жизни, уделяет основное внимание телу [2, 24].

Выводы./Conclusions. Критики трансгуманизма наблюдают одну из тенденций трансгуманистического проекта – постепенную утрату человеком своей сущностной идентичности, что наступает вслед за отрывом сознания от тела и формированием виртуальной телесности. При этом телесность начинает доминировать над сознанием и стремится заместить сам феномен сущности. Антропология начинает рассматриваться как сфера сугубо физического. Телесная независимость превращается в основную сферу свободы человека. Действие, физическая активность, существование, деятельность, соучастие, функция – вот главные проявления жизни, основные способы самореализации и самоутверждения человека сегодня. Таким образом, антропологическое становление от поколения к поколению обуславливает всё новые и новые потребности и возможности человека и, как следствие, каталог его прав и пределы свободы. Модернист, трансчеловек и постчеловек обладают абсолютно различными взглядами на соотношение диалога и коммуникации, знака и тела, существования и присутствия, жизни и реальности.

Литература:

1. Мелякова Ю. В. Буття права та буття у праві: від перформативу до перформансу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків: Право. 2018. №1(36). С. 90–113.

2. Pavlov A. V. Images of modernity in the 21st century: hypermodernism. *Filosofskii Zhurnal*. 2019. Vol. 12. № 2. P. 20–33.

3. Горячкова А. Н. Философия трансгуманизма: о суррогатах бытия, похищении идентичности и эвтаназии человечества. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Теорія культури і

філософія науки. №1092(2014): Випуск 50. URL:
<http://periodicals.karazin.ua/thcphs/issue/view/209>.

4. Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека (19.10.2005).

URL:

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bioethics_and_hr.shtml.

ECONOMIC SCIENCES

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК

Есахметова Ляйля Муратбековна

докторант PhD,

Алматинский технологический университет.

Республика Казахстан, г. Алматы

Введение. Вопросы рассмотрения в экономической литературе категории экспортного потенциала, а также «потенциала» в целом, рассматриваются достаточно подробно. Многие ученые рассматривают вопросы потенциала учитывая все направления развития хозяйственной деятельности предприятий т.е. специализацию, сферу и структуру отрасли в которой функционирует предприятие. Рассматривается и берется во внимание масштаб и направленность хозяйственных систем (потенциал страны, отрасли, регионального комплекса, корпорации) [1]

Цель работы. Рассмотреть и изучить особенности формирования существующих категорий экономического потенциала, а также проанализировать определения экспортного потенциала предприятий для дополнения формулировки определения с учетом специфики деятельности перерабатывающих предприятий.

Материалы и методы. Характерным определением термина «экспортный потенциал» в справочной литературе являются следующее: «способность государства экспортировать имеющиеся или производимые им ресурсы, продукты»; «способность всего национального производства, промышленности, отдельных отраслей или предприятий производить необходимое количество конкурентоспособной продукции на экспорт»; «потенциальная способность возможность данной страны экспортировать имеющиеся у нее или производимые ресурсы, продукты»; «возможности

производства необходимого количества товаров с целью экспортной реализации, соответствующих по своему качеству и конкурентоспособности потребностям международного рынка»; «потенциальная возможность предприятия экспортировать производимую или имеющуюся у него продукцию».

Ю.В. Токарева один из первых ученых, который произвел разработку экономической категории экспортного потенциала предприятия, а также предложившего следующее определение экспортного потенциала, как «совокупной способности предприятия создавать и производить конкурентоспособную продукцию на экспорт, продвигать ее на внешние рынки выгодно реализовать там товары и обеспечивать требуемый уровень обслуживания»[2].

В исследовании Г.И. Яковлева речь уже идет об анализе и оценке потенциала внешнеэкономической деятельности предприятия. По экономическому содержанию потенциал внешнеэкономической деятельности понимается им «как совокупная способность предприятия к эффективному участию в мирохозяйственных связях, удержанию и дальнейшей рыночной экспансии своей продукции, реализации совместных кооперационных проектов, инвестиционных соглашений, совместного управления предприятием»[3].

В.М. Ромашов в своем исследовании, посвященном совершенствованию экспортной политики оборонных отраслей промышленности, определяет под экспортным потенциалом последних «совокупность производственных, технологических, научных, трудовых факторов, которые определяют способность предприятий отрасли производить высококачественную, конкурентоспособную продукцию в целях ее реализации на внешнем рынке»[4].

К.А. Петин определяет экспортный потенциал как «состояние ресурсов предприятия, определяющее возможности производства конкурентоспособного

на внешнем рынке товара и эффективного осуществления внешнеторговых операций».[5]

Исходя из анализа существующих определений и собственного взгляда на исследуемую научную проблему, нами предлагается определение понятия экспортного потенциала перерабатывающего предприятия, основанное на критическом анализе существующих подходов, анализе современного развития международного разделения труда и международных торгово – производственных отношений и собственных размышлениях.

Перерабатывающие предприятия являются многоотраслевыми предприятиями, имеющими сложную структуру производства и специфические условия деятельности, которые оказывают влияние на формирование экспортного потенциала предприятия. К примеру специфические особенности зерноперерабатывающих предприятий представлены их сезонностью и неравномерностью работ. Перерабатывающие предприятия производящие и поставляющие на экспорт конкурентоспособную продукцию количественно выраженную в объемах являются неотъемлемой составляющей системы экономического потенциала экспортоориентированного предприятия, изучение экспортного потенциала предусматривает необходимость учета данного фактора. Экономический потенциал экспортоориентированного предприятия характеризует средства и ресурсы, имеющиеся в наличии, а также средства, которые реально могут быть мобилизованы предприятием и использованы для достижения заданной (желаемой) в рамках системы стратегического внутрифирменного планирования производственно-коммерческой цели на внутреннем и внешнем рынках. Экспортный потенциал предприятия – это динамично меняющаяся составляющая экономического потенциала, организационно-техническая структура которого, подчиняясь миссии и целям предприятия, с учетом воздействия факторов внешней среды и внутреннего его состояния, обеспечивает стабильные объемы продаж с заданным уровнем рентабельности на рынках дальнего и ближнего зарубежья.

Таким образом, под экспортным потенциалом перерабатывающего предприятия нами понимается совокупная способность предприятия, основанная на его производственных и экономических возможностях с учетом сложности и специфики, осуществлять продажи производимой продукции за рубеж, привлекать прямые иностранные инвестиции и участвовать в процессах во внешнеэкономической деятельности.

Результаты и обсуждения. В отличие от существующих подходов к определению экспортного потенциала, мы учитываем современные особенности осуществления хозяйственной деятельности, включающие необходимость не только прямых поставок продукции, но и участия предприятий в международных кооперационных процессах для эффективного развития экспортного потенциала предприятия. Это позволяет учитывать особенности деятельности предприятий в условиях глобализации мировой экономики, и разрабатывать экономические методики и модели по развитию экспортного потенциала предприятий перерабатывающих предприятий. На основании вышесказанного формируются основные задачи и цели экспортного потенциала одна из которых является развитие отраслей переработки, адаптивной интенсификации и диверсификации производства, развитие внешнеэкономических связей и производство конкурентоспособной продукции перерабатывающих производств. Хозяйственные системы различных уровней тесно связаны между собой, где осуществляется процесс взаимопроникновения потенциалов, это говорит о том что экспортный потенциал не обособлен, а наоборот функционирует в постоянной взаимосвязи.

Согласно законодательству, перерабатывающие предприятия имеют право самостоятельно выбора иностранных партнеров, контрагентов, продукции на экспорт, определения экспортной цены, стоимости контракта, срока поставок и т.д. Предприятие самостоятельно ведет экспортную деятельность, участвует в производственной кооперации, инвестиционных, валютных и финансово – кредитных операциях.

Экспортный потенциал предприятия, и в особенности предприятий перерабатывающей промышленности, не может функционировать и развиваться отдельно от экспортных потенциалов других уровней: отрасли, региона, народного хозяйства в целом.

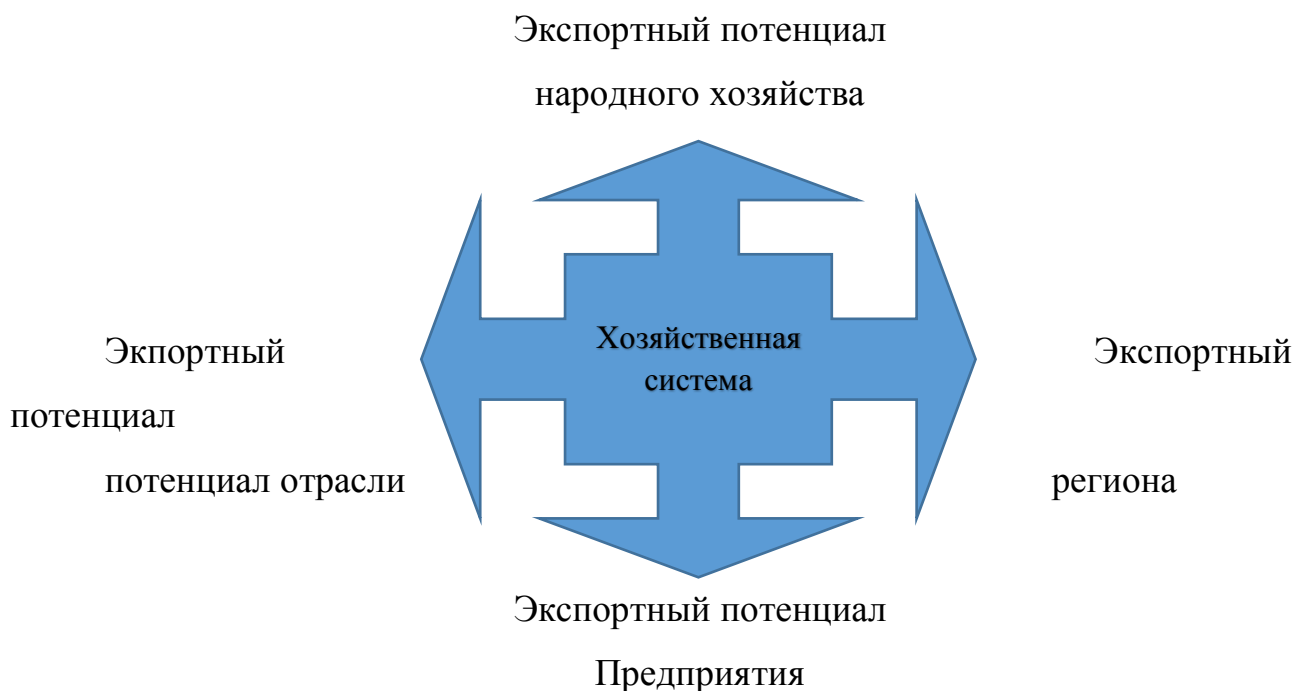

Рис. 1. Экспортный потенциал хозяйственных систем различных уровней

Выводы. Внешняя среда предприятий, осуществляющих экспортную активность, отличается значительно большим количеством факторов воздействия, чем внешняя среда предприятий, действующих только на внутреннем рынке. Таким образом, экспортный потенциал испытывает на себе воздействие изменчивой международной внешней среды, образуемой факторами прямого и косвенного воздействия. Экспортный потенциал базируется на производственном, кадровом, финансовом и рыночном потенциалах предприятия. Использование экспортного потенциала позволяет получить положительную отдачу в производственный, кадровый, финансовый и рыночный потенциалы предприятия.

Список использованной литературы

1. Порошин, Ю.Б. Внешнеторговая деятельность промышленного комплекса: потенциал, факторы развития / Ю.Б. Порошин, В.С. Круглов. – Саратов: Издат. центр СГСУЭ, 2005. – 119 с.

2. Токарев, Ю.В. Формирование и использование экспортного потенциала (на примере промышленных предприятий): автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Ю.В. Токарев. – Казань, 1997. – 21 с.

3. Яковлев, Г.И. Проблемы обеспечения конкурентоспособности промышленного предприятия в условиях открытой экономики / Г.И. Яковлев. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1999. – 214 с

4. Ромашов В.М. Совершенствование экспортной политики оборонных отраслей промышленности РФ: Автореф. дис. канд. экон. наук. М., 2004.

5. Петин К.А. Управление внешнеэкономической деятельностью экспортноориентированных предприятий. Автореф. Дисс. кан. экон. наук 2004, Краснодар

ПІДХОДИ ДО СЕРТИФІКАЦІЇ АУДИТОРІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Заремба Ольга Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Мойсеєнко Анастасія Ігорівна

студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Аудит є однією із складових «матерії» економіки, і успіх ринків капіталу залежить від конкурентоспроможності та стабільності ринку аудиту. Проведення аудиторських перевірок сприяє порядку, точності фінансової інформації, підвищує ефективність корпоративного управління. Очевидно, що інвестори та кредитори все більше зацікавлені в тому, щоб компанія мала статус безперервно діючого підприємства та хочуть отримати незалежне підтвердження точності та повноти звітності, особливо в області управління, перерозподілу капіталу та прогнозування ліквідності. І вирішальне значення тут відіграє якість аудиту та аудиторських висновків за фінансовою звітністю.

З метою забезпечення якості аудиторських послуг виникає необхідність стандартизації умов та вимог щодо сертифікації аудиторів. Діюча практика аудиту та нормативно-законодавча база окремої країни зумовлюють наявність особливих критеріїв сертифікації аудиторів та діяльності аудиторської системи країни загалом.

Одним зі шляхів здійснення об'єктивного аналізу системи аудиту в Україні є порівняння вітчизняних тенденцій її розвитку з тими, що склалися в низці інших країн. Сьогодні можна вибрати чимало напрямів для такого порівняння, однак найбільш доцільно було б звернути увагу на засадні аспекти, котрі дають змогу ідентифікувати стан аудиторської діяльності в конкретній

державі. Одним із таких аспектів, безперечно, може вважатися процес сертифікації аудиторів – визначення кваліфікаційної придатності кандидата на зайняття аудиторською діяльністю шляхом перевірки відповідності його освіти та досвіду роботи вимогам Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Фактично сертифікат на право займатися аудиторською діяльністю – це перевірка кваліфікації фізичної особи, яка має бажання займатися аудиторською діяльністю. Наявність сертифіката у особи є запорукою належної якості аудиторських послуг.

Мета дослідження./Aim. Полягає у визначенні ключових елементів розвитку аудиту в Україні, дослідженні вітчизняного та закордонного досвіду сертифікації аудиторів, наданні порівняльної характеристики процесу сертифікації аудиторів в Україні та інших державах, з'ясуванні ключових завдань незалежних аудиторів і пов'язаних з ними аспектів сертифікації, визначенні напрямів реформування процесу сертифікації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Серед низки ознак, які засвідчують відмінності між вітчизняним та закордонним досвідом сертифікації, варто виокремити такі:

- 1) уповноважений орган, що виконує функцію сертифікації;
- 2) порядок складання кваліфікаційного іспиту;
- 3) вимоги до освіти та досвіду роботи кандидата;
- 4) термін дії сертифіката;
- 5) порядок його продовження;
- 6) вартість процедури отримання.

Перша ознака – орган, відповідальний за сертифікацію, який демонструє підхід до управління аудиторською діяльністю, що склався в державі. Для України характерним є спільне регулювання аудиторської діяльності професійними громадськими організаціями (Спілка аудиторів України) та законодавчими органами. Сертифікацію аудиторів в Україні забезпечує Аудиторська Палата України – неурядовий самостійний орган, що функціонує на засадах самоврядування і є юридичною особою. Такий же підхід

сформувався в США, де процес сертифікації підпорядкований Американському інституту сертифікованих аудиторів – масштабній професійній організації, що представлена висококваліфікованими фахівцями у сфері обліку. Дещо інакша модель управління склалася в Німеччині, в яких державні органи повністю контролюють усі питання регулювання аудиту.

Аналіз такої ознаки, як порядок складання іспиту, показує значно серйозніші вимоги, що стоять перед претендентом на сертифікат аудитора, в країнах далекого зарубіжжя, аніж, наприклад, в Україні. Очевидну складність підтверджують також недосить високі показники проходження іспитових випробувань серед претендентів (особливо з першої спроби). Така вимогливість обумовлена прагненням залучення в аудиторську практику лише високоякісних фахівців і, очевидно, є виправданою.

Що стосується вимог до претендента, то тут можна спостерігати здебільшого їх подібність для кожної країни. Зокрема йдеться про необхідність належної освіти та досвіду роботи в сфері економіки. Своєрідні особливості містять нормативні положення, визначені законодавством Білорусі, що враховують соціальний аспект під час сертифікації.

Аналізуючи термін дії сертифіката, слід відзначити те, що для західноєвропейської практики характерною є його необмеженість. Це обумовлено надзвичайно високими вимогами, які ставляться до здобувачів, довірою до кваліфікованості та професіоналізму тих, кому вдалося пройти досить складну процедуру. Для пострадянських країн, зокрема України, характерна дія сертифікату протягом 5 років, що є досить оптимальним терміном, з урахування того, що це не надто складний шлях для його подальшого продовження. Особлива ситуація склалася в США, де обов'язковою умовою для аудитора є щорічне підтвердження своєї кваліфікації.

Ціновий фактор, який відіграє хоч і не вирішальну, проте не останню роль для претендента, відрізняється в розрізі країн. Несуттєвою є різниця в цінах на проведення сертифікаційних іспитів в межах пострадянського простору, однак вона є помітною, якщо порівняти значення вартості в Україні

(3 600 грн. за кожен етап кваліфікаційного іспиту) та, наприклад, в Німеччині (3 500 євро) й США (220–275 дол. США без урахування витрат на підготовчі курси, послугами котрих користується більшість кандидатів на сертифікацію). Згруповані вище результати дослідження наведені в таблиці 1.

Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» аудитором може бути визнана фізична особа, яка має вищу освіту, підтвердила високий рівень теоретичних знань та професійну компетентність шляхом успішного складення відповідних іспитів, пройшла практичну підготовку із провадження аудиторської діяльності. Відповідно до ст. 19 цього Закону, теоретичні знання підтверджуються за такими напрямками: стандарти професійної етики та професійна незалежність; міжнародні стандарти аудиту; законодавчі засади аудиторської діяльності та методика проведення аудиту (професійні навички); управління ризиками та внутрішній контроль; фінансовий аналіз; управлінський облік; міжнародні стандарти фінансової звітності; теорія бухгалтерського обліку та законодавчі засади ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності; податкове законодавство та законодавство про єдиний соціальний внесок; господарське, цивільне та трудове законодавство; корпоративне законодавство та законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом; інформаційні технології та комп'ютерні системи; фінанси підприємств; економіка підприємства; статистика. Тобто теоретично максимальна кількість таких іспитів в одного аудитора може дорівнювати 15.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика процесу сертифікації аудиторів в Україні та інших державах

Класифікацій на ознака	Країни		
	Україна	Німеччина	США
<i>Орган, що здійснює сертифікацію</i>	Комісія Аудиторської палати України з сертифікації та освіти аудиторів	Екзаменаційна комісія при вищому органі земельної влади	Американський інститут сертифікованих аудиторів

<i>Порядок складання кваліфікаційного іспиту</i>	Двохетапний іспит: 1 етап – письмове тестування; 2 етап – розв’язання ситуаційного завдання	Двохетапний іспит: 1 етап – письмове вирішення задач (7 контр. робіт); 2 етап – усна доповідь	Чотирьохетапний іспит представлений вирішенням завдань з таких дисциплін, як аудит, фінансовий облік, оподаткування, діловодство
<i>Вимоги до кандидата</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Вища освіта; • підтвердив високий рівень теоретичних знань та професійну компетентність шляхом успішного складення відповідних іспитів; • пройшов практичну підготовку із провадження аудиторської діяльності; • досвід роботи на посадах бухгалтера, ревізора, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора не менше семи років; • немає непогашену або не зняту в установленому порядку судимість 	<ul style="list-style-type: none"> • Вища освіта; • професійний практичний досвід – 3 роки (якщо навчалися 8 семестрів) або 4 роки (якщо навчалися менше 8 семестрів); • необхідність протягом 2 років практичного досвіду кандидата взяття ним участі у проведенні аудиту з підтвердження фінансової звітності та написанні Аудиторського висновку 	<ul style="list-style-type: none"> • Вища освіта за спеціальністю «Бухгалтерський облік» (мінімальна кількість балів з дисципліни – 150); • кожен зі штатів встановлює свої вимоги щодо професійного досвіду (як правило, не менше 2 років роботи на посаді аудитора)
<i>Термін дії сертифіката</i>	5 років	Необмежений	1 рік
<i>Процедура продовження сертифікату</i>	Складання кваліфікаційного іспиту; проходження аудитором співбесіди; без проходження співбесіди або складання кваліфікаційного іспиту	Відсутність процедури у зв’язку з необмеженим терміном дії сертифіката	Необхідність щорічного підтвердження кваліфікації
<i>Вартість сертифікації</i>	3 600 грн	3 500 євро	220–275 дол. США

Закон дає право особам, які під час навчання у вищих навчальних закладах вивчали предмети за необхідними напрямками протягом мінімальної кількості годин та успішно склали іспит або склали ці іспити в професійних організаціях, що є дійсними членами Міжнародної федерації бухгалтерів, і ці особи є членами цих організацій, не складати ще раз такі іспити. Їх результати можуть бути зараховані претенденту на набуття статусу аудитора.

Аналізуючи вимоги щодо отримання сертифіката аудитора в Україні та за кордоном, необхідно відзначити, що Аудиторська палата України висуває вимоги згідно з чинним міжнародним законодавством. Однак ринок аудиторських послуг в Україні потребує європейської системи контролю якості послуг, що дасть змогу національним аудиторам скласти конкуренцію міжнародним аудиторським компаніям. Система контролю якості аудиторських послуг включає в себе відповідальність керівництва за організацію контролю якості на фірмі; етичні вимоги; прийняття завдання, продовження співпраці з клієнтом і виконання специфічних завдань; людські ресурси; виконання завдання, а також моніторинг. Аудиторські фірми та аудитори зобов'язані розробити і впровадити в свою практику таку систему контролю якості, яка б забезпечувала обґрунтовану впевненість у тому, що сама аудиторська фірма, аудитор та їх персонал діють відповідно до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, Кодексу етики професійних бухгалтерів та законодавчих і нормативних вимог, що регулюють аудиторську діяльність, а висновки (звіти), що надаються аудиторською фірмою та аудитором, відповідають умовам завдання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Порівняльний аналіз процесу сертифікації аудиторів в Україні та за кордоном продемонстрував різні підходи до цього процесу, що засвідчує дещо різне концептуальне бачення ролі аудиту в зміцненні економічних позицій країни. Найбільш виразними моментами є існування двох позицій стосовно управління аудитом, а саме повний контроль з боку держави та можливість участі компетентних громадських органів. Привертає увагу також різна постановка вимог до

претендента на сертифікат, а саме відносно лояльна в Україні та досить жорстка в Західних країнах. Стосовно першого моменту можна позитивно оцінити практику впроваджену в Україні, адже тут має місце можливість допущення компетентної громадськості до сфери аудиту, щодо іншого моменту, то Україні не завадило б переглянути процедуру складання іспиту на одержання сертифікату з урахуванням досвіду Західних держав в частині посилення вимог та регулярнішого підтвердження кваліфікації.

Висновки./Conclusions. Загалом вимоги щодо отримання сертифіката аудитора в Україні відповідають вимогам чинного законодавства ЄС, а застосування на практиці вітчизняними аудиторами міжнародних стандартів говорить про адаптацію законодавства України до міжнародного, що суттєво сприятиме підвищенню рівня надання аудиторських послуг та інтеграції України до світового економічного простору.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗАОЩАДЖЕННЯ КОШТІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Танчак Ярина Андріївна

Миколишин Марта Михайлівна

к.е.н., доценти кафедри фінансів,

банківської справи та страхування ЛННІ

ДВНЗ «Університету банківської справи,

Співзасновниці ГО «Академія соціально-економічних ініціатив», м. Львів

Вступ. В умовах сучасної світової невизначеності розкрилася ситуація, яка є закономірною, однак в умовах стабільного життєвого балансу не приділяється достатня увага, а саме формування та утримання фінансової подушки безпеки кожного домогосподарства України. За цих умов, корисними та показовими є дані опитування дослідницької компанії Gradus, яке було проведене 22.03.2020р. серед 1200 респондентів у віці 18-60 років [1].

Дослідження виявило, що за умов жорсткого карантину, у 57 % жителів України закінчуються гроші на життя за чотири тижні або менше, тоді як 6,9 % громадян мають збереження на кілька днів. Так, за даними опитування мешканці східного регіону країни мають найменший рівень фінансових запасів. Зокрема, приблизно половина опитаних громадян витримає не більше двох тижнів.

Тоді як у Києві та в містах західного регіону більшість громадян мають фінансові збереження, яких їм вистачить трохи більше, ніж на місяць. Однак, негативний показником є те, що приблизно тільки 4,3 % опитаних мають збереження більше ніж на півроку.

Детальніше про результати опитування зображено на рис.1.

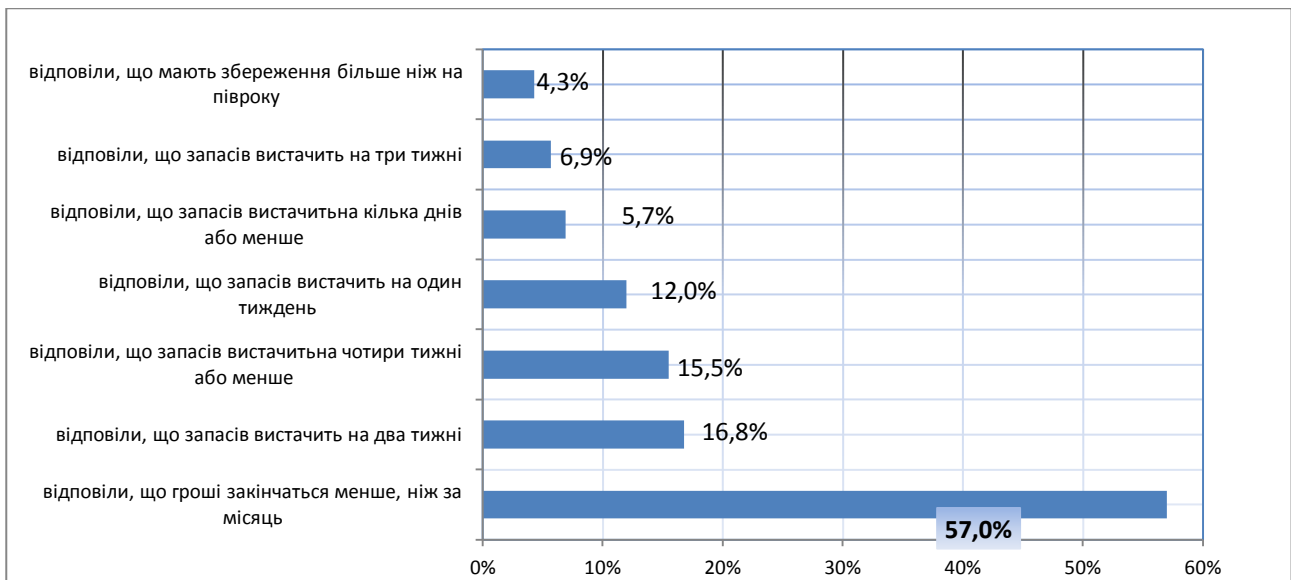

Рис. 1. Дослідження можливості фінансового забезпечення населення в умовах кризи в Україні [1]

Ці дослідження засвідчують домінуючу короткострокову фінансову особисту стратегію проживання зароблених коштів « від заплати до зарплати» або створення психологічної залежності ефекту «свободи із кредитної карткою».

Мета роботи. Основною метою роботи є дослідити процес формування культури заощадження коштів як соціально обов'язкова складова добробуту населення України.

Матеріали й методи. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Системний аналіз та синтез, дедуктивний і індуктивний методи, метод аналогій та узагальнення використовувалися під час дослідження суті поняття «культура заощадження». Методи порівняння та узагальнення використовувалися при дослідженні способів заощадження населення. Графічний метод – при побудові графіку можливостей фінансового забезпечення населення в умовах кризи в Україні

Інформаційною базою при дослідженні є законодавчі та нормативні акти України, практичні та теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців.

Результати та обґрунтування. Щоб навчитися економити гроші і збирати їх, потрібно відмовитися від кредитів. Кредитна карта - це неймовірний спокуса для людини, у якого начебто немає зайвих грошей, але одночасно вони і є. Таким чином, людина потрапляє в так звану кредитну залежність, з якої вибратися буде дуже складно.

Гроші в кредит нагадують товар, який ми беремо в оренду й платимо за використання. Взавши кредит, людині доводиться більше працювати. Крім того, людина з боргами завжди знаходиться в зоні ризику, тому що неможливо передбачити майбутнє.

Неприємно опинитись в ситуації, коли половина заробленого декілька років підряд витрачається на відсотки за кредитом. Завжди слід порівнювати переваги та недоліки, перш ніж зважитись позичити гроші під відсотки. Крім того, необхідно порівнювати різні кредити, щоб не переплачувати зайвого.

Особливо актуалізації набуває усвідомлення до створення фінансової подушки безпеки. Це створення населенням стратегічного фінансового мислення та планування в складних життєвих ситуаціях, що дозволить[2]:

- сім'ї зберегти та вести звичний спосіб життя в умовах кризових явищ;
- не допустить вимушеного продажу накопиченого майна;
- не змусить накопичувати борги по комунальним платежам, кредитами.

Важливо щомісяця відкладати частину прибутку для створення фінансової подушки. Фінансові аналітики рекомендують створювати надійну подушку фінансової безпеки безпеки, як мінімум рівну 3-6-ти поточним зарплатам працюючої людини. Фінансова подушка розміром 3-6 заробітних плат вже дає можливість не боятись звільнення з роботи, знайти іншу достойну роботу або, як варіант, альтернативне джерело доходу через навчання новій професії, буде продовжуватися спокійне життя, та можливість розробити план по виходу з кризи.

Надалі заощаджені гроші можна вигідно інвестувати, щоб отримувати пасивний дохід. Позитивною закономірністю є те що заробіток кожної людини протягом життя збільшується – це проходить непомітно, однак ми непомітно

для себе збільшуємо штучно та необґрунтовано витрати на збільшену суму. Досліджуючи соціально-психологічну природу відношення людини до зароблених нею грошей слід відзначити доведений 2-ий закон Норткота Паркінсона. Закон говорить, що незалежно від того наскільки багато люди заробляють, вони мають тенденцію витратити все і навіть трохи більше тобто витрати «невидимо» зростають пропорційно із доходами. Наша думка - із збільшенням доходів має зростати якість нашого життя (у.т.ч. речей) однак, нові та покращені матеріальні блага завжди роблять нас щасливими у середині[3].

Фінансова незалежність виникає внаслідок порушення закону Паркінсона. Вийти із цієї закономірності можна через:

- диверсифікацію суми збільшених доходів, а саме нехай витрати ростуть з доходами, однак темп цього зростання повинен бути повільнішим ніж темп росту доходів;

- встановлення співвідношення 2/3 або 50 % - бонуси, премії – направлення на заощадження та інвестиції;

- відкладення доходу від 10 до 20% “ заплати собі сам”. Тут дуже важливе слово "спочатку". Адже ми часто думаємо, що відкладемо ту суму, яка залишиться наприкінці місяця. Це не правильний підхід, тому що, як показує практика, в більшості випадків навряд чи взагалі щось залишиться. Потрібно чітко визначити, що, як тільки я отримую дохід, - 10% я відкладаю. Можна навіть підключити перерахунок через автоматичний банкінг з зарплатної картки на скарбничку;

- дотримання принципу недоторканості заощаджених коштів ні в якому разі, ні за яких домовленостях не можна їх витратити. Тільки в самому екстремому випадку (вирішенні питання «життя і смерті») можна взяти частину грошей з сформованої фінансової подушки з обіцянкою повернути їх найближчим часом в подвійному розмірі.

- страхування заощаджених коштів для створення інвестицій у вигляді депозитів. Ваші кошти повинні бути максимально застраховані від інфляційних

втратах. Оптимальним варіантом зберігання грошей є у вигляді депозитів у різних валютах та у різних державних та банках з іноземним капіталом. Державні банки (АТ «Ощадбанк», ПАТ « Приват Банк» «Укресімбанк» - сума депозиту гарантується державою на будь яку суму вкладу). Інші банківські установи можуть забезпечити суму вкладу на рівні 200 000 грн. у разі можливого банкрутства банку, у такому випадку зобов'язання виплати гарантованої суми депозиту 200 000 грн. здійснює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб[4].

- облік особистого (сімейного) бюджету.

Фінансово необізнана людина витрачає [5]:

- більше коштів на одиницю будь-якої споживаної продукції, тому що вона не в змозі закуповувати її оптом або у великій розфасовці, або заздалегідь, або в вдалий момент, або в потрібному місці.

- більше не тільки на одиницю однакової продукції, а й на виконання кожної функції, так як, в загальному, змушені купувати більш дешеві, неякісні речі, які швидше виходять з ладу (пам'ятаєте - «ми не настільки багаті, щоб купувати дешеві речі»);

- на необхідні покупки, це відбувається через бажання хоч якимось способом підняти свій видимий соціальний статус. Це обумовлено бажання виділитися або втішитися будь-яким доступним способом - купити iPhone, навіть якщо середньомісячні фінансові доходи не дозволяють його купити протягом 6 місяців заощадження, або взяти в кредит автомобіль кращий, ніж у колеги по роботі. Так виникають елементи «показного споживання».

- через помилкове самопереконавання про безглуздість і безцільність накопичень. Людина думає, що їй ніколи не вдасться накопичити на хороший будинок, або інші стратегічно важливі речі та не уявляє собі, як це - мати свій будинок. В наслідок такого само переконавання, виникає у відповідь захисне почуття відторгнення і бажання «хоч трішки пожити прямо зараз» і відмовитися від заощаджень.

Алгоритм створення особистої фінансової подушки безпеки [7]:

1. Визначаємо де ми є зараз. Для цього необхідно простежити поточний облік доходів та витрат на протязі 3-4 місяців. У неї входять оплата за житло, покупка одягу, їжі, обслуговування авто, відвідування перукарні, розважальних місць та інше - все, що необхідно для нормального проживання протягом 1 місяця.

2. Ставимо собі ціль та розбиваємо свою ціль на етапи. Розмір щомісячних заощаджень залежить від заробітку, цілей, часу та суми, яку необхідно зібрати. Важливо ставити ціль за методикою SMART, яка запропонована Пітером Друкером - конкретно, вимірювально, досяжно, сумісно із іншими сферами життя та визначено в часі конкретну ціль, яка буде мотивувати та впливати на бажання її реалізувати. Починати варто з чогось простішого (відпустка, поїздка тощо). Але будь-яку ціль треба розділити на маленькі, які можна легко досягти вже найближчим часом. Для прикладу, можна визначитися з орієнтовною датою поїздки та необхідною сумою й розбити цю суму на декілька місяців. Що ж стосується дорогих покупок (наприклад, нерухомості), варто спочатку сформулювати для себе фінансовий захист, щоб втримати свій фінансовий рівень, а вже потім шукати варіанти для збільшення доходу. Адже коли є фінансовий захист — більше можливостей для ризикових інвестицій.

3. Визначаємо термін її досягнення. Чітко визначаєте період, на який плануєте створити власну подушку. Як правило, на перших порах досить охопити 6-12 місяців. Визначаєтеся з розміром щомісячних відрахувань. Припустимо, це може бути 10-20% з кожного джерела доход або релізувати ціль.

4. Шукаємо додаткові фінансові можливості заощадження та примноження заощаджених коштів [7]:

- найкласичніший метод, який підходить всім незалежно від розміру доходу, називається "Спочатку заплати собі". Це золоте правило 10-ти % від всіх доходів;

- "улюблена купюра". Потрібно обрати одну купюру і взяти собі за правило, якщо ця купюра з'являється в гаманці, не витратити її, а відкласти. Цей метод, дуже подібний до гри, чудово підходить дітям. За рік — це виходить непогана сума. Як правило, дитина може відкласти від 1 до 2 зарплат батьків.

- ощадні депозити насправді дуже зручні для того, щоб робити заощадження, але в умовах нашої країни важливо обрати надійний банк. Відкриваєте рахунок в банку, який можна буде поповнювати щомісяця. Фінансисти також радять класти гроші на строковий депозит не довше, ніж на 6 місяців, або використовувати депозит до запитання.

Висновки. Отже, формування населенням постійної культури заощадження дозволить створити стійкі схеми боротьби із майбутніми мікро та макро-фінансовими викликами. Культура регулярних заощаджень з часом перетворюються на забезпечений та стабільний фінансовий сімейний капітал, який можна інвестувати в різні активи й отримувати пасивний прибуток, щоб в зрілому віці стати фінансово незалежною людиною.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт дослідницької компанії Gradus [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://gradus.app/uk/> (дата звернення: 25.03.2020р.)

2. Офіційний сайт фінансовий консультант Financer.com [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://financer.com/ua/zaoshhadzhennya-ta-investyciyi/> (дата звернення: 27.03.2020р.)

3. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт.кол.; – К., 2019. – 272 с.

4. Офіційний сайт Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua>.

5. Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей: потужні інструменти розвитку особистості; пер. з англ. О. Любенко. 2-ге вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 382 с.

6. Saving and Investing. A Roadmap To Your Financial Security Through Saving and Investing. U.S. Securities and Exchange Commission. [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.sec.gov/investor/pubs/sec-guide-to-savings-and-investing.pdf>.

7. Карлін М. І., Цимбалюк І. О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 172 с.

LEGAL SCIENCES

НЕОБХІДНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Безрідна Наталія Олександрівна,
Курсант 1-го курсу ДДУВС
Резцова Наталія Сергіївна,
Викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Для того, щоб швидко та ефективно орієнтуватися в ситуації що склалася навколо нас в той чи інший час, розуміти поставленні перед нами завдання, правильно діяти за вимогами законодавства та знаходити найкращі варіанти вирішення проблеми – працівники Національної поліції повинні підвищувати рівень своєї кваліфікації. Тому постає питання: «Чому підвищення кваліфікації потрібне для працівника органів внутрішніх справ?».

Ціллю теми є висвітлення діяльності кваліфікації та її необхідності.

Актуальність теми полягає у тому, що завдяки підвищенню кваліфікації працівники стають обізнаними зі змінами в законодавстві, відновлюють свої вміння та знання, щоб працювати їх на високому професійному правовому рівні. Це може підтвердити і твердження науковця Яцюка В. А., на погляд якого, підвищення кваліфікації державних службовців необхідне для удосконалення рівня професійних навиків та теоретичних знань, що допомагає їм краще виконувати свої повноваження за посадою.

Це відбувається з-за допомоги проведення теоретичних та практичних занять, вирішення поставлених завдань, правильності та своєчасності використання набутого досвіду, розвитку і формування професійних здібностей. Навчання, що є за мету підвищити кваліфікацію, може відбуватися в різних організаційно-правових нормах, які закріплені у відповідних

нормативних актах. Загалом, це можуть бути як самостійні заняття так і навчальні збори.

Види підготовчих заходів, що удосконалюються при кваліфікаційних роботах, це як тактична підготовка, вогнева підготовка, фізична підготовка, функціональна підготовка та загальнопрофільна підготовка.

Досліджуючи тему стало відомо, що згідно з чинним законодавством права та обов'язки державного службовця визначаються на основі Довідника типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців, а також відображаються у посадових інструкціях, що затверджуються у межах закону та компетентності. Цей Довідник є гарантом єдності у визначенні посадових обов'язків державного службовця, визначає вимоги кваліфікації щодо відповідних категорій і посад. Довідник відіграє важливу роль, яка сприяє конкретизації при визначенні кваліфікаційних вимог, що висуваються до певної особи.

При підвищенні кваліфікації потрібно враховувати наступне:

- оцінювання відповідності рівня професійної компетентності особи;
- визначення обсягу повноважень, які є закріплені за посадою;
- вимоги щодо підвищення ефективності та якості роботи;
- орієнтування на перспективні та інноваційні завдання;
- врахування професійних навиків державного службовця;
- визначення особистих інтересів працівника при підвищенні кваліфікації.

Складову підвищення рівня кваліфікації, можна назвати таким словосполученням, як стратегія розвитку. Вона дає результативність державній службі, що в свою чергу запроваджує дійсність кваліфікаційним вимогам. Елементами цього процесу є освіта, навчання та розвиток. Розглянемо детальніше. Освіта дає конкретний рівень знань в підготовці державного службовця. Для закріплення цих знань повинне бути – навчання (тренінги, лекції, практичні заняття). Розвиток – він являє собою навчальний процес, що спрямований на вивчення майбутніх цілей.

Підвищення кваліфікації спрямовується до розвитку знань працівників, які володіють певними професійними навичками, але мають на меті підвищити свій професіоналізм, свої уміння у діяльності. Авжеж, відповідні дії тягнуть за собою кар'єрне зростання, успіх і досягнення результатів працівника. Для людини, що несе службу в Національній поліції це вкрай необхідно! Поліцейський, в першу чергу, повинен правильно виконувати поставлені завдання, уміти розслідувати злочини, не суперечити своїми діями законодавству. Тому, підвищення кваліфікаційної роботи, дає можливість розширювати і поглиблювати раніше отримані знання, удосконалювати вміння і навички на рівні вимог, що поставлені у роботі працівника.

Важливу інформацію, що стосується даної теми, містить наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», у якому затверджено, що положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України визначає порядок планування, проведення та обліку занять, здійснення контролю знань, умінь та навичок осіб молодшого, середнього та вищого складу Національної поліції України. Відповідно наказу зазначено, що основними завданнями службової підготовки є підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських з метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини.

На кваліфікаційних роботах поліцейський повинен усвідомлювати, що йому необхідно засвоїти професійні можливості та навички (які відображаються в умінні чітко та критично оцінювати ситуацію), навчитися бачити недоліки власної діяльності та знати, розуміти шляхи подолання цих недоліків, а найголовніше мати бажання підвищувати свій рівень.

Отже, підвищення кваліфікації працівника Національної поліції складається з професійних завдань, обов'язків та виконання повноважень, які наявні у його діяльності. При роботі на таких заходах у поліцейського формуються також лідерські якості, посилюється харизма, удосконалюються

фізичні та теоретичні знання. На кваліфікаційних заняттях створюються умови, які стимулюють поліцейського до рівня професійних знань, набуваються нові навички і вміння, що необхідні для ефективного виконання службових обов'язків. Результат даного процесу необхідний для протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Список літератури

1. Підручник : у 2 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. за ред. Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.
2. Удосконалення підвищення кваліфікації державних службовців в Україні: організаційно – правовий аспект. URL.: <http://www.referatu.net.ua/referats/7569/142382> .
3. Наказ МВС України «Про авторські та суміжні права». редакція від 26.01.2016 № 50. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> .

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПИСЬМОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ЗМІНИ СТРОКУ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ПРИ ПЕРЕТВОРЕННІ СТРОКОВОГО ДОГОВОРУ У БЕЗСТРОКОВИЙ

Зеленський Віталій Миколайович
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Вступ. При укладанні строкового трудового договору останній день його дії і є останнім днем роботи працівника. У разі якщо звільнення в цей день не відбулося, а працівника допустили наступного дня до роботи, то починають діяти вимоги ч. 1 ст. 39-1 КЗпП, яка зазначає, що якщо після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не вимагає їх припинення, дія цього договору вважається продовженою на невизначений строк. Трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами, вважаються такими, що укладені на невизначений строк [1].

Мета роботи. Розкрити зміст правових положень щодо доцільності письмового оформлення зміни строку трудового договору при перетворенні строкового договору у безстроковий.

Матеріали і методи. Для досягнення мети роботи були використані загальні та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: узагальнення, аналіз, синтез, структурний метод тощо.

Результати і обговорення. Чимало питань викликає цитоване вище положення ст. 39-1 КЗпП України, зокрема, щодо доцільності її існування: як

після закінчення строку трудового договору, який був укладений на певний строк строковий договір може стати таким, що не має строку дії? Який сенс у такій нормі праві, якщо законодавцем виділено декілька видів трудових договорів, де строк є вирішальним критерієм такого поділу? Звернемо увагу на те, що підставою виникнення строкових трудових правовідносин є строковий трудовий договір, де їх об'єкт, яким є праця як трудова функція, використовується виключно в межах певного часу, який обмежується чітко визначеним строком, часом виконання роботи або настанням певної події. Навіщо укладати строковий договір, за винятком випадків, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника, якщо можна працювати на підставі безстрокового трудового договору із самого початку? Як відомо, безстроковий трудовий договір найбільш зручніший та розповсюджений спосіб для працівника перебувати в трудових відносинах. Крім того, саме безстроковим трудовим правовідносинам віддає прерогативу й законодавець. Звідси логічним буде припустити, що ініціатива про укладення саме строкового трудового договору є прерогативою роботодавця. Саме він зацікавлений в укладенні такого різновиду трудового договору: після закінчення дії такого трудового договору він може його припинити або переукласти. У цьому випадку для звільнення працівника не треба шукати якихось приводів або «підганяти» ситуацію під підстави припинення трудового договору, визначені законодавством [2, с. 75]. По-друге, у законі чітко зазначено, що всі умови строкового трудового договору встановлюються за угодою сторін. А отже, видається, що строк дії договору та умови його продовження чи переукладання мають бути узгоджені сторонами трудових правовідносин під час укладання договору. З одного боку, це є зручним для сторін строкових трудових правовідносин, оскільки на практиці прийнято включати до умов таких договорів все, що бажають сторони і що не заборонено законодавством. З іншого, такі суперечності правових норм та невизначеності надають учасникам строкових трудових правовідносин діяти за власним

розсудом, що дуже часто сприяє виникненню трудових спорів. По-третє, відповідно до закону підставою укладання строкових трудових договорів є неможливість у певних умовах існування безстрокових трудових правовідносин, що передбачено ст. 23 КЗпП України. А тому виникає питання як, наприклад, строковий трудовий договір, який був укладений на час виконання сезонних робіт, знезацька став іншим?

Одразу зазначимо, що така практика перетворення строкових трудових договорів у безстрокові відома багатьом країнам. Наприклад: стаття L 1243-11 Трудового кодексу Франції встановлює правило, згідно із яким якщо трудові відносини тривають після закінчення терміну строкового контракту, він стає безстроковим трудовим договором. Працівник зберігає стаж, набутий ним за строковим трудовим договором. Термін строкового трудового договору віднімається з випробувального терміну, який може бути передбачений в новому трудовому договорі [3]; ч.2 ст. 65 ТК Чеської Республіки встановлює, що якщо працівник продовжує після закінчення терміну строкового трудового договору з відома роботодавця далі виконувати свою трудову функцію, діє правило, згідно із яким трудовий договір вважається безстроковим (в даному разі поняття «з відома роботодавця» включає і з відома найближчого керівника працівника; включає розуміння роботодавцем, що працівник з подальшою працею згоден; а також цією статтею охоплюється фактичне тривання трудових відносин із фактичним виконанням певної роботи працівником, оскільки в інакшому випадку, наприклад, якщо термін закінчився, а працівник в цей час був у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю відсторонений від виконання трудових обов'язків, то мова не йде про перетворення строкових трудових відносин у безстрокові) [4]; в Італії після останніх реформ 2019 року максимальна тривалість строкового трудового договору дорівнює 2 рокам із можливістю роботодавця за згодою із працівником продовжити цей термін до 4 разів на період, який буде не більше визначального строку дії договору, при цьому «продовження трудових відносин після спливу строку без його пролонгації покладає на роботодавця обов'язок виплачувати працівникові

компенсацію за кожен день роботи» [5, с. 315-316]. В кожному випадку укладення строкового трудового договору (окрім випадків укладення такого договору терміном до 12 місяців) роботодавець повинен обґрунтувати це в уповноважений орган. Між попереднім та новим строковим трудовим договором повинно пройти не менше 10 днів, якщо договір був укладений на строк менше 6 місяців, та 20 днів щодо інших строкових трудових договорів. У випадку недодержання вимоги щодо тривалості перерви між укладенням двох строкових трудових договорів, він буде вважатися укладеним на невизначений строк [6]. Як бачимо, загальна засада трансформації безстрокового трудового договору у строковий передбачається розвиненими країнами ЄС. Водночас, вона має суттєві відмінності в умовах та порядку її реалізації.

В останній редакції проекту ТК України № 2410, так само як і в чинному КЗпП, збережено засаду щодо трансформації строкового трудового договору в безстроковий: «Якщо після закінчення строку трудового договору трудові відносини фактично тривають, трудовий договір вважається продовженим на невизначений строк на тих самих умовах, якщо інше не встановлено законом» (ч. 3 ст. 59 проекту ТК) [7]. Зміни торкнулися лише процедури припинення строкового трудового договору в частині того, що за три робочі дні до закінчення строку даного трудового договору роботодавець повинен попередити працівника про сплив цього строку. Вважаємо, що ані підхід законодавця в чинному трудовому законодавстві, який формулюється умовно як «якщо сторони не вимагають припинення строкового трудового договору, то договір вважається продовженим на невизначений строк», так і підхід в проекті ТК «трудові відносини, які не зважаючи на сплин строку, фактично тривають, стають такими, що будуть тривати невизначений період» – не відповідають сутності договірних відносин. Зокрема, логічно припустити, що якщо сторони виявили волю на укладення строкового трудового договору, причому у письмовому вигляді цю волю зафіксували, то працівник та роботодавець повинні задля уникнення непорозумінь письмово виявити свою волю ще й на продовження строкового трудового договору у вигляді безстрокових трудових

відносин шляхом певної додаткової угоди про це. Тим більше таке зобов'язання для працівника та роботодавця виглядає більш логічним і в розрізі запропонованого проектом ТК попередження про припинення строкового договору за три дні. Окрім того, (1) ч. 1 ст. 5 Директиви 91/533/ЄЕС передбачено, що будь-яка зміна змісту та умов трудового договору має бути предметом письмового документу, який надається роботодавцем працівнику якнайшвидше, але не пізніше одного місяця після дати набрання чинності відповідними змінами [8]; (2) ст. 33 проекту ТК передбачає письмове укладення трудового договору у двох примірниках по одному для кожної сторони, при цьому отримання працівником примірника трудового договору має бути підтверджено підписом працівника на примірнику трудового договору, що зберігається у роботодавця. Там же, в цій статті, передбачено правило, відповідно до якого «Зміни до трудового договору оформлюються в такому самому порядку». З цього можливо зробити висновок, що будь-яка зміна до трудового договору (хоча одразу зауважимо, що вжита в проекті конструкція не є вдалою, більш досконалим є, звичайно, формулювання вище вказаної Директиви щодо «будь-якої зміни змісту та умов») повинна бути оформлена письмово. Умова про строк трудового договору, беззаперечно, є суттєвою умовою, а тому її зміна, так само беззаперечно, повинна бути зафіксована письмово.

Висновки. Підсумовуючи, конструкція автоматичного перетворення строкового трудового договору на безстроковий передбачена для гарантування працівникові соціально-трудового захисту. Водночас, для працівника більшою гарантією буде все ж письмова угода про продовження трудових відносин із чітким визначенням тих умов, на яких він буде продовжувати роботу у даного роботодавця вже не в якості «строкового» працівника, а постійного. Тим більше, що саме письмове оформлення всіх змін змісту та умов трудового договору передбачається Директивою 91/533/ЄЕС і визначено самим проектом ТК в ст.33.

Список літератури

1. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 17.12.1971. Додаток до № 50.
2. Глазько С.М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: дис. канд... юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005. 177 с.
3. Code du travail Version consolidée au 1 avril.2020. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=F626B8375745CAD68FBA CF6D47F38E7D.tplgfr38s_3?idSectionTA=LEGISCTA000019071189&cidTexte=LEGITEXT000006072050&dateTexte=20200404 (дата звернення: 04.04.2020)
4. *Zákoník práce, prováděcí nařízení vlády a další související předpisy s komentářem k 1.1.2020, 13 aktualizované vydání.*/ JUDr. Pavla Hloušková, JUDr. Eva Hofmannová, Mgr. Zdeněk Schmied, Mgr. Ludmila Tomandlová, Mgr. Dana Roučková, Mgr. Petr Schweiner, Mgr. Jan Vácha. ANAG, 2020. 1318 s.
5. Афанасьев М.А., Бембинова В.А., Голбуева Т.Ю. Трудовое законодательство и право социального обеспечения в Италии. // Бизнес в законе. *Экономико-юридический журнал*. 2016. №2. С. 315-318. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovoe-zakonodatelstvo-i-pravo-sotsialnogo-obespecheniya-v-italii/viewer> (дата звернення 04.04.2020).
6. Сыченко Е. Итальянский ответ кризису: изменения в трудовом законодательстве. *Трудовое право*. 2014. №12. URL: <https://www.top-personal.ru/lawissue.html?2460> (дата звернення 04.04.2020)
7. Проект Трудового Кодексу України 2410 від 08.11.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331 (дата звернення: 04.04.2020)
8. An employer's obligation to inform employees of the conditions applicable to the contract or employment relationship: Council Directive 91/533/EEC of 14 October 1991. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31991L053367331> (дата звернення: 04.04.2020)

ПЕРЕВАГИ ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ В ЕЛЕКТРОННОМУ ВИГЛЯДІ

Резцова Наталія Сергіївна,
викладач кафедри кримінального процесу
Кузьміна Анастасія Юріївна,
курсант 1-го курсу ДДУВС
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. В даний час число організацій, які застосовують технології електронного документообігу збільшується, так як він має значущі переваги перед паперовими, які полягають в прискоренні і спрощенні інформаційних процесів, в зростанні продуктивності підприємства, зменшенні фінансових витрат, і т.д.

Актуальність теми полягає у тому, що одним з найважливіших етапів роботи з документами є їх зберігання. Зберігання яких повинно бути організовано так, щоб оперативно швидко, з мінімальними витратами часу, була змога знайти необхідну інформацію для виконання управлінських завдань.

Саме зберігання документів в електронному вигляді дає організації, та і в загалі суспільству значні переваги, такі як :

- зберігання документів у вихідному форматі;
- системність, тобто абсолютно будь-який документ можна внести в електронну базу так, щоб він став частиною єдиного цілого документообігу;
- захист інформації, тобто захист інформації від несанкціонованого доступу (контроль і настройка прав доступу; шифрування електронних документів; протоколювання всіх дій користувачів; наявність електронно-цифрового підпису (ЕЦП), що дозволяє працювати з різними системами криптозахисту інформації, в тому числі сертифікованими ;

- миттєвий пошук і легкість відстеження руху документів. Якщо виникла необхідність знайти який-небудь документ, то на його пошук в комп'ютерній базі піде всього півхвилини;

- обмежений доступ. Сьогодні електронне зберігання і використання архівних документів передбачає кілька ступенів захисту від несанкціонованого доступу. Користуватися інформацією з бази даних можуть тільки уповноважені співробітники організації;

- гнучке інформаційне поле. Можливість в будь-який момент відредагувати наявну інформацію або внести нові дані, зі збереженням попереднього документу;

- звільнення офісної площі, відведеної для паперового архіву;

- створення електронного архіву для оптимізації управлінських процесів в організації;

Ефективність використання зберігання документів в електронному вигляді полягає в :

- динамічному накопиченню та ефективному управлінню корпоративною інформацією;

- практичному необмеженому обсязі збережених системою даних;

- автоматизації великої кількості прикладних задач;

- можливості для всіх користувачів працювати з різними видами контенту в єдиному середовищі;

- ефективності зберігання мультимедійних файлів (відео, фотоархівів, рекламних і картографічних матеріалів і т.д.) і інших документів обсягом понад 100 Мб;

- мінімізації вартості зберігання даних (електронні архіви документів можуть розташовуватися в більш дешевих сховищах);

- зниженні вартості адміністрування;

- можливість розміщення конфіденційних даних з закриттям до них доступу навіть для адміністраторів;

- підтримка можливості шифрування конфіденційних даних сховища засобами операційної системи;

- наявність вбудованих інструментів автоматизації процесів, пов'язаних з необхідністю зберігання документів великого розміру.

З урахуванням всіх переваг збереження документів в електронному вигляді, все ж таки існують і проблеми електронного архіву. Однією з основних проблем, яку необхідно вирішити при організації довготривалого зберігання електронних документів, є забезпечення їх зчитування з електронних носіїв протягом усього життєвого циклу, так як всі ми розуміємо, що з кожним роком зчитувальна техніка удосконалюється, збережена на цифровому носії інформація може з часом стати «не читаною». Також, до цього може призвести ще кілька причин. А саме вплив поганих умов зберігання, що призводять до фізичного зносу або псування носіїв. Всі види носіїв, які використовуються в даний час для зберігання електронних документів, чутливі до дій несприятливого навколишнього середовища, наприклад, до перепадів температури і вологості. Подібні несприятливі умови або пошкоджують носій, або прискорюють процес його "старіння" і деградації. Наприклад, при використанні деяких технологій запису та зберігання інформації, псування даних можливе внаслідок впливу магнітних полів, а також і пилу, це стосується магнітних носіїв, в той час як інші види носіїв, а саме оптичні, менш схильні до впливу зовнішніх факторів і менш чутливі до випадкових фізичних пошкоджень. Однією з причин також є старіння обладнання зчитування інформації, яке відбувається в тому випадку, коли пристрій (магнітна стрічка, диск, а раніше була і дискета) фізично несумісне з наявним комп'ютерним обладнанням (привід для читання магнітних стрічок, дисків), в результаті інформація не може бути прочитана. Старіння носіїв інформації неминуче, оскільки технологічні досягнення постійно змінюють не тільки технології запису в інтерфейсах обладнання та програмного забезпечення приводів, а й технології зберігання електронних документів, змінюються конструктивні параметри пристроїв. Як наслідок, з часом більш старі носії інформації стають

несумісними з появою нового і удосконаленого електронного та цифрового обладнання. Паралельно зі старінням обладнання, носіїв інформації, відбувається також і старіння програмного забезпечення комп'ютерної техніки. Частина електронних документів може виявитися залежною від програмного забезпечення, відповідно їх можна буде використовувати лише в застарілих інформаційних системах.

Отже, вплив поганих умов зберігання призводить до фізичного зносу або псування носіїв. Операційні системи і прикладне ПО неминуче будуть витіснитися більш новими і продуктивними, мають більше функціональних можливостей. Це означає, що для збереження документів доведеться періодично переміщати електронні документи з поточної програмної середовища в нову.

Однак, не дивлячись на вищевказане, перевага зберігання документів в електронному вигляді над традиційним є безперечною, адже основною проблемою традиційної технології управління зберігання документів в електронному вигляді є практична неможливість централізовано відслідкувати рух документів організації. Зберігання документів в електронному вигляді легше піддається оптимізації, а витрати на технології окупаються не лише завдяки скороченню витрат на зберігання паперів, а й зменшенню кількості працівників, зайнятих роботою з документами.

Але все ж таки зазначимо, що більшість переваг від упровадження електронного зберігання документів, не означає повного переходу до безпаперового зберігання, так як вказаний спосіб є традиційне сприйняття важливості саме паперового документа, як матеріального носія інформації, суб'єктами діловодства.

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИЗНАЧЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ЦЕНТРІВ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

Терещенко Олександр Павлович

Аспірант

Університет державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Україна

Вступ. У 2020 році місцеве самоврядування в Україні очікує на завершення першого етапу однієї з найуспішніших реформ останнього десятиріччя – реформи децентралізації публічної влади.

Однак, ефективне завершення перетворень є неможливим за відсутності відповідного регулювання на рівні законів та підзаконних актів. Сьогодні вітчизняне законодавство не врегульовує питання визначення адміністративних центрів та територій сільських, селищних, міських територіальних громад, що унеможлиблює завершення процесу формування спроможних територіальних громад, та ставить під загрозу можливість проведення у 2020 році місцевих виборів на новій територіальній основі. Саме проведення виборів та формування нових органів територіального управління є кінцевою метою першого етапу реформи.

Ціль роботи. Завершення першого етапу реформи децентралізації публічної влади передбачає необхідність проведення місцевих виборів за новою системою, а це в свою чергу вимагає закріплення механізмів визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад. У статті розглянуто та проаналізовано нинішній стан врегулювання даного питання та надано пропозиції, щодо його вдосконалення.

Матеріали та методи. Результати дослідження базуються на матеріалах законодавства України, а саме Законах України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», а також ряді наукових досліджень. Основними методами використаними при дослідженні матеріалів були аналіз та порівняння, поряд з ними застосовувалися і інші загальнонаукові методи дослідження.

Результати та обговорення. Перш за все, варто зазначити що реформування районного (субрегіонального) рівня адміністративно-територіального устрою України є логічним продовженням процесу формування спроможних територіальних громад, яке активно відбувалось з квітня 2014 року та продовжується до сьогодні. Відсутність чіткого порядку подання до Верховної Ради України проектів законодавчих актів щодо утворення і ліквідації районів, диктує необхідність врегулювання даного механізму на найвищому рівні.

З метою усунути вище перелічені прогалини вітчизняного законодавства та забезпечити подальший прогрес реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (децентралізація влади) 16 квітня 2020 року Верховною Радою України було підтримано Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Метою даного закону є на законодавчому рівні надати право Кабінету Міністрів України приймати рішення щодо визначення адміністративних центрів територіальних громад та територій територіальних громад, а також подавати до Верховної Ради України проекти законодавчих актів щодо утворення і ліквідації районів, що дасть можливість завершити процес формування спроможних територіальних громад та утворити райони, які відповідають європейським вимогам та стандартам формування територіальних одиниць [1, с. 8].

Відповідно до передбачених змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

1) вводиться поняття «адміністративного центру територіальної громади» та «території територіальної громади». Відповідно до тексту законопроекту представленого до другого читання:

- адміністративний центр територіальної громади – населений пункт (село, селище, місто), що має розвинену інфраструктуру і, як правило, розташований найближче до географічного центру території територіальної громади та в якому розміщується представницький орган місцевого самоврядування територіальної громади;

- територія територіальної громади – нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування»

2) до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України запроваджується механізм відповідно до якого Кабінет Міністрів України уповноважено визначати адміністративні центри та території територіальних громад, а також подавати до Верховної Ради України проекти законодавчих актів щодо утворення і ліквідації районів;

3) встановлюється, що у 2020 році перші місцеві вибори депутатів сільських, селищних, міських рад і відповідних сільських, селищних, міських голів територіальних громад, території яких затверджені Кабінетом Міністрів України на підставі цього Закону, проводяться одночасно з черговими місцевими виборами 2020 року [2].

В той же час проект закону розміщений на сайті Верховної Ради України та запропонований до другого читання містить рад зауважень до застосованої у ньому юридичної техніки. У випадку підписання Президентом саме такої редакції ймовірно виникнення ряду колізій у законодавстві.

Так, у визначенні терміну «адміністративний центр територіальної громади», по-перше, вжито словосполучення «розвинута інфраструктура», що не може бути однозначно інтерпретоване, оскільки у законі відсутні критерії «розвинутості», а отже, це положення може застосовуватиметься суб'єктивно. Такий підхід не враховує вимоги юридичної визначеності закону як однієї зі складових принципу «Верховенства права» викладеного у статті 8 Конституції України.

По-друге, цей термін стосується лише того випадку, коли територіальна громада складається з двох і більше населених пунктів, і не може бути застосований для громад, які складаються з одного населеного пункту.

Наостанок щодо цього варто зазначити, що термін «адміністративний центр територіальної громади» подібного змісту міститься у частині другій статті 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Відмінність між запропонованим визначенням та вже існуючим полягає в тому, що зараз законодавці хочуть додати ще одну характеристику адміністративного центру, а саме розміщення на його території представницьких органів місцевого самоврядування територіальної громади. Дане доповнення хоч і уточнює критерії, що ставляться до адміністративного центру та забезпечує законодавчу чіткість та визначеність, але все ж у ньому переважає прагнення до формалізму, що негативно впливає на адаптивність законодавства. Саме тому, на нашу думку, немає потреби дублювати його в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3].

Щодо тимчасових повноважень Кабінету Міністрів України. Відповідно до тексту законопроекту він уповноважується на визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад «до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій», що є, до того ж, підставою для призначення Центральної виборчої комісії перших місцевих виборів. Такі формулювання категорично не узгоджуються з положеннями Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», згідно з якими визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади та її найменування здійснюється ще на етапі внесення пропозиції щодо ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад та мусить міститися у проекті рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад, яке схвалюється сільськими, селищними, міськими радами.

Також занепокоєння викликає призначення у прикінцевих положеннях законопроекту дати проведення перших місцевих виборів, адже Верховна Рада

України перебрала на себе повноваження Центральної виборчої комісії, визначені частиною сьомою статті 194 Виборчого кодексу України та положеннями Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Дана норма може стати підґрунтям для подальшої узурпації парламентом повноважень ЦВК, що створює значну загрозу демократії та функціонуванню органів державної влади в Україні.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що закріплення механізмів визначення адміністративних центрів громад, проведення місцевих виборів та запуск реформи децентралізації на районному (субрегіональному) рівні є надважливими напрямками для української держави. Однак, дані механізми мають формуватися з невідхильним дотриманням букви закону та закріплених конституцією принципів демократизму. В іншому випадку, прогресивна реформа децентралізації може зазнати краху та замість вирішення питань на місцях створити безліч проблем для всієї країни.

Список літератури

1. Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад: монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, І. А. Чикаренко. – Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. – 292 с.
2. Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: Закон України від 16 квітня 2020 р. № 485-ІХ. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.ua>.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05 лютого 2015 р. No 157. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.